

2023

Київський університет імені Бориса Грінченка

КИЇВСЬКІ ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Факультет суспільно-гуманітарних наук

за участю

ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

«КИЇВСЬКІ ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ-2023»

**Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції
19 травня 2023 року**

Тези доповідей

м. Київ
2023

УДК 101.1(08)
Ф 56

*Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 9 від 24.05.2023)*

Редакційна колегія:

*Александрова О.С. – доктор філософських наук, професор
Горбань О.В. – доктор філософських наук, професор
Додонов Р.О. – доктор філософських наук, професор
Колінько М.В. – доктор філософських наук, доцент
Ломачинська І.М. – доктор філософських наук, професор
Остащук І.Б. – доктор філософських наук, професор
Филипович Л.О. – доктор філософських наук, професор*

Ф 56 **Київські філософські студії-2023** : Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 19 травня 2023 р.) : тези доповідей / за заг. ред. проф. Р.О. Додонова. – Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. – 420 с.

Збірка містить тези доповідей і виступів учасників VI Міжнародної наукової конференції «Київські філософські студії», яка відбулася в Київському університеті імені Бориса Грінченка 19 травня 2023 року. У поданих матеріалах висвітлено широке коло актуальних проблем сучасної гуманітаристики в умовах війни, зокрема таких її галузей як філософія міста, історія філософії, соціальна та політична філософія, філософія культури, етика, естетика, релігієзнавство, філософія освіти тощо.

Збірку адресовано науковцям, викладачам вищої школи, аспірантам, докторантам, студентам, усім, хто цікавиться розвитком філософської думки. Відповідальність за грамотність, науковий і літературний зміст, достовірність фактів і посилань несуть автори тез.

Зміст

СЕКЦІЯ I.

Метафізика міста. Києвознавство.

<i>Ігор Бучма.</i> ВІДНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ: МОДЕЛЬНИЙ ПРОЕКТ ВІДТВОРЕННЯ АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ КИЄВА	10
<i>Карина Гончарова.</i> МЕТАФІЗИКА МІСТА КИЇВ	13
<i>Роман Додонов.</i> ОБОРОНА КИЄВА 2022 РОКУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МЕМОЛОГІЇ	16
<i>Наталія Коваленко.</i> МЕТАФІЗИЧНІ СЕНСИ КОРСУНЯ	37
<i>Марина Колінько.</i> «П'ЯТНАДЦЯТИХВИЛИННЕ МІСТО»: ПОЛІЦЕНТРИЧНА СТРУКТУРА СУЧАСНОГО МЕГАПОЛІСУ	39
<i>Наталія Крохмаль.</i> СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МІСТА ЯК КОРПОРАТИВНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ФОРМИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ	43
<i>Максим Лепський.</i> ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ЛЮДИНОВИМІРНОСТІ МІСТА В УМОВАХ ТА ПІСЛЯ ВІЙНИ	47
<i>Ірина Ломачинська.</i> КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКА ЛАВРА ЯК МІФОЛОГІЗОВАНЕ МІСЦЕ ПАМ'ЯТІ	52
<i>Федір Ступак.</i> З ІСТОРІЇ ГРОМАДСЬКОЇ БЛАГОДІЙНОСТІ В КИЄВІ	58

СЕКЦІЯ II.

Історико-філософська класика: рецепції та інтерпретації

<i>Анастасія Адаменко.</i> ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ РЕАЛЬНОСТІ І МОВИ У «ЛОГІКО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ТРАКТАТІ» Л. ВІТТЕНШТАЙНА	61
<i>Оксана Білозір.</i> ОСНОВНІ АРГУМЕНТИ ПРОТИ ЧУТТЄВОГО ПІЗНАННЯ В ДІАЛОЗІ ПЛАТОНА «ТЕЕТЕТ»	64
<i>Карина Вінник.</i> ДИСКУРС ЩАСТЯ В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ	67
<i>Андрій Глуценко.</i> Ж.-П. САРТР І М. ГАЙДЕГЕР ПРО СУТНІСТЬ ТА ІСТОРИЧНІ ФОРМИ ГУМАНІЗМУ	71
<i>Костянтин Дерід.</i> ПРО ІДЕЮ МЕХАНІСТИЧНОГО МАТЕРІАЛІЗМУ І ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗУМІННЯ СВІДОМОСТІ	75

<i>Яна Додонова.</i> ЛІНГВІСТИЧНІ ІГРИ В «ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ» ЛЮДВИГА ВІТТЕНШТАЙНА	77
<i>Богдана Кальваровська.</i> «АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПОВОРІТ» В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ	80
<i>Георгій Кулебякін.</i> ІСТОРІКО-НАУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА БЕРЛІНСЬКОГО ТА ВІДЕНСЬКОГО ГУРТКІВ	82
<i>Олексій Лук'янов.</i> ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ЕЛЛЕН КЕЙ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В ПРОЄКТІ ШВЕДСЬКИХ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІВ «ДІМ ДЛЯ НАРОДУ»	85
<i>Юрій Омельченко.</i> ТИПОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ В ІСТОРІОСОФСЬКИХ КОНЦЕПЦІЯХ Т. ЗІНЬКІВСЬКОГО ТА Я. ЯРЕМИ	87
<i>Марина Пашанова.</i> СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА ТЕОРІЯ Е. ФРОММА	90
<i>Дмитро Пелагін.</i> КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ФІЛОСОФСЬКИХ ВЧЕНЬ ГУМАНІЗМУ І РЕФОРМАЦІЇ	92
<i>Єлизавета Тимошук.</i> МИСТЕЦТВО КОНФЛІКТУ: СЕРЕДНЬОВІЧНІ ФІЛОСОФИ ПРО ПРИРОДУ ВІЙНИ.	96
<i>Антон Топчій.</i> ЄНСЬКА ТА ГЕЙДЕЛЬБЕРЗЬКА ШКОЛИ НІМЕЦЬКОГО РОМАНТИЗМУ	99
<i>Сергій Шевченко.</i> «НЕПРЯМА КОМУНІКАЦІЯ» С. К'ЄРКЕГОРА ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНЕ БАЧЕННЯ СУТІ АВТОРСТВА	104

СЕКЦІЯ ІІІ.

Аналітика соціальних і політичних процесів

<i>Тарас Беднарчик.</i> БОРОТЬБА ЗА ДУХОВНЕ ЛІДЕРСТВО ЯК РЕІНКАРНАЦІЯ МОНАРХІЙ	109
<i>Ілля Богданович.</i> ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА ЯК ЧИННИК УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	113
<i>Андрій Бузаров.</i> СПЕЦИФІКА АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З УКРАЇНИ В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄВРОСОЮЗУ	115
<i>Костянтин Вергелес, Павло Куліш.</i> ЖИТТЄВИЙ СВІТ ОСОБИСТОСТІ І СВІТ ПОВСЯКДЕННОСТІ: ФІЛОСОФСЬКО-ФЕНОМЕНОЛОГІЧНІ ТА ІНШІ АЛЮЗІЇ	121
<i>Денис Войнов.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	125

<i>Юлія Гришина.</i> ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСЦІЄНТАЛЬНОЇ ВІЙНИ	127
<i>Кирило Дзигора.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕФІНІЦІЮ КОНЦЕПТА «ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ»	130
<i>Сніжана Дюкова.</i> ВИБІР МЕТОДУ ПОШУКУ РІШЕНЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	135
<i>Dr. Diana Janišauskienė.</i> RUSSIA'S WAR AGAINST UKRAINE AND ITS CONSEQUENCES FOR SECURITY IN LITHUANIA AND BEYOND	139
<i>Денис Зайцев.</i> АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЛІДЕРА: ДОСВІД СІНГАПУРУ	140
<i>Ірина Зайцева.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖІНОЧОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ВІД СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ДО ВИЗНАННЯ	141
<i>Діана Компанієць.</i> «ЯКА НАЙВАЖЛИВІША МЕТА ЛЮДСТВА?»	145
<i>Богдан Кузнєцов.</i> ДИСТАНЦІЙНА ПРИСУТНІСТЬ ЛЮДИНИ У ВІРТУАЛЬНІЙ РЕАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ РИЗИКИ	146
<i>Тетяна Курпій.</i> РИЗИКИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ У. БЕКА	149
<i>Андрій Кушнір.</i> ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ	154
<i>Ярослав Лола.</i> ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ ДЕЛІБЕРАТИВНОЇ ФІЛОСОФІЇ	156
<i>Богдан Ломачинський.</i> СВІТОГЛЯДНА РОЛЬ БІБЛІОТЕК У КОНСЦІЄНТАЛЬНИХ ВІЙНАХ СУЧАСНОСТІ	160
<i>Тарас Максим'як.</i> МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУТУРОЛОГІЧНИХ ВЧЕНЬ МІЧІО КАЙКУ ТА ЮВАЛА НОЙ ХАРАРІ	165
<i>Андрій Матвійчук.</i> ПОГЛЯД МОЛОДІ НА ПИТАННЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ВІЙНИ У ХХІ СТ.	168
<i>Аліса Мусієнко.</i> ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ: КЕЙС УКРАЇНИ	171
<i>Оксана Патлайчук.</i> ЗАКОНОМІРНИЙ ХАРАКТЕР УКРАЇНО- РОСІЙСЬКОГО ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ	173
<i>Андрій Радченко.</i> НА ПОРОЗІ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	182
<i>Дар'я Россінська.</i> ЦІННІСТЬ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ЯК ВТІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ	186

<i>Анна Семеренко.</i> МОРАЛЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ФЕНОМЕН	192
<i>Назарій Склярів.</i> БРЕНДИНГ ТЕРИТОРІЇ ЯК ВЕКТОР ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	195
<i>Галина Тимофєєва.</i> НАРАТИВ ЯК ФОРМА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ДІЙСНОСТІ	197
<i>Наталія Чубко.</i> ОБҐРУНТУВАННЯ РОЛІ ІНШОГО У «ВНУТРІШНЬОМУ» І «ЗОВНІШНЬОМУ» СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ	201

СЕКЦІЯ IV.

Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

<i>Єлизавета Бантиш.</i> ЕТИКА В КОНТЕСТІ «ПСИХОЛОГІЇ МИРУ»	204
<i>Вікторія Барабаш.</i> СТРАТЕГІЇ КОХАННЯ У ВИМІРІ БОРОТЬБИ ЗА СВОЄ ЖИТТЯ	207
<i>Валерія Вишневецька.</i> ЦІННІСНА ВЗАЄМОУЗГОДЖЕНІСТЬ КАТЕГОРІЙ ЖИТТЯ І СМЕРТЬ, ДОБРО І ЗЛО, ПРЕКРАСНЕ І ПОТВОРНЕ	210
<i>Ірина Глуха.</i> ФІЛОСОФІЯ ЯК ЛЮБОВ ДО РІДНОЇ ХАТИ ТА КРАЇНИ	212
<i>Ангеліна Голя.</i> РОЛЬ КАЗКИ У ВИХОВАННІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	214
<i>Катерина Гончаренко.</i> СИМУЛЯКРИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ	217
<i>Валерія Зайцева.</i> СЕНС ЖИТТЯ ТА ЧОМУ ЛЮДИ ЗНЕЦІНЮТЬ ЕМОЦІЇ	219
<i>Антон Іщук.</i> «ПОРИНАННЯ» (ЕСЕЙ)	221
<i>Олександра Клименко.</i> «ДОКИ СМЕРТЬ НЕ РОЗЛУЧИТЬ НАС» – ЧИ ІСНУЄ ВІЧНА ЛЮБОВ?	225
<i>Вікторія Корпусенко.</i> ФІЛОСОФІЯ ЛЮБОВІ	228
<i>Юлія Коцєпун.</i> «ФІЛОСОФІЯ СПРАВЖНЬОГО ЖИТТЯ»: авторська філософія, що базується на творчості Сергія Жадана	230
<i>Олена Литовченко.</i> УКРАЇНСЬКА КАЗКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ФАНТАЗІЇ У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ	233

<i>Олена Лобанчук.</i> ФОРМУВАННЯ ЕТИКО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ	236
<i>Руслана Мартич.</i> ФЕНОМЕН ЖИТТЯ В БІОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: КОНЦЕПЦІЇ ЯКОСТІ ТА СВЯТОСТІ ЖИТТЯ	240
<i>Катерина Меленчук.</i> ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ПОЧУТТІВ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	245
<i>Анна Недашківська.</i> ОСОБЛИВОСТІ ГУМАНІСТИЧНОЇ ЕТИКИ Е. ФРОММА	249
<i>Людмила Облова.</i> МИСЛИТЕЛЬ ПРОСТОРУ: ДОСВІД С.Д. КРЖИЖАНОВСЬКОГО	252
<i>Ліана Охрименко, Тетяна Козинцева.</i> ПОВСЯКДЕННЕ ЯК ЕСТЕТИЧНЕ	255
<i>Анастасія Павлюк.</i> ФІЛОСОФІЯ САМОТНОСТІ ЯК ЗРІЛИЙ ВИБІР ОСОБИСТОСТІ	258
<i>Вікторія Попадюк.</i> РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ	260
<i>Вікторія Рогальська.</i> КРЕАТИВНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	264
<i>Юлія Рябчун.</i> ЧИ ВПЛИВАЄ ІМ'Я ЛЮДИНИ НА ОСОБУ?	268
<i>Ангеліна Семесько.</i> ФІЛОСОФІЯ МОВЧАННЯ ЯК ШЛЯХ ПІЗНАТИ СЕБЕ	271
<i>Ольга Смолянова.</i> ФЕНОМЕН «КУЛЬТУРНОГО ШОКУ»	273
<i>Анна Трохименко.</i> СИЛА ДУМКИ ТА СТВОРЕННЯ РЕАЛЬНОСТІ	276
<i>Євгенія Філатова.</i> ФІЛОСОФІЯ МОВЧАННЯ ЯК ПОШУК СЕБЕ	279
<i>Дар'я Чембержі.</i> АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ	281

СЕКЦІЯ V.

Аналітика релігійних процесів

<i>Крістіна Бінківська.</i> ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ СМЕРТІ У РЕЛІГІЯХ СВІТУ	285
<i>Юрій Борейко.</i> КОНСТИТУЮВАННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ У СВІТЛІ СУСПІЛЬНИХ НАРАТИВІВ	286
<i>Олег Бучма.</i> РЕЛІГІЯ, ПРАВА ЛЮДИНИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА У ВИМІРІ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	289

<i>Тетяна Гаврилюк.</i> ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОСЛАВ'Я В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ	292
<i>Ольга Король.</i> ДУХОВНЕ ТА СВІТСЬКЕ В ІКОННОМУ ОБРАЗІ КОЗАЦЬКОЇ ПОКРОВИ	297
<i>Олексій Кравчук, Іван Остащук.</i> ПРИСЯГА КОРОЛЯ ЧАРЛЬЗА III ЩОДО БЕЗПЕКИ ЦЕРКВИ ШОТЛАНДІЇ	302
<i>Ганна Кулагіна-Стадніченко.</i> РЕЛІГІЙНИЙ ДІАЛОГ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ	307
<i>Дмитро Любчик.</i> ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ СМЕРТНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ТРАДИЦІЇ	311
<i>Ольга Недавнія.</i> ПРОБЛЕМАТИКА ВІЙНИ В КАТЕХИЗМІ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ	314
<i>Павло Павленко.</i> ПРОТЕСТАНТИЗМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	318
<i>Даніїл Палій.</i> ДРЕВО ГНОЗИСУ: ГНОСТИЧНИЙ ДУАЛІЗМ У РЕЛІГІЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ЙОАНА КУЛІАНУ	323
<i>Віктор Ужва.</i> ПАСТИРСЬКА МІСІЯ КАПЕЛАНСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	327
<i>Людмила Филипович, Оксана Горкуша.</i> УКРАЇНСЬКА ГУМАНІТАРИСТИКА В СИТУАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: ЗАВДАННЯ АКАДЕМІЧНОГО РЕЛІГІЄЗНАВСТВА	331
<i>Владислав Харченко.</i> ДУХОВНА КУЛЬТУРА ЛЮТЕРАНСТВА ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	340
<i>Світлана Хрипко, Олеся Столярчук.</i> ПОКЛИКАННЯ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН (САКРАЛЬНЕ VS РАЦІОНАЛЬНЕ)	344
<i>Ярослав Ювсечко.</i> НОВІТНІ РЕЛІГІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ	359

СЕКЦІЯ VI.

Філософія освіти та сучасний освітологічний дискурс

<i>Аміна Болотаєва.</i> СПОРТИВНО-РЕКРЕАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ТУРБОТА ПРО СЕБЕ	364
<i>Олена Бутенко.</i> РОЛЬ РУХЛИВИХ ІГОР У ВИХОВАННІ САМОСТІЙНОСТІ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	366
<i>Олександр Горбань.</i> ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СЕРЕДОВИЩА ЦІННОСТЕЙ УНІВЕРСИТЕТУ	369

<i>Тетяна Желізняк.</i> ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗАСОБОМ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО	374
<i>Анжеліка Коняхіна.</i> НЕТРАДИЦІЙНІ ТЕХНІКИ МАЛЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	377
<i>Тетяна Кошик.</i> ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ КОНТАКТІВ МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	380
<i>Аліна Марченко.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДІТЯЧОЇ АДАПТАЦІЇ ДО УМОВ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	383
<i>Ольга Марченко.</i> ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ	386
<i>Олена Недбай.</i> ЦІННІСТЬ LEGO-ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	389
<i>Аліна Новицька.</i> НАСТУПНІСТЬ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ СІМЕЙНИХ ТРАДИЦІЙ	393
<i>Світлана Пастернак.</i> ОСОБЛИВОСТІ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	397
<i>Наталія Пахарь.</i> ФЕНОМЕН «СПОСТЕРІГАННЯ» В ІГРОВОМУ ПРОЦЕСІ	400
<i>Ганна Пищик.</i> МОРАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ШАНОБЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВ	405
<i>Людмила Трохименко.</i> ДІАГНОСТИКА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	407
<i>Андрій Фесенко.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ПОЛІТЕХНІЗМУ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ОСВІТЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ (На прикладі публікаційної діяльності кафедри філософії НТУУ «КПІ імені І. Сикорського»)	410
<i>Любов Цибенко.</i> РОЗВИТОК МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ КВЕСТ-ІГОР	413
<i>Тетяна Швець.</i> РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ КОНТАКТІВ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	416

СЕКЦІЯ 1.
МЕТАФІЗИКА МІСТА. КИЄВОЗНАВСТВО

SECTION I.
PHILOSOPHY OF THE CITY. KYIV STUDIES

Ігор Бучма
студент історичного факультету
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

**ВІДНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ: МОДЕЛЬНИЙ ПРОЄКТ
ВІДТВОРЕННЯ АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ КИЄВА**

Задля збереження і відновлення історичної пам'яті українського народу мною розроблено і пропонується на розгляд модельний проєкт відтворення архітектурної спадщини Києва, реалізація якого буде певним внеском у розвиток киевознавства.

Актуальність цього проєкту обумовлена тим, що архітектурні проєкти представлені владою та інвесторами, які необхідні для розвитку міста, часто виявляються згубними для Києва – такими, що нищать унікальну київську атмосферу та культурні коди міста. Київ втратив десятки пам'яток архітектури у наслідок недбалого ставлення нових власників або навмисного знищення для звільнення земельної ділянки під нову забудову. До того ж, в нинішніх умовах російської війни проти України, Київ, як і інші міста та села зазнають значних архітектурних руйнацій.

Метою проєкту є висвітлення наслідків руйнівних рішень влади щодо історичних архітектурних пам'яток з моменту відновлення незалежності України в 1991 році. На основі таких випадків, в подальшому, кияни побачать можливі наслідки та почнуть/продовжать відстоювати архітектурні пам'ятки. Можливо цей проєкт надихне жителів інших міст дослідити подібні випадки та почати відстоювати архітектурні пам'ятки в своєму місті.

Досягнення мети передбачає виконання наступних завдань: а) на основі архівів/усних свідчень громадян дослідити історію та зібрати матеріал щодо зруйнованих (або «відреставрованих»/ «реконструйованих» до фундаменту)

будівель; б) за відео або фотографіями з особистих колекцій громадян/інтернет ресурсів/архівів створити 3d-моделі таких будівель; в) створити сайт, де буде опублікована вищезгадана інформація; г) для охоплення якомога більшої аудиторії створити та просувати сторінки в соціальних мережах.

Джерельна та теоретична база: Т. Геврик «Втрачені архітектурні пам'ятки Києва» [див. 2], Л.Я. Чень «Основи наукових досліджень у реставрації пам'яток архітектури» [див. 10], «Звід пам'яток історії та культури України» [див. 5], проект рішення Київської міської ради «Про організаційні заходи щодо збереження об'єктів ХІХ-ХХ століття (історичних будівель) на території міста Києва, яким може загрозувати знищення або пошкодження» [див. 8], локальна преса (Пломінь [див. 7], Українська правда [див. 9], Київ від минулого до майбутнього [див. 6] та ін.), архівні документи Державного архіву міста Києва [див. 4]/ Державного архіву Київської області [див. 3], інтернет-ресурс Wikipedia [див. 1].

Виконавці проекту: команда близько 10-15 людей: історики, філософи й соціологи (для пошуків інформації в архівах тощо, інтерв'юери), ІТ-фахівці (веб-дизайнер, UI/UX дизайнер, верстальник – для розробки сайту, 3d-моделей об'єктів), СММ-фахівці (для просування проекту та ведення соцмереж), громадяни які зможуть завантажувати фотографії об'єктів для створення таймлайну пам'ятки.

Цільова аудиторія: жителі міста Києва, що цікавляться історією, філософією та метафізикою міста, мають активну громадську позицію. Історики (студенти-історики), філософи (студенти-філософи), архітектори (студенти-архітектори), художники, фотографи, туристи, що цікавляться архітектурними пам'ятками Києва.

Термін проекту: довгостроковий (дворічний).

Очікувані результати: ознайомлення якомога більшої кількості людей з проблемою руйнування архітектурних пам'яток Києва, розширення світогляду та усвідомлення киянами (та іншими жителями міст) цінностей архітектурних пам'яток – шлях до збереження об'єктів, які нині перебувають перед загрозою знесення (проект має довгостроковий ефект). Цю практику можуть застосувати також жителі інших міст.

Опис проекту:

Проект – це сайт (а також низка соцмереж – Facebook, Instagram, TikTok), на якому відвідувач може ознайомитись зі зруйнованими, або як вже згадувалось «відреставрованими»/«реконструйованими» до фундаменту

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

архітектурними пам'ятками Києва. Ознайомитись не просто з «сирими» фото чи відеоматеріалами – а мати змогу взаємодіяти з вибраним об'єктом за допомогою 3d-моделі, яка буде вмонтована з урахуванням її первинного вигляду на фоні сусідніх об'єктів (тобто, не просто модель, яку можна гортати в різні боки). Застосування такої технології дасть змогу зануритись в історичний Київ та подивитись який міг би бути вигляд, якби об'єкт не був зруйнований. Сюди ж входить низка пам'яток, які було відреставровано в районах старих забудов, але з використанням сучасної архітектури, що в свою чергу псує концепцію історичного Києва. Соціальні мережі будуть використовуватись для залучення ще більше зацікавлених людей до проекту (анотації та спойлери до випусків, контент для залучення більшої аудиторії). Також, в соцмережах буде поширюватись інформація про архітектурні пам'ятки Києва, які перебувають перед загрозою знищення.

За допомогою дослідження джерельної та теоретичної бази буде виконуватись пошук таких архітектурних пам'яток, їх історія та зображення. Також, цьому сприятимуть самі кияни, які погодяться надати фотографії з особистого альбому або розкажуть про одну з таких пам'яток під час інтерв'ю. Для цього попередньо в соціальних мережах буде публікуватись інформація про пошук інформації безпосередньо серед очевидців.

Зображення не можуть передати метафізичне значення пам'яток. Внаслідок цього фахівці не можуть скласти собі правдивого і достеменного уявлення про втрачений архітектурний об'єкт, якщо вони його ніколи не бачили в натурі. Через це, будуть проводитись об'єктивні опитування людей, які бачили об'єкт наживо.

Проект дасть змогу побачити картину до/після/якби. Тобто, як об'єкт виглядав до руйнування, після руйнування (в плані того, що з'явилося на його місці) і якби його відреставрувати згідно первинного вигляду (або хоча б під первинний, історичний стиль).

Крім цього було, також, спеціально обрано сучасний період (тобто, кінець XX – початок XXI століть, а саме період відновлення незалежності України з 1991 року). Безумовно, в попередні радянські часи було зруйновано чимало визначних будівель, але після 1991 року ситуація хоч трохи і змінилась на краще, проте не до кінця. Змінилась лише ціль руйнації – з ідеологічних намірів до отримання матеріальної вигоди (власного збагачення).

Висновок. Проект надасть «друге» життя зруйнованим об'єктам історичної пам'яті, залучить нову аудиторію до збереження існуючих

архітектурних пам'яток Києва, сприятиме розширенню світогляду та усвідомленню киянами їх (архітектурних пам'яток) цінностей.

Література

1. Геврик Т. Втрачені архітектурні пам'ятки Києва. Нью-Йорк: Укр. музей, 1987. 64 с.
2. Державний архів Київської області. Державний архів Київської області. URL: <https://dako.gov.ua>
3. Державний архів міста Києва. Державний архів міста Києва. URL: <https://archive.kyivcity.gov.ua>
4. Звід історії пам'яток Києва. Звід Історії Пам'яток Києва. URL: <https://new.pamyatky.kiev.ua>
5. Київ від минулого до майбутнього. Київ від минулого до майбутнього. URL: <https://kyivpastfuture.com.ua>
6. Пломінь. Пломінь. URL: <https://plomin.club>
7. Проект рішення Київської міської ради «Про організаційні заходи щодо збереження об'єктів XIX-XX століття (історичних будівель) на території міста Києва, яким може загрожувати знищення або пошкодження». Офіційний портал Києва – Київська міська рада. URL: https://kyivcity.gov.ua/npa/pro_organizatsiyni_zakhodi_schodo_zberezhennya_ob_yektiv_XIX-XX_stolittya_istorichnikh_budivel_na_teritori_mista_kiyeva_yakim_mozhe_zagrozhuvat_i_znischennya_abo_poshkodzhennya/
8. Українська правда. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua>
9. Чень Л. Я. Основи наукових досліджень у реставрації пам'яток архітектури: посібник. Львів: Львів. політехніка, 2014. 128 с.

Карина Гончарова

студентка спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

МЕТАФІЗИКА МІСТА КИЇВ

Традиційно метафізика звертається до феноменів, що виходять за межі наданого нам у чуттєвий сприйняттях світу. На цей «поза межний» статус

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

вказує й сама етимологія слова *μεταφυσικά*: з давньогрецького воно перекладається як «те, що після фізики». Починаючи з Платона і Арістотеля мислителі намагалися розумом осягнути світовий порядок, світобудову, причини і вищу мету всього суцього.

Коли ми кажемо про метафізику міста, то це означає, що за «геометрією вулиць» та «граматикою площ» існує якийсь прихований смисл. Цей метафізичний шар потребує спеціальної герменевтики. За історією, віруваннями, культурою філософ має виявити «дух міста», вгадати справжню мету і призначення конкретного населеного пункту.

Місто Київ – прекрасне місто, яке стало для мене зараз трохи рідним. Київ наповнений безліччю всього прекрасного – чудовою історією, людьми, енергією. У східних країнах світу є таке уявлення, що у кожного міста є свій власний захисник і покровитель або ж, як їх ще його можна назвати «ангел-охоронець». Цього покровителя, можна вважати таким собі втіленням духу міста. Тому Київ не став винятком, він має дух свободи та волі.

Безумовно, події останнього року дали про себе знати. Агресія Росії проти України багато чого змінила в нашому житті. Мені довелося переглянути чимало колишніх настанов та поглядів. Один із цих поглядів став Київ. Адже саме цього року він для мене став справді рідним.

На превеликий жаль, моє рідне місто Лисичанськ на даний момент абсолютно зруйноване і знаходиться в окупації. Мені щодня дуже сумно усвідомлювати те, що мого міста зараз не існує. У момент, коли це все починалося, перші два місяці мені довелося спостерігати як місто почали знищувати, разом з цим руйнувалася і частина моєї душі. Не випадково людина народжується в якомусь місці або переїжджають туди жити з якихось невизначених причин. Є таке поняття як доля, вона може бути індивідуальною, а також вона може бути групою. Саме тому доля зводить людей у певному місці, території, країні. У якийсь момент у них може бути спільна доля, люди можуть нести відповідальність один за одного. Тому не дарма, у людей, що живуть в одній місцевості, загальна культура, спільні звички, загальні традиції, мова, інтереси. Безумовно, це все може бути тимчасово, тому що все у цьому світі є тимчасовим. Але душа в своїй суті є вічною, а з нею і вічна душа цього міста.

У Києві завжди була особлива атмосфера. Цю атмосферу ми можемо відчувати скрізь, починаючи від давніх літописів, що розповідають про створення Києва. Або можемо читати, як столиця завжди надихає та продовжує надихати багатьох поетів на створення прекрасних віршів,

оповідань, повістей. Наприклад, поет, але так само і артист Олександр Вертинський за своє життя побував у багатьох містах та країнах: Румунія, Польща, Німеччина, Франція, але саме Київ він вважав своєю «батьківщиною ніжною».

Не можна не згадати про нашу «залізну леді української літератури» Ліну Костенко. У шестирічному віці Ліна переїхала з Ржищева зі своїми батьками до Києва. Так столиця придбала одну з найвідоміших своїх поетес. Ліна Костенко належить до покоління шістдесятників. Їй близькі та соціальні та політичні теми. Поетеса відома своїми правдивими та різкими висловлюваннями, а також сильним характером, але найпронизливіші та зворушливі її вірші, звичайно ж, відносяться до інтимної лірики.

Багато хто подорожує до Києва, каже: що це більше про духовне. Святий Андрій Первозваний Київ, за легендою, відвідав дніпровські кручі і зробив своє відоме пророцтво про велике майбутнє місто на цих горах. Київ – центр духовного тяжіння східних слов'ян України. Саме київський князь Володимир Великий 1025 років тому, 988 року, хрестив киян. З Києва християнство східного обряду поширилося далеко за межі сучасної України. «Київ – колыска святої віри наших предків і разом з цим – перший свідок їхньої громадянської самобутності», – визнавав Миколи І в Указі про заснування університету святого Володимира від 8 листопада 1833 року.

Не зважаючи на багату історію, Київ – сучасне місто. Часом, коли гуляєш і дивишся на Київ, проїжджаєш вздовж Дніпра, столиця здається такою надзвичайно футуристичною, фантастично – історичною, де можна розкривати якісь загадки. Звичайно, незвичайність Києва міститься не тільки в архітекторі, культурі, але і в релігії. Відвідуючи українські церкви, кожен звертає на чудову стилістику ікон. Можемо зауважити, що головний акцент не на смерть, а на воскресіння. Тим самим це нам дає зрозуміти, що за межами цього світу існує той інший духовний світ, в якому всі хто вірив – всі вони вічні, душа живе вічно і вічно щаслива. Ікони дають нам надію оптимізму, воскресіння душі та радість раю.

Загалом, Київ дуже величне місто. Він навіть зараз проходить через війни, погроми, грабежі, руйнації. Місто стає ближчим до простих людей, але водночас і видаляється: природу замінює техніка та бетонні стіни, люди живуть у бетонних стінах, і такі ж стіни зводять у своїх душах. Разом із характером кожне місто має свій ритм. Ритм Києва – як пульс: постійний та безперебійний, невтомний, періодами надто швидкий та лякаючий.

Література

1. Образ міста в контексті історії, філософії, культури. Києвознавчі читання. К., ПАРАПАН, 2005. 200 с.
2. Друг О., Ференцева Ю. Київ: історія, архітектура, традиції. К., Балтія-Друк, 2012 104 с.

Роман Додонов

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії та релігієзнавства
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ОБОРОНА КИЄВА 2022 РОКУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МЕМОЛОГІЇ

П'ятнадцять місяців минуло з того часу, коли російські війська атакували кордони України, нанесли ракетно-бомбові удари по Києву, Харкову, Одесі та іншими містам, висадили повітряні десанти на околицях столиці. За цей час на фронті та в тилу відбулося стільки подій, що багато хто почав забувати – з чого все починалося, як агресор в результаті проведення «спеціальної воєнної операції» сподівався за 72 години взяти Київ, змінити керівництво Україною, провести парад Хрещатиком. Рашистський блицкриг захлинувся в поліських болотах, танкові колони розтаяли під Харковом, Черніговом, Сумами. Українці виявили таку волю до спротиву, що загарбникам довелося терміново вигадувати виправдовування – як могло так статися, що збройні сили «неіснуючої держави» зупинили та відкинули напад «другої армії світу».

Даний виступ готувався на «Київські філософські студії-2022», матеріали збиралися в мережі «по гарячим слідам», і лише трагедія Бучі та Ірпеня зупинила автора від оприлюднення цих тез – не до гумору тоді було. Сьогодні, коли ситуація на фронтах є «стабільно складною», ми вже звикли до «життя у війні», можна повернутися до тієї сторони людського буття, яке описується категорією «комічного». Йдеться про «аспект естетичного освоєння світу, який супроводжується сміхом без співчуття, страху і пригнічення» [2]. Свідомо чи підсвідомо людина шукає порятунку в гуморі, намагаючись компенсувати порушений баланс комічного і трагічного. Інакше кажучи, ми сміємося щоб не плакати.

Відомий австрійський психотерапевт Віктор Франкл, який особисто пройшов через нацистські концтабори, виклав свій досвід виживання у книзі «Людина в пошуках справжнього сенсу». Оцінюючи роль гумору в екстремальних умовах, він писав: «Нехай на якійсь хвилини, нехай в якихось особливих ситуаціях, але гумор теж зброя душі в боротьбі за самозбереження. Адже відомо, що гумор, як ніщо інше, здатен створити для людини певну дистанцію між нею самою і її ситуацією, поставити її над ситуацією, нехай, як уже говорилося, і ненадовго» [1]. Ця властивість гумору «піднятися над ситуацією» дозволяє поглянути на вчинки й думки себе та інших у ситуації гострої невідповідності між суцям і належним, між метою та засобами, між формою і змістом.

Сьогодні ми вже можемо повернутися до комічного виміру подій лютого-березня 2022 року, коли українська столиця оборонялася від російських нападників. Цей вимір було зафіксовано в масовій свідомості в жанрах інтернет-мемів, карикатур, анекдотів.

«На захист столиці України за часів війни, яку розпочала росія, стали всі, – писала тоді журналістка Антоніна Карташева, – Тримують оборону воїни ЗСУ, добровольці у теробороні та волонтери. Об'єдналися між собою зірки шоу-бізнесу, блогери, актори, політики та мільйони людей різних професій. Усі вони вірять – Київ вистоїть і вся Україна здобуде перемогу. Усім нам зараз потрібний гумор та оптимізм, щоб мужньо триматися до кінця» [3].

Гумор дійсно виконував психо-захисну функцію, вселяв мужність та оптимізм, підсилював віру у перемогу. Українці швидко зорієнтувалися, що інформаційний простір також є місцем протистояння, і вже в перші ж дні повномасштабного вторгнення заповнили соціальні мережі сотнями мемів. Як відомо, поняття «мем» (від грецького *mimema*, що означає «наслідування») запропонував Річард Докінз як визначення «одиниці культурної інформації». Сьогодні вже йдеться про самостійний науковий напрямок – *мемологію*, який розглядається як допоміжна історична дисципліна.

Інакше кажучи, не зважаючи на комічну спрямованість більшості мемів, насправді це – серйозна річ. «Поки велика кількість людей займалась «думскролінгом» (безупинним читанням новин з поля бою), інші почали ділитися своїми першими рефлексіями на цю тему» [5].

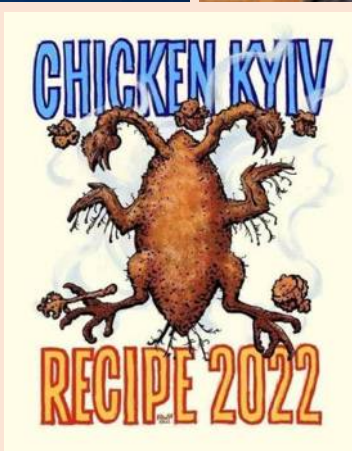
Спробуємо типологізувати основні меми оборони Києва 2022 року. Поруч із захисною функцією меми дозволяють зафіксувати зміст того, з чого сміялися рік тому, що турбувало та захоплювало киян. Користуючись

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

відкритими джерелами в Інтернеті, не претендуючи на вичерпність тематики, спробуємо згрупувати основні сюжети цього періоду російсько-української війни.

1. Почнемо з мемів, які виражали недовіру до путінських планів швидкого захоплення української столиці. Їх героями є російськи очільники, які жорстоко прорахувалися з оцінками здатності киян до спротиву.

Ожидание	Реальность
 <p>УТВЕРЖДАЮ <i>В. Путин</i> В. Путин</p> <p>РАСПОРЯДОК ДНЯ ПСКОВСКИХ ДЕСАНТНИКОВ</p> <p>06:00 Подъем 07:00 Утренний туалет 08:00 Завтрак 09:00 Нападение на Украину 12:00 Обед 13:00 Взятие Киева 18:00 Концерт Газманова 21:00 Салют</p> <p>МИНИСТР ОБОРОНЫ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ <i>В. Шойгу</i> С. ШОЙГУ</p>	 <p>УТВЕРЖДАЮ <i>В. Путин</i> В. Путин</p> <p>РАСПОРЯДОК ДНЯ ПСКОВСКИХ ДЕСАНТНИКОВ</p> <p>06:00 Подъем 07:00 Утренний туалет 08:00 Нападение на Украину 09:00 Знакомство с байрактами 12:00 Обеденный туалет 13:00 Встреча с Javelin 18:00 Встреча с ВСУ 21:00 Концерт Кобзона</p> <p>МИНИСТР ОБОРОНЫ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ <i>В. Шойгу</i> С. ШОЙГУ</p> <p>ЦЕНТР ПРОТИДІІ КОРУПЦІІ</p>

37-я отдельная гвардейская
мотострелковая Будапештская
Краснознаменная, ордена Красной
Звезды Донская казачья бригада
имени Е. А. Щаденко

Годы существования 1942 —
14.03.2022(Полностью
разбита под Киевом)

**РУССКИЙ СОЛДАТ!
ЖДУ ТЕБЯ НА СВОИХ КОНЦЕРТАХ!**

ГОСТОМЕЛЬ
ХАРЬКОВ
СУМЫ
ЩАСТЬЕ
МАРИУПОЛЬ
КАХОВКА
И ДРУГИЕ
ГОРОДА
УКРАИНЫ

РБ
процессини офіційний

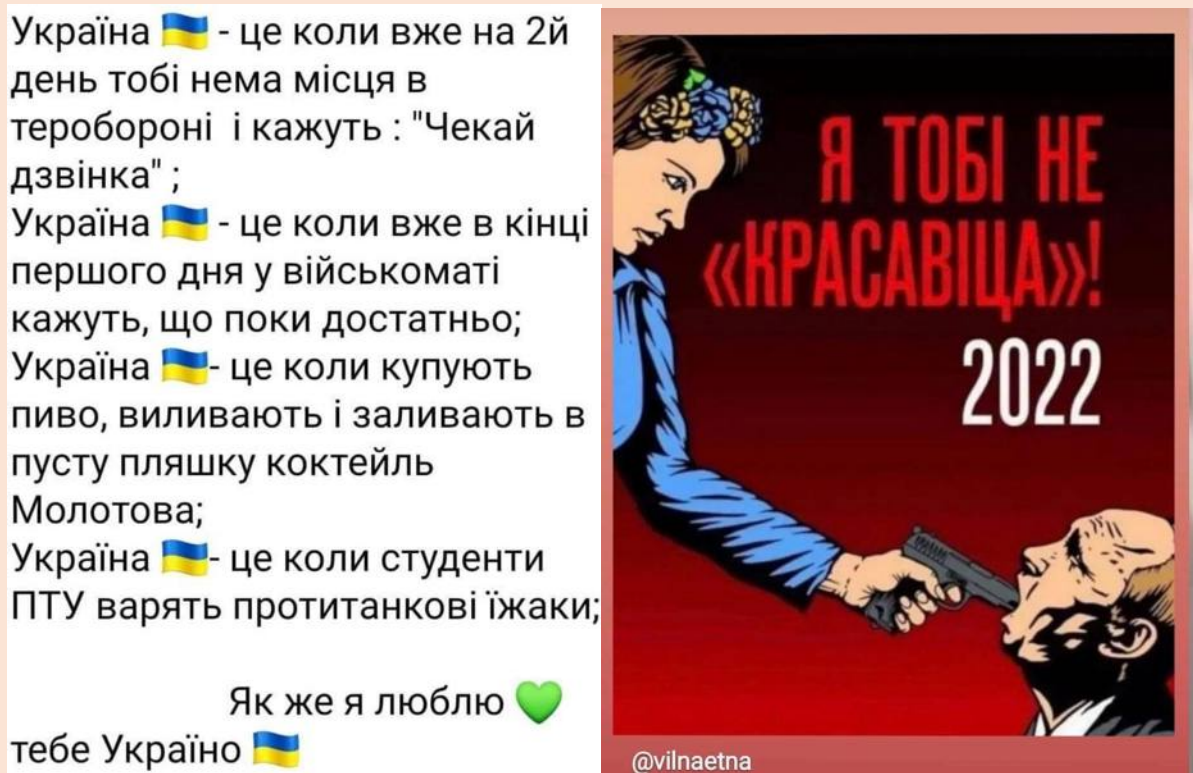
Скажіть вже тому
бункерному
шизофреніку, що він
виграв війну! Нехай їде в
Київ на парад!!!

«У конкурсі «Дебїл року» не зрозуміло кому дати перше місце:

- Путіну, який заявляє, що Україну створив Ленін.*
- Лукашенку, який народився 1954 року і стверджує, що його батько загинув у II Світовій війні.*
- Кадирову, який спочатку давав нашому Президенту час на капітуляцію до 31 лютого, а тепер оголосив винагороду за голову Степана Бандери».*

2. До другої групи належать анекдоти і меми, присвячені готовності киян захищати рідне місто, працювати заради спільної перемоги.

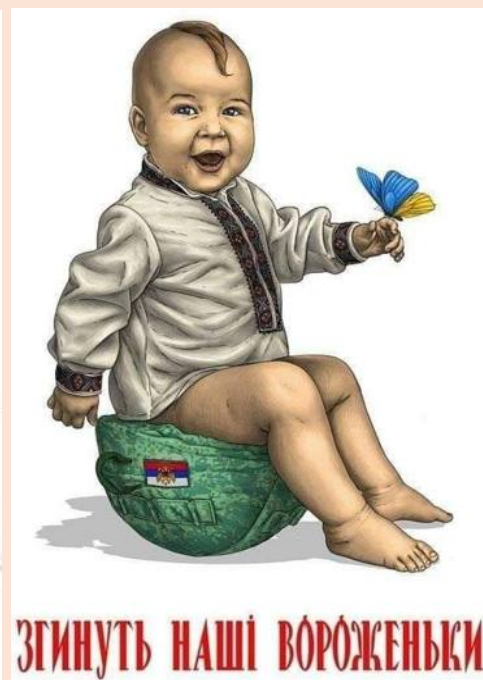
Лікарка у військоматі: «Як служити, так усі хворі, а як воювати, то всі здорові...»

«В київській Теробороні кажуть, що люди пробують давати за вступ хабарі. Українці ви їб...ті, але я вас люблю!»

«- Уночі на Троєщині знищили ворожих диверсантів і збили російський десантний літак.

- А на що вони сподівалися? Я і в мирний час боявся на Троєщину їздити».

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

**Нас неможливо перемогти!
Вони просто не знають, як ми
б'ємося навіть за межу на
городі!!!**

Як світ спасати в кіно – то США.
А як в реалі - то ЗСУ!
#Ukraineforever

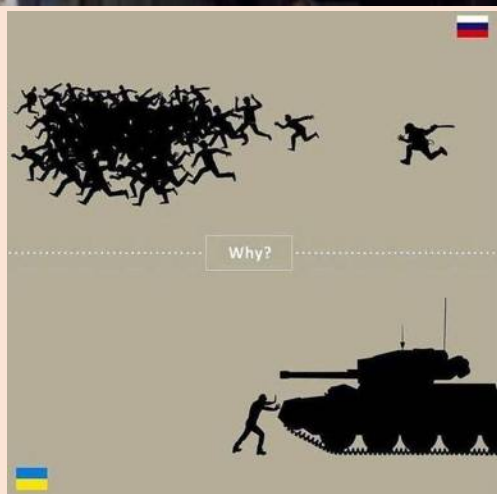

3. До третьої групи ми відносимо т. зв. військовий гумор, який популяризує героїчні вчинки наших захисників.

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

4. Окрема група мемів присвячена військовим втратам ворога під Києвом. Це – різновид «чорного гумору», тому сприймається далеко не всіма, але, як кажуть, з пісні слів не викинеш. До цієї групи також належать меми, які висміюють переоцінку могутності РФ, боездатності російської армії.

«Чеченці почали масово тікати, бо, кажуть, що всіх їхніх полонених особисто допитує Олег Ляшко».

- Як українці називають російський спецназ?
- «Котлета по-київськи».

«Москалі помирають тут на годину раніше, ніж вдома... Дивись. Він о 12:00 виїхав і тут об 11:40 загинув. Прямий портал в пекло».

«Країна, на гербі в якій курка, ніколи не переможе країну, на гербі в якій виделка».

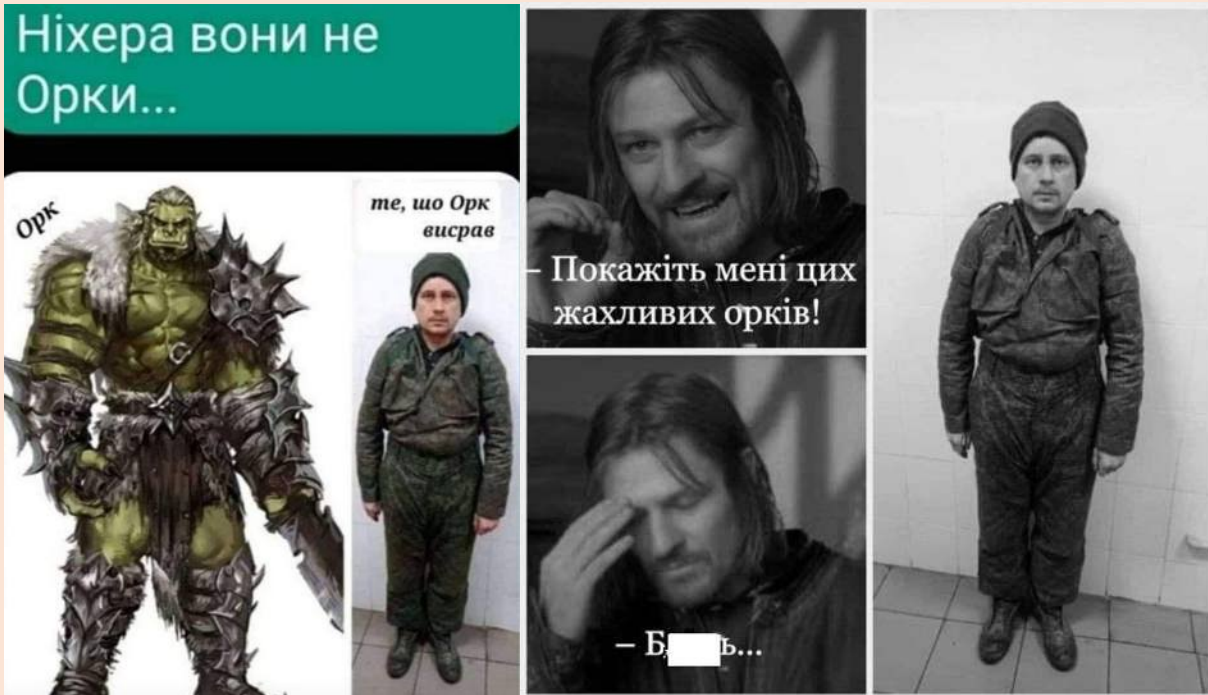
«Привезли в росію тіло солдата. Родичі цікавляться, чому помер, відповідають, що від коронавірусу, а чому без голови? Новий ірпінський штаб...»

- «- Мама, я в Буче, мне страшно, здесь мясорубка...
- И блендер, блендер тоже возьми!»

«Київ прийняв два Майдани, два фінали Євробачення, один фінал Ліги Чемпіонів і має прийняти фінал російської федерації».

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

Росіяни думали, що ідуть на українську землю.

Але ми їм тисячу разів казали, що не НА, а В

💙💛😄

5. Комічні епізоди перших місяців війни на кшталт збиття дрону банкою з консервацією, «віджату» місцевими російську бронетехніку самі по собі не потребують на додаткове оформлення, але й вони стали предметом мемів.

**Цигани цікавляться чи
дійсно за голову пуйла
дають млн. 💰 Бо вони
вже кочують у бік
Уралу 😂**

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

Ті самі роми, що вкрали БТР...

**В Києві банкою огірків з балкону
був збитий диверсійний дрон**

Ці - до ЗСУ передамо,
а огірочками бахнемо
по ворожому дрону!

ЗНО з історії України 2050 ^{1/8}

1. Під час війни в 2022 році, хто НЕ вкрав танк?

а) Роми	б) Гопники
в) Тракторист	г) Бабця Надя

Рота жінок з консервованими помідорами

Циганський батальйон

Дивізія чотких пациків з Оболоні

«І спробуйте потім, на Параді Перемоги на Хрещатику, не долучити тракторну колону».

6. Меми про Президента В. Зеленського. «Практично одразу користувачі соцмереж стали жартувати про президента Володимира Зеленського та його здатність бути справжнім лідером країни, що воює. При цьому люди згадують, як ще недавно щодо президента використовувалося прізвисько «клоун», і перепрошують за це» [4].

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

Скоро кожна баба планети буде хотіти Володю нашого

Зеленський дивиться скріни, де ви в 2019 році називали його малоросом, клоуном та капітулянтном.

Автор невідомий. Полотно, кров москалів, сльози руских матерей

Скоро на Нетфликс:

How I sleep knowing Zelensky exists in this world

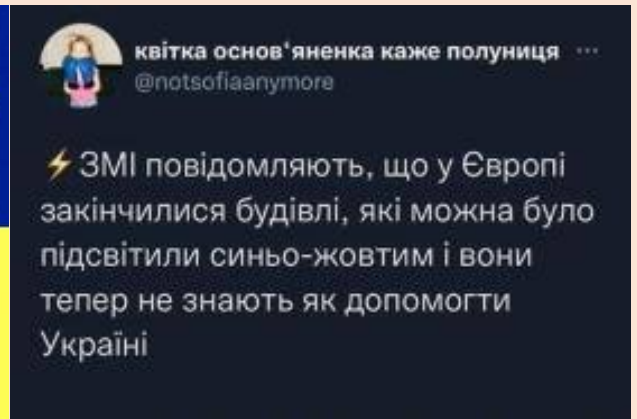
Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

7. Зовнішньополітична ситуація, міжнародна підтримка України також знайшли своє відображення в мемах та анекдотах.

Ілюстрація: Олександр Грехов. Фото Зеленського з Джонсоном: Associated Press. Оригінальне фото шафки з півником: Єлизавета Серватинська / Суспільне, Бородянка, 6 квітня, 2022.

NATO : Okay bro

8. Особливе місце серед мемів початкового періоду війни займають відгуки на недолугу російську пропаганду, на фейки та ІПСО.

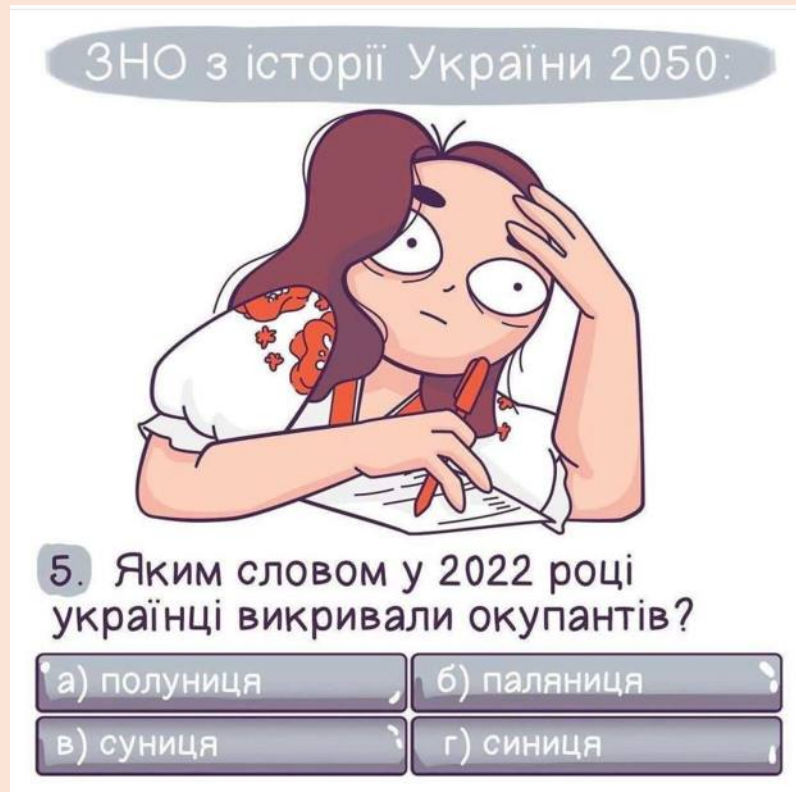
Россияне,
это у вас не финансовые проблемы.
Это «финансовая» операция!
Просто весь мир хочет вам помочь!

**Підготовка диверсантів
(біологічна зброя)**

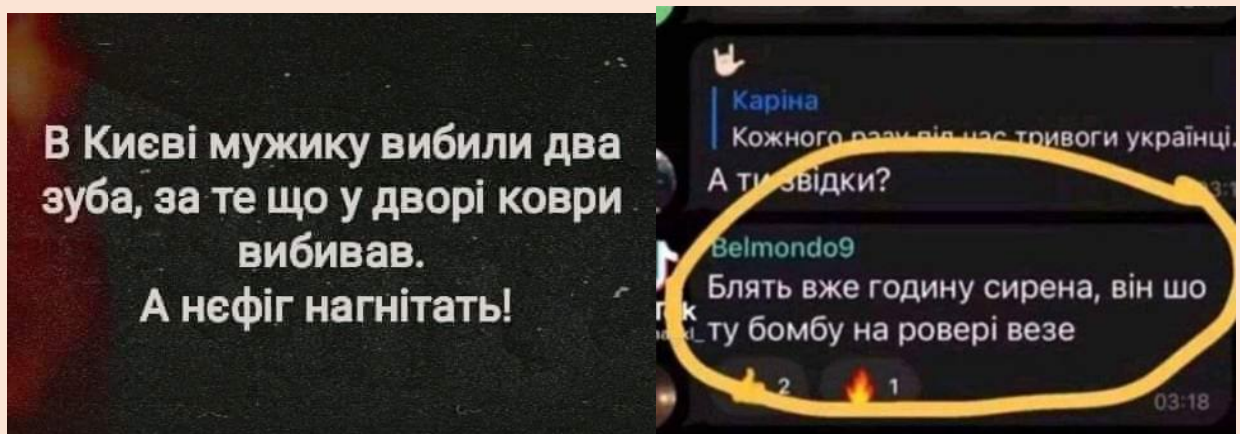

**Друзі! Прохання не
поширювати
інформацію про
місцезнаходження
Степана Андрійовича
Бандери!**

- ТЫ ОККУПАНТ?
- НЕТ
- СКАЖИ
УКРЗАЛІЗНИЦЯ ВЕЗЛА
ПАЛЯНИЦІ
- ДА. Я ОККУПАНТ

9. Крайню групу утворюють різноманітні меми, що намагаються збалансувати негативний психологічний стан цивільних, заспокоїти та підтримати їх. Критиці піддається надмірний оптимізм високопосадовців, здатний приспати пильність громадян в умовах війни.

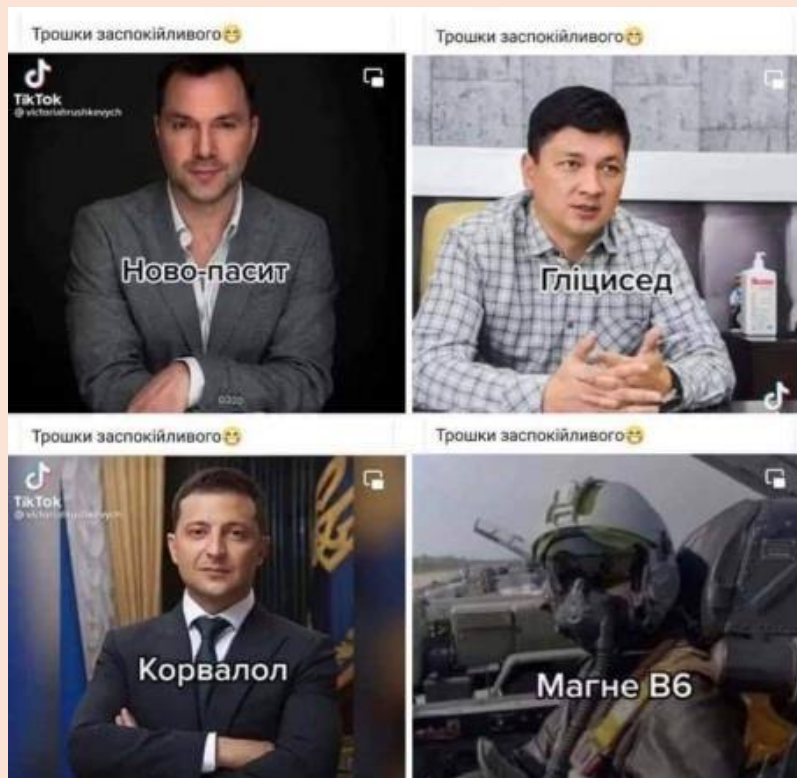

У мене питання до всіх коучів.
Ну ось ми всі вийшли із зони комфорту.
Що далі?

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

На завершення наведемо ще один мем, який підсумовує все сказане вище.

**Коли поміж мемами і свободою
народ обирає меми,
він зрештою втрачає все,
в тому числі і меми.
Якщо народ обирає свободу,
він матиме меми,
запощені ним самим
і ніким не заблоковані.**

Степан Бандера

Література

1. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Вид-во «Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 160 с.
2. Смородська Дарина. У мережі публікують меми про вторгнення російських військ до України: добірка – фото. 16 лютого 2022. <https://kiev.vgorode.ua/news/sobytyia/a1198092-v-seti-publikujut-memy-o-vmorzhnenie-rossijskikh-vojsk-v-ukrainu-podborka>
3. Карташева Антоніна. Героїчна оборона Києва у мемах редакції Новини.LIVE. 8 березня 2022. <https://kyiv.novyny.live/geroicheskaia-oborona-kieva-v-memakh-redaktsii-novosti-live-rasprostraniaite-foto-42015.html>
4. Корольова Євгенія. Шкарпетки Віталія Кіма, Укрпошта проти орків та російський військовий корабель. Українці створюють меми про війну. 11 березня 2022. <https://focus.ua/voennye-novosti/508998-ukraincy-sozdayut-memy-o-vojne>
5. Котлубей Олеся, Морі Євгеній. Доброго вечора everybody, цей день настав: ми підготували підбірку головних мемів 2022 року. 4 січня 2023. <https://suspilne.media/348110-dobrogo-vecora-everybody-cej-den-nastav-mi-pidgotuvali-pidbirku-golovnih-memiv-2022-roku/>

Наталія Коваленко

студентка спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

МЕТАФІЗИЧНІ СЕНСИ КОРСУНЯ

Метафізика міста сприймається як «видиме незримого», а розходження міст слід вбачати в усвідомленості метафізики місця. Є міста, яким призначена особлива роль у бутті та культурі того чи іншого народу. Вони мають велику метафізичну значимість, оскільки, розмірковуючи про них, ми прориваємося до самих основ людського існування, основоположних цінностей.

Більшість спроб осягнути значення мого міста у різних його культурних, соціальних, історичних і смислових вимірах були розпочаті з осягнення простору. Це має логічне пояснення, оскільки просторові конфігурації об'єктів найбільш помітні й доступні для людського сприйняття,

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

на відміну від часових. Можна сказати, що моє місто дає можливість відчутти абсолютність простору, абсолютність дистанції, що проблематизується самим фактом його виникнення.

Моє рідне місто Корсунь, назва міста походить від назви річки Корсунка. Це тюркська назва «кара су». Як ми бачимо, місто є культурним міфом, кожен його фрагмент наділений своєю специфічною семантикою, при цьому місто залишається цілісною структурою, культурна значимість якої більша, ніж сума всіх елементів.

Важливим є змістовний зріз міста, який характеризується прагненнями, цілями, проблемами і турботами, переживаннями та ідеалізаціями людського буття у світі.

Для містянина важливо не стільки фізично знаходитися в місті, скільки активно залучатися до відтворення історико-культурних, соціальних, антропологічних кодів і смислів міста. Ось як наприклад, Палацовий ансамбль (Садиба Лопухіних) – одноповерхова прямокутна в плані споруда в стилі раннього класицизму з чотирисхилим дахом, прикрашеним дерев'яними фіалами. Всі залучались до будови і залучаються до збереження історико-культурної спадщини.

Місто є, насамперед, підсумком колективного сприйняття городянами подій, що відбуваються в його межах, а також колективного досвіду існування в місті. Це – мікромодель світу, зменшена копія землі, заселеної людьми. Як центром світобудови, його початком є Бог, так і центром міста, його смисловою домінантою є архітектурні ансамблі.

Образ міста має власну долю. Доля розуміється тут як органічний розвиток одиничного явища. Поняття долі застосовується лише до особистості як носительці індивідуального початку. Доля є історичне виявлення особистості. Безликий процес не може бути визначений долею. Таким чином, тут утверджується ідея індивідуальності образу міста, що має долю.

Література

1. Карповець Максим. Місто як світ людського буття. 2014. URL: https://eprints.oa.edu.ua/4727/1/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C_%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf

Марина Колінько

*доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри філософії та релігієзнавства,
Київський університет імені Бориса Грінченка*

«П'ЯТНАДЦЯТИХВИЛИННЕ МІСТО»: ПОЛІЦЕНТРИЧНА СТРУКТУРА СУЧАСНОГО МЕГАПОЛІСУ

Комплексні урбаністичні дослідження заслуговують на пильну увагу в контексті філософсько-антропологічних імплікацій. Місто як соціально-антропологічна лабораторія надає можливість репрезентувати різні теоретичні моделі міського життя. Людина щодня поринає у повсякденні міські ритми. У зв'язку з цим сучасна філософія урбаністики актуалізує питання про формування концептуального простору *субцентрів*, що допомагає городянину реалізовувати свої індивідуальні потреби і не бути відстороненим від міської спільноти, планувати свій робочий час і дозвілля, відчувати «життя разом».

Відомий польській урбаніст Станіслав Лозе з'ясовує, що спонукає міських жителів солідаризуватися або дистанціюватися від своєї громади. Серед механізмів, що сприяють інтеграції або атомізації міських спільнот, він виокремлює одну з важливих характеристик людського буття – безпеку. «Якщо урбанізована спільнота впродовж тривалого часу знаходиться під загрозою та рівень її безпеки є мало стабільним, тоді відчутно зростає рівень соціальної інтеграції та підпорядкування інтересів індивіда суспільним інтересам... Чим більше зростає рівень безпеки, тим більше суспільство атомізується, натомість при прийнятті рішень індивіди все менше враховують інтереси всієї урбанізаційної ланки і більшою мірою фокусуються на власних потребах, згідно з індивідуальними уподобаннями» [3, с. 60-61].

Ці думки від урбаністичного контексту спрямовують нас до теми, яка є найактуальнішою зараз – функціонування та умов солідарності суспільства в ситуації війни. Безпека безпосередньо пов'язана з інтеграцією. Навколо ідей національної безпеки і свободи об'єднана українська спільнота, це допомагає нам вистояти і чинити опір російській агресії. Ці механізми солідаризму суспільства розуміє і політичне керівництво держави-агресора. Тому продукуються наративи «суспільства-фортеці», що оточене ворогами. Мешканців країни привчають до ідеї тривалої війни, побоюючись

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

внутрішнього соціального вибуху. На що перетворюється таке суспільство, звертає нашу увагу С. Лозе, підкреслюючи межу суспільної детермінації, «коли відчуття загрози триває дуже довго, внаслідок чого інтеграція зростає занадто сильно і через те суспільство ментально та організаційно кам'яніє і може функціонувати лише як різновид армії, як різновид пресловутого мурашника – не може повернутися до нормальності» [3, с.63]. Спотворене суспільство саме становить загрозу демократичному світу. Якщо людина розуміє небезпеку життя в такому суспільстві, вона може обрати трансгресивний спосіб подолання обставин. «Трансгресант прагне вирватися за межі свого культурного кола до загального, назустріч цілісному, не обмеженому монокультурними правилами життю, яке виявляється недоступним в рамках домашньої культури. Найбільшу небезпеку замкнутість домашнього світу представляє в той момент, коли він оповитий пропагандистської мережею..., піддається активній інформаційній обробці» [2, с.379]. Осмислення і врахування цих порубіжних механізмів і трансгресивних процесів необхідно для оздоровлення суспільства, для розуміння людиною своєї відповідальності і можливості свободи вибору. Суспільство, що обирає згуртованість навколо наративів загарбницької війни, де солідарність не ґрунтується на принципах незалежного, критичного мислення і цінності свободи, немає перспективи.

Отже, після міркувань про загальні суспільні умови інтеграції повернемося до предмету нашого дослідження – солідаристських моделей сучасного міста. Як ми можемо примирити незворотний розвиток атомізації в урбаністичному світі із вимогою до згуртованості спільноти для вирішення найважливіших соціальних проблем, реалізації потреб реальної якості життя?

Поєднання інтересів людини та спільноти можливо завдяки концептуальному переосмисленню урбаністичної децентрації. Периферійні райони з багатоповерховими житловими комплексами та високою щільністю населення все ще є затребуваними у перспективних планах мегаполісів. Але дискурсивний простір міста все частіше звертається до питань якості життя, благоустрою, комфорту, збереження індивідуальних меж у суміщенні з змістовним комунікативним простором.

Концепція «центр + околиці», яка активно використовувалася в міській архітектоніці, втрачає свою актуальність. Карлос Морено, професор Сорбони, пропонує в цьому контексті концепцію хроноурбанізму і наполягає на змінах планування: планувати треба не місто, а міське життя. Це означає перетворення монофункціонального міського простору з центром та

спеціалізованими районами на поліцентричне місто. Він виокремлює чотири концептуальні компоненти: близькість, різноманітність, щільність і повсюдність. Так створюється міський простір з якісним життям на невеликих відстанях. Концепція «п'ятнадцятихвилинного міста» спрямована на найголовнішу вимогу до гостинного простору – пішу доступність. Велике місто поділено на райони, де забезпечення комфортних умов життя повинно бути у 15-хвилинній пішій досяжності. Якщо для мешканців міської локації важливими є робота, заклади освіти, постачання ресурсів, то для будь-якої людини, що потрапляє у цей культурний ландшафт, також важливо зорієнтуватися і знайти все необхідне: магазини, кафе, парки, салони та зали тілесних практик, розваги.

Реалізація цієї концепції відбувається у програмах прозорої архітектури перших поверхів, комплексів, що поєднують житлові приміщення із просторами громадського призначення, перекриття вулиць від машин, де замість парковок – сквери та площі для пішоходів. Відновлення біорізноманіття там, де ми живемо, заохочує мешканців міських локацій до створення так званих *культурних гетеротопій*, які, з одного боку, «порушують безперервність і нормальність звичайних повсякденних місць» [1, с.221], а з іншого – «змішування і перетин смислів і ролей сучасних місць» [1, с.229] переозначає їх зміст, міську функціональність і режим перебування. Культурна гетеротопія може стати однією з актуальних мінісистем міського планування, де поєднуються концепти органічної архітектури з культурним простором. Вона не оскаржуватиме навколишній простір, а відтінюватиме його і наповнюватиме новими змістами. Завданням такого бачення міського простору є перетворення цього соціокультурного ландшафту на чинник соціальної згуртованості та залучення, терапії від соціальної відірваності і виключення, який руйнує ефект бульбашок і самотності.

Прикладом такого багатофункціонального простору може бути ландшафтна локація біля озера Тельбін (район Березняки, м. Київ). Поєднання сучасного ландшафтного дизайну (в створенні і турботі про який піклуються як працівники парку, так і мешканці району) з спортивними та рекреаційними локаціями, «котячим зоопарком», кафе з оформленням «арт-порталу у гірські краєвиди Карпат», дитячі майданчики і «лава закоханих» – далеко не повний перелік цікавинок улюбленого простору березняківців. Яскраві німфеї в озері, які висаджували мешканці, різноманітна озерна фауна додають відчуття «свого унікального простору». Нещодавно мешканці разом

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

з військовими висадили троянди, які привезли з Бахмута. Відновлюється клумба у вигляді України. Простір живе в актуальному контексті.

Крім того, концепція «п'ятнадцятихвилинного міста» пропонує варіант вирішення проблеми сучасної людини мегаполісу: проблеми щасливого способу буття. Науково доведено, що із зовнішніх умов життя людини саме втрата часу на приїзд на роботу кожного дня, а, особливо, якщо людина проводить багато часу у автозаторах, дуже впливає на відчуття щастя і людина живе у стані постійної тривожності (додається тривожність, що неможливо розрахувати час на дорогу). Можливості працювати у пішій доступності або в онлайн-форматі, адміністративна децентрація, культурно-ландшафтні гетеротопії біля домівки – все це формує «розумний простір для тебе». Втілення таких відкритих проєктів, що здатні відповісти на вимоги сучасного городянина, – нова урбаністична концепція з перспективним культурним горизонтом.

Прикладні урбаністичні дослідження показують також протиріччя та недоліки поліцентричної концепції. Наприклад, дослідження паризької агломерації призвели до таких висновків: городяни з вищою освітою та кар'єрними амбіціями готові жертвувати часом заради престижної роботи в іншому районі. До того ж робочі місця в районі проживання займають ті, хто приїжджає з передмістя та навколишніх міст. Якісна непорівнянність субцентрів, дисбаланс у забудові міського ландшафту вимагають ефективних транспортних рішень, економічної взаємодії субцентрів та логістичного муніципального узгодження.

Отже, культурний урбанопростір, що створюється посттрадиційним мисленням, моделюється як потенційно безмежна мережа (наприклад, ризома Ж. Делеза та Ф. Гваттарі), де кожен канал комунікації і соціальна локація, кожна доріжка має можливість перетнутися з будь-якою іншою. Тут немає центру/периферії, початку/кінця. Суть ризоми – принципова неієрархічність. Ця метафорична інтерпретація мережевого простору є нелінійним образом постмодерного міста, в якому відсутня симетрія та традиційна впорядкованість. Образ домівки, захищеної потужними стінами від світу, який постійно змінюється і лякає, йде в минуле, завершеність перестає бути критерієм соціальної ефективності, все більшого значення набуває гнучкість відкритої комунікації та творчого простору.

Література

1. Колінько М.В. Міжкультурна комунікація: топологічний вимір: монографія. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. 344 с.
2. Колінько М.В. Трансгресія повсякденності: досвід переселення в умовах гібридної війни на Донбасі. Гібридна війна: in verbo et in praxi: монографія. Під заг. ред. проф. Р.О. Додонова. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 363-379.
3. Лозе С. До урбанології. Дідаскалія архітектури та урбаністики: монографія. Wrocław – Wojnowice: Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego, 2020. 488 с.

Наталія Крохмаль

*кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри управління,
системного аналізу та євроінтеграції
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова*

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МІСТА ЯК КОРПОРАТИВНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ФОРМИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ

Місто, як історично утворена корпоративна форма саморегуляції, яка у процесі своєї еволюції перетворилася з території, де проживають та працюють люди (ремесло, торгівля тощо) на сучасний конгломерат, що забезпечує не тільки проживання та роботу його мешканцям, а і культурний, духовний розвиток та ін. Як корпоративна форма місто виступає певним типом організації зі своїми політичними, соціально-економічними, духовними, культурними та іншими видами інтересів, при цьому у межах держави воно виступає як групове утворення (певна організація) з притаманним набором корпоративних ознак, що складається з великої кількості менших груп з різними інтересами, об'єднаними в одну корпорацію – місто, з власним корпоративним духом, корпоративною культурою тощо.

Соціальна відповідальність – багатогранне явище, що притаманне усім корпоративним формам, через реалізацію спільних інтересів, взаємодопомогу, опіку, підтримку соціальних ініціатив та гарантування і забезпечення прав і

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

свобод. Оскільки місто є корпоративною формою, то можна говорити і про його соціальну відповідальність.

Саме аналізу соціальної відповідальності міста як корпоративної історичної форми і буде присвячена дана розвідка.

Історичний розвиток міста як корпоративної форми забезпечує функція саморегуляції, що влітається у місто як власне система саморегуляції, з метою підтримки його життєдіяльності та розвитку. Система саморегуляції забезпечує впорядкування відносно один одного процесів, що відбуваються у місті у часі та просторі, що є реакцією корпоративної форми на усі зовнішні та внутрішні подразники, впливи, зміни та ін. Завдяки системі саморегуляції місто еволюціонує, пристосовується до змін, реагує на них, використовує їх для свого покращення.

Одним із елементів системи соціального контролю, що входить у систему саморегуляції є соціальна відповідальність, що виступає одним і регуляторів поведінки людини, групи, спільноти, держави, суспільства в цілому. Її мета – забезпечувати формування у людей усвідомленого ставлення до себе та інших, до зовнішнього у тому числі і соціального оточення, до свого місця і ролі у структурі суспільства та держави, а на рівні держави та суспільства вона передбачає гарантування гідного життя громадянам. Соціальна відповідальність сприяє впорядкуванню взаємовідносин між індивідами та спільнотами, у зв'язку з чим доцільно виокремлювати вертикальний (держава-спільноти-індивід) та горизонтальні виміри (суспільство-держави-економіка; громади-регіони-організації; людина-громадянин-працівник) [1, р. 82]. У такому розрізі сучасне місто є концентрацією різних видів соціальної відповідальності, починаючи від індивідуальної і закінчуючи загальною соціальною відповідальністю на рівні усього міста.

Історично перші міста з'явилися ще на стародавньому Сході, а згодом і у Греції з Римом. Та з різних причин відбувся занепад міст стародавнього світу і другий поштовх до їх розвитку та появи прийшовся на період середньовіччя у Європі. Середньовічне місто як корпоративна форма саморегуляції – це поселення на перетині торгових шляхів, місцях видобутку корисних копалин, ремісничих центрів, укріплених пунктів, біля переправ і мостів, біля замків феодалів, церков і монастирів тощо. Саме в межах таких міст почала оформлюватися їх соціальна відповідальність, що полягала на перших порах у взаємодопомозі і піклуванні один про одного мешканців

міста, сусідів, представників «професійних» утворень на кшталт ремісників, купців, торговців, лихварів, чужинців, що зупинялися у місті, тощо.

З розвитком міст, їх зростанням та перетворенням на повноцінні соціально-економічні центри починається активна боротьба містян за своє «визволення» із-під опіки феодалів та церкви. Саме боротьба за власні права і свободи згуртувала містян у спільну організацію, що захищала і задовольняла не тільки соціально-економічні інтереси різних груп, що входили у неї, але і політичні, впливала на формування своєрідної міської організаційної (корпоративної) культури. У той же час соціальна відповідальність в місті виявлялася як на рівні усієї громади через усвідомлення окремими її представниками себе як частини цього утворення, власної виключності у процесі через отримання прав, свобод, самовираження та ін. Одночасно представники громади (містяни) входили до інших утворень у межах міста (менші корпоративні утворення), наприклад, цехові організації, купецькі гільдії, братства тощо, в яких формувалася своя корпоративна соціальна відповідальність, усвідомлення приналежності до певної професійної групи, підтримка членів цієї групи, їх рідних та сімей, взаємодопомога та колективна участь у справах міста.

Отримання містами середньовічної Європи самоуправління у XI-XIII ст. (міста-комуни, міські республіки, купецькі держави, на кшталт італійських міст, Ганзейського союзу) давало право їм вільно діяти у політичній сфері, вести активне соціально-економічне життя (збирати податки, контролювати торгівлю тощо), відати військовою повинністю, судами тощо. З XIII ст. частина міст отримує «магдебурзьке право», що надавало місту можливість обирати свої органи самоврядування, суду, визначати порядок їх обрання та функції, що вони виконують, регулювало питання торгівлі, наслідування, опіки тощо. Отримання самоуправління давало містам можливість вибудувати свою взаємодію з колишніми сеньйорами як із колишніми суб'єктами управління.

Іншою формою середньовічного міста були так звані «вільні міста», що не звільнилися повністю від феодалів чи церкви у процесі своїх боротьби з ними, але у цьому процесі змогли отримати грамоту, що гарантувала містянам особисту свободу, регламентувала розміри виплат сеньйору та надавала «прево» – представники сеньйора отримували права та обов'язки, щоб не було зловживань.

Подальший розвиток міст перетворював їх все більше на «багатопрофільні корпорації», у межах яких соціальна відповідальність

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

концентрувалася вже не на рівні усього міста, а на усвідомленні та підтримці інтересів, прав і свобод окремих груп мешканців міста, що поділялися за різними ознаками – професійними, соціальними, демографічними, етнічними тощо. У цей період соціальна відповідальність поширюється на різних рівнях структури суспільства, і відповідно міста як одного з об'єднань людей. Соціальна відповідальність є основою досягнення цілей розвитку міста, оскільки передбачає формування у окремих містян (громадян держави, працівників організацій, підприємств та ін.) усвідомленого ставлення до цілей, механізмів їх втілення, особистої залученості через отримання прав, свобод, професійну діяльність, самовираження тощо. На рівні громади міста соціальна відповідальність є основою гарантування суб'єктом управління усім містянам дотримання їх прав і свобод. Водночас, вона забезпечує зворотній зв'язок, який вказує на рівень усвідомлення городянами своєї відповідальності по відношенню до суб'єктів управління, політики органів місцевого самоврядування. На рівні економіки – організації/підприємства (роботодавця) – працівника саме соціальна відповідальність як корпоративна забезпечує реалізацію цілей розвитку міста, визначає подальші напрями розвитку бізнесу та реалізації соціально-економічних проектів і програм, «гарантує ведення бізнесу на етичних, моральних, правових тощо засадах, пов'язаних із добровільним зобов'язанням підвищувати добробут своїх працівників та навколишнього і соціального оточення, надавати корпоративні ресурси, допомагати громадам, підтримувати та зберігати екологію та природу та ін.» [1, р. 82].

Висновки.

Отже, соціальна відповідальність міста як корпоративної історичної форми саморегуляції є сукупністю різних видів соціальних відповідальностей, що концентруються в одній громаді на рівні усього міста.

Можна виділити етапи формування соціальної відповідальності міста:

– від створення до звільнення від опіки сеньйора (до XI-XIII ст.) – формування соціальної відповідальності міста через колективну допомогу, опіку та взаємовиручку;

– з XII-XIII ст. – до кінця XV-XVIII ст. – соціальна відповідальність міста розвивається у межах самоврядування, з усвідомленням міста як окремої сили, що має свої права, свободи, привілеї, визначає свою політику, захищає свої інтереси та відповідає за свої рішення. У межах соціальної відповідальності міста можна виділити соціальну відповідальність різних міських груп (менших корпоративних утворень, зазвичай професійних –

цехи, гільдії, братства тощо), що також відстоювали свої інтереси, опікувалися своїми та допомагали і підтримували рідних і сім'ї своїх «працівників»;

– з кінця XV-XVIII ст. до початку XX ст. – відбувалося швидке зростання розмірів і чисельності міст і соціальна відповідальність міста концентрується на задоволенні інтересів певних груп мешканців міста, зосередженості на їх інтересах, правах, усвідомленні себе як частини групи (за певною ознакою) і поступово стає розгалуженим явищем у структурі суспільства як по вертикалі, так і по горизонталі;

– з початку XX ст. метрополізація міст, яка характеризується зосередженням людей, багатств, політичних, економічних, культурних установ у містах фіксує розгалужену «систему» соціальної відповідальності у структурі суспільства (на рівні міста та прилеглих до нього територій і міст-супутників) як вертикально, так і горизонтально, забезпечуючи взаємні зв'язки між суб'єктами управління містом та містянами щодо взаємовигідного підтримання інтересів, захисту прав і свобод, реалізацією проектів у соціально-економічній, культурній, освітянській та інших сферах тощо.

Література

1. Svyrydenko D., Krokhmal N., Chervona L. Social Responsibility as a Basis for Implementing the Goals of Sustainable Development in the Context of the COVID-19 Pandemic. *Philosophy and Cosmology*. 2023. Vol. 30. P. 77-87. DOI: <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/30/7>

Максим Лепський

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри соціології

Запорізького національного університету

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ЛЮДИНОВИМІРНОСТІ МІСТА В УМОВАХ ТА ПІСЛЯ ВІЙНИ

Війна як синергетичний фазовий перехід життя поселенської структури й, перш за все, міста, має велику частину невизначеності переходу до мирного життєустрою та життєдіяльності після війни, що актуалізує

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

переосмислення людиновимірності міста, не тільки виживання міста в умовах тилу, прифронтових, фронтових умовах, в умовах окупації та звільнення від окупації та припинення воєнних дій. Людиновимірність має осмислюватися саме у динаміці змін життєдіяльності міста.

Метою тез є визначення «оптики» переосмислення динаміки людиновимірності міста.

Коли пригадують людиновимірність, починають згадувати тезу Протагора «Людина – міра всіх речей, що існують, якщо вони існують, і тих, що не існують, якщо вони не існують», яка стала універсалією навіть при тому, що текст не зберігся та відбуваються палки спори відносно назви цього твору. За однією з версій, Протагор написав свій твір під назвою «Істина» або «Промови, що не спростовують», або це була подвійна назва. Далі в історії філософії з задоволенням перераховують всіх, хто цитує це згадування, зокрема: Платон у діалогах «Теетет» (152а 2–8) та «Кратіл» (385е–f), Арістотель у класичному творі «Метафізика (III, 4–6), Секст Емпірик у роботі «Проти вчених» (VII 60), Діоген Лаертський (IX, 51), Єрмій філософ («Осміяння язичницьких філософів», 9) тощо. Далі надається шана Сексту Емпірику, який зберіг пряму цитату Протагора: «πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστιν, τῶν δὲ οὐκ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν». Ми також на цьому завершимо історико-філософське посилення на геніальну думку Протагора, і розглянемо вимірність міста та людиновимірність, слідуючи за вказівкою П'єра Вака про те, що кожна суттєва ситуація невизначеності майбутнього вимагає м'якого мистецтва переосмислення та пересприйняття [1, 2]. Сучасна війна як верифікатор того, «що існує» і того, «що не існує» вимагає повернення до людини.

Міста початково формувалися як вимірні до людей – відносно фізичних пропорцій людини у теорії архітектури у будівлях. Відносно комфорту людей вдосконалювалося внутрішнє та зовнішнє вбрання палаців, замків, фортець. Відносно функційного призначення будувалися акустичні забудови зі знанням відлуння арен, театрів, публічних просторів; візуальні ритміки вулиць, проспектів та краєвидів. Планувалися велич релігійних та державних будівель старих історичних міст.

Війни змінювали фрейми та кордони поселень їх захист пов'язувався з безпекою у вигляді неприступних стін та мурів, послідовності укріплень. Потім у Новий час з розвитком артилерії багато міст позбавлялися обмежень розвитку – фортечних мурів у напрямі будівництва систем оборони. Сучасна безпека все більше має надбудову до фортифікаційного мистецтва в

інформаційно-цифрових технологіях космічного, авіаційного, дронного та іншого спостереження.

Розглянемо 7 тез динаміки людиновимірності міста з врахуванням фаз миру та війни.

1. Вимірність міста розвивалася у людиновимірній комфортності та забезпеченні (інфраструктурному розвитку забезпечення), транспортній вимірності людей, що рухаються, професійній визначеності мешкання людей та їх навчання, а також оборонній вимірності захисту міста як тренувального воєнного комплексу.

2. Сучасна вимірність міста все більше має багатоплоскову, багатопланову вимірність людини у місті – технологічний розвиток міста визначив зміни вимірності транспортної та інфраструктурної значущості. Так індустріальні міста ставили в голову розвитку транспортну вимірність зв'язування просторів праці та «спальних районів», бізнесового простору міста та пригородів, простору кримінальної, воєнної та техногенної безпеки.

3. Важливим у постмодернізмі у містобудуванні став поворот від індустріальної вимірності міста до людиновимірності життя з прагненням до сталого людського розвитку та прав людей їх потреб (що іноді визначало міські бунти, мітинги, страйки та інші форми опору містян вадам системи розвитку та безпеки), захищалися рекреаційні зони та зони відпочинку, велодоріжки та шляхи пішохідних прогулянок, «відрите місто» як вимірність міста для людей з особливими потребами, креативні простори, поєднання та синкретизм просторів відпочинку та роботи, особливо з розвитком інформаційної вимірності віддаленої роботи з забезпеченням швидкого Wi-Fi. Воєнний вимір під час домінації миру переходив з основного на допоміжний характер, глобальна безпека більше пов'язувалася з боротьбою проти тероризму та організованої злочинності, в тому числі після локальних воєнних конфліктів.

4. Можливість участі внаслідок цифрових технологій вибору квартальною або міською спільнотою (ком'юніті) рішень публічного простору у VR та AR технологіях, у яких планування має вимірність сприйняття у конкретному образі міста та його простору, а також образу приватного простору створює все більшу свободу творчості людей у розвитку.

Так поступово світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння картина світу – все те, що є складовими світогляду стають основою людиновимірності міста.

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

Інформаційно-цифровий розвиток і міркування безпеки обмовили появу визначень «інформаційних війн», «кібератак і тероризму», а також «гібридних» війн, як між державами, так і з організованою злочинністю. Разом з тим, світогляд людей через технічні технології та цифрове моделювання міста інфраструктури, транспортної структури комплексності, акцент на збереження та коеволюцію міста та окультуреної «зеленої» екології міста, розширювало простори міста та його людиновимірність.

5. Політичний та економічний устрій держав та їх відносини з місцевим самоврядуванням визначив реакції людей та їх сприйняття у містах під час пандемії COVID-2019. Так автократичні держави перейшли до «швидкого обмеження свободи людей» зі скороченням фізичних соціальних контактів, демократичні держави перейшли до правового регулювання фізичної соціальної дистанції з розвитком дистанційних форм соціальної взаємодії, криміналізовані суспільства перемикнулися на гібридні форми вибіркового права (з подальшою криміналізацією та корупційним розбещенням вибіркового правозастосування). Іноді ці форми були у різних конфігураціях у різних містах. Конфлікти всередині формували умови для масштабування їх до війн назовні.

6. Перехід до війни як політекономії зі знаком мінус, що руйнує життєдіяльність держави та життєдіяльність поселенських структур (перш за все, сіл та міст), визначив переформатування сили держави та міст (як і поселенської структури в цілому) з економічного розвитку на військове забезпечення руйнування та/або на екстремальне відновлення людського життєзабезпечення, що значно ускладнено антропопоотоками (міграцією, переміщенням населення) та загибеллю людей у війні.

Світогляд війни у прагненні до миру та збереження життя визначає не тільки ведення справедливої війни на відстоювання державності та суверенітету, а й людиновимірності життя у місті, у захисті збереження свободи людей (де воєнні обмеження є тимчасовими), їх життєустрою, Світогляд війни у прагненні руйнування миру та життя людей визначає себе у різних геноцидних процесах руйнування – геноциду народу, мерітоциду (знищення життя освічених та цивілізованих, «кращих» людей, інтелекту нації, освітньої та історико-культурної інфраструктури), екоциду (знищення екології країни, її заповідного фонду та руйнування коеволюції розвитку поселенської структури та її екології), урбациду (знищення поселенської структури країни та інфраструктури життєзабезпечення). Знищення життєустрою та мародерство, військові злочини і та злочини проти

людяності стають стилем життя агресора, делегованими державою-злочинцем із руйнуванням людиноцентризму та людиновимірності поселенських структур.

7. Повернення до миру після війни визначає можливості консервації воєнної вимірності та постравматичного синдрому у світогляді людей, або зцілення людиновимірністю розвитку життєдіяльності міста. Консервація воєнної вимірності відбувається в обмеженні та фрагментації інших атрибуцій людиновимірності. Воєнна атрибуція може стати дивним атрактором (центром тяжіння післявоєнного нестійкого порядку) з війною, що перенесена всередину суспільства після війни. Протилежним процесом є зцілення суспільства та повернення до цілісності людиновимірності розвитку міста. Цілісність людиновимірності розвитку міста позначає те, що воєнний простір на території та у часі міста є одним з вимірів розвитку міста з розвитком політекономічного, історико-культурного та туристичного, екологічного і рекреаційного, креативного, інформаційно-цифрового, науково-освітнього та інших просторів на території міста.

Висновки.

Багатоманітність людиновимірності визначає такі суттєві для людини характеристики як якість життя, справедливість і права людей, цілісність життєдіяльності міста, розвиток багатоманітності соціального простору та часу людей. Після війни багато загроз фазового переходу війни до миру визначить шлях розвитку міста, його метафізику та світогляд, його успішність у загальнолюдському та гуманістичному розвитку.

Переосмислення людиновимірності міста має бути міждисциплінарним, метарівневим та цілісним у подальшому дослідженні світогляду містян, у змінах світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння та картини світу у переході життєдіяльності міста з умов війни до умов миру, в єдності у багатоманітності.

Література

1. Wack Pierre. Scenarios: Uncharted Waters Ahead. *Harvard Business Review*. September-October 1985. P. 73-90.
2. Wack Pierre. Scenarios: Shooting the Rapids. *Harvard Business Review*. November-December 1985. P. 131-142.

Ірина Ломачинська

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії та релігієзнавства
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка*

КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКА ЛАВРА ЯК МІФОЛОГІЗОВАНЕ МІСЦЕ ПАМ'ЯТІ

Суспільні виклики, зумовлені неспровокованим військовим вторгненням російських загарбників, мають не лише військово-політичні, економічні, соціально-культурні, але і духовно-релігійні наслідки. Ціллю агресивної політичної влади росії є не тільки захоплення територій, але й духовне поневолення української нації, зокрема, шляхом знищення її релігійно-культурної пам'яті. Одними з об'єктів впливу в означеному процесі стають національні святині, чільне місце серед яких обіймає Києво-Печерська Лавра.

Метою дослідження є визначення особливостей становлення Києво-Печерської лаври як міфологізованого місця пам'яті.

Феномен монастиря у сучасній науковій літературі визначається двояко: як певним чином організований комплекс культових, житлових та господарських приміщень та як громада ченців, які об'єдналися на основі спільних релігійних цінностей та ідеалів. Варто зазначити, що у російському тритомному енциклопедичному словнику «Християнство» поняття монастиря відсутнє, є лише «чернецтво» в перекладі з грецької як «усамітнене житло» та «самітництво». Тобто, «усамітнене житло» набуває статусу монастиря лише за наявності «самітника», а монастир усвідомлюється як певна «духовна огорожа», що забезпечує його насельників від мирських спокус [3].

Відповідно, поняття «монастир» не є однозначно тотожним для українського і російського православ'я, і у їх релігійно-культурних традиціях осмислення означеного явища існують певні відмінності. В історії російського православного чернецтва, зумовленої різноманітними владними секуляризаційними реформами, втрата насельниками свого монастиря зазвичай супроводжувалась втратою ними і чернечого сану. В Україні, в силу тривалих міжконфесійних конфліктів, на різних етапах її бурхливої релігійно-політичної історії, значна частина культових споруд монастирів

неодноразово переходили у розпорядження чернечих громад різного конфесійного спрямування – католицького, православного, греко-католицького, і кожна нова чернеча громада привносила в унікальні монастирські архітектурні комплекси свою власну історико-культурну традицію. Тому культові споруди більшості українських монастирів, що втілюють тривалу релігійну історію – це вже не тільки «духовна огорожа» для спільноти насельників, а, передусім, реальне втілення соціальної пам'яті українського суспільства, своєрідний елемент самоідентифікації української нації.

На різних етапах свого історичного розвитку Києво-Печерський монастир здобув собі слави не тільки подвижницького осередку, але відігравав значну роль в об'єднанні східнослов'янських земель, був духовним, соціальним, культурним і просвітницьким центром, і славився не лише на Русі, а й у Польщі, Вірменії, Візантії, Болгарії та інших країнах. Визначальну роль святині підтверджує і статус «лаври» як монастиря, що має особливе історичне та духовне значення.

Києво-Печерська Лавра обіймає, безумовно, ключову роль у становленні вітчизняної православної релігійно-культурної традиції, що зумовлено її виконанням на різних етапах вітчизняної історії наступних функцій: культово-богослужбової (забезпечення збереження богословської складової православної традиції), соціально-економічної (запровадження інноваційних технологій господарювання), культурно-ідеологічної (що включала книговидавничу та освітню діяльність), соціально-реабілітаційної (на певних етапах історії монастир виступає як соціальна установа, основним завданням якої є утримування непрацездатних членів суспільства), естетичної (формування унікальної архітектурної та іконописної традицій), політичної (відносини з представниками владних інституцій), а також функції збереження соціальної пам'яті шляхом створення некрополів.

В історичному контексті змістовне наповнення означених функцій певною мірою змінювалось в залежності від релігійно-політичної ситуації, яку формувала російська, а пізніше і радянська влада. В період незалежності України, перебуваючи у підпорядкуванні Української православної церкви (Московського патріархату) Лавра виконувала переважно місійно-пропагандистську функцію, всі інші значною мірою були їй підпорядковані. Соціально-економічна діяльність Лаври здійснювалася відповідно до статті 19 закону України «Про свободу совісті...», в якій зазначено, що релігійні організації «мають право для виконання своїх статутних завдань засновувати

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

видавничі, поліграфічні, виробничі, реставраційно-будівельні, сільськогосподарські та інші підприємства» [1], однак, недосконалість існуючого законодавства не передбачає національного спрямування господарської діяльності релігійних організацій. Зокрема, не передбачено книгодрукування держаною мовою, тому поліграфічна діяльність лаври обмежувалась переважно російськомовною літературою. Хоча Законом передбачено, що реставрація і ремонт культових будівель – пам'яток історії та культури – має здійснюватися з додержанням установлених правил охорони і використання пам'яток історії та культури, однак, реставраційно-будівельні роботи на території проводились без збереження національної специфіки культових споруд лаврського комплексу. Також на території Лаври працювала лікарня, збудована ще у ХІХ ст., однак Московський патріархат у 2013 році виселив хворих. Освітня діяльність Лаври обмежувалася релігійною освітою, яку надають слухачам духовна академія та семінарія, розташовані на її території. Культово-богослужбова функція лаври тісно пов'язана з її місійно-пропагандистською та політичною функціями, адже в період перебування Лаври у володінні Московського патріархату серед його соціально активних вірян було чимало депутатів Верховної ради України та Київради проросійського спрямування, які забезпечували безперешкодну пропаганду пропагандистських релігійних ідей та цінностей сусідньої держави.

У християнській історії монастирська практика, передусім, спрямована на формування морального ідеалу святості як жертвності мирським, адже простір і час для істинних християн набуває певної цінності та сенсу тільки тоді, коли існує прагнення до осягнення меж сакрального. В основу діяльності Києво-Печерського монастиря було покладено «Студійський устав», за яким, моральний вибір ченця має бути підкріплений щоденними аскетичними практиками, де аскеза виступає як свідоме застосування доцільних засобів для придбання чеснот і досягнення релігійно-моральної досконалості. Ідеологи аскетичних чернечих практик (зокрема, Василь Великий, Іоанн Златоуст, Іоанн Ліствичник тощо), цитуючи євангелічні заповіді, обґрунтовують моральну практику убогості, відповідно до якої чернець має турбуватися, передусім, про духовні, а не матеріальні цінності. За статутом, чернець не має права мати особисту власність, але має право користуватися власністю монастирською. Тому надмірне захоплення предметами розкоші у окремих насельників Лаври з числа представників чернецтва Московського патріархату є далекими від суті чернечої ідеології та

практики, відповідно, і їх чернечий сан в означеному контексті може сприйматись лише як формальний, а легітимність перебування на території Лаври у цьому статусі стає сумнівною.

Варто зазначити, що сучасна інформаційна епоха зумовлює необхідність усвідомлення монастиря як цілісної знаково-символьної та комунікаційної системи, що завдяки своєму сакральному статусу виступає своєрідним архетипічним утворенням, яке регулює не лише суспільну свідомість, але є невід'ємною частиною національної пам'яті. Саме архетипи є глибинною основою масової свідомості, і відповідно до яких формуються символи, міфи і уявлення. Конкретна форма прояву архетипу, за К.-Г. Юнгом, залежить від домінуючої установки свідомості. У кожного народу з початку його історії формуються свої архетипи, які супроводжують його протягом усього історичного шляху. Серед таких міфів особливе місце посідають міфи національні, адже саме вони, за висловленням Г. Лебона, є «душею народу», а національна самосвідомість формується на основі міфів і невіддільна від них.

Згідно з теорією Я. Ассмана, колективна пам'ять функціонує у двох модусах: комунікативній і культурній пам'яті. Комунікативна пам'ять формує історичний досвід у рамках індивідуальної біографії, своєрідну «живу пам'ять» сучасників. Культурна пам'ять характеризується такими рисами, як інституціональна формалізація, символічне значення, і залежно від специфіки певної культури, звертається або до космічних міфів, або до історичних легенд. Релігія визначається через особливий тип пам'яті, який має агресивно-завойовницький характер, що руйнує історичну пам'ять народу в ім'я нескінченної переваги вічності, котра в культурі передається шляхом міфологізації окремих явищ і подій [9].

У православній традиції чернецтво представляло особливу касту обраних, які завдяки своєму моральному вибору стоять ближче до Бога, набуваючи атрибутів святості. Образ святого піднімає конкретну людину над законами реального світу, завдяки чому вона не підлягає стандартній соціальній оцінці суспільства, а її вчинки не підлягають раціональному аналізу. Міфологізація образу святого у православній традиції закріплюється через численну агіографічну літературу, де «Житіє святого» – це не стільки опис його життя, скільки опис його шляху до спасіння, типу його святості. Зокрема, у «Києво-Печерському патерику» розуміння дару чуда постає як здобуття печерськими подвижниками повноти людських можливостей через подолання сум'яття мирського життя. На основі міфу про святість

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

печерських подвижників Києворуської доби формується міф про святість місця їх подвижництва – монастирської обителі.

Тезу про святість монастиря обґрунтовує перше «Слово» «Києво-Печерського патерика», де ведеться мова про спорудження Успенського собору з Божого помислу й волі Богоматері. Головний собор монастиря стає святим центром, навколо якого організується простір самого монастиря, а монастир стає святим центром для всієї Київської держави. Шляхом створення монастирських некрополів киевопечерське чернецтво втілювало поняття святості в цілком реальні обриси. Прах святих в ідеалі мав надихати живих на християнські подвиги. Монастир став святим місцем, він виступив своєрідною «проміжною зупинкою» між гріховним «бренним» світом і світом небесним [4].

Міфологізований чернечий статус у православній свідомості автоматично наділяє людину високими моральними чеснотами, і виокремлює її із мирського загалу. Цим вдало користувались сучасні киевопечерські насельники, зокрема, колишній очільник Лаври Павло, який уявляв себе понад державними («мирськими») законами та владними інституціями, та опираючись на міф про власну непогрішимість, переписував у суспільній свідомості вірян не лише історію Києво-Печерської Лаври, але і загалом українського православ'я.

Користуючись концепцією А. Ассман, яка до екстерналізованих носіїв пам'яті відносила місця, які через значущі релігійні, історичні чи біографічні події стають пам'ятними, можна стверджувати, що Києво-Печерська Лавра є одним з найбільш сакралізованих місць пам'яті з символічною аурою не лише для українського, але і для російського православ'я. «Місця можуть зберігати та засвідчувати пам'ять навіть опісля колективного забуття. Однак, там, де зникає традиція, виникають місця примар, надані вільній грі фантазії та поверненню витісненого» [2, с.30], тому сучасні релігійні ідеологи «руського миру» намагаються стерти тисячолітню українську православну традицію в стінах Києво-Печерської Лаври, трансформуючи як соціальну пам'ять власного народу, так і переписуючи історію загарбаних земель.

За П. Нора, пам'ять – це завжди актуальний феномен, що переживає зв'язок вічного з сьогоднішнім, а історія – це репрезентація минулого. Історія як інтелектуальна і світська операція волає до аналізу і критичного дискурсу, однак, пам'ять, в силу своєї чуттєвої і магічної природи є таким тільки з тими деталями, які їй зручні. Пам'ять породжується тією соціальною групою, яку вона згуртовує [6]. Тому важливо повернути Києво-Печерську лавру в

український національно-культурний простір, не лише задля відродження в її стінах релігійного життя на проукраїнських засадах, але і задля подальшої консолідації нації.

Висновки.

Історичні події стають значущими для нащадків, коли вписані у структуру національного міфу, і у цьому сенсі історія нації постає як міф, створений нею про себе. Повернення національних релігійних святинь сприяє відродженню національної пам'яті у аспекті її потужного сакрального досвіду, руйнуванню ворожих пропагандистських міфів та збереженню української духовно-релігійної традиції.

Література

1. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>
2. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. Київ: Ніка-Центр, 2012. 440 с.
3. Ломачинська І. Ідейні засади економічної діяльності православних монастирів в Україні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Сер. 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія.* 2018. (39). С. 24-32.
4. Ломачинська І. Монастирі України. Київ: Балтія-Друк, 2015. 208 с.
5. Києво-Печерська Лавра. URL: https://lb.ua/tag/4842_kiievoprecherska_lavra
6. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять. Пер. із фр. А. Рєпи. Київ: ТОВ «Видавництво «Кліо». 2014, 272 с.
7. Огієнко І. Українське монашество. Київ: Наша культура і наука, 2002. 396 с.
8. Assmann J. *Cultural Memory and Early Civilization.* Cambridge University Press. 2011. 334 p.

Федір Ступак

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини
Національного медичного університету імені О.О. Богомольця*

З ІСТОРІЇ ГРОМАДСЬКОЇ БЛАГОДІЙНОСТІ В КИЄВІ

Благодійність кінця ХІХ – початку ХХ ст. набула розмаху, який, за визнанням сучасників, перевершив усі сподівання і стала невід’ємним атрибутом громадянського суспільства, складовою частиною суспільної свідомості.

Історія благодійного руху дорядянського періоду взагалі, а діяльності благодійних товариств зокрема, залишалися поза увагою дослідників. Важливо визначити особливості, значення та зміст діяльності добродійних товариств на прикладі м. Києва.

Традиції благодійності мають глибоке історичне коріння. У другій половині ХІХ – початку ХХ ст. чітко вимальовується тенденція залучення громадськості до вирішення питання соціальної допомоги незахищеним верствам населення. У цей період Київ був великим благодійним центром, що було традиційним, історично обумовленим і мало глибоке коріння. Здавна Київ славився благодіяннями своїх заможних громадян, які щедро ділилися з містом та безкорисливо з ближніми, тут панувала особлива атмосфера добродійності та меценатства.

«Місто наше, спрадавна уславлене чеснотами святих угодників, які в ньому спочивають, завжди було годувальником бідних, немічних та скалічених, які сходились звідусіль до воріт святих храмів і обителів. Християнська любов до ближнього завжди здійснювалася в ньому щедро» [1].

Київ був великим містом, а благодійність зосереджувалася «переважно у великих містах, які притягують до себе кращі розумові сили і капітали держави, а тому у них є багато осіб, для яких за достатніх коштів внутрішнє почуття виконаного християнського обов’язку і особиста участь у благодійній діяльності є кращою винагородою за їх працю; там же знаходяться і високі покровителі благодійності, які можуть відшукувати і заохочувати до благодіяння ти осіб, яких це заохочення спонукає до благодійності» [4].

Яскравим репрезентантом київської благодійності другої половини ХІХ – початку ХХ ст. були добродійні товариства. Діяльність товариств

диктувалася усвідомленням загальнолюдської солідарності, прагненням усунути небезпеку для суспільства через наявність нужденного населення. Організована опіка класифікувала нужду, виробляла певний план боротьби з бідністю та безробіттям, використовувала різноманітні профілактичні прийоми, що мали на меті слідкувати за явищами пауперизму та попереджувати його.

Благодійні товариства були об'єднаннями людей з метою надання різноманітної за формою допомоги найбіднішим верствам людності. Мережа добродійних об'єднань частково взяла на себе державну турботу про них. Принципи організації та діяльності філантропічних союзів визначалися статутом і ніякої політичної мети не мали. Близько до них були спілки просвітницького типу, через поширення знань побічно впливали на нужденний прошарок.

Враховуючи форми піклування та групи населення, що його потребували, благодійні товариства доцільно об'єднати в декілька груп [5].

- Благодійні товариства загального типу.
- Добродійні об'єднання допомоги учням і студентам.
- Товариства взаємодопомоги.
- Добродійні громади за національною та віросповідною ознаками.
- Благодійні товариства медичного типу.

Підставою для віднесення товариства до певної групи є переважаюча риса його діяльності, адже багато з них мали різноманітні завдання.

Процес утворення добродійних спілок прискорився з другої половини XIX ст., що пояснювалося посиленням майнової поляризації суспільства та змінами у політиці верховної влади щодо філантропічних союзів. Поглиблювалася спеціалізація товариств залежно від категорій нужденного населення і форм підтримки. Ініціатива у створенні добродійних громад належала прогресивній громадськості.

Кошти благодійних товариств формувалися за рахунок членських внесків, прибутків з капіталів та майна, пожертвувань, прибутків від заходів, зборів коштів за підписними листами, публічних зборів, карнавкових зборів.

Плідна благодійна діяльність у місті була продемонстрована на київській загальноімперській виставці 1913 р., де був благодійний відділ [2].

Актуальними є слова більш, як столітньої давності про те, що ні наше століття, ні прийдешнє не обійдеться без піклування про бідних і благодійності, тому що завжди певна частина населення буде перебувати в такому становищі, що не зможе підтримувати себе власними силами [3].

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

Відроджуючи ідеал милосердя і благодійності в нових, сучасних умовах, необхідно використовувати багатотисячлітній досвід минулого.

Література

1. Державний архів м. Києва. Ф. 242. Оп. 1. Спр. Арк. 3.
2. Краткий путеводитель по Всероссийской выставке 1913 года в Киеве. К., 1913. С.23.
3. Мюнстерберг Э. Задачи и организация призрения бедных. *Трудовая помощь*. 1899. №10. С. 442.
4. Сборник сведений по общественной благотворительности. СПб., 1880. Т. 1. С. 4.
5. Ступак Ф. Я. Благодійні товариства Києва (др. пол. ХІХ – поч. ХХ ст.). К.: Хрещатик, 1998. С. 42-43.

СЕКЦІЯ 2.

**ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКА КЛАСИКА:
РЕЦЕПЦІЇ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ**

SECTION II.

**HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL CLASSICS:
RECEPTIONS AND INTERPRETATIONS**

*Анастасія Адаменко
студентка спеціальності «Філософія»
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка*

**ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ РЕАЛЬНОСТІ І МОВИ
У «ЛОГІКО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ТРАКТАТІ» Л. ВІТГЕНШТАЙНА**

Людвіг Вітгенштайн у своїх ранніх працях («Логіко-філософські трактати») стверджував, що уточнення слів є завданням філософії, а у «Філософських дослідженнях» розвинув концепцію «мовних ігор», стверджуючи, що значення слова є визначеним, за своєю метою, а саме його наголошення на корисності інтелектуальної мови. Мислителя дуже хвилювали відносини між мовою та реальністю (світом). При цьому світ репрезентувався не речами чи явищами, але фактами.

На думку Л. Вітгенштайна, саме факти складають справжню дійсність. Він починає дану роботу зі слів: «Світ – це сукупність фактів, а не сукупність речей» [1, с.24]. Світ визначається фактами, і це факт. Світ розколюється на факти. Інакше кажучи, сукупність фактів визначає і вичерпує світ, факти є будівельним матеріалом світу та його структурними компонентами, однією з яких у Л. Вітгенштайна є подія, яка визначається як конкретна сукупність фактів.

Його характеристика полягає в тому, що для людини обмеженість її мови визначає обмеженість її світу, тобто сама мова стає основною вихідною реальністю. Вся атомарна структура світу побудована мовою аналогії, і мета атомарних фактів полягає в тому, щоб забезпечити обґрунтування істинності атомарних тверджень. Це тому, що реальність прив'язана до речення, а

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

речення має сенс незалежно від фактів. «Ми творимо собі образи фактів. Образ виявляє ситуацію в логічному просторі — наявність і відсутність станів речей» [1, с.27].

У «Трактаті» постійно відчувається прагнення до злиття, до ототожнення мови і світу, тому що логіка наповнює світ і тому межі світу є і його межами. «Речення є образом дійсності. Речення є моделлю дійсності, такої, якою ми собі її уявляємо. На перший погляд речення таке, як ми його бачимо надрукованим на папері, не здається образом дійсності, про яку в ньому йдеться. Але й нотне письмо на перший погляд не здається образом музики, а наше фонетичне (літерне) письмо – образом нашої мови» [1, с.37]. Логічний висновок тут очевидний: мова – це не лише засіб, за допомогою якого ми говоримо про світ, це також зміст. Таким чином, Л. Вітгенштайн і його послідовники вважали, що мова є єдиною безпосередньо доступною реальністю, а світ здається їм лише досвідом про те, що він говорить(вміст). Структура світу визначається структурою мови.

«Ми створюємо собі образи на основі фактів» [1, с.27]. Тут також зазначається, що образ сам по собі є фактом. Конкретизується образ (як репрезентація факту) у слові, робиться зі слова вислів і вміння говорити, тобто говорити реченнями. Так народилася людська мова, заснована на людському представленні фактів. Кожна думка, зрозуміла в реченні, відображає якусь логічну властивість Всесвіту. Значення речення – це факт, відповідний реченню. Л. Вітгенштайн наполягав на тому, що базове речення відображає стан справ у світі. Реальність повинна бути повністю описана ними. Особливу увагу філософ приділяє автентичності мови. «Зрозуміти речення, – писав він, – означає знати, що щось правдиве» [1, с.142].

У «Трактаті» розглядаються питання про природу зв'язків між світом, розумом і мовою. Фактично, постановка цього питання є гносеологічною і безпосередньо пов'язана зі спробами нового розуміння того, що таке досвід. Відправною точкою міркувань Л. Вітгенштайна було те, що світ представлений думкою, а думка є осмисленим реченням, оскільки вони — світ, думка та речення мають однакову логічну форму. Отже, думки і речення можуть бути образами фактів.

Через багато років після смерті Л. Вітгенштайна, у 1969 р., були опубліковані його записники, які він зберігав до кінця життя і на основі яких готував нову працю. Серед них є цікавий текст під назвою «Про автентичність», у якому філософи вбачають верифіковані принципи лінгвістичного вираження. Щоб уточнити свою позицію, Л. Вітгенштайн

запропонував термін «мовні ігри», який згодом утвердився в некласичній філософії мови. Він стверджував, якщо людина не має достовірних фактів, на які можна спиратися, то її слова не мають значення. З цього витікає, що мова – це не просто засіб передачі інформації, а складний ігровий процес, де мовлення та його вживання розглядається як взаємодія між людьми в певному контексті. Мовні ігри – це спосіб використання мови в різних контекстах та ситуаціях, що дозволяє нам розуміти іншу людину та взаємодіяти з нею.

Висновок.

У своїх роботах Л. Вітгенштайн стверджує, що філософія – не теоретична наука, а практична діяльність, яка має на меті логічне прояснення думок, а результатом є досягнення ясності у використанні речень. Ця ясність досягається шляхом «критики мови», тобто її логічного аналізу. За Вітгенштайном, мова перевдягає наші думки і спотворює їх, тому що у повсякденному вживанні існує багато безглузких речень, які не містять жодної інформації про факти. Тому він наголошує, що вона завжди пов'язана з конкретним контекстом і має бути розглянута у зв'язку ним. Такий аналіз призначений для прояснення наших думок і вирішення філософських проблем. Тому існує світ і існує мова. Мова складається із речень, а речення – це функція істинності. Отже, мова є відображенням світу, ці два поняття ототожнюються Вітгенштайном та є взаємозалежними.

Література

1. Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus; Філософські дослідження. К.: Основи, 1995. 240 с.
2. Wittgenstein Ludwig. Philosophical remarks. New York: Barnes & Noble Books, 1975. 357 p.

Оксана Білозір

студентка спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

ОСНОВНІ АРГУМЕНТИ ПРОТИ ЧУТТЄВОГО ПІЗНАННЯ В ДІАЛОЗІ ПЛАТОНА «ТЕЕТЕТ»

У діалозі «Теетет» Платон критикує сенсуалістичну теорію пізнання, що була популярна серед софістів. Оскільки Платон був учнем Сократа, одним з важливих завдань філософії якого була протидія філософії софістів, то даний діалог був написаний саме з метою критики їхніх поглядів. «Теетет» є одним з останніх творів, написаних Платоном, тому його можна вважати своєрідним підсумком світоглядних пошуків античного мислителя. Водночас, на думку багатьох істориків філософії, він є відправною точкою для розуміння всієї системи поглядів Платона.

Діючими особами діалогу є Евклід, Терпсіон, Сократ, Феодор, Теетет. Втім ведуть діалог безпосередньо лише Сократ, Феодор і Теетет. Аналіз основних аргументів, висловлених учасниками діалогу проти достовірності чуттєвого пізнання, дозволяє зробити наступні висновки.

По-перше, Платон (устами Сократа) підкреслює, що чуттєве сприйняття є занадто змінним і ненадійним, щоб бути основою для досягнення істини. Оскільки чуттєве сприйняття весь час змінюється, то відповідно все, що ми візьмемо в чистому вигляді, буде непізнаваним. Саме ж буття містить в собі стійкі елементи, пізнавати які краще розумом, а не почуттями.

По-друге, процес пізнання будь-чого відбувається за допомогою порівняння між собою. Лише так розум може сформулювати поняття та аксіоми, на основі багатьох різних речей. І вони не завжди всі можуть знаходитись в зоні безпосереднього контакту з людиною. Сенсуалісти називають знання лише відчуттям чогось, проте якщо це так, то уявлення про якусь річ, пам'ять про неї за відсутності безпосереднього контактування не мали б ніякого відношення до знання. Отже, «той, хто визнає тільки чуттєве відчуття, не розуміє знання» [3].

По-третє, у світі все перебуває у стані руху. За визначенням Платона рух є активним та пасивним. Стійкість і постійність буття обумовлені зіткненням активного і пасивного видів руху. При цьому чуттєве пізнання не

може відчувати минулого та майбутнього стану речей і занадто змінне, щоб бути надійним джерелом істини, тоді як розум володіє прерогативою сприймати стійкі елементи буття.

По-четверте, Платон вказує на нестабільність і відносність правильної думки, особливо в контексті сенсуалістського розуміння. «Якщо хворому солодке здається гірким, то це зовсім не означає, що немає різниці між солодким і гірким, а тільки те, що в даному випадку ми маємо справу саме з хворим, а не зі здоровим» [3]. Це порівняння з хворим, який не може розрізнити між солодким і гірким, свідчить, що питання – не в самій реальності, а в сприйнятті цієї реальності з боку спостерігача. Тому не потрібно через те, що у когось є вади з органами чуття, змінювати думку про справжню дійсність. Адже істина не може підлаштовуватись під кожного – хворий повинен усвідомити, що має проблеми з власним сприйняттям, а не переносити хибні уявлення на незалежну від його думки істину.

По-четверте, якби ми дійсно могли б дізнаватись будь-що лише через наші органи чуття, то як тоді пояснити розуміння іноземних мов? Адже не можна опанувати мову лише один раз прочитавши якийсь текст або при прослуховуванні промов її носіїв. Щоб вивчити її потрібно багато часу та кропіткої праці, аж ніяк не одиничного контакту. Те ж саме стосується і розумового осмислення чуттєвого досвіду, адже люди чомусь не народжуються вже з готовими знаннями про сутність речей. Для цього потрібно витратити багато часу, вирости морально і фізично, щоб на кожному етапі життя усвідомлювати чуттєвий досвід та зробити висновки про нього. Адже є багато ситуацій, усвідомити які ми можемо лише через певний час коли вони відбулись.

По-п'яте, відчуття у кожної людини індивідуальні, тому якщо кожен буде вважати себе мірилом істини, то буде дуже складно досягати консенсусу щодо питань, які потрібно вирішувати разом. Таким чином і якась інтелектуальна дискусія буде неможлива, адже буде нормальним вважати, що у кожного своя істина. Відповідно не буде нічого поганого в тому, щоб вважати свою думку головною і істинною, в той же час принижувати думку іншого. Але як тоді взагалі можна буде говорити про якусь істину, якщо з твоєю думкою може ніхто і не погодитись через зацикленість на собі?

Наш розум доволі складно охарактеризувати простими словами – це набагато складніший механізм, який вміщує в себе видимий і розумово пізнаваний світ. Саме він є першопричиною всіх свідомих вчинків людини,

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

несвідомі теж криються в ньому. Тому правильніше спрямувати свій пізнавальний вектор не до матеріального, як наріжного каменю нашого знання, а в простір речей, які можливо опанувати інтелектуально. Адже тільки розумом ми наділяємо всі предмети та явища навколишнього світу сенсом і можемо будувати розумові конструкції уявлень, теорій та ідей, які хоч і опираються на матерію, проте сама ця матерія без належного аналізу та усвідомлення – ніщо.

Всі наукові та культурні досягнення, що вважаються справжньою інтелектуальною спадщиною людства – є породженням розумової діяльності. Бо свідомість визначає буття, а не навпаки.

В результаті Сократ та Теетет приходять до висновку, що наші основні органи чуття: зір та слух розрізняються між собою не лише спрямованістю кожного, а й третьою ознакою, якою є розум. Завдяки йому людина може робити висновки, пізнавати сутність речей, аналізувати, співставляти між собою поняття та проводити між ними паралелі. Такі результати знання не виникають відразу після чуттєвого сприйняття, бо потрібен час щоб провести відповідну інтелектуальну роботу над отриманими чуттєвими даними. Саме це та інші аргументи приводять нас до думки, що знання не можуть бути чуттєвими враженнями, а є результатом розумової діяльності, будь то правильні думки, уявлення чи здоровий глузд.

Висновки.

Діалог «Теетет» Платона має значний вплив на філософію через ряд його ключових тем і понять, таких як знання, істинність, мудрість, справедливість, а також методологія філософських досліджень. Метод Платона полягав у відокремленні концепції знання від онтології Геракліта та епістемології Протагора за допомогою діалектики. Дослідити висновки, що з неї випливають, та довести, що ця теорія не може вважатися концепцією істинного знання, бо згідно з Платоном, знання має бути не тільки достовірним, але й повинно бути про те, що існує, тоді як чуттєве сприйняття не задовольняє цих критеріїв. Також діалог привертає увагу до методу філософських досліджень, який використовував Сократ, зокрема, його метод запитань та дослідження понять. Цей метод став першим кроком до розвитку систематичної філософії і знавці вважають його одним з найважливіших досягнень Сократа.

Узагалі, діалог Теетет стимулював розвиток філософської думки, зокрема, у дослідженні досвіду та сприйняття, а також у теорії знання. Ці теми стали основою для розвитку філософських напрямків, таких як

емпіризм, раціоналізм і критичний реалізм. Платон дійшов висновку про неможливість пізнання істини через чуттєве сприйняття. Ці аргументи були використані філософами-скептиками, включаючи прихильників платонівської філософії в Середній Академії. Вони використовували ці аргументи для того, щоб довести непізнаваність істини і навіть можливу її відсутність.

Література

1. Benardete S., Commentary to Plato's Theaetetus. Chicago: University of Chicago Press, 1984.
2. Burnyeat M.F. The Theaetetus of Plato, with a translation by Jane Levett, Hackett: Indianapolis. 1990.
3. Chappell T.D.J. Reading Plato's Theaetetus, Indianapolis: Hackett, 2005.
4. Desjardins, Rosemary. The Rational Enterprise: Logos in Plato's Theaetetus, SUNY, 1990.
5. Fine G.J. Knowledge and Logos in the Theaetetus. *Philosophical Review*. 1979. No 88. P. 366-97.
6. Платон. Діалоги. Пер. Йосип Кобів, Уляна Головач, Дзвенислава Коваль, Тарас Лучук; передм. Володимира Кондзьолки. К.: Основи, 1999. 395 с.
7. Платон. Діалоги. Передм. В.В. Шкода, Г.М. Куц; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Х.: Фоліо, 2008. 349 с.

Карина Вінник

студентка спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

ДИСКУРС ЩАСТЯ В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

Феномен щастя є важливою темою історико-філософського дискурсу, оскільки він пов'язаний з поняттям людського існування та якості життя. У світі, де багато викликів і проблем, щастя є однією з основних цінностей, до яких прагнуть люди. Філософський дискурс проливає світло на різні погляди на щастя та шляхи його досягнення. Деякі філософи наголошують на ролі

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

здоров'я та духовності в досягненні щастя, інші віддають перевагу матеріальним благам.

Крім того, питання про джерело щастя також має велике значення у філософському дискурсі. Деякі філософи стверджують, що щастя походить від оточення людини і залежить від її внутрішнього стану. Інші віддають перевагу зовнішнім факторам, таким як успіх, багатство, влада та ін.

Феномен щастя в контексті філософського дискурсу є складним і багатограним питанням, яке обговорюється з давніх часів і має різні підходи та трактування. У загальному розумінні, щастя вважається станом задоволення, радості та внутрішньої гармонії, який характеризується як емоційним так і психологічним благополуччям. Однак, деякі філософи трактують щастя як стан, який не залежить від емоцій та обставин, а є результатом розумової активності та дії вільної волі [1]. Оскільки щастя є універсальною людською потребою, вивчення феномену щастя в контексті філософського дискурсу може допомогти краще зрозуміти, що робить життя вартим життя та щасливим, і які кроки можна зробити, щоб досягти щастя та процвітання.

У філософії Античності щастя розглядалося як головна мета життя. Античні філософи, такі як Платон, Аристотель, Епікур та інші, розуміли щастя як стан евдонії, який означає духовну та фізичну благодать, внутрішнє задоволення та радість [2]. Вони вважали, що щастя можна досягти, проживаючи життя відповідно до розуму та духовних цінностей, а не захоплюючись зовнішніми благами, такими як багатство, слава, влада та інші матеріальні речі. Також вони бачили щастя як соціальну категорію, тобто людина може досягти щастя тільки в співжитті з іншими людьми.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що, незважаючи на багато століть, що минули з часів Античності, незважаючи на те, що питання щастя розглядалося неодноразово, погляди, які розглядалися в античності, були і залишаються найбільш вагомими в наш час [3].

У Середньовічній філософії поняття щастя було пов'язане з релігійними та моральними цінностями і воно було тісно пов'язане з ідеєю духовного спокою та гармонії. За Середньовічними уявленнями, справжнє щастя могло бути досягнуте лише шляхом покорення своїх власних низьких прагнень і пристрастей та прийняття моральної дисципліни. Філософи Середньовіччя розглядали щастя як наслідок правильного співвідношення між людиною та Богом, а також як результат духовної гармонії з навколишнім світом і суспільством. Основні аспекти щастя в Середньовіччі

були пов'язані з релігійними доктринами, такими як гріх, спокута та вічне життя [4].

Західна культура того часу була християнською і філософія та мораль базувалися на біблійних принципах. Одним з основних аспектів щастя було врегулювання відносин людини з Богом. Для багатьох середньовічних філософів, таких як Августин Блаженний, Боецій, аль-Фарабі, Бог був джерелом всього добра і людина могла досягти щастя тільки через віру та покаяння перед Ним. Крім того, Середньовічна філософія підкреслювала значення моральної поведінки та дотримання етичних принципів, таких як справедливість, милосердя та доброта, які сприяли б моральному розвитку та забезпеченню щастя. Також важливим було розуміння внутрішнього спокою та гармонії, що можна досягти через медитацію та зосередженість на духовних цінностях [5].

Отже, для середньовічних філософів щастя було не просто сукупністю приємних відчуттів, але складним поняттям, що пов'язувало в собі релігійні, моральні та духовні аспекти.

Щастя в Новий час розуміється більш індивідуалістично, звертаючись до внутрішнього світу людини. Філософи того часу звертали увагу на те, що щастя не може бути досягнуте через зовнішні обставини, такі як багатство, слава чи влада, а лише через внутрішню гармонію, саморозвиток та досягнення особистих цілей [6]. Філософи Нового часу, такі як Артур Шопенгауер, Фрідріх Ніцше та Іммануїл Кант, вважали, що щастя має бути досягнуте через раціональне мислення та вільний вибір [7]. Їх погляди на щастя відрізнялися в деталях, але загалом вони вбачали щастя як суб'єктивний стан, який може бути досягнутий через особисті зусилля та внутрішній розвиток.

Питання щастя в Античності, Середньовіччі та в Новий час має певні відмінності, які відображають різні культурні та філософські періоди. В Античності, зокрема у філософії Арістотеля та Епікура, щастя сприймалося як внутрішній стан, досягнення максимальної гармонії зі світом, пізнання себе та світу навколо. Щастя було пов'язане з добром і вірністю моральним принципам. У Середньовіччі філософія та релігія стали надзвичайно впливовими на уявлення людей про щастя. Зокрема, у християнській традиції щастя вбачалося як відповідність Божим заповідям та життя, спрямоване на спасіння душі. У Новий час з'являється інший погляд на щастя, що пов'язаний з ідеєю індивідуальності та свободи. Філософи цього періоду

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

підкреслюють, що щастя повинно бути засноване на вільному виборі та розумному розумінні власних цінностей.

Отже, основна різниця полягає у зміні фокусу - від гармонії зі світом та моральних принципів, до відповідності релігійним заповідям та, нарешті, до індивідуального вибору та свободи.

Підводячи підсумок, варто сказати, що щастя є важливим аспектом нашого життя, оскільки воно впливає на нашу якість життя та наше благополуччя. Багато філософів від античності до сучасності розглядали питання щастя і намагалися з'ясувати, що саме може приносити нам щастя і як його досягти. Щастя можна розглядати як мету життя, досягнення якої дасть нам відчуття задоволення і щастя. Крім того, щастя може бути важливим елементом нашого психологічного і фізичного здоров'я. Таким чином, важливість щастя полягає в тому, що воно впливає на наше загальне благополуччя, якість життя та здоров'я.

У кожного своє уявлення про щастя. І кожен бачить це по-своєму. Тут виникає перша проблема. Людина чітко визначила для себе значення щастя, і це для неї «офіційна версія». Але на горизонті може з'явитися інша людина, яка повністю спростовує версію про сенс щастя, яку відкрила для себе перша людина. Ось тут і загострюється конфлікт. Кожен відстоює свою версію того, у що вірить, і часом конфлікт може бути настільки гострим і настільки глибоким, що виходить за межі будь-якого здорового глузду. Таким чином, для кожного учасника конфлікту забувається основна суть сварки, і вже не має значення те, що було раніше, те, що було найважливішим для людини спочатку, тобто питання «Що таке щастя?» для Вас.

Література

1. Бондар Л.В. Феномен щастя в архетипах національної свідомості *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 2012. № 2. С. 13-18.
2. Бондар Л.В. Щастя як філософсько-освітній феномен. *Перспективи*. 2011. № 2. С. 4-8.
3. Добко Т. Щастя і приємність. *Філософська думка*. 2014. № 1. С.51-63.
4. Святий Августин. Сповідь. Пер. з латин. Ю. Мушака; Післямова С. Здіорука. К.: Основи, 1999. 319 с.
5. Кризь темінь століть: педагогічні ідеї наставників Західної церкви (Боецій, Кассіодор, Григорій Великий, Симеон Метафраст, Ісидор Севільський, Алкуїн Йоркський). Кн. 1. Полтава: ПНПУ, 2010. 126 с.

6. Павлишин Л.Г. Артур Шопенгауер: ірраціональні основи буття песимістичної людини. *Гілея: науковий вісник. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки.* 2018. Вип. 135 (№ 8). С. 134-136.

7. Гарасимів Т., Мартинюк Н. Концепція особистісного становлення індивіда у філософських-правових поглядах нового часу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Серія: Юридичні науки. 2016. № 855. С. 177-181.

Андрій Глущенко

магістрант спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

Ж.-П. САРТР І М. ГАЙДЕГЕР ПРО СУТНІСТЬ ТА ІСТОРИЧНІ ФОРМИ ГУМАНІЗМУ

Ідея гуманізму була надзвичайно важливою протягом всієї історії людства, бо ж сама визначальна сторона людського буття полягає в тому, що людина – це єдина істота, що не має в світі суцього якогось наперед визначеного буття, а тому приречена завжди шукати і визначати свою сутність. Бо ж, усе живе і неживе в світі знаходяться в площі буття, і мають в ньому свої цілі та відповідне місце, що передбачає їх. Світ буття поза межами людського втручання, осмислений людиною, постає як самодостатній механізм, що ніколи не зупиняє свого плину, він був і є, він такий як треба, він існує, і не потребує для цього самоосмислення. Тварини народжуючись, мають природжену, наче закладену їм програму поведінки та реакцій, їм не треба замислюватися над ціллю свого буття щоб бути собою і взагалі існувати. Людина ж немає природженого знання про те, яке її місце в світі та що їй потрібно робити щоб бути.

Так, крізь історію людства, формувалися різні типи гуманізму, що були в якомусь сенсі намаганням людства на різних шаблях свого розвитку, зрозуміти свою сутність та місце в світі. Це намагання відповісти як на питання «що є людина?», і що їй по факту її людськості притаманне, а відповідь на це питання дозволила б зорієнтувати людину та суспільство. Тобто намагаючись зрозуміти суть людськості, ми намагаємося окреслити риси, притаманні людському буттю, а отже і визначити, які риси людини є

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

позитивними, правильними і корисними, тобто такими, які варто культивувати, а які риси є шкідливими, не притаманними людськості, і яких варто в своїй життєвій діяльності уникати.

На мою думку, «гуманістична думка» (чи можна назвати це «гуманістичним питанням») – це завжди провідна думка своєї епохи. Та, скільки існує мислячи себе, а отже і філософствуючи – людство, і кожна людина насправді матиме задаватися питанням гуманізму. Бо навіть і для кожної конкретної людини стоїть питання сенсу її життя, а це витікає в питання про її буття, а отже переходить і до питання як повинно воно бути втілено. Таким чином, наприклад, це впливає на питання моральності, бо мислячи і говорячи про людину та її природу, ми необхідно в своєму міркуванні, прийдемо до питання про цінності, а отже перейдемо до сфери моральної філософії, відповідно.

Взагалі, моя ключова думка в тому, що гуманізм – це і є філософія, в тому сенсі, що питання про людину є ніби прихованим ядром кожної наявної в полі філософствування окресленої течії. Це сама суть філософії. Філософія завжди йде від людини, для людей, і про людей, існувати без людей філософія не може, а люди не можуть жити без філософії, бо жодна людина не може не замислюватися на своїм буттям, тим самим філософствуючи.

Так ми приходимо до проблеми, що підійняли в ближчий до нашої доби час – у філософії екзистенціалізму, і найкраще це виявлено у заочній дискусії про роль, суть і необхідність Гуманізму між М. Гайдеггером та Ж.-П. Сартром. Так, Сартр, формуючи і обґрунтовуючи вчення екзистенціалізму, яке послідовно проробляв і сповідував, вийшов в своїх міркуваннях до того, що екзистенціалізм і став тогочасним гуманізмом [1]. І з цим я солідаризуюсь, враховуючи описане мною вище, як на мене саме, з цим твердженням не можливо не погодитися, незалежно від того – чи погоджуєшся ти з самим принципами і поглядами течії екзистенціалізму.

Гайдеггер же, в свою чергу, не погоджуючись з Сартром, по суті своїй, в самих положеннях екзистенціалізму, насправді хоч і заявляє, що сам термін, саме слово «гуманізм» вже настільки розмислося, що більше не потребує залишатися і використовуватися в подальшому філософському дискурсі. «В сучасній філософській гуманістиці поняття “гуманізм” вживається в різних значеннях. Серед них – гуманізм як творче самотворення людиною власної сутності (автентичний гуманізм); як стратегія і тактика самозбереження у “ворожому світі”; як антропологізація проблематики людини, акцентування особистісного існування; як антропний принцип у науці і соціальній

практиці; як з'ясування самого факту екзистенціювання (буття) людини. Під впливом негативних тенденцій розвитку цивілізації, що спричинила так звану “стратегію виживання”, під гуманізмом розуміють також і наявність умов, що забезпечують існування людини як природної, тілесної істоти. За хронологічними критеріями визначають античний, ренесансний, просвітницький (профанний), новітній і сучасний гуманізм. Ця багатозначність поняття “гуманізм” зумовлюється можливістю в контекстах різних культур по-різному, з різним ступенем конкретизації визначати природу людської сутності, “людського в людині”, людської свободи. Відповідно, це означає лише те, що не можливо точно визначити поняття гуманізму, застосувати переконливий і однозначний критерій людяності» [2].

Бо ж, на його критичну думку, ні одна з історичних течій гуманізму, ніколи, насправді, вичерпно не покривала людську “humanitas” (людськість/людяність), бо сама сутність гуманізму є метафізичною. Він вважає, що через плін часу слово втратило свій першопочатковий сенс і щоб залишитися у вжитку, його «сенс треба повернути». «Для нього повернути сенс означає “визначити сенс слова заново”. Своєю чергою, це вимагає: осмислити початкову сутність людини, “показати наскільки ця сутність по-своєму співбуттійна”. У такому разі, з точки зору М. Гайдеггера, слово “гуманізм” повернеться. Але це “означитиме тоді, якщо ми наважимося зберегти це слово, тільки одне: сутність людини істотна для істини буття”» [3].

«У зв'язку з цим виникає питання про те, чи варто слово з новим сенсом як і раніше називати “гуманізмом”? Це питання Мартіна Гайдеггера. Однозначної відповіді на це питання він сам не дає» [3].

Але, як на мене, питання все ж має відповідь, і лежить вона знову ж таки, в дефініції того, що ми називаємо гуманізмом, так слід вирізнити саме гуманізм як «гуманістичну думку», притаманну людству в будь-який момент історії, що насправді ставила ключові питання про людяність та її суть – відповіддю на яке було формування відповідної історичної школи (шкіл) філософствування. Але при тому, звичайно, ставлячи це питання, і видаючи відповідь, у вигляді певних світоглядних установ, що регламентували, виходячи з тодішніх розумінь і уявлень, про світ і людину в ньому – уявлення про те, що на тоді вважалося належним і неналежним для людини, що є правильним і добрим, а що є деструктивним, неправильним і не прийнятним. І це працювало задовольняючи умови часу. В античному гуманізмі люди, хоча і встановили для себе уявлення про людськи чесноти і

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

правила належного буття, тоді ще вважали прийнятним, наприклад, рабство і завоювання, вбачаючи себе справжніми людьми на противагу варварам-недолюдам.

Згодом розширюючись, Римська імперія асимілювала цих «варварів», злившись з ними в одне ціле. А прийнятою з часом стала мораль, надана християнством, але і вона, і її гуманістичні погляди, з часом застаріли і потребували переосмислення, яке виявилось у Ренесансному гуманізмі, який все ж, знову вертаючись до античної гуманістичної позиції, показав і переосмислив на новий лад природу людини, заклавши підґрунтя, наприклад, для визнання гідності і рівності усіх людей. Що згодом буде використано для формування міжнародних документів та статутів «Про захист та права людини», на основі яких будуються майже усі сучасні міжлюдські та міждержавні відносини в світі. Таким чином, гуманізм (як гуманістична думка свого часу), задовольняв потреби часу і відповідав на питання про людину і людськість, і потім відходив в історію, даючи місце новій гуманістичній думці, що прийде їй на заміну. Ці відповіді дійсно ніколи не могли вичерпно осягнути людську природу, але сама вичерпність ніколи і не була можливою в принципі, і не зрозуміло – чи можлива колись така (вичерпна) відповідь? Але гуманізм завжди відповідав на ключові виклики часу, до певної можливої міри, і я уявляю це як частину великого цілого, як послідовне і поступове пізнання людством самого себе, що було, є і буде необхідним.

Тут ми приходимо в наших роздумах до сучасності нашого XXI століття, де нові наукові прориви і відкриття, знову ставлять під сумнів уявлення людини про себе, і от ми і маємо зародження нової гуманістичної хвилі філософування, у вигляді, наприклад, «трансгуманізму», що вже впритул підійшов до намагання осягнути межі людськості і того, де закінчується Людина. Сучасний гуманізм переймається проблемами XXI століття, націлений в майбутнє, поступово допомагаючи нам вирішувати такі складні питання, як біоетика, чи наприклад те, як з кораблем Тесея, а чи залишиться людина людиною, якщо будуть поступово замінені в ній всі її органічні частини на механічні, чи робить людину людиною її здатність мислити, в рамках того наскільки швидко почав розвиватися інтелект вже штучний, що робить людину індивідуальною, якщо її клонувати, наприклад, чи якщо стане можливим оцифрування геному?

Отже, я вважаю, що гуманізм має залишитися як термін, і просто бути зрозумілим, в двох ключових площинах, як сучасна і актуальна площина

пошуку людиною своєї суті, і як історичні попередні етапи цього процесу, що мають також ще бути не один раз переглянуті і детальніше досліджені. Але куди заведуть нас ці пошуки, я не беруся прогнозувати, і стверджувати можу лише що поки людина буде, і поки людина залишиться людиною, питання це не зможе бути вичерпно закритим. А якщо й буде, то, скоріше за все, тільки тоді, коли люди як такі зникнуть, піднесшись на новий шабель існування і фундаментально переставши бути людьми. А там вже, можливо, ті сутності будуть займатися вже їх самопізнанням, а як це буде, і чи взагалі в них буде така потреба, людині уявити, принципово неможливо.

Література

1. Сартр Жан-Поль. Екзистенціалізм – це гуманізм. Український переклад (фрагменти). URL: https://pidru4niki.com/1157071837697/filosofiya/zhan-pol_sartr_1905-1980
2. Heidegger M Ober den Humanismus. Frankfurt a. M.: Klostermann, 1975. S. 5-47.
3. Матюх Тамара. Гайдеггерівська інтерпретація гуманізму: Заочна дискусія з Сартром. *Національний Університет «Острозька Академія». Наукові записки. Серія «Філософія»*. Випуск 8. С. 321-330.

Костянтин Дерід

*аспірант кафедри філософії та міжнародної комунікації
Гуманітарно-педагогічного факультету
Національного університету біоресурсів
і природокористування України*

ПРО ІДЕЮ МЕХАНІСТИЧНОГО МАТЕРІАЛІЗМУ І ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗУМІННЯ СВІДОМОСТІ

Ідея механістичного матеріалізму базується на підході, що всі явища в природі можуть бути пояснені за допомогою матеріальних процесів, що підпорядковуються законам природи. Це означає, що механістичний матеріалізм відкидає ідею, що у світі є щось, що перебуває поза матерією, таке як дух, бог або ідеї. В контексті розуміння свідомості механістичний матеріалізм стверджує, що свідомість є продуктом фізичних процесів у мозку. Отже, свідомість не може бути пояснена за допомогою надприродних

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

чинників, вона цілковито залежить від фізичної структури мозку і його функцій. Згідно з механістичним матеріалізмом, свідомість може бути описана як комплексний набір процесів, що відбуваються в мозку, таких як обробка інформації, сприйняття, увага, пам'ять тощо. Ідеї механістичного матеріалізму сильно вплинули на розвиток науки про мозок та розуміння свідомості.

Спроби механістичного пояснення розуму людини можна зустріти ще у працях Ламетрі, який намагався «знайти душу як би всередині органів тіла». Завдяки цим ідеям, було зрозуміло, що свідомість може бути вивчена та пояснена за допомогою наукових методів, а не якимись надприродними чинниками. Такі наукові дослідження надали багато нових знань про функціонування мозку і допомогли виявити багато проблем, пов'язаних зі здоров'ям і розумовими порушеннями. Фронтменами цих досліджень були відомі нейрофізіологи, такі як, наприклад, Крістоф Кох, який відмічає, що *«більшість вчених приймають свідомість як даність та намагаються зрозуміти її відношення до об'єктивного світу, описаного наукою. Понад чверть століття тому Френсіс Крік та я вирішили відкинути філософські дискусії про свідомість (які займають вчених принаймні з часів Арістотеля) та замість цього почали шукати її фізичні відбитки. Яка саме ділянка мозку породжує свідомість? Коли ми зможемо зрозуміти це, ми сподіваємося наблизитися до вирішення більш фундаментальної проблеми»* [2].

Також варто зазначити, що ідея механістичного матеріалізму не є статичною, і вона постійно еволюціонує, розвивається з новими дослідженнями і відкриттями у науці. Наприклад, з'явилася нова гілка механістичного матеріалізму, відома як «інтегративний механізм». Цей підхід враховує складні взаємодії між різними рівнями організації мозку, включаючи генетичний, молекулярний, клітинний та макроскопічний рівні. Він також звертає увагу на взаємодію мозку з оточуючим середовищем та роль контексту у формуванні свідомості.

Свідомість може бути пояснена за допомогою наукових законів: механістичний підхід вважає, що свідомість може бути пояснена з точки зору фізичних законів. Цей підхід дозволяє вважати свідомість феноменом, що може бути вивчений і зрозумілий за допомогою науки. Існує кореляція між активністю мозку та свідомістю, дослідження мозку показують, що існує пряма кореляція між активністю мозку та рівнем свідомості. Цей підхід враховує роль контексту у формуванні свідомості, включаючи зовнішній вплив, такий як зорові та звукові імпульси, та вплив внутрішніх факторів,

таких як емоції та стан здоров'я. Механістичний підхід вважає, що свідомість є емерджентною властивістю мозку, що означає, що вона виникає з взаємодії між окремими нейронами та нейронними мережами.

Література

1. Koch Christof. What Is Consciousness? Scientists are beginning to unravel a mystery that has long vexed philosophers. Scientific American, a Division of Springer Nature America, INC. June 1, 2018. URL: <https://www.scientificamerican.com/article/what-is-consciousness/>

Яна Додонова

*студентка спеціальності «Прикладна лінгвістика
та англійська мова»*

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ЛІНГВІСТИЧНІ ІГРИ У «ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ» ЛЮДВИГА ВІТГЕНШТАЙНА

Історики філософії чітко розрізняють два періоди інтелектуальної біографії видатного австрійського мислителя Людвіга Вітгенштайна. «Ранній Вітгенштайн» – автор «Логіко-філософського трактату», прихильник логічного атомізму та ідеальної мови – виходив з тези, що структура світу тотожна структурі мови. «Пізній Вітгенштайн» визнавав, що реальне мовлення далеко не завжди має правильну логічну структуру, на нього впливають чимало соціально-психологічних факторів. Зосередившись на проблемах живої мови, Вітгенштайн відмовився від лінгвістичного пуризму і логічного атомізму раннього періоду та запропонував принципово інший – лінгво-прагматичний – підхід, репрезентований, насамперед, у праці «Філософські дослідження» [1].

На відміну від чітко структурованого «Логіко-філософського трактату» [2], де кожний постулат має своє логічно визначене і до того ж пронумероване місце, «Філософські дослідження» майже не містять завершених дефініцій, а виклад матеріалу не відрізняється строгістю і послідовністю висновків. Ймовірно, автор взагалі не ставив перед собою

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

завдання побудови прагматичної теорії мовлення, обмежуючись викладенням своїх міркувань. На це вказує той факт, що Вітгенштайн не працює з мовою в цілому чи з набором лінгвістичних і граматичних категорій, зосередивши увагу на контекстах конкретних вживань речень. «Значення слова є способом його вживання в мові» [2, с.110], – констатує він, одночасно підкреслюючи, що способів вживань кожного слова може бути більше, ніж одне, тобто множина. І жодний з таких способів не є основним чи найпростішим. Жодний з них не може вважатися привілейованим. Це означає, що люди під час комунікації ведуть своєрідну лінгвістичну гру, значення слів в якій суттєво залежить від контексту їх використання. Л. Вітгенштайн, зокрема, уявляє весь процес вживання слів у мові як одну з ігор, за допомогою яких навчаються розмовляти діти.

Лінгвістична (мовна) гра – один з центральних, поряд із «життєвою формою», концептів «Філософських досліджень». Можна сказати, що під лінгвістичними іграми Л. Вітгенштайн розумів певний тип вживання слів, що підпорядковується деяким загальноприйнятим правилам, подібним до правил тієї чи іншої гри. З цієї точки зору слова мають значення тільки тоді, коли вони, так би мовити, знаходяться в грі. Кожна лінгвістична гра є деякою формою життя, особливим способом людської діяльності та комунікації: вона має свої правила, і вони визначають значення слова.

Для Л. Вітгенштайна лінгвістичні ігри не обмежуються суто граматичною складовою, обсяг поняття «мовна гра» є ширшим за поняття «мова», оскільки включає у собі позамовні елементи, дії, пов'язані з обставинами людського життя. «Грамматика не каже, як має бути збудована мова, щоб виконати своє призначення, діяти так і так на людей. Грамматика лише описує вживання знаків, ніяк їх не пояснює» [2, с.225].

Введення Вітгенштайном концепту «життєвої форми» вказує на бажання соціально-психологічного обґрунтування лінгвістичної сфери. «Життєва форма» функціонує як соціально організована діяльність людей, у контексті якої набувають сенсу мовні вирази, вона конституює норми мовної поведінки соціальної спільноти, підкреслюючи взаємозв'язок лінгвістичних та нелінгвістичних актів. Лінгвістичні ігри та життєві форми подаються як структури знання та розуміння. При цьому «життєва форма» аксіоматична, це – даність, яку індивід приймає без жодного сумніву. Вона виступає комунікаційним базисом життєвого досвіду, спираючись на який, люди починають розмірковувати, сумніватися ставити питання, брати участь у соціальній діяльності. Лінгвістичні ігри разом з життєвими формами

утворюють повсякденний контекст буття суб'єкта, є основою його осмисленої поведінки.

У «Філософських дослідженнях» Л. Вітгенштайн наводить чисельні приклади лінгвістичних ігор, намагається продемонструвати, що не існує формального критерію, згідно з яким можна відокремити функцію одного висловлювання від функції іншого і таким чином, одну лінгвістичну гру від іншої. Розмаїття комунікативних практик обумовлює нескінченість лінгвістичних ігор. «Але скільки є видів речень? – запитує Л. Вітгенштайн, – Ствердження, питання і наказ? – Є безліч їх, безліч видів уживання всього того, що ми зevamo «знаками», «словами», «реченнями». І ця розмаїтість не є чимось сталим, даним раз і назавжди; виникають, можна сказати, нові типи мови, нові мовні ігри, а інші стають застарілі, і їх забувають. (Приблизну картину цього нам можуть дати зміни в математиці). Термін «мовна гра» має тут підкреслити, що мовлення є частиною діяльності, способу життя» [2, с.101]. При цьому, як бачимо, одні й ті самі лінгвістичні форми можуть виконувати різні функції, а різні словосполучення мати однакове функціональне призначення.

Висновки. Намічені Л. Вітгенштайном тенденції та поставлені у «Філософських дослідженнях» питання про природу лінгвістичних ігор викликали до життя цілий напрямок аналітичної філософії, що отримав назву вітгенштайніанства. При цьому «старі» вітгенштайніанці, зокрема Ф. Вайсманн, зосередилися на інтерпретації «Логіко-філософського трактату» та вченні про тотожність структури мови і структури світу. Вони дотримувалися думки, що Вітгенштайн запропонував систему логіки, яка може бути використана для аналізу та вирішення філософських проблем. «Нові» вітгенштайніанці (С. Кавелл, П. Вінч, Г. Райл), навпаки, вважали, що ідея Л. Вітгенштайна про незалежність функції висловлювання від його граматичної форми підняла філософа над тогочасними лінгвістичними традиціями. Тим самим Л. Вітгенштайн відкидав традиційне розуміння граматики, синтаксичного виміру мови. Так чи інакше, але завдяки «Філософським дослідженням» Л. Вітгенштейна зросла роль повсякденного мовлення як предмету лінгво-філософських досліджень [3]. Виявилось, що форма мови, яку Вітгенштайн вважав породженням життєвої форми, має виняткове значення для всього духовного та й практичного освоєння світу. А звернення до концепту лінгвістичних ігор та аналізу повсякденної мови як засобу для вирішення філософських проблем обумовило радикальну зміну у розумінні самої функції філософії та її предмету.

Література

1. Вітгенштайн Людвіг. Логіко-філософський трактат. В кн.: Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus; Філософські дослідження. К.: Основи, 1995. С.5-87.
2. Вітгенштайн Л. Філософські дослідження. В кн.: Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus; Філософські дослідження. К.: Основи, 1995. С.5-87. С.88-240.
3. Бугров В.А. Спроба порівняльного розгляду аналітичної філософії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія.* 2007. Вип. 87-88. С. 12-15.

Богдана Кальваровська
*студентка спеціальності «Національна безпека»
Факультету морського права
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова*

«АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПОВОРОТ» В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

Починаючи з класичної філософії і аж до сучасної епохи з'явилися численні бачення людини, які тісно пов'язані загальними філософськими концепціями, з яких вони походять. Втім, лише у ХХ столітті завдяки бурхливому розвитку науки виникла потреба переосмислити людину і зрозуміти її у всій повноті, щоб надати сенс її існуванню. Такі тенденції отримали назву «антропологічного повороту». Результатом його слала інституціоналізація філософської антропології як автономної галузі знань, як самоаналіз над досягненнями наук, які так чи інакше мають справу з людиною. Ця дисципліна пропонує подолати розрив між філософією та наукою, зосереджуючись на проблемі людства, щоб представити глобальний образ людини, щоб дозволити їй відновити себе, визначити свої характерні риси, свою природу та своє місце у світі.

«Антропологічний поворот» рішуче перезапускає центральність відносин між людиною і навколишнім середовищем, між природним і штучним, між вродженим і набутиим. Таким чином, філософська антропологія постає як вчення, спрямоване на протистояння викликам сучасності, де

процеси гомологізації та маніпуляції існування стикаються з потребами свободи, автономії та поваги до прав особистості.

Спроба зібрати воедино історію самоусвідомлення, як людей про самих себе – це завдання, яке поставив перед собою Макс Шелер, щоб представити свою філософську антропологію. Він визначив людину не стільки як «розумну тварину», скільки як «люблячу істоту». Таким чином він намагався зруйнувати традиційне гіломорфне уявлення про людину, описуючи людину як тристоронню структуру, що складається з тіла, душі та духу. Кохання, таким чином, не є психологічною емоцією, а духовним або навмисним актом людини по відношенню до інших людей. Шелер назвав ці дії «навмисними почуттями» [2].

Поль Рікер – ще один сучасний філософ, який розробив філософську антропологію. Він зробив це за допомогою діалектичної герменевтики, в якій поєднав феноменологічний підхід з різними емпіричними або науковими методами. Рікер скептично ставився до того, що будь-яка філософія, наука чи метод можуть бути використані як парасолька, щоб охопити всі різні сутнісні характеристики чи стани людини. Різні дисципліни можуть бути залучені до дискусії, щоб дозволити з'явитися новим і недослідженим аспектам і, таким чином, досягти більшої концептуальної ясності за допомогою певної улюбленої методології (для Рікера це, як правило, була феноменологія).

Але ці методи не могли бути зведені до єдиного універсального, який перевершує всі інші. З цієї причини, хоча він вважав, що наше розуміння людини прогресує, це розуміння завжди залишатиметься обмеженим або скінченим. Більше того, Рікер, як і деякі інші філософи, вважав, що література та мистецтво пропонують значне розуміння людської природи та її можливостей.

Історія філософсько-антропологічної думки в Україні пов'язана, не в останню чергу, з ідеєю «вкоріненості» людини у буття. Ця ідея в працях Г.С. Сковороди трансформується в проблему «внутрішньої людини». М. Хвильовий, В. Юринець та інші автори акцентують увагу на інтравертній світоглядній установці, на «кордоцентричному персоналізмі». Окреслені уявлення набули радикально-довершеної форми у розвідках О. Кульчицького, який намагається поєднати філософський погляд з досягненнями конкретних наук. Особливого значення для філософської антропології набуває питання про взаємодію недалекого від органічності шару «ендотимної засади» з «персональною надбудовою». Йдучи за М. Шелером, О. Кульчицький обстоює взаємодоповнюваність «спірито-» та

Секція 2. Історико-філософська класика: рецепції та інтерпретації

«біоцентричного» вивчення людини. Загальнолюдське, за О. Кульчицьким, конкретизується у постатях національних чи епохальних типів, формування яких зумовлене національними та історично часовими структурами.

Отже, усе вищесказане підводить нас до думки про те, що філософська антропологія зосереджена на проблемі людина, а «антропологічний поворот» допомагає відновити образ людини, визначити її характеристики, природу та місце у світі.

Література

1. Табачковський В.Г. Антропологія філософська. Енциклопедія Сучасної України. Редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001.

Maria Teresa Pansera. Ethnology, ethnography, and cultural anthropology. Philosophical anthropology. URL: <https://www.eolss.net/sample-chapters/c04/E6-20D-68-15.pdf>

2. Шелер М. Філософська антропологія. URL: https://stud.com.ua/43850/filosofiya/filosofska_antropologiya_sheler

3. Philosophical anthropology. URL: https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Philosophical_anthropology#:~:text=Philosophical%20anthropology%20is%20the%20philosophical,the%20question%20of%20human%20nature.

Георгій Кулебякін

аспірант кафедри філософії та міжнародної комунікації

Гуманітарно-педагогічного факультету

Національного університету біоресурсів

і природокористування України

ІСТОРИКО-НАУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА БЕРЛІНСЬКОГО ТА ВІДЕНСЬКОГО ГУРТКІВ

Навіть на початку ХХ ст. філософія науки в широкому розумінні, особливо в Австро-Угорщині, займала провідні позиції в європейському науковому середовищі. З'явилося багато нових можливостей для вільного розповсюдження ідей про наукове світорозуміння та позитивну філософію в

інших країнах Європи, що супроводжувалося поширенням логічного позитивізму. Багато зусиль було докладено, щоб створити міжнародну атмосферу, в рамках якої були проведені конференції, зустрічі та спільні публікації.

Віденський гурток був особливо активним і зміцнив свої зв'язки з Берлінським товариством наукової філософії завдяки Ріхарду фон Мізесу, який, ще за часи емпіріокритицизму зарекомендував себе як видатний математик та логік. Ця череда подій призвела до становлення Берлінської групи позитивістів, яка була дуже близька до Віденського гуртка за своєю направленістю, і ці дві групи спільно формували свою діяльність навколо спадщини Е. Маха та нової, вже реформованої логіки.

"Principia Mathematica" Рассела та Уайтхеда та «Логіко-філософський трактат» Вітгенштайна набули поширення серед віденських позитивістів і Берлінської групи. Водночас, «Логіко-філософський трактат» зазнав критики від основних представників Берлінської групи, зокрема Г. Рейхенбаха та К. Греллінга, насамперед, через недостатню ясність та недоведеність деяких пропозицій, таких як трансцендентальність логіки та визначення світу як сукупність фактів, що складають його. В «Трактаті» Л. Вітгенштайн намагається «закрити філософію» та відкидає усі існуючі філософські питання, що, на думку Греллінга, є ідеєю наївною та неможливою.

У той же час Б. Рассел, завдяки успіху "Principia Mathematica", стає досить відомим та впливовим у Берліні, про що свідчить переклад німецькою К. Греллінгом його чотирьох книг та позитивними відгуками Г. Рейхенбаха. Після знайомства Берлінського гуртка з колегами з Відня та їх філософською програмою, вони в 1929 році організували велику конференцію у Празі, де готували спільний виступ та обговорювали деталі своїх філософських доробків. «Учасники конференції – писав В. Крафт, – висловили бажання популяризації ідей у вигляді видання свого журналу, спеціальної серії книг та створення громадської організації» [1, с.12]. Згодом Карнап та Рейхенбах починають видання журналу «Erkenntnis» («Пізнання»).

Якщо говорити про спільне та відмінне в Берлінському та Віденському осередках логічних позитивістів, то віденський гурток мав на меті амбітні завдання, зокрема, розробку нових ключових принципів наукової діяльності, створення нової теорії верифікації та роботу з універсальною мовою науки та протокольними реченнями. Розробка теорії протокольних речень стала одним з основних напрямків діяльності віденської групи, яка намагалась продемонструвати, що всі осмислені вислови можуть бути зведені до

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

емпіричних висловлювань і тавтологій. Через використання формальних мов логіки та математики, вони сподівалися виправити неточності, що так чи інакше виникають у повсякденній мові. Їхня мета полягала в подоланні протиріччя і створенні універсальної мови науки, що буде позбавлена будь-яких суперечностей та неясності. «Проблема «протокольних речень», – зазначав М. Шлік, – їх структури та функції є новітня форма, у яку філософія, чи скоріш рішучий емпірицизм наших днів, наділяє пошуки останньої підстави пізнання» [2, с.44]. Отже, Віденський гурток зосередився на безпосередній розробці нових теорій наукового пізнання і боротьбі за вироблення нової загальної теорії науки.

З іншого боку, Берлінська група у своїй філософській програмі не ставила перед собою надто радикальних цілей та обмежилась на доцільній філософській роботі над актуальними питаннями в галузі фізики, математики та логіки. Як згадує Микола Мілков, «проект Берлінського гурту помітно відрізнявся від проекту Віденського. План Берлінців полягав у тому, щоб досліджувати актуальні на той час проблеми у співпраці з фізиками, математиками та іншими науковцями в їх конкретних дисциплінах, їх *modus operandi* ясно відображається у тезисі Рейхенбаха: «Зібрати групу людей, що працюють з методами емпіризму та повністю усвідомлюють свою інтелектуальну відповідальність» [3, с.5]. Рейхенбах усвідомлював та чітко розрізняв діяльність Віденської та Берлінської груп. Навіть не зважаючи на успішну співпрацю з Р. Карнапом і М. Шліком, він вважав, що віденські позитивісти у своїх спробах створити нову метанауку з новою універсальною мовою, самі того не розуміючи, загубилися в суперечливих ідеях та аргументах «Логіко-філософського трактату» і обрали зовсім не той підхід до позитивної філософії. Цікавим моментом можна назвати те, що сам Рейхенбах розглядав себе не як їх союзника або колегу, а скоріше як дружнього опонента.

Таким чином можна побачити спільне і відмінне між двома групами дослідників, та виділити обрані ними вектори філософських досліджень.

Література

1. Kraft V. The Vienna Circle: The Origins of Neo-Positivism, Kensington, 1953. С. 12.
2. Schlick M. Über das Fundament der Erkenntnis. Erkenntnis. 1934. 4. С. 44.

3. Milkov N., Peckhaus V. (eds.). The Berlin Group and the Philosophy of Logical Empiricism. Springer, 2013. P. 3-32.

Олексій Лук'янов

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
Київського національного університету
будівництва і архітектури*

**ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ЕЛЛЕН КЕЙ
ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В ПРОЄКТІ ШВЕДСЬКИХ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІВ
«ДІМ ДЛЯ НАРОДУ»**

Модель суспільства загального добробуту («соціальної держави») має давнє історичне коріння в традиціях Швеції. Це, зокрема, відобразилося в понятті «лагом» (шведська скромність, поміркованість, практичність). У побудові державної моделі Швеції на початку ХХ ст. взяли участь знані громадські діячі та науковці. Серед них – Еллен Кей (1849-1926), письменниця, відома філософськими працями та просвітницькою діяльністю. Українські і зарубіжні дослідники переважно розглядають її визначний педагогічний спадок і майже відсутні праці, присвячені впливу ідей Е. Кей на суспільно-політичний розвиток [1, с.116; 3]. Історія шведської держави добробуту у вітчизняній науці представлена переважно як один із досвідів реалізації програми соціальної держави. В Україні до історії формування унікальної шведської моделі зверталися політологи А. Сіленко, В. Кремена, В. Яценко, економісти С. Дrajниця, А. Фісун, юрист В. Коструба, історик О. Коляструк [4; 5].

Революційні на кінець ХІХ – початок ХХ ст. педагогічні підходи Е. Кей, в основу яких покладено принципи дитиноцентризму, учнівського самоврядування, прагматизму у вихованні, були неоднозначно сприйняті суспільством, але згодом, як вважають дослідники, вони знайшли своє відображення у таких фундаментальних міжнародних документах, як Декларація прав дитини (1959) та Конвенція про права дитини (1989) [2, с.10].

Е. Кей сформулювала теорію, згідно з якою покращення соціальної ситуації можливе через створення краси в матеріальній повсякденності – концепція «етика через естетику». Якщо людина (родина) живе в зручній,

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

комфортній, естетичній обстановці, вона здатна пізнати себе і знайти консенсус із навколишнім світом, отримати умови для формування нових якісних позитивних етичних норм. Цей погляд був продиктований захопленням авторкою соціал-демократичними ідеями.

Концепція Е. Кей щодо розвитку суспільства через створення краси в матеріальній повсякденності була використана лідерами шведських соціал-демократів у розробці і реалізації проекту «гарного дому для народу», який анонсував очільник партії П. Ханссон у січні 1928 р. Він казав: «Основа дому – спільність і взаємність. У хорошому домі не знають про привілейованих чи зневажених, улюблених чи пасинків... У хорошому домі ви знайдете співчуття, співпрацю та взаємодопомогу» [4, с.93].

Під впливом філософського спадку Е. Кей соціал-демократичний рух у Швеції 1920-1930-х рр. спрямував свої зусилля не на боротьбу з буржуазією, а на задоволення інтересів широких верств суспільства. Категорія «народ» заступила відтоді місце марксистського поняття «клас», замість «класової боротьби» визначальним стало поняття «співпраця», при цьому система державного регулювання економіки витісняє ідею про експропріацію експропріаторів. З утворенням у 1932 р. першого шведського уряду соціал-демократів на чолі з П. Ханссоном почалося формування основ майбутньої соціальної держави. Політика соціал-демократів забезпечила вирішення проблеми доступного і якісного житла для широких народних мас. При реалізації проектів нового архітектурно-дизайнерського функціоналізму образ «народного дому» розглядався як образ єдиного спільного оновленого дому – батьківщини для шведського народу [4, с.94].

Таким чином, Е. Кей стала ідейною натхненницею «дому для народу». А загалом концепт соціальної держави сприяв консенсусу різних політичних сил, що забезпечило перерозподіл діяльності держави в інтересах громадян на засадах культури солідарності [6].

Література

1. Спинул Л. Постать Еллен Кей в історико-педагогічних працях українських дослідників кінця ХХ – початку ХХІ ст. Сучасний вимір психології та педагогіки: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22-23 травня 2020 року). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2020. С. 116-119.

2. Квас О. Дитиноцентризм – педагогіка дитини як *humanum*. *Історико-педагогічний альманах*. Вип. 1. Умань, 2012. С. 7-11.

3. Квас О. Розвиток ідей дитиноцентризму в педагогічній теорії та практиці (друга половина XIX ст. – перша половина XX ст.): автореф. дис. ... док. пед. наук: 13.00.01. – Дрогобич, 2012. 32 с.

4. Коляструк О. Шведський «дім для народу»: ідея соціал-демократів та досвід її первинної апробації у 1920-ті–1930-ті рр. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 2022. Вип. 41. С. 90-95.

5. Коструба В. Шведська модель соціально-правової держави (історико-теоретичний аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. К, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. 2010. 18 с.

6. Стігліц Дж. Держава загального добробуту у 21-му столітті. GROWFORD Institute (2021). URL: <https://sg-sofia.com.ua/derzava-zagalnogo-dobrobutu-u-xx1-stolit>

Юрій Омельченко

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії та релігієзнавства

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

ТИПОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ В ІСТОРІОСОФСЬКИХ КОНЦЕПЦІЯХ Т. ЗІНЬКІВСЬКОГО ТА Я. ЯРЕМИ

В українській філософії історії важливе місце посідає проблема відриву еліти від народу з його традиціями, глибоко укоріненими в історію. Так, на думку В. Артюха, народницька парадигма набула особливої сили тому, що український етнос у XIX ст. все ще «належав до народів з «неповною» класовою структурою. Своєї національної, економічної, політичної чи культурної (в розумінні «високої» культури) еліти серед українців майже не було: вихідці з Малоросії чи Галичини успішно інкорпоровались у тодішні еліти панівних націй – російської та польської» [1, с. 351].

У цьому зв'язку значний інтерес викликають історіософські розвідки, в яких аналізується роль та місце еліти в історії націєтворення. Серед них – твори Т. Зіньківського (1861-1891), який розглядає національну ідею як запоруку поступу й культури національних організмів [2]. У цьому процесі ключову роль відіграє національна інтелігенція, багатьох представників якої Т. Зіньківський критикує за зречення власної культури. Найповніше ця

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

критика викладена у роботах «Національне питання в Росії» (1889) і «Молода Україна. Її становище і шлях» (1895).

Філософ виділяє 5 типів української інтелігенції. До першого відносить тих, хто сприймає все московське, як раніше сприймав все польське. Цей тип чужий народові.

Другий тип інтелігенції – російськомовні діячі, які прагнуть працювати для українського народу, але не знаючи його мови, виявляють зневагу до історії і культури українців. Він мало чим різниться від першого.

Третій тип інтелігенції намагається поєднати українську і російську культуру. Яскравим її представником був М. Гоголь. Т. Зіньківський критикує цей тип за самообман: «московське начало» придушує українську душу [3].

Четвертий тип – україномовна «химерна» інтелігенція, яка під маскою українофільства виправдовує політику Петра I чи Катерини II. Останній тип – космополіти, які національні інтереси замінюють економічними. У той же час головною метою справжньої інтелігенції є праця, спрямована на національне звільнення, яке спричинить культурний підйом нації, українська ж інтелігенція була відірвана від народу.

Доказом згубності такої відірваності стала відсутність до 30-х рр. XIX ст. (до Г. Квітки і Т. Шевченка) в українській культурі власної літератури. Початок цьому, за Т. Зіньківським, був покладений ще в часи Київської Русі, коли було впроваджено кирило-мефодіївську писемність: церковна мова придатна лише для церковної літератури, її близькість до народної мови є шкідливою ілюзією, через яку представники інтелігенції не створювали власної мови, а зверталися до інших – латини, польської [4, с. 88].

У свою чергу Я. Ярема (1884-1964) у праці «Українська духовність в її культурно-історичних виявах» (1937) застосовує для аналізу історії народів вчення К.-Г. Юнга про психологічні типи. У конкретний історичний період життя народу може переважати інтроверсійний чи екстраверсійний тип [5, с. 131]. Я. Ярема вказує на інтровертність українського характеру, що «конкретно знаходить свій вислів у негативному відношенні до зовнішньої дійсності та в культі цінностей та ідеалів внутрішнього світу».

На його думку, українська інтровертованість міцно пов'язана з географічними умовами (розміщення на перехресті історичних шляхів, це спричиняло багато завоювань України; врожайна земля, що не сприяє підприємницькому духу; безмежний простір, що посилює прагнення

вольниці). Інший чинник – історія: безкінечні лихоліття та поразки в боротьбі за свободу створювали потребу втечі від світу і самозаглиблення.

Однобічна інтроверсійність соціальної психіки українців сприяла здобуткам у царині внутрішньої духовної культури, однак пасивна терпеливість, незацікавленість зовнішньою дійсністю, несоціальний егоцентризм («моя хата скраю») і недостатня екстраверсійність ставали на перепоні розвитку назовні і творенню власної державності («анархічний індивідуалізм як найбільший ворог єдності, дисципліни й організації часто робив «дике поле» з України, по якому «гасали опришки й дейнеки») [6].

Я. Ярема виділяє чотири постаті, типові для української духовності: І. Вишенський, Г. Сковорода, Т. Шевченко, М. Гоголь. Спільною прикметою їх є інтроверсія, але вона проявляється по-різному – Г. Сковорода і М. Гоголь представляють духовний егоцентризм, Т. Шевченко є висловом духу «співчутливої української соціальності», І. Вишенський об'єднує в собі обидві протилежності [6].

Отже, Т. Зіньківський та Я. Ярема у своїх типологіях української еліти, створених у різні часи та в різних історичних умовах, доходять схожого висновку: недостатнє самоусвідомлення елітою своєї ролі в історії, інтроверсійність, соціальна пасивність, орієнтація на панівні у той час нації, повсякчас ставали на заваді постанню власної національної держави.

Література

1. Філософія історії: енцикл. словник-довідник. За заг. ред. В.О. Огнев'юка. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2023. 416 с.
2. Історіософія Т. Зіньківського. URL: http://zinkivsky.at.ua/load/statti/istoriosofija_trokhima_zinkivskogo/4-1-0-25.
3. Молода Україна Трохима Зіньківського. URL: http://zinkivsky.at.ua/load/statti/moloda_ukrajina_trokhima_zinkivskogo/4-1-0-5;
4. Писання Трохима Зіньківського. Книга друга. Львів, 1896. 324 с.;
5. Гапон Н.П. Історіософські погляди Якіма Яреми в праці «Українська духовність в її культурно-історичних виявах». *Військово-науковий вісник*. 2012. Вип. 18. С. 126-136;
6. Ярема Я. Українська духовність в її культурно-історичних виявах. URL: <https://zbruc.eu/node/106053>.

Марина Пашанова

студентка спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка,

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА ТЕОРІЯ Е. ФРОММА

Через призму психоаналізу Еріх Фромм у своїй творчості найбільше досліджував такі проблеми, як любов та щастя, суспільство та культура, свобода та людська природа, етика та релігія. Він розвивав свої ідеї у нелегкі часи 20-го століття, коли світ переживав дві Світові війни та радикальні зміни у суспільстві. Людство того часу відчайдушно потребувало переосмислення своїх цінностей та нового погляду на світ та життя у ньому.

Основою для філософії Фромма стали ідеї психоаналізу З. Фрейда та теорія марксизму. Проте, він відмовився від біологічно детерміністичних теорій Фрейда та наголошував на ролі соціальних процесів у формуванні особистості, уникаючи жорсткого, знеособленого погляду на класову боротьбу, який панував у марксизмі. Його метою було з'ясувати, які психологічні чинники відіграють роль саме у соціальному просторі. Тому ядром своєї соціально-філософської теорії Фромм зробив психологічну модель людини та її аналіз у пристосуванні до певної соціальної дійсності [1, с. 130].

За Фроммом, людиною керують свідомі та несвідомі психічні імпульси, за допомогою яких людина задовольняє свою потребу бути у зв'язку з реальністю, іншими людьми та самою собою, в результаті чого реалізація цих імпульсів значною мірою є результатом її пристосування до вимог суспільного співжиття. «Фізіологічні потяги», такі як голод, спрага та сексуальний потяг, не мають для Фромма особливого значення у формуванні психічної структури, для нього найважливішими елементами психічної структури є людські стосунки. Підхід Фромма бачить, що суспільство та індивід не є «протилежними» одне одному, бо суспільство є не що інше, як живі, конкретні індивіди, а індивід може жити лише як соціальна людина [2, с.13].

Він стверджує, що у сучасному світі суспільне прагнення до безпеки та передбачуваності стали причинами багатьох «хвороб» людства. Прикладом цього є культ споживання, коли цінується лише те, що входить в людину, що вона може здобути і ким стати, а не те, що вона може витягти з себе завдяки

власним здібностям та ким вона є всередині [3, с. 20]. Патогенні наслідки цього можна прочитати в статистиці компаній щодо депресії та «вигоряння», а також у внутрішній порожнечі та безжиттєвості, які все більше й більше охоплюють людей, якщо вони не дозволяють собі оживитися, розважитися та надихатися. На думку психолога, саме вроджена потреба людей у в спілкуванні з іншими, справжні людські взаємовідносини є важливими для психічного здоров'я та благополуччя соціуму.

Е. Фромм вводить таке поняття, як «соціальний характер», яке означає зв'язок індивідуальної психологічної структури людини та соціальної структури. Цей соціальний характер, за його думкою, є активним психологічним фактором соціального процесу, і він розрізняє такі психологічні механізми: мазохістський, садистський, деструктивістський та конформістський. Під час дії перших двох механізмів людина може набути ілюзії власної ідентичності, якщо вона добровільно підкоряється кому-небудь або панує над ким-небудь. Через це вирішенням проблем свого існування стають: 1) деструктивізм, який виражається у бажанні людини руйнувати та знищувати усе навколо себе як зовнішню причину власного тривожного внутрішнього стану; 2) конформізм, який проявляється у відмові власного "Я" шляхом розчинення себе в масі, в натовпі [1, с. 131]. Їх Фромм вважав властивим усім, бо, на його думку, домінування того чи іншого типу соціальних характерів, властивих більшості членів певного суспільства, зумовлюється загальними соціальними умовами.

Єдиним правильним способом вирішення цих проблем є любов, стверджував автор, адже саме вона є критерієм буття для визначення способу життєдіяльності. За ним, любов є фундаментальною людською потребою і відіграє вирішальну роль у людських стосунках. Філософ розглядав любов як мистецтво, яке вимагає зусиль, практики та зобов'язання віддавати, а не отримувати. Він зазначав, що «здатність любити залежить від спроможності піднятися над своїм нарцисизмом, кровозмішною прив'язаністю до матері й роду; вона залежить від нашої здатності зростати, розвивати плідний напрямок у взаєминах із собою і світом» [4, с. 173]. Ця любов не обмежується лише романтичними стосунками, а може поширюватися на всі форми людських стосунків. Для нього любов є основою соціальної справедливості і тому суспільство, засноване на любові, буде більш справедливим, мирним і гармонійним.

Отже, Фромм застосовує ідеї психоаналізу та несвідомого саме в соціальному масштабі. Він робить це з соціологічної точки зору, в якій

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

пристрасні прагнення індивіда розуміються як перш за все відображення суспільства, так, що соціальні риси індивіда не є додатковими аспектами його самого, а, радше, протилежне: особистість можна правильно зрозуміти лише як модифікацію суспільства. Роботи Фромма про несвідоме допомогли сформувати розвиток гуманістичної та екзистенціальної психотерапії, яка є важливою у сучасні часи.

Література

1. Філософія: Навчальний посібник. І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко, І.В. Бойченко, В.П. Розумний та ін.; за ред. І.Ф. Надольного. К.: Вікар, 1997. 584 с.
2. Seyed Javad Miri, Robert Lake, Tricia M. Kress. Reclaiming the Sane Society: Essays on Erich Fromm's Thought, 2014. 224p.
3. Wilde, Lawrence. Erich Fromm and the quest for solidarity, 2004. 195p.
4. Фромм Еріх. Мистецтво любові. Пер. з англ. В. Кучменко. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2022. 192 с.

Дмитро Пелагін

студент спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ФІЛОСОФСЬКИХ ВЧЕНЬ ГУМАНІЗМУ І РЕФОРМАЦІЇ

Нині проблема відносин між гуманістичним рухом та реформаційним багатом може здатися застарілою, хоча це не зовсім так. Висвітлення цієї теми допомагає зрозуміти кризу середньовічного світогляду, кризу католицизму тої доби, прогресивні європейські напрямки суспільно-політичного мислення Ренесансу, фундаментальні моменти сьогодення християнства. Найактуальніше для людей сьогодення буде, напевно, прояснення того моменту, як світська та релігійна прогресивні думки виступали спочатку разом у боротьбі з тогочасними проблемами, і як вони почали розходитися у процесі цієї боротьби.

Гуманізм – європейський суспільно-інтелектуальний рух XIV – поч. XVI ст., що спрямований на світську науку, поширення освіти з метою

вдосконалення людини, розвитку та розширення індивідуальності.

Реформація – релігійний і суспільно-політичний рух у Західній та Центральній Європі XVI – поч. XVII ст., спрямований на реформування, оновлення церковного життя.

Порівнюючи обидва філософських напрямки, варто визначити критерії такого порівняння – задля виокремлення спільних моментів і специфічних відмінностей.

а) Ad fontes – повернення до античних джерел.

Хоча обидва рухи зверталися до давніх джерел, проте гуманісти робили це з метою відновлення античної спадщини, яка на батьківщині гуманізму була також і національною справою, а реформатори зверталися до авторитету Біблії та перших отців церкви, що надавало доволі багату аргументаційну базу проти церковних догматів та культу. Авторитет Біблії тут виступає інструментом скепсису стосовно авторитету пап та церковної традиції, тоді як гуманісти направляли свою освіченість проти професорів старої освіти. Втім, як це властиво було й іншим рухам – Біблія була основною джерельною базою як для реформ церкви, так і критикою її, або, навіть, була інструментом, націленим проти феодального устрою середньовіччя взагалі.

б) Критика церкви.

Гуманісти в основному прагнули морального вдосконалення кліру, а не кардинальних доктринальних змін. Втім, філологічні дослідження гуманістів дуже сильно вплинули і на скепсис стосовно церковного авторитету. Окрім потужної публіцистики і критики кліру, ми в якості приклада можемо вказати на Лоренцо Валу, чий твір вперше (а така потреба виникла вже в XIV ст.) науково обґрунтовував хибність домагання папами світської влади (а точніше, юридичного документа, що її обґрунтовував), переклади та дослідження Еразма, які ставили під сумнів точність перекладу Ієроніма, автора Вульгати тощо. Врешті, і діячі реформації нерідко виходили з гуманістичних шкіл (Цвінглі, Гуттен, Кальвін та й Лютер вивчався в подібному середовищі), мали завдяки знанню грецької широке знання Євангеліє в оригіналі, яке перекладали з грецької на національні мови. Реформатори не обмежувалися мораллю, (адже часто просто не визнавали за духовенством більшості прав, або не надавали деяким церковним практикам суттєвого релігійного значення, чи повністю заперечували їх) найбільшу увагу вони приділяли зміні самої церковної системи як інституту всіх вірян.

в) Поширення освіти, звертання до світського знання.

Гуманісти прагнули допомогти людям стати більш освіченими для

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

розкриття їх потенціалу. Римська античність відкрила гуманістами іншу, не монополізовану церковною системою освіти цивілізацію. Вивчення творів давніх римських, а згодом – грецьких авторитетів, майстерне володіння давніми мовами були престижними і доволі популярними у міській культурі Італії. Сама освіченість слугувала маркером благородства та добродетності. Реформатори розглядали освіту як спосіб прищеплення релігійних традицій. Хоча, реформатори часто використовували спадок гуманістичної системи освіти, наприклад, у вивченні античних авторів, грецької мови, Євангеліє та патристичних отців церкви все ж нерідко реформатори виявляли й фундаменталістські настрої і негативно реагували на новітні тенденції в науці.

г) Світогляд.

Гуманізм був світською течією, що надавав людині свободу волі у виборі свого індивідуального розвитку. Культурна установка гуманістів ігнорувала та не надавала істотної цінності соціальній диференціації населення, властивій патріархальній феодальній культурі. Гуманізм це частково продукт міської культури, тому гуманістом може бути і патрицій, і дрібний бюргер, і селянин. У відношенні здібностей людини стверджувалася навіть гендерна рівність. Реформація була суто релігійним рухом та підпорядковувала людину цілком Богу, критикувала гуманістичну концепцію свободи волі, властивій гуманістам, а етичній стороні нерідко надавала цінність чесного виконання обов'язків, властивій соціальному положенню.

г) Відмінності за цільовою аудиторією.

Справа реформи церкви, оскільки вона стосувалася майже всіх класів в межах певної нації, поширювалась значно ширше, ніж гуманізм. Для будь-якої релігійної опозиційної до церкви групи й до реформації був властивий прозелітизм, який через проповідництво поширювався на доволі широку аудиторію. Навпаки, гуманісти все ще були замкнутою елітарною групою вчених, які рідко впливали на маси, особливо поза містами, через пропаганду. Такої мети вони не ставили, а відтворення нової еліти відбувалося в стінах закладів вищої освіти, тобто їхня діяльність обмежувалася вченою аудиторією.

д) Гуманізм був завжди відкритий до діалогу з іншими думками.

Реформація це явище, що є значно ширшим явищем, за своєю релігійною, соціальною та політичною природою не могла однаково до всього ставитися терпимо. На зважаючи на релігійні війни, що відбувалися в 16 ст., нерідко, наприклад, навіть питання чисто догматичні ставали причиною конфлікту та

розриву в середині самого реформаційного руху. А в інших випадках, як, наприклад, в Англії, в якій Реформація була елементом зміцнення чи абсолютизації центральної влади монархії, як прихильники католицизму, що заперечували супрематію короля, так і протестанти, що заперечували церковні статті ставали жертвами поліцейського терору.

Таким чином, можна побачити, що гуманісти та реформатори були близькими по багатьох позиціях, але зовсім різними у своєму фундаменті, на який спиралися ці позиції.

Безумовно у цій темі є багато нюансів та проблем, що заважають нам чітко відділити гуманізм від Реформації. Наприклад, досі у науці ведеться дискусія стосовно того чи вважали гуманісти себе якимось одним напрямком, рухом чи ні, і чи взагалі потрібен нам термін гуманізм. Також проблемними місцями є те, що гуманізм заклав своїми перекладами основу Реформації, багато реформаторів спочатку (Цвінглі) дотримуватися поглядів гуманістів на мораль, церкву і вже тільки потім суттєво вирішили протиставити себе гуманізму (Кальвін). Також, до 1525 року самі представники реформаторського і гуманістичного руху плутали, не відрізняли чітко своїх від чужих. Звичайно, розуміння ускладнює неоднорідність і гуманістів: північноєвропейський гуманізм був ближче і співпрацював з реформаторами, а італійський сильно дистанціювався від релігії; і реформаторів: швейцарська Реформація була ближче до гуманізму, Лютер же з гуманістами кардинально розходився. Та й самі реформатори, тобто опозиційні до католицької церкви групи були неоднорідними і не сходилися у важливих соціальних питаннях часу. Тому, Реформація хоча і дала поштовх спільним прагненням німців проти церкви, втім, вже з 22 р. Лютер проповідує проти Карлштадта, а з 23 р. – кінця лицарського повстання Зіккінгена – та з 24 р. – початка селянського повстання Лютер стояв на ворожих до цих рухів позиціях, адже соціальні прагнення тут виступали сильніше, ніж суто церковні, як й політичні у Швейцарському союзі між Берном та Цюрихом.

Висновки.

Як можна побачити, гуманізм і Реформація формувалися у спільних обставинах, вийшли зі спільного джерела – католицизму епохи пізнього Середньовіччя. Вони були часто союзниками у практичних задачах, підтримували рух один одного на початку. Проте природа цих рухів кардинально різна. Бо Реформація є відповіддю християнства на застій і проблеми католицизму тої доби, цей рух зберігав головний стрижень – віру,

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

християнську релігію. А гуманізм же був продовженням розвитку філософії, новим витком думки, початком світськості, передвісником епохи Просвітництва, його головний стрижень – не релігійна природа, а філософська, що тяглася з епохи Античності. Можна сказати, що у Середньовіччі філософія отримала міцний сплав з релігією, але доба Відродження знову їх розділила, змусивши прогресивні сили релігії піти одним шляхом (Реформація), а філософії іншим (Гуманізм).

Література

1. Черенков Михайло. Гуманізм та Реформація: до логіки співвідношення. *Культура народів Причорномор'я*. 2005. № 57. Т.2. С. 134-137.
2. МакГрат Алистер. Богословская мысль Реформации. Одесса: изд.-во ОБШ «Богомыслие», 1994. 316 с. (Розділ 3. Гуманизм и Реформация).
3. Гейссер Людвіг. Історія Реформації. Т. 1. Реформація в Німеччині. Вид-во ЛЕНАНД, 2018. 312 с.

Єлизавета Тимошук

*студентка Факультету морського права
Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова*

МИСТЕЦТВО КОНФЛІКТУ: СЕРЕДНЬОВІЧНІ ФІЛОСОФИ ПРО ПРИРОДУ ВІЙНИ

Філософія війни є складною та актуальною темою, яка займає важливе місце в історії людства. Вона стосується не тільки військової стратегії та тактики, але й етики, політики та моралі. Ця тема викликає багато питань і контроверсій, адже війна, як і будь-який конфлікт, має вплив абсолютно на всі аспекти життя громадян.

У філософії поняття «війна» має різні відтінки значень, залежно від конкретного контексту. З одного боку, війна може розглядатися як конфлікт між державами, націями або іншими соціальними групами, який може вирішуватися насильством та застосуванням зброї. У цьому контексті війна часто асоціюється з насильством, стражданням та руйнуваннями. З іншого боку, війна може розглядатися як більш широке поняття, яке включає

різноманітні форми боротьби та конфліктів, включаючи культурну, соціальну та політичну складові. В даному випадку війна може розглядатися як форма боротьби за владу, справедливість та свободу, а також як засіб досягнення певних політичних та соціальних цілей.

У середньовічній філософії, зокрема в працях Августина і Томи Аквінського, була сформована теорія «справедливої війни», яка включала концепцію природного права, ідею досягнення ідеального суспільного стану, а також необхідність «священної війни» – хрестових походів проти невірних.

Августин зробив значний внесок до усвідомлення війни як суспільного явища. Він вважав ідею «справедливої війни» Божим задумом і надавав їй завершальний характер. Тому його часто називають теологом або апологетом війни. Основні положення Августина стосовно війни можна узагальнити наступним чином: війна виникає внаслідок людських гріхів і є засобом вирішення земних справ; несправедлива перемога примножує нещастя, тоді як справедлива перемога є благом і даром Божим. Він також вважав, що справедливість полягає в подоланні пороків суспільного буття, і війна може сприяти «очищенню» людської історії. В цілому, погляди Августина констатують невід'ємну реальність війни в Божому світі.

Тома Аквінський заснував свою теорію «справедливої війни» на ідеях Августина, використовуючи систему критеріїв, яка включає: справедливу причину, законність влади та праведні наміри. Він також, як і Августин, зосередив своє дослідження на добродійності. Тома Аквінський розумів, що війна призводить до втрати людських життів, але вважав її прийнятною тільки за умови, що це стосується захисту спільного добробуту. Мета його «справедливої війни» полягала в обмеженні масштабів насильства в політичному процесі, де воно може бути необхідним інструментом, але трагічним відносно католицької моралі. Тома Аквінський розробив критерії, які обмежують використання насильства відповідно до католицької теологічної традиції [1].

«Війна – жахливий, але потужний психотерапевт. Якщо вона не вбиває і не доводить до божевілля, може навчити давати раду всім іншим проблемам. Вправний психотерапевт має навчити людину прийняти себе, жити зі своїми проблемами, але не обіцяє позбавити їх. Адже з низки екзистенційних, психологічних, комунікаційних, кар'єрних, фінансових проблем і складається життя. Натомість війна приносить смерть. І це вже нерозв'язна проблема, на тлі якої решта проблем полотніють, і тивчишся з ними жити» [2].

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

Філософія війни є досить складною темою, що потребує вивчення не тільки історії війн, але й глибокого аналізу людської природи, соціальної та політичної структури суспільства та її взаємодії з технологічними і культурними процесами. Історико-філософське дослідження може допомогти нам краще розуміти, як люди сприймають війну, як вона впливає на їхнє життя та які моральні та етичні питання вона ставить. Але воно може мати й практичну цінність, допомагаючи у формуванні більше ефективної стратегії, тактики воєнних дій та збереженні стабільності в світі.

Література

1. Фома Аквінський. Сума теології, Київ: Ніка-Центр, 2006. С. 24.
2. Філософія війни. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/4016016>.
3. Zhukova H., Vashevich O., Patlaichuk O., Shvets T., Torchynska N., Maidaniuk I. Dialogue in the Philosophical and Educational Postmodern View. *Postmodern Openings*. 2022/ 13(2), 303-320. <https://doi.org/10.18662/po/13.2/455>
4. Патлайчук О.В. Основні напрямки сучасної філософії: прагматизм, аналітична філософія. Миколаїв: НУК, 2022. 184 с
5. Prepotenska M., Pronoza I., Naumkina S., Khlivniuk T., Marmilova O., Patlaichuk O. Totalitarian and Democratic Rhetoric as an Indicator of the Relations of Power in the Contemporary Information Society. *Postmodern Openings*, 13(1 Sup1), 350-376. <https://doi.org/10.18662/po/13.1Sup1/431>
6. Vanda Vyshkivska, Liubov Kondratenko, Oksana Patlaichuk Vectors of the Development of Education as a Socio-Cultural Phenomenon and a Factor of Influence on the Formation of Personality in a new Historical Dimension. *Intellectual Archive*. 2022. Vol. 11, No. 3. P. 59-68. https://doi.org/10.32370/IA_2022_03_8

Антон Топчій

студент спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

ЕНСЬКА ТА ГЕЙДЕЛЬБЕРЗЬКА ШКОЛИ НІМЕЦЬКОГО РОМАНТИЗМУ

Метою даної розвідки є дослідження та аналіз естетичних концепцій німецьких романтиків, їхніх поглядів на мистецтво, красу та її роль у житті людини. Робота містить огляд творчості видатних представників романтичного руху, таких як Новаліс, Фрідріх Шлегель, Шиллера та інших, їхніх теорій та ідеалів, а також їх вплив на сучасну культуру та мистецтво. Робота має на меті допомогти зрозуміти та оцінити внесок німецьких романтиків у розвиток естетичної думки та її вплив на формування сучасної культурної та художньої парадигми.

1. Розвиток романтизму в Німеччині відбувався при досить складних умовах.

Передова німецька інтелігенція жаждала змін, тому вони бачили революцію як епохальну подію з величезною здатністю до перетворення. У німецькій культурі було поширене розуміння об'єктивної історичної неминучості революції, що сприяло філософським дослідженням закономірностей історичного процесу та критиці суб'єктивістських і волюнтаристських підходів до історії, які були характерні для XVIII ст.

У 1794 році, коли було опубліковано «Науковчення» Фіхте, німецька філософія та література почали розвиватися у новому напрямі, який називали «романтизм». Шиллер опублікував свої «Листи про естетичне виховання людини», а Новаліс написав кілька відомих творів, включаючи «Гімни до ночі» та «Учень у Саїсі». Людвіг Тік почав писати свої твори, а Шеллінг опублікував свої перші роботи, які пізніше призвели до «Системи трансцендентального ідеалізму». У 1799 році Фрідріх Шлегель написав «Фрагменти», а Фрідріх Шлейермахер – «Мову про релігію до освічених людей, які її зневажають». Головним питанням для німецьких романтиків було ставлення до французької революції, що викликала багато дискусій. Революція допомогла сформувати прагнення свободи, яке стало одним із головних орієнтирів молодих філософів і письменників.

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

Література Німеччини вже до революції привертала увагу до соціальних протиріч та протиріч між індивідом і суспільством. З часом німецька інтелігенція, яка спочатку надихалась французькою революцією, почала розходитися у поглядах та оцінці французького досвіду. Одні, такі як Клопшток і Георг Форстер, залишалися на стороні революції, тоді як інші, на кшталт Шиллера, високо оцінювали її зміст, але були проти її політичних методів, як наприклад репресії і терор. Однією з головних точок розмежування стало ставлення до релігії, французького Просвітництва та революції. Критика релігії та церковних інституцій, яка спочатку була підтримувана німецькими мислителями, перетворилася на антиклерикалізм та атеїзм, що викликало гострі розбіжності у німецькій критичній думці щодо досвіду революції та ідей Просвітництва. Це були головні лінії поділу із співвітчизниками, які підтримували репресивні методи французької революції.

Від 1806 до 1815 року Німеччина пережила один з найбільш динамічних і суперечливих періодів в своїй історії, спричинений окупацією та присутністю військ Наполеона. На одному боці, завойовники підштовхували країну до впровадження передових французьких державно-правових зразків, що сприяло проведенню довгоочікуваних державних реформ. Однак, ці прогресивні зміни були здійснені під впливом різних соціальних чинників та породили протиріччя в країні. З іншого боку, у народі прокинулися патріотичні почуття та антифранцузькі настрої, що спричинило опір іноземній навалі до кінця цього періоду.

У листопаді 1817 року, за задумом Гарденберга та указом короля, прусська держава створила спеціальне міністерство для управління культурою відповідно до розширення масштабів культурної політики. Ця історично прогресивна акція свідчила про початок більш широкої державної діяльності в галузі культури, науки, освіти, релігії та демократизації культурно-освітніх процесів. Проте, реформаторська діяльність пруської держави в галузі культури мала свої обмеження, зумовлені соціально-історичними факторами.

2. Єнська школа є фундатором німецького романтизму.

У Німеччині романтизм почався з літератури. Брати Шлегель стали провідними теоретиками романтизму в Єні наприкінці XVIII – на початку XIX століть (вони також відомі як «Єнські романтики»). Журнал «Атенеум»,

який вони та Людвіг Тік і Новаліс видавали в Берліні, пропагував високі моральні цінності та релігійний містицизм.

У основі єнського романтизму лежить ідея створення життя, відома як «життєтворчість». Життя відкриває себе у процесі створення, і воля Бога та людини зливаються в акті творення. Це призводить до синтезу ідеального та реального світу. Музика є також важливою категорією, оскільки вона передає образ життя, що саморозвивається. Музика, завдяки своїй невагомості, може розкривати духовну суть буття та є відображенням усього життя людини. Крім того, у творах єнських романтиків зустрічається категорія хаосу, що є філософським поняттям. Ця концепція розуміється як народження, первинний хаос, і була запозичена романтиками від античних філософів. Стародавній хаос розглядається як джерело життя, основа виникнення душі. Хаос стає творчою силою, творчим початком, джерелом краси та гармонії.

Єнські романтики розробили естетичну систему, яка відрізнялася суб'єктивним сприйняттям світу та бажанням уникнути зображення реальної, конкретно-історичної дійсності. Діяльність єнських романтиків мала величезне значення для розвитку романтизму в Європі, і вони заслуговують на пріоритетне місце в розробці теорії цього напрямку.

Фрідріх Шлегель був одним із найталановитіших теоретиків єнського романтизму. Він сприйняв ідеї освіти та Французької революції та зосередився на розробці романтичної теорії. Шлегель зазначає, що романтична література є новим етапом у літературному процесі, вона знаходиться у постійному розвитку і тому називається прогресивною. Ще однією характерною рисою нової літератури є її універсальність, яка передбачає створення синкретичного жанру літератури, що включає не тільки всі існуючі до цього літературні жанри, але також філософію та риторику. Однак цей принцип універсалізму не був характерним для подальшого розвитку німецької літератури, за винятком прози Гейне.

Шлегель заслуговує на визнання за розробку теорії романтичної іронії, яка займає важливе місце в ідеях єнських романтиків. Роль цієї теорії в їхніх філософсько-естетичних ідеях пояснюється двома факторами: її важливістю для подальшого розвитку романтизму та філософсько-естетичної думки загалом, а також тим, що вона відображає романтичне уявлення про особистість та світ. Сама іронія трактується Шлегелем як переважно філософсько-естетична категорія, як свого роду гра духу, вільна від вираження будь-яких суспільних функцій літератури. Розкриваючи своє розуміння іронії, Шлегель проводить думку, важливу і для цієї теорії, й для

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

світоглядних позицій єнців взагалі. Це – антитеза між мистецтвом та реальним світом.

Новаліс (Фрідріх фон Харденберг) був найталановитішим художником і найглибшим мислителем у гуртку єнських романтиків. Його псевдонім «Новаліс» походить від грецького слова, що означає «обробник цілини». Він вважається імператором романтизму і стверджував принцип суб'єктивізму радикальніше, ніж Шлегель. Новаліс розвивав свою теорію «магічного ідеалізму», що виражає віру у безмежні можливості індивідуальної творчої особистості. Він також висунув концепцію «романтизації світу», що поєднує реальне та ідеальне, а також повсякденні поняття з трансцендентальними категоріями та перетворює звичайне на трансцендентне.

У естетиці Новаліс дотримувався своїх філософських поглядів. Він бачив сенс поезії у пророцтві та абсолютизував мистецтво, вважаючи, що справжня поезія може бути лише великою алегорією. Він також стверджував, що дух поезії може бути виражений лише у казково-чудесному. Уся реальність йому була ідентична з казкою.

Новаліс вважав, що поет є центральною фігурою світу та здатний розкривати таємниці буття. Поет – обрана особистість, обдарована провидінням і всепроникною мудрістю.

На відміну від більшості членів єнського гуртка, Людвіг Тік був мало схильний до теоретичних пошуків, але мав яскраве творче обдарування. Лірика, романи, драми, новели що розробляються письменником: роман про художника «Мандрування Франца Штернбальда» (1798), комедія «Кіт у чоботах» (1797), новела-казка «Білій Екберт» (1797). Двосвіття у Тіка – це протиставлення та одночасне взаємопроникнення реального та казкового світів.

3. Гейдельберзькій романтизм мав велике значення в розвитку романтизму в цілому.

У період з 1805 по 1808 роки Людвіг фон Арнім, Клеменс Brentано та брати Яків та Вільгельм Грімм були активними письменниками, чії естетичні погляди були викладені в «Газеті для пустельників», що видавалася Арнімом. Головною темою групи гейдельберзьких романтиків була проблема історизму та погляд на історію як на динамічний процес. Вони приділяли велику увагу аналізу історії Німеччини, її внеску у світову історію та її місце у світовому просторі. Також вони були зацікавлені у проблемі народності, пробудженні національної самосвідомості та її відображенні у мистецтві.

Гейдельберзькі романтики часто зверталися до фольклору та вивчення національних пісень.

Від 1805 до 1808 років, Арнім і Brentano випустили три книги німецьких народних пісень під назвою «Чарівний ріг хлопчика», які є скарбницею німецької народної творчості та унікальні за своїм обсягом та жанровим розмаїттям. Ця книга сприяла пробудженню духовної самосвідомості нації. Крім того, поряд із релігійними духовними піснями XVI-XVII ст. (включаючи псалми Лютера, католицьку пісню Якоба Бальде та Фрідріха Шпее), збірка містить пісні, що виражають любов народу до своєї батьківщини, солдатські пісні та пісні соціального протесту, в яких виражена вікова ненависть простого народу до гнобителів: феодалів та церковників. Багато пісень мають баладний характер, і герої в них – благородні розбійники, захисники бідняків та поборники справедливості. ще, у збірці є чудові любовні народні пісні.

Людвіг фон Арнім – ідейний натхненник гейдельберзького гуртка німецьких романтиків, що культивував повернення до народних витоків. Він увійшов у літературу як прозаїк, поет, драматург. Самобутність національної культури мислиться письменником лише у нерозривному зв'язку з феодальним порядком, з «чесністю» і «простотою» патріархальних вдач, з лицемірною «ідилією» кріпацтва. Про занепад цих цінностей – є два найвідоміших романи Арніма: «Бідність, багатство, злочин і викуплення графині Долорес» (1810) і відзначений впливом Вальтера Скотта великий історичний роман з XVI століття «Хранителі корони». З утопізмом ранніх єнських романтиків Арнім свідомо полемізував, їхній історичний оптимізм був йому незрозумілий, на сучасність він дивився неприязним і скептичним поглядом, майже зловтішно помічаючи в ній неспроможності та потворності, жвавіми описами яких захоплювався. Гармонічні ідеали Ренесансу були йому чужі, він шанував бароко з його поетикою кричущих контрастів і принципових диспропорцій, по-своєму тяжів і до побутового реалізму, до точності локального та національного колориту. Кращий твір Арніма, повість «Ізабелла Єгипетська, перше кохання імператора Карла V» (1812), вражає саме поєднанням точності історичних деталей (розповідь стилізована під історичну хроніку) і моторошної фантастики, що використовує образи міського фольклору.

Висновок.

Романтики прагнули виразити свої почуття, емоції та фантазії, а також знайти нову форму самовираження у літературі та мистецтві.

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

У період романтизму було багато творів, які мали історичну та міфологічну тематику, а також були присутні елементи фантастики та містики. Романтики також часто висловлювали свої ідеї щодо природи, любові, смерті та релігії.

Німецький романтизм мав значний вплив на літературу та мистецтво в Європі та світі, і досі є джерелом натхнення для багатьох сучасних авторів та митців. Цей період також був важливим для розвитку національної свідомості в Німеччині, а його творчість ідентифікується з золотим віком німецької літератури.

Література

1. Шаповалова М.С., Рубанова Г.Л., Моторний В.А. Історія зарубіжної літератури. Львів: Вища школа, 1982. 440 с.

Сергій Шевченко

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини
Національного медичного університету імені О.О. Богомольця*

«НЕПРЯМА КОМУНІКАЦІЯ» С. К'ЄРКЕГОРА ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНЕ БАЧЕННЯ СУТІ АВТОРСТВА

Центральною темою праці М. Вестфалю «Становлення самості: інтерпретація к'єркегорової “Заключної ненаукової післямови”» є аналіз ролі С. К'єркегора як батька-засновника екзистенціалізму, дослідження впливу його ідей на екзистенціальну філософію і теологію початку та середини ХХ століття. Дослідник виявляє як глибоку подібність поглядів датського мислителя, так і глибоку розбіжність його ідей з головними мотивами постмодерністської філософії кінця ХХ ст. Але, «як такий, він заслуговує на те, щоб бути партнером у діалозі з ними» [2, с.3], – стверджує американський філософ.

Метою даної розвідки є аналіз інтерпретації М. Вестфалем специфіки використання С. К'єркегором псевдонімів та “непрямої комунікації”.

Доволі цікавим є вестфалеве тлумачення практики застосування данським філософом псевдонімів і екстраполяції цього феномену на сучасну філософію. Він порівнює те, що С. К'єркегор говорить про авторство, зі

«смертю автора» – мотивом французького постмодернізму, зокрема, ідеями Ролана Барта, Мішеля Фуко і Жака Дерріди. Відповідно до його позиції, зміст тексту (досвід автора і намір виразити це) фіксується, перш ніж він його напише, і в самому тексті особистість присутня до здійснених інтерпретацій смислу. Це виражається у русі від авторського досвіду до тексту, щоб аналогічно відтворений досвід читача, рухався до моменту зовні пов'язаного з наступним моментом [2, с.9].

Критична передумова аргументу «смерть автора» – не атеїзм, а людська тимчасовість. І в цьому твердженні, як наголошує М. Вестфаль, найнаполегливішим виступає саме Ж. Дерріда. За М. Вестфалем, і С. К'єркегор, і М. Гайдеггер, і Ж. Дерріда, і радикальні кантіанці, для яких неминуче тимчасовість є трансцендентною, прагнули охопити обрій скінченності усього людського досвіду [2, с.11]¹. Однак, на думку американського філософа, надзвичайно обмежена спроможність автора контролювати процес спілкування є, водночас, і структурною необхідністю і особистісним вибором; це «свідоме викреслювання», свого роду безкорислива архітектоніка, у якій автор, не будучи насправді Богом, охоче погоджується грати роль Бога при зустрічі обличчям до обличчя тексту і читача. Для нього, відносно французів, проблема авторства буде насиченою теологічно від початку і до завершення [2, с.12].

Така позиція, на думку М. Вестфалья, у відповідності до ідеї С. К'єркегора передбачає, що інтенції письменника ототожнюються зі смислом тексту. Тобто, письменник, з одного боку, виступає, водночас, в якості і автора, і читача власних текстів, а, з іншого боку, його псевдоніми стають засобом, який віддаляє автора від його текстів і акцентує увагу на його ролі інтерпретатора, а не на походженні смислу. «До висновку, що він є (спів)читачем власних праць, К'єркегор додає висновок, що читач є (спів)автором цих текстів. Як з Гадамером і французами, читач отримує можливість брати участь у формуванні смислу тексту. Виявляється, що дистанціювання автора від тексту є засобом досягнення дистанціювання автора від читача, залишаючи при цьому читача наодинці з текстом» [2, с.14].

У своїх міркуваннях М. Вестфаль спирається також і на думку Грегора Маланчука, Говарда і Едні Хонгів, які доводять, що «жоден мислитель і письменник будь-коли не намагалися так, як до цього прагнув С. К'єркегор, залишити читача у спокої з текстом. Діалектика мислення і існування

---

¹ У цих поглядах Вестфаль посилається на праці Джона Капуто [докладніше див.: 1].

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

належним чином забезпечує особисте залучення читача в твір...» «Відсутність автора», тобто, використання псевдонімів є «засобом дистанціювання», «не містифікації», а, за словами самого К'єркегора, «особистою актуальністю» автора [2, с.15].

Таким чином, М. Вестфаль обґрунтовує тезу про те, що використання датським мислителем псевдонімів як форми дистанціювання автора від читача не можна розуміти буквально. Адже С. К'єркегор, на його думку, прагне дистанціювати автора від читача не лише для того, щоб відокремити людину від натовпу, світськості своєї доби, але й для того, щоби допомогти людині постати віч-на-віч перед Богом. Це і є головною причиною його «непрямої комунікації», і боротьби з «апофеозом доби», і свідомим обмеженням привілею авторства, тому що, з етичної точки зору, кожна людина приходить до Бога і перебуває у спілкуванні з ним на самоті. Намагаючись зробити індивіда вільним, С. К'єркегор і переводить «авторитетність авторства» у площину віддаленості автора від читача, де автор немовби «зникає». При цьому автор і читач ніби співпереживають зміст разом. Читач не знаходиться на місці автора, проте «шлях до відчуження в собі осіб біблійних персонажів тексту, переживання й відчуження граничності їхньої життєвої ситуації у власному мисленні стає значно коротшим» [2, с.16].

Американський представник екзистенціальної теології стверджує, що С. К'єркегор розуміє авторство як напружену богословську проблему, яку, натомість, Р. Барт, М. Фуко і Ж. Дерріда розвинули в зовсім іншому напрямку, що його вагомі і вражаючі інтенції набули у них цілком відмінного значення. Авторство і тривога пов'язані між собою, але С. К'єркегор і згадані постмодерністи цей зв'язок інтерпретують по-різному. Останні виходять з картезіанської тривоги щодо достовірності та контролю у якості головних джерел ідеї автора як Альфи і Омеги, і вони прагнуть здолати це занепокоєння звичайною людською хоробрістю, навіть тоді, коли відсутні будь-які умови для цього. У цьому сенсі вони для М. Вестфалю – є ніцшеанцями. Для С. К'єркегора, як стверджує це американський мислитель, сутність проблеми занепокоєння авторством полягає в «страсі і трепеті», щоб не заподіяти один одному шкоди. Цю тривогу неможливо здолати, оскільки джерелом її живлення виступає постійна небезпека наближення проміжного місця між читачем і текстом чи, ще гірше, неспроможність відсторонитись або залишити читача на самоті перед Богом. Для себе С. К'єркегор цю дилему, на думку Вестфалю, вирішує завдяки використанню псевдонімів

відомих біблійних персонажів.

Оскільки к'єркегорова теорія стадій також впливає безпосередньо з усієї сукупності псевдонімів авторства, це дає йому підставу зробити подвійну заяву про те, що сенс людського існування (подорожі від народження до смерті) закладено в самій людській природі і його мета – відкриття і реалізація своєї справжньої самості [2, с.21]. Тому, на думку М. Вестфалья, к'єркегорівський «екзистенціалізм» авторства несумісний з сартровим передуванням існування сутності і його висновку про те, що норми є завжди похідними від вибору людини. Це особливо ясно в «Хворобі до смерті», де терапевтична позиція явно передбачає нормативне розуміння людської природи [2, с.31].

Висновки.

М. Вестфаль продовжує лінію порівняння ідей Гегеля – Левінаса – Барта – Фуко – Дерріди, з одного боку, та С. К'єркегора – з іншого. Він вказує на декілька особливостей вказаних концепцій, що мають істотний вплив на сучасне філософське мислення. Екстраполюючи к'єркегорову практику застосування псевдонімів на постмодерністську концепцію «смерті автора», він вказує на переваги стилю С. К'єркегора над висновками Р. Барта, Ж. Дерріди та М. Фуко. У К'єркегора дистанціювання автора від читача є «прийомом суміщення ролі автора і читача, де вони й співпереживають, й відчувають, й проживають, й існують (екзистують) неначе разом, що в практиці засвоєння релігійних текстів надає перевагу відчуження автором в собі осіб біблійних персонажів тексту, переживання й відчуження граничності їхньої життєвої ситуації у власному мисленні». А це суттєво відрізняється з ідеями постмодерністів, які розгорнули відповідний концепт в іншому руслі.

Епістемологічна позиція М. Вестфалья є протилежною до ідей того крила постмодерністів, які «намагаються розбудувати світ, вільний від моральних зобов'язань і божественної благодаті». Тому й для самого М. Вестфалья ближчими по «постмодерністському» духу є етичні роздуми Е. Левінаса та постмодерністська теологія Жана-Люка Маріона, й, навіть, погляди Жака Дерріди (поза їхнім ніцшеанським змістом), аніж ідеї представників постмодернізму (як нового ніцшеанства) – Мішеля Фуко і Жюльєн Дельоза.

Література

1. Caputo J. D. Radical Hermeneutics: Repetition, Deconstruction, and the Hermeneutic Project. Bloomington: Indiana University Press, 1987. 319 p.
2. Westphal M. Becoming a Self: A Reading of Kierkegaard's Concluding Unscientific Postscript (Purdue University Press Series in the History of Philosophy). West Lafayette, IN.: Purdue University Press, 1996. 280 p.

СЕКЦІЯ 3.
АНАЛІТИКА СОЦІАЛЬНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

SECTION III.
ANALYTICS OF SOCIAL AND POLITICAL PROCESSES

Тарас Беднарчик

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та суспільних наук
Вінницького національного медичного
університету імені М.І. Пирогова*

**БОРОТЬБА ЗА ДУХОВНЕ ЛІДЕРСТВО
ЯК РЕІНКАРНАЦІЯ МОНАРХІЙ**

В наш час монархія вважається реліктовою політичною системою, яка пережила часи загального поширення і процвітання. Республіканський лад вважається найбільш доцільним у сучасній розвиненій державі. Наявність конституційної монархії у Великій Британії, Іспанії, Бельгії, скандинавських країнах, Японії та ін. вважається даниною традиції та результатом специфічних політичних процесів всередині країн. Деяко складніше пояснювати наявність абсолютної монархії в Саудівській Аравії чи відмінності між теократичною монархією Ватикану чи теократією в Ісламській Республіці Іран. А роль в сучасному світі монархів-вигнанців, таких як Далай-Лама XIV, Реза Пахлаві, Симеон II важко осмислювати без залучення філософії політики. Зіткнення політичних ідей досить часто має релігійний підтекст, а той, в свою чергу, – глибокий історичний. Історичність сучасних конфліктів неодмінно підводить до питань схвалення чи засудження монархій минулого.

Метою дослідження є виявлення монархічної ідеології чи спроб її реінкарнації в суспільно-політичних процесах ХХІ ст. Також ставимо за мету дослідження релігійних процесів на предмет популяризації теократії або самодержавства.

Критика монархії як політичної системи зазвичай базується на потенційних ризиках впливу негативних особистих якостей володаря на

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

якість правління. Спадкоємцями престолу видатних володарів часто ставали посередні персони. Традиційно критикуються придворний фаворитизм чи потенційна нездатність одноособового володаря ефективно керувати державою нового типу, який склався в епоху розвиненого капіталізму [4, с.46]. Це дає підстави сприймати республіканський лад як історично закономірний і еволюційно більш досконалий.

Проте монарх виконував духовні функції, що з позиції матеріалістичного розуміння історії є чимось додатковим чи другорядним. Але з позиції релігії, цар-жрець чи володар-покровитель і він же гарант існування конфесії є важливою сакральною постаттю, одним зі «стовпів» «правильного» чи «богоугодного» світоустрою. Старозавітний цар Давид (X ст. до н. е.), володар і об'єднавець Ізраїлю та Юдеї, був «помазаний» на царство пророком Самуїлом. Цей монарх займає особливо шанобливе місце в іудаїзмі. Він жив і діяв згідно релігійного закону, відвоював майже усі території «землі обітованої», є автором релігійних псалмів. Давид запланував будівництво Єрусалимського храму, що здійснив його законний син цар Соломон. «Дім Давидів» – родовід його нащадків – є сакральним як для іудеїв, так і для християн. Згідно пророцтв, месія буде належати до «дому Давида», і це походження мав Ісус Христос. Саме з образом цього правителя ототожнюється майбутня остаточно довершена держава. Корона в іудейському мистецтві символізує його державу. Так само, як і широко відома «зірка Давида». Святкова вечеря у Шабат, за одним з традиційних тлумачень, називається «Вечеря царя Давида», Єврейська народна пісня «Царю Ізраїлю Давид живий та здоровий» своїм змістом походить з Вавилонського Талмуду (трактат Рош ха-Шана) і має сакральне значення. У тлумаченні фрази йдеться про повне і переможне відновлення його держави після приходу месії. Новий цар може походити з сімей «дому Давида», які досі існують, ретельно відстежуючи свою генеалогію. Гробниця царя на горі Сіон є визнаною святинєю іудаїзму [1].

Для філософів та правознавців очевидним є те, що сучасна держава Ізраїль має теократичні засади, незважаючи на республіканський лад. Рабин Авраам Кук (пом. 1935 р.) розглядав можливу появу держави Ізраїль як початок месіанського звільнення. Поєднавши традиції галахи (іудейські правила повсякденного життя для віруючого) та кабали, він тлумачив відродження держави як «заснування Божого престолу у світі». «Престол Божий» – це трон царя Давида [2]. В подальшому рабини Іцхак Герцог, Еліезер Вальдінберг і Шломо Горен працювали над закладенням галахічної

основи для створення суверенної єврейської, незалежної та демократичної держави. Вони оголосили, що створення і процвітання держави Ізраїль мають релігійну і навіть месіанську цінність. Усі троє також постановили, що виконавча влада держави Ізраїль має статус царя Ізраїлю, виходячи з постанови згаданого вище рабина А. Кука. Вони оголосили, що галаха визнає законодавчу владу Кнесету поряд з релігійною законодавчою владою, але виключали можливість заміни законів Тори законами Кнесету. Відповідно, вони визнають дійсність законів Кнесету, як додаткові положення до закону Тори. Дослідники називають політичну систему сучасного Ізраїлю «демократичною теократією» [5]. В результаті втілення цієї релігійної доктрини судова система Держави Ізраїль поділяється на світську та релігійну. Релігійний суд контролює питання шлюбу і сім'ї та справи, що пов'язані із дотриманням релігійного культу [3, с.566].

Європейські окультисти в цілому шанобливо ставилися до іудейської старозавітної соціально-політичної системи і були готові запроваджувати її елементи в таємних товариствах. Очевидно, що «великий магістр» чи інший найвищий ієрарх сучасного таємного товариства може бути визнаний монархом чи мати подібний статус названий іншим специфічним терміном. Ці ідеї вписуються у прийнятне для окультистів вчення про гармонійну «синархічну державу».

Динамічні релігійні процеси в сучасній Україні привертають увагу до суспільно-політичної ідеології православних церков, які беруть участь у боротьбі за духовне лідерство. Монархічна ідея у вченні Російської православної церкви досить виразна і широко відома спеціалістам. Москва – «Третій Рим» як столиця православної наддержави успадковує духовні права від розгромленої в 1453 р. Візантії. Права опіки і обов'язок захисту віри після падіння Константинополя перейшли до володаря Москви, тоді ще «великого князя», а потім – «царя». Падіння династії Романових в 1918 р. призвело до зміни ідеології РПЦ стосовно самодержавства. Монархом Русі стала Богородиця, що закріплено у сформованому в 1918 р. культурі Державної ікони Божої Матері.

Менш відомою в Україні є монархічна ідеологія Вселенського патріархату Константинополя. Згідно з нею, грецьке православ'я визнає свою спадкоємність від середньовічної Візантії і користується державною символікою Палеологів – останньої династії монархів цієї імперії. Канонічно поєднані Православна церква Константинополя, Православна церква Греції та Православна церква Кіпру використовують зображення коронованого

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

двоголового орла як офіційний символ. Згідно легенди-пророцтва грецького православ'я про «Мармурового імператора», останній володар Костянтин XI не загинув в 1453 р., а в дивний спосіб захований янголом у каменях під Золотими Воротами Константинополя. У призначений Богом час він постане з мечем у руках, переможе у останній битві, вижене турків і відновить імперію [6, с.19]. Участь Греції на чолі з королем Костянтином у Першій світовій війні на стороні Антанти та подальша Греко-турецька війна розглядалися як початок здійснення цього пророцтва. Подібні пророцтва вже в наш час приписують афонському монаху-греку Паїсію Святогорцю. Таким чином, духовне протистояння УПЦ (МП) та ПЦУ в сучасній Україні можна тлумачити як сутичку двох духовних васалів різних середньовічних православних монархій.

Загострення міжнародних відносин в 2020-2023 рр. та зміна геополітичної ситуації в світі призводять до нових ідеологічних пошуків. Можливе послаблення континентального Китаю пов'язують з посиленням автономізації його окремих районів, зокрема Тибету. Очевидно, що в нових умовах Далай-Лама XIV чи його наступник зможуть відігравати роль, подібну до короля Камбоджі Нородома Сіанука. Інтерес до політичної діяльності принца-емігранта Рези Пахлаві різко збільшився в зв'язку із заворушеннями у Ісламській Республіці Іран та появою у інформаційному просторі планів відокремлення Південного Азербайджану та Белуджистану зі складу цієї країни. Симеон II відомий насамперед тим, що зміг повернутися до публічної політики сучасної Болгарії як лідер партії і обійняти посаду голови уряду. Проте в православному світі він є єдиним на наш час живим царем, оскільки ніколи не зрікався престолу, незважаючи на вигнання в 1946 р.

Отже, монархічна ідея давно знайшла собі місце у релігійних і містичних вченнях. В тих чи інших формах вона присутня в ідеологіях різних республіканських країн, в тому числі успішних і розвинених. Ідеї політичної реінкарнації монархії актуалізуються у зв'язку зі зміною геополітичної ситуації в світі.

Література

1. Гробниця царя Давида: קבר דוד המלך – ויקיפדיה
2. Заснування Божого престолу у світ: יסוד כסא השם בעולם – ויקיפדיה
3. Макаруч В. Загальна історія держави і права зарубіжних країн. Вид. 3-тє, доповнене. К.: Атіка, 2001. 624 с.

4. Пиріг Р.Я. Монархія. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2010. Т.7: Мл-О. С. 46.
5. Рехніц Ідо. Демократична теократія: дослідження політичної філософії І. Герцога, Е. Вальдінберга та Ш. Горена: תיאוקרטיה דמוקרטית: עיון במשנתם המדינית של הריא"ה הרצוג, הרא"י וולדינברג והר"ש גורן (dintora.org)
6. Richard Glogg. A Concise History of Greece. Cambridge University Press, 2002.

Ілля Богданович
магістрант спеціальності «Політологія»
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА ЯК ЧИННИК УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Політична еліта є важливим чинником становлення української держави, вона визначає напрями політичного розвитку країни, приймає стратегічні рішення, впливає на формування політичної системи. У цій роботі ми розглянемо роль української політичної еліти, її вплив на державотворення та важливі аспекти її діяльності. До політичної еліти України входять представники політичних партій, державних установ, державні службовці та інші впливові люди, які мають значний політичний досвід і ресурси. Їх завданням є формулювання та реалізація політичних стратегій для забезпечення стабільності, ефективності та розвитку країни.

Політична еліта України відіграє ключову роль у формуванні державних інститутів і законодавства. Він забезпечує розвиток політичних інститутів, демократичний процес і забезпечує дотримання законів. Крім того, політична еліта визначає загальну стратегію розвитку країни, враховуючи інтереси країни та потреби громадян. Проте успіх українського державотворення залежить від якості та відповідальності політичної еліти. Бути здатним, мати шляхетне морально-етичне виховання, бути прозорим і відкритим. Тільки такі еліти можуть ефективно керувати країною, проводити реформи, досягати стабільності та процвітання.

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

Крім того, важливим завданням політичної еліти є забезпечення національної єдності та соціальної консолідації. Вона повинна вміти йти на компроміс і знаходити конструктивні рішення, які враховують інтереси всіх громадян. Такий підхід сприятиме зміцненню демократії та розвитку громадянського суспільства в Україні.

Підсумовуючи, слід зазначити, що політична еліта є ключовим чинником становлення української держави. Вона визначає стратегію розвитку країни, формує політичні інститути, забезпечує ефективне функціонування країни. Однак успіх національного будівництва залежить від якості та відповідальності політичних еліт, а також від їх здатності йти на компроміс і підтримувати національну єдність. Лише побудувавши сильну, компетентну та підзвітну політичну еліту, Україна може досягти стабільного та процвітаючого державотворення.

Література

1. Рудич Ф. Політичний клас (правляча еліта: її місце і роль в утвердженні незалежності української держави). *Наукові записки Інституту права і етнонаціональних досліджень*. 2007. Вип. 36: Курасівські читання. С. 265.
2. Дроздов О. Безелітарна Україна. *І: незалежний культурологічний часопис*. 2006. No 45.
3. Фесенко В. Як змінити якість політичної еліти України? 2012. 23 листопада. URL: <http://polit.ua/lectures/2012/02/28/fesenko.html>
4. Щедров Ю. Політична еліта сучасної України: регіональний аспект. URL: http://www.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_40/shchedrov_politychna.pdf

Андрій Бузаров

кандидат філософських наук,

молодший науковий співробітник кафедри політології

Клайпедського університету, Литва

СПЕЦИФІКА АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З УКРАЇНИ В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄВРОСОЮЗУ

Російська агресія проти України призвела до появи в європейських країнах чисельних громад вимушених переселенців. Євросоюз прийняв українських біженців, дозволивши їм в'їжджати до 27 країн-членів без віз, жити та працювати там до трьох років. Станом на 31 січня 2023 року УВКБ ООН зареєструвало 8 046 560 українських біженців, що складає близько 19% населення України. 4 823 326 вимушених переселенців зареєструвалися для отримання тимчасового захисту в Європі [1].

Мета мого виступу – ознайомити наукову спільноту із специфікою адаптації переселенських громад у різних країнах Європейського Союзу.

Дослідження здійснювалося шляхом серії анонімних інтерв'ю, проведених автором в середовищі українських громад. Особлива увага приділяється саме новим аспектам соціальних відносин, накопичення знань про які дозволить реагувати на нові конфліктогенні фактори, розвивати інклюзивність і толерантність відповідно до якісної специфіки людей, що прибувають в Європу в результаті вимушеної міграції. Аналіз та узагальнення здійснено на основі використання тих кейсів, які були доступні автору, виходячи з його гуманітарної та журналістської діяльності. Деякі країни, як от Польща, Румунія тощо, які прийняли велику кількість переселенців, поки що не увійшли до висновків даного дослідження, оскільки автор не мав можливості проводити там гуманітарну роботу.

Федеративна Республіка Німеччина. З початку російського вторгнення до Німеччини прибув майже один мільйон українських біженців [5]. В цьому контексті, Німеччина представляє особливий інтерес для дослідження. Для цього дослідження в даній статті взято як приклад українські організації (громади) міст Берлін та Аугсбург (Баварія). Представник однієї з українських громад Берліна зазначила в анонімному інтерв'ю: «На сьогоднішній день постійні учасники громади – це 70-80 членів сімей, включаючи 55 дітей. На початку створення громади учасників було більше, але частина здобула житло в інших районах Берліна. В Україну

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

повернулося лише 4 родини. Роботи офіційної у більшості немає і тому багато хто перебуває на обліку в центрі зайнятості та обов'язково відвідує мовні курси. Діти відвідують сади та школи. Роботу можна отримати офіційно лише після складання іспиту з німецької мови. Загалом період навчання триває приблизно 6 місяців (A1, A2) та 9 місяців (B1)». Серед додаткових факторів активності місцевих переселенців також представник Берлінської громади українців виділила: «1) активність лідера та членів громади у соціальних мережах. 2) Самоорганізація місцевих українців з метою реалізації творчих здібностей членів громади, насамперед дітей. 3) Активна участь у пропагандистських заходах на користь України, спільне святкування різних пам'ятних дат, збирання та надсилання гуманітарної допомоги, різні інформаційні кампанії тощо».

У свою чергу, співзасновник української громади Аугсбурга зазначив: «Після 24 лютого 2022 року на базі громади було створено координаційний штаб, який сформував спеціальні комітети зі складу учасників Союзу (близько 40) та волонтерів (близько 200 у різний час) щодо ефективної роботи наступних напрямів: 1) Гуманітарний склад для збору та розподілу допомоги Україні та сприяння адаптації новоприбулим біженцям з України до Німеччини, а також надання психологічної та реабілітаційної допомоги жертвам війни. 2) Активні заходи щодо популяризації української культури (концерти, спектаклі, участь у місцевих ярмарках, культурні заходи), а також суботня школа для дітей-біженців з України (понад 300 дітей). 3) Активне проведення інформаційної та політичної кампанії, організація зустрічей, залучення представників місцевих партій на підтримку України – один із основних напрямків діяльності громади. Завдяки засобам масової інформації проводиться мобілізація спонсорів, донорів та медіа-партнерів».

Австрійська Республіка. Австрія з початку повномасштабного вторгнення Росії ухвалила понад 150 тисяч українських переселенців. Там облаштували багато гуманітарних центрів, де допомагають українцям. Багато переселенців в Австрії отримали тимчасовий захист – блакитну картку. Вона дає право легально перебувати в країні протягом року, отримувати медичну допомогу та освіту. Традиційно, одним із найбільш привабливих міст в Австрії для тих, хто приїжджає на постійно місце проживання, є Відень. Австрія має власні механізми адаптації деяких груп переселенців, наприклад, допомога в адаптації в науковому середовищі. Як впливає з анкети доктора економічних наук, професора, представника української громади Відня, «наукові та академічні інституції Австрії активно та ефективно організували

конкурси на здобуття грантів та стипендій у всіх сферах науки у березні 2022 року. Вона, як один із стипендіатів веде дослідження на тему: «Тимчасово переміщені особи з України в Європейському Союзі: соціальна адаптація та інтеграція на ринку праці». Професорка у своєму дослідженні дійшла висновку, що «у Відні австрійську сторону вражає рівень освіти українців. Серед зареєстрованих тимчасово переміщених осіб – 80% мають освітні рівні (бакалавр, магістр та вище). Це позначається на діловій активності, яка з кожним місяцем підвищується. Відмінною рисою є лінгвістичні здібності, так більше 60 % володіють трьома-чотирма мовами, що, безумовно, сприяє соціальній адаптації та входження на місцевий та міжнародний ринок праці. Багато респондентів висловилися, що розглядають варіанти відкриття власного малого чи середнього бізнесу. Можливо, це пов'язано з тим, що вони позначають свій рівень доходу до війни як середній і вищий за середній, відповідно мають заощадження, які можуть зараз використовувати».

Цікава також думка іншого респондента для справжнього дослідження, також представника української громади Відня, засновниці школи, яка знаходиться у Відні: «Загалом в Австрії діти, які приїхали з України, зіткнулися з головною проблемою – це мова, яка без мови важко розуміти в школах предмети, а також важко налагодити комунікацію. В австрійських школах часто до українських дітей на допомогу дають російських дітей і таким чином їх «мирять» – це іноді провокує непотрібні конфлікти, а також змушує дітей спілкуватися російською там, де вони мали б вивчати німецьку». Саме з цієї причини респондент створила школу, де навчається на сьогоднішній день 58 дітей. Проєкт допомагає інтегрувати дітей у нову обстановку чужої країни та продовжувати освіту за рідними стандартами.

Словацька Республіка. Українська громада Словаччини досить численна та представлена різними словацькими чи словацько-українськими громадськими організаціями. Зокрема, директор словацької громадської організації з м. Братислава, яка через свою благодійну активність створила навколо себе велике комунікаційне поле з українців та словаків, повідомила таке: «Незважаючи на великі зусилля щодо надання допомоги українській спільноті, необхідно більше приділяти увагу до таких проблем: 1. Необхідне значне покращення медичного обслуговування. Через відсутність відповідного доступу багато хто воліє їхати лікуватися в Україну, що дорожче. 2. Створення великих можливостей для роботи за фахом. Для цього необхідно покращити процедуру нострифікації документів. 3. Поліпшити роботу з інвалідами (різних категорій) як одну із дійсно нагальних проблем.

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

Наприклад, лікування посттравматичного синдрому. 4. Необхідно більше приділяти увагу матерям та дітям віком від двох до чотирьох років. Ця категорія вже потребує спілкування з однолітками, проте в умовах чужої країни – це зробити складно».

Литовська республіка. Литва, за даними оновленого рейтингу «Друзів України» Forbes, входить до п'ятірки країн, які найбільше підтримують Україну на різних рівнях [3]. Серед литовського наукового та журналістського середовища простежується значний інтерес до цієї проблематики. У контексті адаптації та інтеграції переселенців з України, Представник Клайпедської громади українців відзначила такі тенденції. «Всі тимчасово переміщені особи перебувають у близькому контакті з друзями та родичами як в Україні, так і за її межами. Багато хто отримав тимчасовий дозвіл на проживання, стабільно отримують фінансову допомогу від держави, успішно працевлаштувалися та навчаються на курсах литовської мови, які проводять різні спільноти (Червоний хрест, культурні центри тощо). Щодо дітей, то більшість із них пішли до садків та шкіл (у деяких школах навіть відкрито українські класи). Так наприклад, при місцевому українському центрі працює українська недільна школа і зараз там навчається 128 дітей. Також з 24 лютого 2022 р. на базі центру було створено волонтерсько-інформаційний центр спільно з українськими студентами із християнського університету. Робота була спрямована в основному на збір гуманітарної допомоги та розселення біженців, їхню адаптацію, надання психологічної допомоги».

Ще один представник української громади Литви з м. Каунас, який ще у 2014 р. був змушений виїхати з Донецька до Чернігова, пізніше до Києва (ставши внутрішнім переселенцем), а після 24 лютого 2022 р. як багатодітний батько виїхав до Литви, де отримав тимчасовий захист, відзначив у Литві високу активність переселенців. «Місцеві представники литовського громадянського суспільства почали активно сприяти в процесі адаптації та соціалізації багатьох українців, які проживають у Литві та в Каунасі, зокрема. Група взаємодопомоги розпочиналася з 40 осіб, на сьогоднішній день охоплює приблизно 155 сімей. За прямої підтримки місцевих литовських організацій та його партнерів, за допомогою активу групи, учасники, діти в першу чергу, систематично, кілька разів на місяць, уже понад півроку, отримують продукти харчування та речі. Бізнес-спільнота Каунаса допомагає учасникам групи у працевлаштуванні у своїх компаніях з адекватним рівнем життя оплатою праці та мінімальними мовними бар'єрами».

Висновки.

Виходячи з фактичного статусу тимчасово переміщених осіб з України до ЄС, з урахуванням юридичних, соціальних та інших аспектів, очевидно, що всі ці люди є неоднорідними. Хтось справді виїхав із зон активних бойових дій, а хтось ні. Хтось реально потребує соціальної допомоги та захисту, а для кого-то це просто додаткові гроші до основного заробітку. Розуміння реального статусу того чи іншого переселенця дає можливість відповідальним органам визначити пріоритетність тієї чи іншої групи та обрати відповідний інструментарій підтримки. Після майже року війни, аналізуючи ситуацію з міграцією, можна простежити такі умовні групи переселенців залежно від своїх статусу і цілей перебування у конкретній країні:

1) Переселенці, які постійно проживають у межах конкретної громади (населеного пункту) ЄС та які мають можливість повернутися додому. Сюди належать ті тимчасово переміщені громадяни України, які виїхали після 24 лютого 2022 р., але будинки яких не були окуповані взагалі або деокуповані ЗСУ. При цьому на сьогодні практично складно встановити достовірну інформацію про те, скільки переселенців зареєстровано і скільки реально проживає в конкретному населеному пункті ЄС. Головна причина такої складності – перманентна міграція частини цієї групи переселенців.

2) Переселенці, які постійно проживають у межах конкретної громади ЄС і які не мають змоги повернутися додому. Після звільнення територій Київської, Сумської, Чернігівської, частині Харківської та Херсонської областей від військ РФ частина переселенців з Європи вважала за краще повернутися до місць свого постійного проживання. Однак залишається чимала кількість переселенців зі східних та південних областей (Донецька, Луганська, Запорізька та Херсонська), які поки не можуть повернутися до своїх будинків, оскільки вони окуповані РФ.

3) Переселенці, які набули статусу колективного захисту в ЄС, але, які можуть повернутися чи повернулися на постійне місце проживання в Україну. Ще в травні 2022 року офіційні особи в Україні заявили, що на Батьківщину повернулося 4,7 млн. українців [4]. Норвезька рада у справах біженців дійшла висновку, що 60% опитаних переселенців мають намір залишатися в Україні не менше двох-трьох місяців, проте багато хто вказав, що це рішення може змінитися залежно від ситуації у сфері безпеки; 30% заявили, що ще не ухвалили рішення про свої плани [2]. У рамках цієї групи можна виділити окрему підгрупу мігруючих переселенців, які по суті живуть

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

на два будинки. Існує велика група переселенців, яка у перші місяці війни оформила собі в ЄС статус тимчасового захисту, але вважала за краще за сімейними чи робочими обставинами повернутися в Україну, проте через міркування безпеки виїжджає звідти періодично.

4) Двічі переселенці. Громадяни України (з Донецької, Луганської областей та Криму), які стали спочатку внутрішньо переміщеними особами (ВПО) в Україні з відповідним юридичним статусом, а після 24 лютого 2022 р., які набули статусу колективного захисту у відповідній країні ЄС. Ці громадяни, втративши рідну домівку ще у 2014-2015 роках, змогли розпочати нове життя в інших регіонах України після першої агресії РФ. Після 24 лютого 2022 р. деякі з них виїхали до ЄС, де набули відповідного статусу захисту, деякі ж залишаються в Україні.

Література

1. CReAM research team. An overview of what is known about Ukrainians in the UK. 18 March 2022. URL: <https://cream-migration.org/ukraine-detail.htm>

2. Dudinska Ganna, Michou Helene, Charmain Mohamed. Ukrainian Homecoming: A Study of Refugee Returns from Poland. NRC. July–August 2022. URL: https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/ukrainian-homecoming/final-nrc-ceero-returns-survey_ukraine_poland_05092022.pdf

3. Ланда В. Польша, Эстония, США и еще 17 стран, которые больше всего помогают во время войны. Рейтинг друзей Украины от Forbes. 24.08.2022. URL: <https://forbes.ua/ru/inside/polshcha-estoniya-ssha-ta-shche-17-krain-yaki-naybilshe-dopomagayut-pid-chas-viyni-reyting-druziv-ukraini-vid-forbes-24082022-7895>

4. «Не работает только 17% бизнеса»: Шмыгаль назвал шокирующее количество украинцев, уже вернувшихся на Родину. 09.05.2022. URL: <https://tsn.ua/ru/ato/ne-rabotaet-tolko-17-biznesa-shmygal-nazval-shokiruyuschee-kolichestvo-ukraincev-uzhe-vernuvshih-sya-na-rodinu-2057254.html>

5. Ромашенко С. За полгода в ФРГ прибыло около миллиона беженцев из Украины. 10.10.2022. URL: <https://www.dw.com/ru/za-polgoda-v-germaniu-pribylo-okolo-milliona-bezencev-iz-ukrainy/a-63390971>

Костянтин Вергелес

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії та суспільних наук
Вінницького національного медичного
університету імені М.І. Пирогова

Павло Куліш

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та суспільних наук
Вінницького національного медичного
університету імені М.І. Пирогова

ЖИТТЄВИЙ СВІТ ОСОБИСТОСТІ І СВІТ ПОВСЯКДЕННОСТІ: ФІЛОСОФСЬКО-ФЕНОМЕНОЛОГІЧНІ ТА ІНШІ АЛЮЗІЇ

Життєвий світ (з нім. Lebenswelt) – термін, який введений у філософсько-науковий дискурс ще на початку ХХ століття, нині став широко вживаним і обговорюваним у різних філософських, психологічних, соціогуманітарних та інших наукових (і не лише наукових) дослідженнях. Сенс цього терміну прийнято вважати інтуїтивно зрозумілим – світ у його значимостях для окремішньої людини (особистості). Завдяки йому, вважають його адепти, нарешті вдалося відмежувати життя окремої особистості (індивідуальності) від життя суспільства, світ міжособистісних взаємодій – від жорстких соціальних структур, «розмаїття» людського досвіду – від наукових абстракцій, людської чуттєвості – від раціонального мислення тощо.

Як відомо, до аналізу життєвого світу особистості вперше звернувся (і водночас «відкрив») Е. Гуссерль. Він вважав своє «відкриття» одним із визначальних інструментів формування нового філософського мислення, здатного подолати «омани» пануючого на той час європейського однобічного раціоналізму, який, витіснивши дух, людське, суб'єктивне із сфери науки, заплутався в об'єктивізмі і натуралізмі. Вже у тлумаченнях самого Гуссерля сенс (смысл, зміст) життєвого світу за своєю суттю фактично збігається (ототожнюється) з повсякденністю. Для нього (життєвого світу) характерними є безпосередня очевидність, суб'єктивність і апіорність (тобто заданість індивіда у вигляді його потягів та бажань), фактичність, історичність, релятивність, інтерсуб'єктивність (можливість міжсуб'єктивних взаємодій), інваріантність (тимчасовість, каузальність, речовинність) тощо.

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

Це якась донаукова, дотеоретична даність, у яку кожен з нас занурений, «обрій усіх обріїв, основа всіх окремих установок» [1]. Це світ, який не має строгих контурів, чіткої й усвідомленої значеннєвої структурованості, це деяка духовно-матеріальна цілісність, у якій образ світу є невіддільним від свого прообразу і т.п.

Для виявлення (розпізнавання) цього світу достатньо мислено очистити (звільнити) світ людини від інших більш складних потреб, духовних пошуків, моральних установок, цінностей, ідеалів тощо і перед нами, в результаті, постане гранично звужений обрій буття індивіда з його прагненнями отримувати задоволення і уникати страждання. Тут вже немає зацікавленості ні в «зоряному небі», ні в душі іншої людини, ні в своїй власній. Навколишній світ як і «світ іншого» стають значимими лише в тій мірі в якій вони задовольняють або перешкоджають задоволенню потреби. «Я» в цьому світі є природним центром, а об'єктивний світ для цього «Я» перестає бути структурованим. Він може бути будь-яким: сталим і плинним, змінним і незмінним в залежності від того чим він є – умовою отримання задоволення чи передумовою задоволення безпосередніх життєвих потреб. Світ безпосередньої життєвості не містить випадковості і необхідності, причини і наслідку, форми і змісту, частин і цілого тощо. Він є світом ситуативним, світом конкретних ситуацій. Він є позачасовим, оскільки в ньому «минуле вже не існує», позаяк потреба може бути задоволена тільки в даний момент, а «майбутнє ще не існує», бо мрії, очікування знаходяться поза межами вітального світу людини – задоволення потреб є негайним. Негайність не обрамлена минулим і майбутнім, тому сьогодення розчиняється й не розпізнається у життєвому потоці. У такому трансформованому вигляді навколишній світ немовби втягується в людину, тому й не може поставати незалежним від неї. А оскільки світ бажань, виключає все інше, у тому числі і рефлексивність, то «людина бажуюча» з необхідністю ототожнюється (зливається) з тим світом в якому живе у даний момент, а її постійне прагнення до сталості задоволення потреб, спричиняє тягу до минулого, до стійких соціальних структур, традиційного укладу життя, консервативних політичних пристрастей і т.п., породжуючи при цьому ілюзію просторово-часової повноти її буття. Але це «псевдопростір» і «псевдочас». Бо насправді, це лише символи прагнення до сталості основного «життєвого пориву» (А. Бергсон). Цей світ однаковою мірою може малюватися людині і в інших формах, наприклад, естетичній (апологія хаосу як безладдя життя, яке

бринить і квітне) чи у формі квазіморальної настанови (усе прийняти і все пробачити) тощо.

Людина світу безпосередньої життєвості не будує планів, не мріє, не сподівається. І хоча, зазвичай, у багатьох конкретних, реальних ситуаціях бажане досягається не миттєво і вимагає певних зусиль, але засоби за допомогою яких здійснюються ці зусилля, свідомістю носія світу безпосередньої життєвості ніби редукуються (спрощуються, витісняються), не сприймаються й тому не постають елементами життєвого світу. Через це, будь-які засоби в такому світі є виправданими. Проте зануреність у життя у свої вітальні життєві взаємодії часто поєднуються з цікавістю до подій і речей ніяк не пов'язаних з процесом безпосереднього задоволення своїх потреб, навіть незмірно далеких від них. У допитливості «людини бажаної» проявляється дивним чином трансформований стрижневий життєвий інтерес – прагнення розширити сферу своєї життєдіяльності, зміцнити межі свого життєвого світу світом культури (культурними цінностями). А оскільки єдино доступним «вітальній людині» способом взаємодії зі світом є його привласнення, володіння, то опанувати (оволодіти) культурою можна тільки шляхом міфотворчості. Але у міфологічній свідомості слово й діло, річ і її назва збігаються, тому опанувавши знаком, іменем предмета, людина «опановує» і самим предметом. Проте таке «опанування» предметом, не є знанням про цей предмет. Бо тут «я знаю» всього лиш означає «я є». Зрозуміло, що таким знанням користуватися не можна, його можна лише накопичувати, складувати. А від знань, що лежать «мертвим вантажем» залишаються тільки знаки та назви. Тому «людина бажання» не може, не вміє і не прагне користуватися знанням. Кредо, стержнем її світу є нескінченно триваюча і постійно повторювана мить. Життєвий світ це світ нескінченного повторення. Таким чином людина життєвого світу уподібнюється дитині, яка незліченну кількість разів з задоволенням слухає одну й ту саму казку.

До образу дитини у своїх дослідженнях звертається і Ж. Лакан, який шукав «граматики» такої мови, яка, водночас, володіла б характеристиками універсальної системи і була «мовою бажання», укоріненою в гранично унікальному і інтимному (травматичному) досвіді індивіда, несучою конструкцією якого є тріада «уявне – символічне – реальне». Завдяки «метафорі дзеркала» Ж. Лакан показує як дитина віком 6-18 місяців намагається опанувати здатністю розпізнавати себе в дзеркалі. Сенсом цієї події є проходження людського суб'єкта (дитини) через первинний механізм ідентифікації. На стадії дзеркала, вважає Ж. Лакан, починається

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

конституювання «онтологічної структури людського світу», яка впливає із специфічного способу співпадання людської істоти з самою собою. Саме в тріаді (уявне – символічне – реальне) суб'єкт (особистість) постійно синтезує минуле і теперішнє. А у точках сплетіння тріади виникають основні людські бажання: ненависть, невігластво, любов. Саме ці бажання і є основою людського буття, змістом життєвого світу особистості [2].

Якщо вслід за К. Мейясу, П. Манігліє, Е. Дюринг, Д. Рабутеном, Е. Вівейрушем ді Кастро та ін. здійснити онтологічно-антропологічний (метафізичний) поворот і через його призму «по новому» подивитися на світ туземців Амазонії чи Полінезії, то побачимо, що їхнє «дике мислення» є співзвучним з тим самим «життєвим світом» сучасної людини [3]. А занурюючись у зміст та проблематику досліджень представників так званої «темної антропології» (Д. Харві, Ш. Ортнер та ін.) [4] можна помітити, що минулий колоніальний, сучасний постколоніальний і безперспективний неоліберальний світ теж легко вписуються у той таки «життєвий світ», відкритий Е. Гуссерлем. А зупинившись і прислухавшись до далекого відголосу, що доноситься з прадавніх античних (грецьких) часів, то почуємо, що «життєвий світ» у всіх його сучасних проявах і варіаціях є ні чим іншим як «скринькою Пандори» яку небезпечно відкривати.

«Ніяка це не «скринька Пандори» й тим паче світ якихось там аборигенів Амазонії чи Полінезії», це ж наш «руський мир» у всій його повноті, красі і величі, якого клятві англосакси тривалий час тримали за семи замками і перешкоджали звільненню. І зірвали ми ці замки для того щоб «этот мир», знищуючи на своєму шляху всі інші світи став єдиним, всіма визнаним, всюдисущим і всюдизначущим» – волає на весь світ своїм гугнявим голосом патріарх всієї московії Гундяєв. І підхопили це волення сучасні московські міфотворці, демагоги, пропагандисти, містифікатори та інша подібна їм нечисть й в унісон закричали, що це єдиний світ в якому вони лише й можуть народжуватися, існувати й розмножуватися. Тому це їхній «мир» і їхнє монопольне право ним управляти і розпоряджатися. Отож тремти Світе «руський мир» іде.

Ось такі алузії простежуються щодо життєвого світу і спроб його осмислення. Щоправда можливі й інші. Тож фантазуймо, думаймо, розмірковуймо, сперечаймося, борімося, поборемо.

Література

1. Гуссерль Е. Криза європейського людства і філософія. Пер. Е. Причепій. *Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями*. К.: Ваклер, 1996. С. 61-94.
2. Lacan Jac. *Le seminaire de Jacques Lacan*. P., 1973-1986.
3. Viveiros di Castro E. *The Relative Native*. *HAU: Journal of Ethnographic Theory*. 2013. Vol. 3. P. 473-502.
4. Ortner Sh. *Dark Anthropology and Its Others: Theory Since the Eighties*. *HAU: Journal of Ethnographic Theory*. 2016. Vol. 6. №1. P. 47-73.

Денис Войнов

студент спеціальності «Політологія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

КОНЦЕПТУАЛЬНО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Виконавча влада є однією з життєво важливих гілок влади будь-якої країни, що відповідає за реалізацію політики, управління державою та реалізацію державної влади на практичному рівні. В Україні виконавча влада відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування держави та задоволення потреб громадян. У роботі ми розглянемо концептуальні та практичні засади діяльності органів виконавчої влади в Україні та їх роль у розвитку держави. Першою концептуальною основою є принцип поділу влади, який визначає розподіл функцій між виконавчою, законодавчою та судовою владою. В Україні виконавча влада функціонує на основі конституційних повноважень та виконавчих органів державної влади. Цей принцип гарантує баланс і контроль між державними відомствами, що важливо для забезпечення демократичного правового порядку.

Другою концептуальною основою є принцип підзвітності виконавчої влади громадянам і парламенту. Виконавча влада має бути підзвітною та підзвітною громадянам, виконувати свої обов'язки відповідно до закону, приносити користь суспільству. Контроль над виконавчою владою здійснює парламент, який забезпечує раціональне та ефективне функціонування країни.

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

Третя концептуальна основа – прозорість і відкритість адміністративної влади. Прозорість стосується доступності інформації про діяльність виконавчої влади, її рішення та процеси прийняття рішень. Це сприяє залученню громадськості до прийняття рішень, запобіганню корупції та забезпеченню довіри громадян до органів влади. Відкритість передбачає готовність органів виконавчої влади співпрацювати з громадськістю, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами для розробки та реалізації ефективних рішень.

Четверта концептуальна основа – компетентність і професіоналізм виконавчої влади. Органи виконавчої влади повинні бути добре підготовлені та здатні ефективно виконувати свої функції. Для цього потрібен високий рівень знань, умінь і досвіду в сфері управління. Дієздатність виконавчої влади є важливим фактором успішного розвитку держави та забезпечення ефективного управління.

Основними практичними засадами діяльності виконавчої влади в Україні є забезпечення законного державного ладу, прозорість і відкритість прийняття рішень, підвищений рівень підзвітності громадянам і парламенту, а також професіоналізм і компетентність виконавчого органу.

Завдяки правильній реалізації цих практичних принципів можна досягти ефективного функціонування виконавчої влади, забезпечення стабільності і розвитку країни. Забезпечення взаємодії між виконавчою владою та іншими гілками влади також є важливим чинником, який сприятиме збалансованості та взаємоконтролю в національній адміністративній системі.

Концептуальні та практичні засади діяльності виконавчої влади в Україні є важливими для забезпечення ефективного та стабільного функціонування держави. Принципи децентралізації, підзвітності, прозорості та відкритості, а також компетентність і професіоналізм виконавчої влади є ключовими чинниками розвитку країни та задоволення потреб громадян. Виконавча влада в Україні має співпрацювати з іншими державними структурами та залучати громадськість до процесу прийняття рішень. Лише завдяки реалізації цих принципів можна досягти успішного функціонування виконавчої влади та розвитку країни в цілому.

Література

1. Дніпров О.С. Легальність і легітимність виконавчої влади. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки.* 2015. Вип. 5. Том. 2. С. 114-116.
2. Дніпров О.С. Теоретико-методологічні засади дослідження виконавчої влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Серія: Юридичні науки. 2016. № 845. С. 55-60.
3. Бортник Н.П., Дніпров О.С. Проблеми оцінки якості та ефективності діяльності органів виконавчої влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Науковий збірник.* 2017. Вип. 6. Т. 3. С. 80-84.
4. Контроль за органами виконавчої влади як складова розвитку парламентаризму в Україні. *Парламентаризм в Україні: теорія і практика.* Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2001. С.404-407.

Юлія Гришина

студентка спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСЦІЄНТАЛЬНОЇ ВІЙНИ

Інформація вважається і завжди вважалася важливим ресурсом для людей. Інформаційні протистояння характерні для будь-якого періоду існування людства, люди, у руках яких зосереджена влада, завжди хотіли мати певну перевагу над ворогами не лише у фізичному протистоянні. Прикладом наслідків вдалих інформаційних війн є закорінені стереотипи про ті чи інші країни, які і формують у суспільстві певні очікування і упередження. Наразі ми живемо у світі, де отримати доступ до інформації досить легко. Для цього потрібен лише інтернет і будь-який гаджет, який дозволить відкривати потрібні сторінки і не лише отримувати, а ще й поширювати інформацію. Завдяки обсягам інформації вести інформаційні війни стало набагато легше. Суспільство пройшло довгий шлях із вдосконалення засобів для поширення інформації, що, власне, вплинуло і на методи і способи ведення інформаційної боротьби, та основні цілі

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

залишилися майже незмінними. Ми і самі є не лише свідками, а і певним чином учасниками не просто інформаційної, а консцієнтальної війни, що ведеться вже більше 30 років росією, тож питання консцієнтальних війн є наразі дуже актуальним для дослідження.

Мета дослідження: з'ясування сутності філософських засад феномену консцієнтальної війни.

В нашому дослідженні ми репрезентуємо феномен консцієнтальної війни в сучасній науковій думці. «Вітчизняна дослідниця А. Колодій розкриває зміст цієї війни як «війни на ураження свідомості, руйнування ідентичності, а також самої здатності людини до самоідентифікації». Термін походить від латинського *conscientia*, що перекладається як свідомість, сумління. Особливостями консцієнтальної війни науковці називають: «прихований характер упродовж тривалого часу; різноманітність, гнучкість та непередбачуваність засобів впливу; застосування прийомів викривлення інформації; стирання чіткого розмежування «друг-ворог»; руйнування духовних цінностей, уявлень про добро і зло, здатності людини до вільної самоідентифікації та інші» [4].

З огляду на події, учасниками яких є ми всі, включно з 24.02.2022, першим, хто спадає на думку, коли йдеться про консцієнтальну війну, є росія. Ця країна веде вже не першу і не єдину війну проти різних країн світу. Говорячи ж конкретно про Україну, для початку хочу процитувати українську письменницю О. Забужко, яка називає війну росії проти України – «війною за ідентичність» [5]. росія веде інформаційні війни проти України ще з часів існування російської імперії, правителі якої намагалися всіма можливими на той час способами знищити український народ не лише фізично, а і ментально, і це продовжується і дотепер, тільки вже у більш небезпечній формі консцієнтальної війни.

Поняття «руйнування самоідентичності», на нашу думку, знаходить своє втілення у російських пропагандистських наративах про «один народ» і «братів», і нажаль, навіть після 10 років війни на Сході України і року повномасштабної війни деякі люди продовжують їх підтримувати. Це відбувається певним чином через те, що ще із часів радянського союзу громадянам країн, які тоді були частинами цього політичного простору, нав'язувалися через пропаганду символи і тези про одну велику і дружню країну, у якій всі рівні і всі, незалежно від національності і самоідентичності, є одним народом. Ба більше, ця думка поступово поширилася і на інші країни. Так, наприклад, 13 квітня 2022 року нинішній президент Франції

Емманюель Макрон у одному зі своїх інтерв'ю заявив: «Я буду обережний із такими термінами сьогодні, тому що ці два народи (росіяни та українці – ред.) – брати» [6]. Це показує нам, що на момент повномасштабного вторгнення на територію України у консцієнтальній війні у росії були технології пропаганди та інструменти інформаційного впливу не тільки всередині своєї країни, а й за її межами, серед жителів країн Європи, США, Азії.

У консцієнтальній війні одним із інструментів, який використовується, є також систематичне створення і використання певних символів, що залишаються у свідомості людей і формують певні думки і образи. В подальшому це може використовуватися у будь-який потрібний для країни-агресора спосіб. Наприклад, створення образу українця як людини у червоних шароварах (якщо жінка, то з вінком), які люблять сало та горілку, голосно розмовляють, поводяться не зовсім культурно і говорять українською мовою. Цей образ українця руйнує не лише будь-які адекватні уявлення про українців, а і створює у головах людей уявлення про нашу культуру, що взагалі є дуже далеким від реальності.

Ще одним методом, яким активно користується росія, є переписування історії. «“Переписування історії” – вид соціального впливу, використовуваний для свідомого викривлення історичних подій шляхом фальсифікації фактів історії, їх специфічного тлумачення, інтерпретації, які стають відмінними від прийнятого на цьому просторі раніше та часто суперечать самим історичним фактам» [1]. Це проявляється не лише у активній пропаганді у власній країні, а й, наприклад, на окупованих територіях. Так, на території так званих днр і лнр видаються книги «История донецкой/луганской республики» де розповідається про створення двох окремих республік, додаються неправдиві факти про те, що наче б то жителі Донбасу завжди були певною окремою частиною суспільства в складі України.

Все це справді добре працювало раніше, і деякі методи продовжують працювати і надалі, але після 24 лютого 2022 року свідомість суспільства як українського, так і інших країн, почала змінюватись. Якщо раніше деякі люди були готові сліпо повірити російським новинам, то зараз вся, навіть правдива інформація від так званих «опозиційних російських ліберальних ЗМІ» ретельніше перевіряється людьми, або ж одразу спростовується. Звичайно, з суспільством у інших країнах все трохи по-іншому, та як тільки після 24 лютого 2022 року свідомість українців почала змінюватись,

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

поступово ми почали впливати і на свідомість інших людей. Тепер пропаганда росії в більшості працює лише на жителів росії, або так званих республік, а абсолютно всі, хто має хоч трохи розвинене критичне мислення, відмічають її неправдивість і неякісність.

Література

1. Гула Р.В., Передерій І.Г. Переписування історії як один з ключових складників консцієнтальної війни (на прикладі російсько-українського протистояння). *Наукові проекти соціально-гуманітарного факультету ЗУНУ*. С. 252-255. URL: <http://nauksgf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/article/view/188>.
2. Курбан О. В. Сучасні інформаційні війни в мережевому он-лайн просторі. Київ: ВІКНУ, 2016. 286 с.
3. Остапенко М. Консцієнтальна війна як елемент гібридної війни. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2022. С. 5-12.
4. Радковець Ю. Ознаки технологій «гібридної війни» в агресивних діях Росії проти України. *Наука і оборона*. Київ, 2014. С. 36-42.
5. Забужко О. Про Україну і «Мюнхенську змову-2020». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30437182.html>.
6. Касьян В. Макрон відмовився назвати звірства росії в Україні геноцидом. URL: https://lb.ua/news/2022/04/13/513293_makron_vidmovivsvya_nazvati_zvirstva.htm

Кирило Дзідора

*аспірант кафедри філософії та релігієзнавства
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕФІНІЦІЮ КОНЦЕПТА «ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ»

Повномасштабне вторгнення росії повністю змінило всі сфери життя людей, при чому не лише українців, а й людства як такого. Багато питань, що, як здавалось, вже були остаточно вирішені та забуті, знов постали перед суспільствами на Заході та Сході, на Півдні та Півночі. З одного боку, Україна ще з 2014 року перебуває в фазі активного переосмислення та створення власної національної ідентичності та власного національного

наративу в умовах протистояння деспотичній та неоімперській російській федерації, з іншого боку – повномасштабне вторгнення не тільки посилило всі процеси з 2014 року, але і дало поштовх для нової хвилі переоцінки практично всього, що було до 24 лютого 2022 року.

За цих умов концепція історичної пам'яті стає ще більш актуальною, адже саме простір пам'яті стає запеклим полем битви. Тому що змінити минулі події неможливо, а от пам'ять про ці події може бути сконструйована. Це наочно демонструє вся російська пропаганда, та зокрема сам путін, що у своїх промовах постійно посилається на історичну виправданість своїх дій. Хоча правильніше було б посилатись на пам'яттєву виправданість, адже тільки росіяни пам'ятають, що українців «створив» Ленін або Австро-Угорський генштаб.

У цьому контексті знову постає необхідність соціально-філософських рефлексій з приводу концепції історичної пам'яті та її ролі у формуванні національної ідентичності. Навіть на рівні дефініції все ще стоїть питання узгодженості. Як зазначає А. Кіридон у своїй монографії «Гетеротопії пам'яті», в Україні є певні проблеми та розбіжності в узгоджені теоретико-методологічних засад студій пам'яті [1].

Також доволі часто можна почути вживання терміну «історична пам'ять» від різних експертів в ЗМІ та соціальних медіа, але знову-таки без належного роз'яснення, що саме мається на увазі, що своєю чергою призводить до розмивання поняття історичної пам'яті.

В Україні концепт історичної пам'яті завжди був актуальним та популярним. Процеси відбудови національного бачення історії, а також постійний пошук власної ідентичності у пострадянському світі ставили питання пам'яттєвого дискурсу дуже гостро. Після створення Українського інституту національної пам'яті (УІНП) питаннями історичної пам'яті почала опікуватись влада, що також додало нової активності дискусії як у науковому, так і у публічному просторі [2]. Війна, що почалась в 2014 році на Сході України та повномасштабне вторгнення в 2022 також додали своїх корективів в сприйняття та обговорення проблем пов'язаних з історичною пам'яттю.

Звертаючись до робіт присвячених студіям пам'яті та історичній пам'яті можна виділити чимало дослідників та дослідниць. Відзначаю європейських: А. Ассман, Б. Шацька, Е. Гобсбаум, П. Нора, Р. Козеллек, К. Хайт, Т Рейджер, Е Сміт , М. Авальбакс, П. Коннертон, Ф. Єйтс та багато інших. З вітчизняних науковців відзначаю Л. Нагорну, Г. Касьянова,

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

А. Кіридон, В. Додонову, Г. Саган, Л. Стрільчук, М. Тура, Н. Яковенко, О. Горбаня, О. Салату, Р. Додонова, С. Когут, Т. Купрій, Л. Овсянкіну, Ю. Шаповала, Я. Паська, Є. Білоножка, І. Ковальську-Павелко, І. Ломачинську, В. Фадеева, Г. Носову, О. Штоквиша та ін.

На початку дослідження терміну історична пам'ять краще почати з різних словників та енциклопедій, оскільки сам термін має певний шлях розвитку і важливо розуміти, який вигляд він набуває для пересічного читача чи користувача. Історія генези терміну доволі добре розроблена в працях [1; 3; 4]. Наприклад, україномовна Вікіпедія дає одразу два визначення терміну: «Історична пам'ять – соціокультурний феномен, сукупність образів та уявлень, що відтворюють спільний культурно-історичний досвід спільноти. Ключовою функцією історичної пам'яті є передача досвіду та знань про минуле, як основи самоідентифікації. Історична пам'ять – це сукупність донеукових, наукових, квазінаукових і позанаукових знань та масових уявлень соціуму про спільне минуле, один з вимірів індивідуальної та колективної пам'яті про історичне минуле, або, радше, його символічна репрезентація» [5].

Перше визначення концентрується на тому, що історична пам'ять – це феномен, що конструюється суспільством для виконання конкретної функції самоідентифікації, друге визначення теж вказує на соціальну сконструйованість поняття, але з одного боку звужує значення історичної пам'яті розглядаючи її лише як частину індивідуальної та колективної пам'яті, а з іншого – розширює поняття залучуючи індивідуальну пам'ять.

Важливість такого кроку полягає в тому, що коли історична пам'ять розглядається лише на рівні спільнот, це може призвести до неправильного використання методології та в наслідку появи різних конфліктів в суспільстві, по типу опозиції офіційної пам'яті та контр-пам'яті [2].

Дослідниця Ковальська-Павленко І. М., аналізуючи співвідношення історичної та соціальної пам'яті взагалі підсумовує, що тільки на індивідуальному рівні розкривається взаємозалежність цих видів пам'яті у процесі пригадування та забування [6].

Історіографічний словник [7] даючи визначення історичній пам'яті залишається в усталених рамках вже наведених прикладів визначення, тобто про сконструйованість або винайдення такої пам'яті, а також того, що у вітчизняному науковому дискурсі є певна неузгодженість термінів, та наголошує, що історична пам'ять – це лише нижній щабель більш складного

поняття «історична свідомість». Також в словнику виділяють умовні три види історичної пам'яті: колективна, групова (професійна), індивідуальна.

«Історична пам'ять є основою соціальних та політичних ідентичностей, а також часто змінюється у зв'язку з поточним історико-політичним моментом» [8]. Перш ніж дати таке визначення, проф. К. Хайт дає роз'яснення в якому прирівнює історичну пам'ять до колективної пам'яті (collective memory) та соціальної пам'яті (social memory), а також політики пам'яті (the politics of memory).

На мою думку, це не дуже вдалий підхід для визначення терміну «історична пам'ять», оскільки ця передмова робить зовсім нечітким саме поняття, наділяючи його непотрібними властивостями. Хоча безперечним є той факт, що всі перераховані види пам'яті є сильно взаємопов'язаними та взаємозалежними.

Ще в деяких працях можна зустріти термін живої історичної пам'яті (living historical memory) – це пам'ять про поточні історичні події, що може зберігатись протягом трьох поколінь. Наприклад, для України в живу історичну пам'ять можуть бути включені такі події як Революція Гідності, Анексія Криму, Помаранчева революція. Зазначається, що після того як проходить певна кількість часу (у статті вказується 80-100 років), історичні події можуть бути інституціолізовані та включаються в культурну пам'ять [9]. Враховуючи все вище сказане можна підсумувати, що певна розбіжність у використанні термінології студій пам'яті існує і в закордонних наукових колах.

Дослідник Г. Касьянов дає своє визначення історичної пам'яті: «Історична пам'ять – це форма «колективної» або «культурної» пам'яті, її різновид, який претендує на статус традиції (зрозуміло винайдені сконструйовані). Це міфологізована форма групових уявлень про минуле, що існують, як правило у вигляді набору стереотипних дискурсів, симулякрів, символів і «місць пам'яті». В умовах інформаційного суспільства вона набуває статусу гіперреальності, а це серйозно впливає та те, що прийнято-вважати реальністю» [4].

На відміну від інших визначень, тут є наголошення на тому, що історична пам'ять в сучасному суспільстві має вагомий вплив на реальність людей через утворення за допомогою політики пам'яті певної гіперреальності. Прикладом утворення такої гіперреальності є політика пам'яті російській федерації стосовно Перемоги у Другій Світовій Війні. Мітологізуючи цю подію, пропагандисти наче перекидають місток між

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

минулим і сьогоднішнім для легітимізації та виправдання військової агресії проти України. Навіть більше, можна сказати, що реальні військові дії певним чином підживлюються «війнами пам'яті» та навпаки.

Не можна залишити без уваги факт існування точки зору за якою історичної пам'яті не існує. Доволі слушне зауваження приводить А. Кірідон, наведу її цитату: «Термін «історична пам'ять» – тавтологічний: пам'ять за визначенням має справу з минулим, тобто з тим, із чим уже має справу історія як оповідь про події, що минули. Словосполучення «історична пам'ять» містить внутрішню суперечність: пам'ять індивідів або груп може не збігатись з тією «історією», яку пропонує будь-який історичний наратив, що за визначенням ігнорує розмаїття пам'яті індивідів і груп. ... Відтак за доцільне вважаємо розмежування понять та вираження предметного простору “історії” та “пам'яті”» [1].

Не можна не погодитись з тим, що пам'ять може не збігатись з тим, як представляє історію певний наратив, але з тезою про існування внутрішньої суперечності в словосполученні «історична пам'ять» дозволю собі не погодитись. Адже сама по собі історична пам'ять не виключає індивідуального або унікального запам'ятовування/забування певних історичних подій, навіть якщо існує панівний наратив. Радше навпаки, простір історичної пам'яті може охоплювати всю взаємодію різних «пам'ятей». Щодо тавтологічності терміну, то тут теж важко погодитись, адже як було зазначено на початку, минулу подію змінити неможливо, а пам'ять про цю подію може бути сконструйована. Тому, хоча історія та пам'ять мають справу з минулим, але дещо по-різному, впливаючи одне на одного. В такому варіанті термін «історична пам'ять» охоплює дуже важливу частину колективної та індивідуальної пам'яті, а саме – сприйняття історії в собі та себе в історії.

Висновки.

Попри певну розбіжність у визначеннях, все ж таки термін «історична пам'ять» певним чином закріпився як в науковому, так і в суспільному дискурсі. Більшість визначень наголошують на тому, що історична пам'ять – це соціальний конструкт, який впливає на самоідентифікацію людей та груп. Також зазначається, що історична пам'ять є частиною колективної пам'яті та, одночасно, індивідуальної пам'яті. Деякі іноземні дослідники взагалі ототожнюють історичну пам'ять винятково з колективною, і водять новий підтип історичної пам'яті – жива історична пам'ять (living historical memory).

На мій погляд, історична пам'ять – це соціальні та індивідуальні рамки, які суспільство та окремі індивіди накладають на власне минуле.

Література

1. Киридон А. Гетеротопії пам'яті: Теоретико-методогічні проблеми студій пам'яті. Ніка-Центр. Київ 2016. 320с.
2. Додонов Р.О. Трансформація концепту «історична пам'ять» у постмайданній Україні. *Культурологічний вісник*. 2017. С. 25-32.
3. Складні питання історичної пам'яті у парадигмі діалогічності культур. Білосток: Білоруське історичне товариство, 2019. 292 с.
4. Касьянов Г.В. Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять. *Український історичний журнал*. 2016. №2. С.118-137.
5. Вікіпедія. Історична пам'ять. 03.06.2022 URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Історична_пам'ять
6. Ковальська-Павелко І.М. Історична і соціальна пам'ять: спільне та особливе. *Проблеми політичної історії України*. Дніпро. 2018. № 13. С. 280-289.
7. Посохов С.І., Куделю С.М., Зайцева Ю.Л. Історіографічний словник. Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив. Х., 2004. 320 с.
8. Historical Memory. URL: <https://www.stlawu.edu/offices/ciis/historical-memory>
9. Choi S.Y., Liu, J.H., Mari S., Garber I.E. Content analysis of living historical memory around the world: Terrorization of the Anglosphere, and national foundations of hope in developing societies. *Memory Studies*. New York. 2023. 16(2). P. 333-351.

Сніжана Дюкова

аспірантка спеціальності «Комп'ютерні науки»

Національного університету

кораблебудування імені адмірала Макарова

ВИБІР МЕТОДУ ПОШУКУ РІШЕНЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Поняття «невизначеність» можна вважати сьогодні одним з популярних понять, які використовуються не тільки в філософських дослідженнях, а й у

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

роботах в галузі гуманітарних, соціальних, природничих наук, що розглядають це поняття в різних історичних контекстах і ситуаціях. Невизначеність зумовлено недостатньою надійністю й кількістю інформації, на основі якої потрібно здійснити свій вибір.

Вибір методу пошуку способів вирішення проблем та задач знаходиться ще в зародковому стані. Створення такої методики ускладнює ряд об'єктивних причин: завдання, як правило, можна вирішити шляхом використання декількох, в ряді випадків великого числа, принципів; кожен принцип розв'язання задач здебільшого може бути знайдений декількома наближеними методами; з іншого боку, нерідко до одного і того ж принципу рішення призводять різні методи пошуку; поряд з об'єктивно наявними закономірностями творчого процесу необхідно врахувати й індивідуальні особливості кожної людини; існують стереотипні методи для пошуку розв'язання більшості винахідницьких задач, що приводять до вирішення в більшості випадків. Рішення, знайдене за допомогою застосування стереотипного методу, нерідко менш оригінально, ніж досягнуте шляхом застосування методу, який раніше не використовувалася для вирішення аналогічних завдань; всякий вибір методів пошуку розв'язання винахідницьких задач пов'язаний з обмеженням їх числа. Вибір ряду стереотипних методів нерідко означає елімінацію оптимального методу для досягнення рішення з найбільш яскравою оригінальністю [1].

Однак створення методики вибору засобів для розв'язання винахідницьких завдань цілком можливо, хоча така і не гарантує оптимальний відбір згаданих коштів в кожному окремому випадку.

Низку таких методів вибору давно застосовується у винахідницькій практиці. «Вибір засобів вирішення завдань винахідники здійснюють по-різному: одні застосовують освоєння ними методи вибору засобів, інші свідомо активізують минулий досвід вирішення аналогічних завдань, треті здійснюють вибір більш-менш інтуїтивно. Методика вибору засобів вирішення базується на свідомому використанні розумових операцій для оптимального вибору методів і способів дії. Передумовами правильного вибору засобів є розсуд проблемної ситуації, семантична інтерпретація завдання, наприклад, у вигляді ескізу, графа, структурної схеми компонентів завдання, актуалізація минулого досвіду і знань в області засобів розв'язання винахідницьких завдань» [1].

Розглянемо найбільш відомі та поширені методи вибору способів розв'язання задач [1]:

1. *Метод лінійного розташування* засобів розв'язання є «простим методом цього роду. Сутність його полягає в складанні списку відомих винахіднику простих евристичних засобів розв'язання винахідницьких завдань, з якого для вирішення конкретного завдання вибираються окремі засоби». Найпоширенішими є списки евристичних методів розв'язання задачі, які складаються за різними принципами. Одні винахідники групують їх за абеткою, інші – за частотою застосування в певній галузі техніки, треті – за ступенем універсальності тощо.

2. *Метод табличного (матричного) розташування* засобів розв'язання винахідницьких завдань передбачає деяку зумовленість, детермінованість застосування методів від будь-якого критерію. Він базується на припущенні, що винахідницькі завдання вирішуються, як правило, типовими методами. Табличне розташування методів розв'язання винахідницьких задач розглянутого вище універсального типу може більш-менш успішно використовуватися в основному для вирішення тривіальних технічних завдань, наприклад, завдань звичайного конструювання за загальноприйнятими принципами.

3. *Методи ієрархічного розташування* методів розв'язання винахідницьких задач базуються на концепції, що різні приватні методи розв'язання винахідницьких задач ґрунтуються на декількох основних операціях мислення. Вибір конкретного способу розв'язання винахідницьких задач здійснюється в кілька етапів. Першим вибирається одна з основних операцій мислення або основних груп методів розв'язання винахідницьких завдань (наприклад, аналогія, об'єднання, розчленування тощо). Потім з переліку методів, наприклад, аналогії, вибирається найбільш відповідний для конкретних умов метод розв'язання задачі. Таке ієрархічне розташування методів за принципом дерева виявилось досить ефективним в практиці винахідництва і може мати універсальне значення.

4. *Метод зоряної системи.* Конкретний метод пошуку розв'язання винахідницьких задач також вибирається в кілька етапів. Спочатку вибирається керівний принцип рішення, визначається аналізом мети і тенденції розвитку даної галузі і конкретного технічного об'єкта. Після вибору принципу і найбільш відповідного для конкретних умов способу його здійснення, доводиться іноді обирати і конкретний різновид або засіб знайденого методу. Метод агрегування, наприклад, здійснюється декількома

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

засобами: збільшенням кількості робочих органів, робочих позицій або кількості деталей, оброблюваних на одній позиції; а також створенням поточних агрегатних ліній з розгалуженими потоками, лінійним та роторним компонуванням. Методом зоряної системи можна створити як універсальні, так і спеціалізовані системи відбору засобів розв'язання винахідницьких завдань. Відмінною особливістю і перевагою цього методу відбору є цілеспрямований облік тенденцій і принципів розвитку техніки.

5. *Методи комбінованого розташування засобів* розв'язання винахідницьких задач в групи, які можуть бути побудовані за списком, таблицями, зоряній системі, за принципом дерева:

- до групи *традиційних раціональних методів* винахідництва включаються й методи, що базуються на евристичній аналогії, інверсії, інтеграції, розчленуванні і редукції, транспозиції, трансформації, комбінуванні;

- до групи *стохастичних методів* розв'язання винахідницьких задач зводять методи мозкової атаки, фокальних об'єктів Ч.С. Вайтінга, метод Серендипу (використання побічних результатів пошуку), методи ланцюгів вільних або примусових асоціацій, емпатії (уявлення себе в ролі технічного об'єкта), психо-евристичній активізації інтелектуальної діяльності (метод В.В. Чавчанідзе), метод синектики В. Гордона та інші;

- до групи *творчих методів* стандартизації входять методи агрегатування, пермутації стандартних елементів, транспозиції стандартних елементів, дублювання і мультиплікації стандартних елементів, модульних елементів та мікромодулів, секціонування та простірного зрощення.

Окрему групу становлять комплексні методи, набори методів розв'язання винахідницьких завдань та методика, наприклад, алгоритмічна методика системної евристики І. Мюллера, методика відомостей характерних ознак Р. Кроуфорда, методика морфологічного підходу Ф. Цвику, методика аналізу витрат та результатів Ю.К. Фангу, методика творчого інженерного проектування Г.Р. Буля та інші [1].

Групові списки, таблиці, зоряні системи розташування засобів розв'язання винахідницьких завдань включають не тільки методи пошуку рішення. Таким же чином можуть компонуватись сепаратні угруповання евристичних принципів, методичних правил, рекомендацій. Евристичні методи знаходять сьогодні широке застосування в різних сферах діяльності людини, оскільки стимулюють розвиток інтуїтивного мислення, здібності до уяви, креативності.

Література

1. Буш Г.Я. Методы технического творчества. Издательство «Лиесма». Рига. 1972. URL: <https://www.metodolog.ru/00937/00937.html>.
2. Ус С.А. Моделі й методи прийняття рішень. Дніпро: Нац. гірн. ун-т., 2014. 300 с.

Dr. Diana Janušauskienė

*Head of the Department of Social Change Research
Institute of Sociology of the Lithuanian Centre for Social Sciences,
President of the Lithuanian Sociological Association*

RUSSIA’S WAR AGAINST UKRAINE AND ITS CONSEQUENCES FOR SECURITY IN LITHUANIA AND BEYOND

The goal of this paper is to analyze how Russia’s war against Ukraine effects security situation in Lithuania and the neighboring countries.

The paper concentrates on the following questions:

How to study security?

What is the impact of war for objective and subjective security?

How does the war transform perception of threats to human security?

What is specific about Lithuania?

What is the situation of Ukrainian migrants in Lithuania?

Methodologically, this paper rests on a synthesis of previous studies, content analysis of documents and texts, and analysis of quantitative and qualitative sociological data from a comparative perspective.

Original empirical data for this research comes from two research projects carried out at the Institute of Sociology of the Lithuanian Centre for Social Sciences and led by the author of this paper: “Subjective Security in Volatile Geopolitical Context: Traits, Factors and Individual Strategies” (2015-2017) and “Implications of COVID-19 for the Human Security: Challenges and New Opportunities” (2020). The empirical data covers five representative national surveys and 50 qualitative semi-structured interviews. In addition, sociological datasets of “Eurobarometer” and “European Values Study” are used for a contextual analysis of the researched problems.

Денис Зайцев

магістрант спеціальності «Політологія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЛІДЕРА: ДОСВІД СІНГАПУРУ

Сінгапур є дуже практичною країною для проведення ґрунтового аналізу, оскільки так зване «економічне диво Сінгапуру», якщо розібратися детально, – зовсім не диво. Саме за рахунок політичних рішень Лі Куан Ю, Сінгапур процвітає і вважається країною, що подолала корупцію.

Сінгапур став лідером у таких галузях, як фінанси, логістика, технології та бізнес-послуги. Країна має одну з найвищих ВВП на душу населення у світі. Вона також визнана світовим центром для стартапів та інноваційних проєктів.

Перечислювати досягнення країни лева, а саме таким є етимологічне значення назви Сінгапур, можна дуже довго, хоч як і у будь-якій державі, уряд бореться з нагальними проблемами, такими як старіння населення та залежність від імпорту. Нас цікавить якраз саме те, які методи боротьби з сучасними викликами застосовує уряд Сінгапуру, а також як можна використати досвід державного правління партії People's Action Party в контексті покращення стану економіки України.

Перед розглядом такого важливого питання, варто зазначити, що Сінгапур та Україна надто сильно різняться між собою, починаючи від державного устрою та закінчуючи менталітетом населення, геополітичними показниками та видами економічної діяльності. Отже переносити досвід такої держави як Сінгапур на пряму, є не найкращою ідеєю, тому концепт даної роботи полягатиме не лише в проведенні глибокого аналізу історичних та економічних аспектів в історії становлення Сінгапуру як потужної держави, а й в адаптації досвіду такого розвитку в контексті проблематики економічного становища України.

Не можна забувати і про лідера, на чолі з яким Сінгапур досягнув високих результатів на світовій арені. Однією з найвідоміших реформ Лі Куан Ю була промислова політика, спрямована на привабливість іноземних інвестицій. Він активно привертав іноземні компанії, надаючи їм сприятливі

умови для розвитку. Це сприяло створенню нових робочих місць, передачі технологій та підвищенню економічного рівня країни.

Крім того, Лі Куан Ю зрозумів важливість освіти та інвестицій в людський капітал. Він розпочав широкомасштабну реформу освіти, забезпечивши доступ до якісної освіти для всіх громадян. Це сприяло підвищенню кваліфікації робочої сили та забезпечило високу продуктивність праці.

Зрозуміло, що в сучасних реаліях такі інновації вже є застарілими для впровадження, але основний концепт завдань, які ставив перед собою сінгапурський прем'єр-міністр залишається актуальним для України і на даний час.

Література

1. Скомаров О. Досвід Сінгапуру та Гонконгу щодо функціонування спеціальних антикорупційних органів та можливість його застосування в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 4. С. 90-96.
2. Сигов Ю. Сінгапур: Восьме чудо світу. Альпіна Паблішер, 2012.
3. Маулік С.С. Соціальний феномен Сінгапуру як результат інноваційної політики Лі Куан Ю. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. пр.* 2014. 3/4. С.23.
4. Шаян О.Л. Розробка та впровадження політичних рішень у демократичному суспільстві. Дис. на здобуття наук. ступеня к. політ. н. 2005. С. 23.

Ірина Зайцева

*аспірантка кафедри філософії та релігієзнавства
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖІНОЧОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ВІД СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ДО ВИЗНАННЯ

Проблематика українського фемінізму вже тривалий час залишається в фокусі уваги вітчизняних дослідників. Даний феномен є важливою частиною теоретичної та практичної спадщини посткомуністичних та постколоніальних студій. Поступово стає все більш очевидним, що

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

українська феміністична традиція є не тільки віддзеркаленням національного життєсвіту, але й складовою європейської демократичної соціальності, національним доробком, що органічно пов'язаний з європейським дискурсом жіночого самоствердження, соціального визнання, винайдення, особливо важливих для перехідного суспільства, засад справедливості.

Як слушно зауважує Сьюзан Волф, сучасні модернізаційні проекти соціальних змін можуть бути реалізованими лише через активну роль жінок та підвищення їх соціального статусу в усіх сферах знекровленого війною суспільства. Натомість цей процес щодо визнання ролі жінки в суспільстві соціального патерналізму йде дуже повільно і досить часто все ще можемо спостерігати іншу соціальну реальність. На думку американської дослідниці, «проблема полягає не в тому, що більш чи менш владний сектор суспільства не зданий помітити необхідність чи зацікавитися у збереженні статевої ідентичності жінок, а в тому, що ця ідентичність пригнічується та експлуатується» [1, с.73].

В процесі обґрунтування феміністичним дискурсом жіночої ідентичності існує усталена теоретична конвенція, що провідні соціально-філософські дискурси – комунітаризму, лібералізму, постмарксизму, – намагаючись в межах сучасної парадигми деліберативної демократії, вирішити проблеми «human good», не створюють необхідних передумов для гендерної рівності: посилення ролі жінки в публічному житті, визнання її особливої ролі в сучасних умовах соціального переходу. Йдеться тут про вирішення важливої проблеми – осмислення унікального культурно-історичного досвіду «виживання» української жінки, яка зуміла вистояти перед жахіттями голодомору, більшовицького терору, кризою, що була породжена соціальним розшаруванням 90х років ХХ століття та брутальною російською агресією.

У процесі аналізу постає проблема обґрунтування суттєвих змін в межах жіночої ідентичності, яка не може розглядатися як статична. У ХХ ст. фокус інтересів жінок був пов'язаним з актуалізацією соціальних прав, проблематикою справедливого соціального розподілу, вимірах соціальної справедливості. Втім, поступово спостерігаємо очевидну зміну пріоритетів. Українська жінка все більше усвідомлює себе носієм певної комплексної і відповідальної соціальної місії, яка є невіддільною від реалізації ідей та практик антиколоніального спротиву. При цьому відчутна антиколоніальна спрямованість вітчизняного феміністичного дискурсу не передбачає заперечення необхідності більш потужної транснаціональної репрезентації

українського жіноцтва. Така теоретична позиція цілком вписується в парадигму третьої хвилі критичної соціальної теорії Н. Фрезер. Дослідниця наголошує на важливих, особливо для жінок «третього світу», перспективах субсидіарності – поєднанні послідовних практик деколонізації з перспективою освоєння «сфери глобальних мас медіа та сучасних кібертехнологій» [2, с. 68].

Антиколоніальна спрямованість життєсвіту є запорукою збереження українського суспільства, яке внаслідок агресивного радянського та російського колоніалізму опинилося перед небаченими для історії країни соціальними ризиками. Цілком очевидно, що жіноча спільнота, як і все українське суспільство, послідовно протистоїть агресії. Важливою передумовою їх послідовної позиції є збереження і ціннісне відстоювання власної ідентичності, яка в сучасних умовах поєднує традиційне та інноваційне начало. Сучасні соціальні «відповіді» (А. Тойнбі) є невід’ємними від послідовного посилення індивідуальної ідентичності, яка може бути запорукою особистісного існування в суперечливому глобальному світі. Процеси індивідуалізації, які мають місце в межах спільноти органічно призводять до важливого для демократії процесу плюралізації цінностей.

Не менш важливим є і те, що в умовах українського сьогодення перспектива довгострокових військових дій вимагає посилення ролі жіноцтва в державному будівництві, в збереженні найкращих національних індивідуальних та колективних засад, чітко відсепарованих від стереотипів радянського та пострадянського досвіду. В ситуації постколоніального переходу українська жінка не тільки змогла вистояти перед загрозами «соціальної атомізації», але й об’єктивно, в контексті соціальних катастроф ХХ ст., проявила себе як лідерська спільнота, стрижень соціальної інтеграції «українства», об’єднувальна соціальна сила. Провідна роль української жінки в публічній та приватних сферах наразі практично не піддається сумнівам і є логічною та історично соціально виправданою. Обґрунтуванням її особливої соціально ролі можуть бути наступні тезові позиції.

1. Внаслідок колоніальної політики в ХХ столітті (голоди 1921, 1932-1933, 1946 років, масових репресій 30, 70-х років ХХ ст.), сталінською репресивною системою був зламаний соціальний стрижень чоловічої спільноти. І жінки були вимушені взяти на себе відповідальність не тільки за долю родини, але й за збереження української нації в цілому. В цьому контексті символічним образом України стали жінки-«пасіонарії», приміром, поетка Олена Теліга, художниця Алла Горська, поетка Ірина Калинець,

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

письменниця Ліни Костенко та інші. Цей жіночий дисидентський рух в 60-80-х років надав новий поштовх інтелектуальній еліті вільної нації, передавши естафету відповідальності Оксані Забужко, Оксані Пахльовській, Тамарі Гундаровій, Оксані Кісь та багатьом іншим жінкам, які стали українським національним «голосом» в світі. Тут можемо говорити про виконання «національної місії» – боротьбу жінок з негативними наслідками для нашого суспільства «зовнішньої колонізації»: примусового насадження ідей та символів країни-колонізатора.

2. В процесі трансляції власних культурних та соціальних прагнень українська жінка стала також жертвою і «внутрішньої колонізації» (А. Еткінд) – впровадження практик колоніального управління в межах політичних кордонів власної держави. Фокусується увага на таких правилах соціального управління, які орієнтувалися на імперські практики підпорядкування жінок, породжували насильство, вектор якого був спрямований на постійну репродукцію клієнтельної ідентичності. І тут можемо говорити про важливу для українського суспільства тенденцію щодо створення засад автентичності, яка пов'язана з ідеями індивідуальної та колективної свободи. Йдеться про створення проекту автентичного життя, яке не може бути підпорядковане зовнішнім вимогам. Окреслення та легітимація автентичності пов'язана з проблемою соціального визнання жінки як важливого суб'єкта інтеркультурної соціальної комунікації.

3. Український фемінізм як потужний дискурс жіночого самовизначення репрезентує себе як важлива складова громадянського суспільства, а також як модельні практики збереження локальної демократії. Фокус уваги тут спрямований на збереження ідей та цінностей горизонтальної комунікації, репродукції національної культури. Досить потужним фактором громадянського суспільства є родина, яка також безпосередньо впливає на розвиток громадянського суспільства. Родина, якою опікується жінка, є такою ж частиною культури та сферою соціальної «гегемонії». Не менш важливу роль українська жінка відіграє в духовних, культурних, політичних горизонтальних мережах: церквах, клубах, університетах, політичних партіях, соціальних рухах, де ми також можемо спостерігати якісно нову роль жіноцтва.

4. Проблема визнання ролі жінки в українському соціумі невід'ємна від забезпечення в суспільстві реальних можливостей для якісної освіти, безперешкодного просування в сфері політики, економіки, соціальної сфери. Все це так чи інакше спонукає українських дослідників більш детально

осмислити ідеї А. Сен, М. Нусбаум щодо неприпустимості виключення жінок в постколоніальних суспільствах, які часто потерпають від соціального насильства, позбавлення їх перспектив в країнах третього світу [3].

Таким чином, можна констатувати, що український фемінізм є моральним запобіжником від соціального відчуження, яке безпосередньо пов'язано з вимірами російського та радянського колоніалізму. Становлення цього соціального феномену пов'язано з потужним процесом європейської соціальної емансипації, а засвоєння його ідей – з впливом просвітницької парадигми, нової соціальної і правової реальності. Важливим інструментом соціального прогресу в цьому контексті є відстоювання комплексних прав жінок, визнання їх соціальної гідності.

Література

1. Волф С. Коментар. У: Тейлор Ч. Мультикультуралізм і «політика визнання». Київ: Альтерпрес, 2004.
2. Fraser N. From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a 'postsocialist' age. In: *The New Social Theory Reader*. London, Routledge, 2008.
3. Sen A., Nussbaum M.C. *The Quality of Life*. Oxford: Clarendon Press, 1993.

Діана Компанієць
студентка спеціальності «Дошкільна освіта»
Факультету педагогічної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка

«ЯКА НАЙВАЖЛИВІША МЕТА ЛЮДСТВА?»

Мабуть, кожна людина з різних епох задавалася цим дискусійним питанням. У філософії та теології воно отримало назву «телеологічної проблеми». В різні епохи мету існування людства вбачали у досягненні загального блага, щастя, у злитті з Богом, у прогресі, перевлаштуванні планетарного суспільства на раціональних засадах тощо. Однак ніхто ще не зміг знайти цю мету людства і це наштовхує на те, що єдиної мети людства не існує, бо в кожного вона різна.

На мій погляд, мета людства полягає в тому, що вона постійно шукає її і не знаходить. Хоч раз в житті ми задумувалися над цим питанням,

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

редуючи його до рівні власного буття. Напевно кожному спадало на думку: навіщо жити, якщо все одно помремо? Навіщо любити, навчатися, посміхатися, спілкуватися, для чого це все, якщо всьому настане кінець? І, можливо, вкогось мета – присвятити себе кар’єрі, а для інших – допомога людям?

Я з впевненістю можу сказати, що наше життя тільки в наших руках і ми творимо його самі. Ми можемо обрати свій шлях та свою мрію, яка для когось може бути метою. Тільки ми можемо вирішувати чи плакати нам, чи сміятися, творити добро або ж зло, бути відкритим чи замкненим, насолоджуватися кожною миттю або ж думати про погане.

Звичайно у житті є чорні та білі смуги. Коли нас спіткають життєві труднощі – це не означає, що життя погане, а треба жити далі. Негарзди не є приводом для того, щоб казати, що життя безнадійне. Потрібно радіти життю, адже воно є прекрасним. У кожного з нас є тисячі причин, щоб посміхнутися.

Життя – це просто виклик, шанс, і немає чого в житті соромитись, надто довго думати, жити стереотипами та перейматися думкою інших, адже всі ми і так помремо. І це не сумно, бо коли щось має кінець – воно вже набагато цікавіше.

Мета кожної людини унікальна і неповторна, як і її життя. Людина свободна настільки, наскільки здатна здійснити вибір. Вона має йти за своїм покликанням, у якому життя набуває мети.

Отже, скільки людей, стільки й думок. Загальної мети людства не існує. Кожен сам його виліплює, як гончар глечика із глини. Можу сказати лише те, що потрібно жити сьогоdnішнім, не забуваючи, що без минулого немає майбутнього.

Богдан Кузнєцов

студент факультету ветеринарної медицини

Національного університету біоресурсів

і природокористування України

ДИСТАНЦІЙНА ПРИСУТНІСТЬ ЛЮДИНИ У ВІРТУАЛЬНІЙ РЕАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ РИЗИКИ

Наша реальність стає все більш віртуальною. У філософській літературі поняття соціальної віртуальної реальності та Інтернету як її технічного

втілення базується на підставі «мережевої» теорії. У такому контексті, можна досліджувати соціокультурні особливості постмодерну, використовуючи тексти Ж.-Ф. Ліотара, Ж. Дельоза, Ф. Гваттарі, М. Фуко, Ж. Дерріди, Ж. Бодріяра, Р. Барта, Ю. Кристевої, П. Віриліо, М. Кастельса, М. Постера, М. Хардта, А. Негрі, У. Бека, З. Баумана, О. О. Мамалуй, В. В. Гусаченко та інших.

VR є «недо-виникаючою подією, недо-народженим буттям», що означає, що віртуальна реальність не існує повністю відокремлено від реального світу. Філософсько-психологічна концепція VR передбачає, що реальність повинна розглядатись як середовище, в якому існують різноманітні і різноякісні об'єкти. VR формують відносини різноманітних об'єктів, які знаходяться на різних рівнях взаємодії, і породжують нові об'єкти. Віртуальна реальність ґрунтується на вихідній реальності, яка є константною, існує самостійно і автономно, але тимчасово існує тільки під час процесу її породження і підтримки.

Опис віртуальної реальності складається з наступних характерних особливостей: 1. Моделювання в реальному часі. 2. Копіювання оточення з високим ступенем реалізму або деяким відсотком. 3. Викривлення необхідного для тих або інших цілей розробника. 4. Можливість впливати на оточення у цій реальності та отримувати зворотній зв'язок, що поглиблює ступінь залучення людини в VR. 5. Комунікації не лише з іншими людьми, але і з ніпами або ігровими персонажами.

Головна особливість моделі віртуальної реальності полягає у створенні для користувача ілюзії його присутності в змодельованому комп'ютером середовищі, яке називається дистанційною присутністю. Чим більше є можливостей взаємодії з навколишнім світом, тим більше ефект дистанційної присутності.

Віртуальна реальність – це «різновид реальності в формі тотожності матеріального й ідеального, що створюється та існує завдяки іншій реальності. У вузькому розумінні – це ілюзія дійсності, створювана за допомогою комп'ютерних систем, які забезпечують зорові, звукові та інші відчуття» [2].

Походження терміну «віртуальна реальність» відноситься до поняття «віртуальність», яке виникло в схоластиці для позначення потенційного буття. Тому пізніше під «віртуальністю» стали розуміти можливе, потенційне, умоглядне. У 1980-х роках поширився термін «віртуальна реальність», який

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

використовується для позначення комп'ютерних систем, що дають користувачеві інтерактивне об'ємне зображення.

Існують різні підходи до розуміння віртуальної реальності, яку можна описати як справжнє буття, небуття, неповне буття. Зокрема, можна виокремити такі характеристики віртуальної реальності, як породженість, актуальність, автономність та інтерактивність, що вважаються в сучасних дослідженнях основними. Віртуальна реальність породжується активністю іншої реальності, що зовнішня щодо неї, і існує тільки «тут і тепер». У віртуальній реальності є свій власний простір і час, тут свої закони, які можуть бути відмінними від таких у константній реальності. Віртуальна реальність може взаємодіяти з іншими реальностями.

Віртуальна реальність – це технологічний феномен, який швидко стає невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. Але як це відображається на нашому розумінні світу та нашої ідентичності? З точки зору філософії, віртуальна реальність має декілька проблематичних аспектів, які потребують уваги.

Перш за все, є питання про те, як віртуальна реальність відображає нашу реальність. Віртуальна реальність створює світ, який може бути зовсім не схожий на наш світ, і він може бути створений так, щоб сприймати його як реальність. Це може призвести до плутанини між тим, що є реальністю, і тим, що є віртуальним світом. Але чи може віртуальна реальність замінити реальний світ або чи вона може стати єдиною реальністю?

Другим важливим аспектом є питання про те, як віртуальна реальність впливає на нашу ідентичність. Через те, що віртуальна реальність може бути дуже реалістичною, вона може викликати сильну емоційну реакцію. Це може призвести до того, що людина стає дуже залежною від віртуальної реальності, її ідентичність може бути визначена тим, як вона сприймає цей віртуальний світ.

Ще одним важливим аспектом є питання про те, як віртуальна реальність впливає на наше сприйняття часу. У віртуальному світі можна створювати свої власні часові лінії, і це може призвести до того, що люди втрачають зв'язок з реальним часом. Наприклад, люди можуть проводити безліч годин у віртуальному світі, не помічаючи, як швидко пролітає реальний час. Це може мати серйозний вплив на наше сприйняття життя та нашу здатність ефективно управляти часом.

З огляду на ці аспекти віртуальна реальність може бути розглянута як феномен, що має великий потенціал, але потребує уважного розгляду з точки

зору філософії. Якщо віртуальна реальність буде використовуватися правильно, вона може допомогти нам покращити наше розуміння світу та нашої ідентичності. Однак, якщо вона буде використовуватися недбало, вона може мати негативний вплив на наше життя та розуміння світу, який насправді існує. Тому, щоб віртуальна реальність стала корисним інструментом для людства, ми повинні знати, як правильно користуватися нею і знати, коли знайти баланс між віртуальним та реальним світом.

Література

1. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія: В 2 т. К.: Генеза, 1993. Т.1. 1993. 255 с.
2. Каменська Т. Поняття «віртуального» і віртуалізація соціальної реальності. *Психологія і суспільство*. 2005. № 2. С. 19-28.
3. Нікітін Л. Віртуальна реальність як соціальне явище. *Філософська думка*. 1999. № 6. С. 43-57.
4. Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія. Упоряд. та передмова В. Лях. К.: Либідь, 1996. 380 с.

Тетяна Купрій

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та релігієзнавства
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка*

РИЗИКИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ У. БЕКА

Глобалізаційне ХХІ століття з його непередбачуваною політичною траєкторією показало, особливо в останній час, що не тільки руйнуються соціальні зв'язки, які раніше виконували завдання конструкції соціального порядку, де була стабільність, надійність, впевненість та захищеність, а наразі, за словами Е. Гідденса, ситуація обмежує свободу, підпорядковуючи особистість групі підвищує почуття тривожності й страху перед необхідністю майбутнього вибору. Теоретичні основи «суспільства ризику»,

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

оформлені в другій половині ХХ ст. набули обриси наукових досліджень [2, 7, 11] в сьогоденні.

Стадія формування сучасного суспільства, в якому свідомість визначає буття, в меншій мірі сприймається як джерело благ і все більше у науковому дискурсі генерується як «виклик-загроза-небезпека» через загальнолюдські цінності як життя, здоров'я, воля, добробут, справедливість, солідарність, особиста незалежність тощо. Дефініцію «суспільство ризику», яку вперше було використано та інтерпретовано німецьким соціологом Ульріхом Беком в його книзі «Суспільство ризику. На шляху до іншого модерну» [1], аналізуємо природу сучасності, ідею приходу нового етапу під назвою стадії рефлексії або індустріального перехідного суспільства. Головна відмінність періоду від попередніх епох в тому, що соціум має не тільки блага, але й ризики, які народжуються під шаленим впливом антропогенного чинника поширення, який має безконтрольний, глобальний, надсоціальний та некласовий характер [3, с. 67].

Саме за допомогою численних ризиків дослідник постмодерну бачить механізм «управління майбутнім» при наявності невизначеного небезпечного теперішнього. Не чекати від майбутнього чогось найкращого, а унеможливити щось найгірше. Таким чином, система цінностей «гібридного суспільства» заміщається системою цінностей «небезпечного суспільства». Центральним питанням такого суспільства стане ризик і засоби його попередження, мінімізації та управління. У. Бек, аналізуючи нормативну модель сучасного суспільства, робить висновок, що ціннісним суспільним ідеалом минулих епох була рівність, а нормативним ідеалом «суспільства ризику» – безпека, породжена науково-технічним прогресом, модернізацією і глобалізацією [8, с.45]. Суспільство, прагнучи уникнути ризиків, які є продуктом сучасних передових технологій, створює нові технології, викликаючи ще нову хвилю ризикованих ситуацій. Чим розвинутішою є країна в економічному плані державі, тим вищі шанси, що виробництво ризиків буде збільшуватися, що неодмінно буде приводити до соціальних проблем та конфліктів.

Техногенна безпека, за У. Беком, впливає на чотири основні підвалини, на яких ґрунтується система обчислення ризиків. По-перше, це глобальні, непоновлювальні втрати. Тому концепція грошової компенсації тут не спрацьовує. По-друге, за самих руйнівних катастроф, які тільки можна собі уявити, неможливо створити достатньо ресурсів, необхідних для ліквідації наслідків. Тому концепція моніторингу катастроф та їх наслідків

також не працює. По-третє, сучасні глобальні катастрофи не мають обмежень у просторі і часі. Вони стають «подіями», які мають початок, але не мають кінця. По-четверте, наявна система норм та вірювальних процедур не спрацьовує» [9, с.23].

На думку У. Бека, категорії екологічних, технологічних та економічних ризиків, притаманних індустріальним суспільствам, у суспільстві ризику доповнюються ризиками тероризму та ризиками моральної кризи. Згодом поняття «суспільства ризику» розширюється до рівня всесвітнього суспільства ризику, яке характеризується у термінах космополітичного суспільства, що пояснює поєднанням етики індивідуалізму з викликами глобалізації.

Тенденція розповсюдження ризиків нагадує модель, за якою прибутки концентруються у вищих прошарках суспільства, а наслідки споживає решта населення, тим самим поглиблює соціальну нерівність. Матеріальні потреби стають первинними за вибір між наявною загрозою та її віддаленими наслідками. «У суспільстві ризику відмінності між людьми в залежності від доходу, освіти, місця проживання, статі та інших подібних критеріїв не є важливими. Важливим стає індивід як масштабна одиниця відтворення соціальних відносин. Місце соціальних інститутів займають уже не соціальні класи, а місце соціальних класів – не стабільні рамки сімейних відносин» [5, с.34].

Ризики продукуються всією соціальною системою; вони є результатом колективної безвідповідальності, на відміну від рандомних подій, які також можуть впливати на ситуацію в країні. За цією логікою ризик визначається «як систематичний контакт суспільства із загрозами і небезпеками, що індукуються і виробляються процесом модернізації назагал. Характеристикою сучасного суспільства в цій ситуації виступає індивідуалізація індивіда, який вже не залежить від колективних рішень» [10, с.50]. Відсутність аскриптивних моделей поведінки змушує індивіда створювати індивідуальну життєву стратегію і самостійно нести відповідальність за проектування та реалізацію життєвого шляху.

Суспільство ризику формується тоді, коли «ризиків, що виробляються індустріальним суспільством, починають виходити з-під контролю соціальних інститутів, які забезпечують безпеку цього суспільства, і виробництво ризиків починає домінувати над виробництвом благ. Тобто У. Бек вимальовує картину суспільства, утвореного множиною індивідів, які включені у ринкові відносини й які піддані страху і невпевненості» [4, с.107].

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

Типологію ризиків ми будемо на базі категорії «втрат»: матеріальний (втрата майна, власності); фізичний (погіршення, втрата здоров'я); психологічний (стрес, втрата контролю над своєю життєвою ситуацією); соціальний (втрата роботи, службового положення, статусу); моральний (зміна життєвого устрою, злам життєвих планів); економічний (фінансові втрати, втрата або знецінення заощаджень) [4, с.109].

Для сучасного «суспільства ризику» властиве багатоаспектне виробництво ризиків. Щорічні всеукраїнські опитування громадської думки «Омнібус», проведені Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) щодо ризиків, страхів та небезпек для українського суспільства показують динаміку адаптації нашої нації до викликів сьогодення. Якщо грудневі 2021 року інтерв'ю фіксували біля 30% респондентів від загальної кількості опитаних, які ставлять в кут ризиків матеріальні проблеми, то опитування жовтня 2022 року абсолютно протилежно в кількості 96% презентувало міць і стійкість українців до випробовувань, очікувань і подолання матеріальних труднощів.

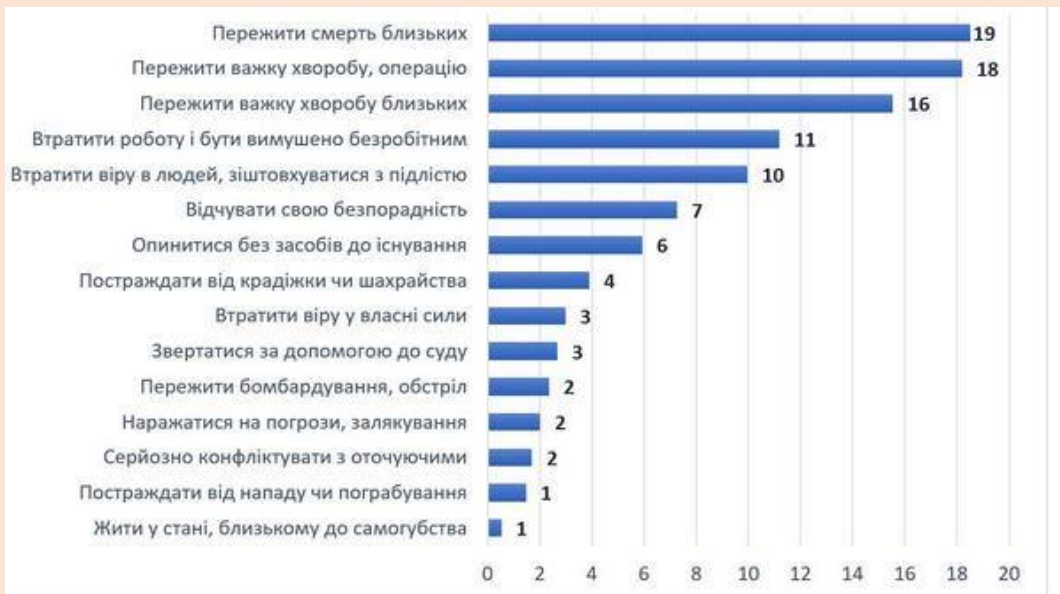

Рис. 1. Стресові ситуації, які переживали українці в 2021 році, %
(<https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1096&page=9&y=2022>)

З рис. 2 ми бачимо, що у українців сформувався позитивний образ майбутнього. При цьому важливо, що цей образ пов'язаний з успішною Україною у сім'ї європейських народів. Така мрія вважається більшістю цілком досяжною і вартою трагічних «інвестицій» сьогодення. Тому актуальна «незламність» на фронті та у цивільному житті обертається у

винагороду для нащадків. Це допомагає «тримати стрій» і впевнено рухатися до мети.

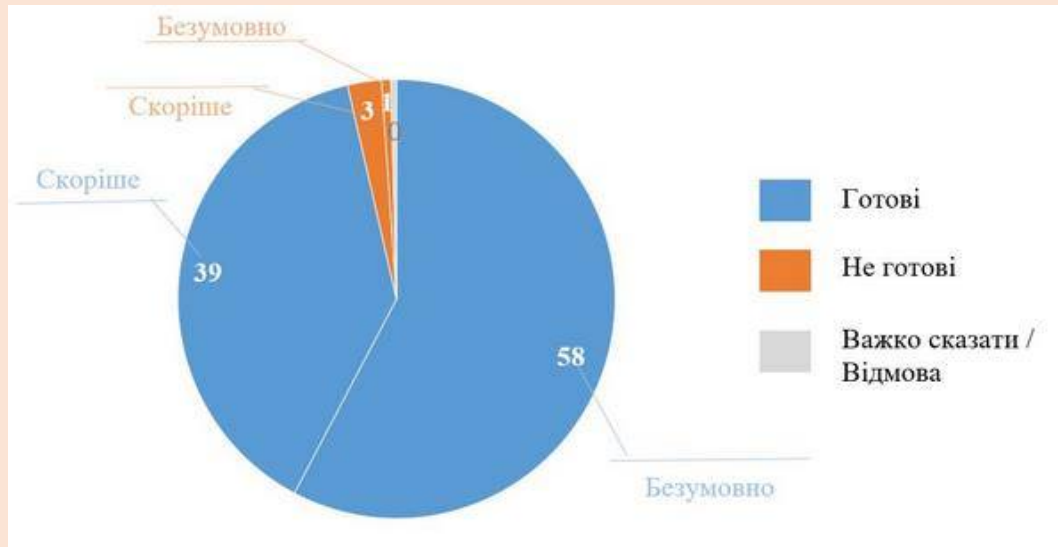

Рис. 2. Кількість особисто готових чи не готових громадян України терпіти матеріальні труднощі протягом 3-5 років, якщо в результаті Україна стане процвітаючою країною і членом Європейського Союзу в 2022 році, %

(<https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1157&page=1&y=2022>)

Напруга, що виникає внаслідок збільшення ризику як відповідальності за власну долю, чинить постійний тиск на людину, викликаючи стан гіперпіднесення, виходом з якого є зведення ситуацій ризику до мінімуму [6, с. 171]. Продукування глобальних і індивідуальних ризиків у сучасній культурі призводить до постійного накопичення страху і тривоги в соціумі і на персональному рівні індивідів, з якими вони справляються та розвиваються.

Література

1. Beck's Theory of Risk Society of Modernity: Definition and Speciality of Risk Society. URL: <http://www.yourarticlelibrary.com/sociology/becks-theory-of-risk>.
2. Merkhofer M. Decision Science and Social Risk Management: A Comparative Evaluation of cost-benefit analysis, decision analysis, and other formal decision-aiding approaches. Dordrecht: Reidel, 1987. 335 p.
3. Байдич К.В. Теорія другого модерну в системі ідей У. Бека. *Панорама політологічних студій: Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету*. 2011. Випуск 5-6. С. 65-69.
4. Балан М.І. Суспільство ризику: дестабілізаційні можливості. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 2. С. 103-111.

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

5. Білоусов О.С. Концепція «суспільства ризику» в контексті аналізу сучасного глобального соціуму. *Політикус*. 2016. Випуск 3. С. 32-36.
6. Бузовський І. Соціальна напруженість і тривожність у контексті діагностики суспільних конфліктів. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2008. №3. С. 169-176.
7. Євтухов О.В. Тенденції розвитку соціальних ризиків у сучасному суспільстві: державно-управлінський аспект. *Аспекти публічного правління*. 2018. Т. 6, № 6-7. С. 24-30.
8. Зленко Н.М. Суспільство ризику: проблеми та перспективи. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2018. № 2 (18). С. 33-46.
9. Кононов І.Ф. Ідеї Ульріха Бека в контексті сучасних методологічних пошуків у світовій соціології. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*. 2019. Вип. 42. С. 20-34.
10. Поляруш Б. Незавершеність проекту модерну і суспільство ризику. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2006. Вип. 9. С. 56-63.
11. Ризики в сучасному нестабільному суспільстві: соціальні і культурні виміри; за ред. Л.Г. Скокової. Київ: Інститут соціології НАН України, 2021. 295 с.

Андрій Кушнір

магістрант спеціальності «Політологія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Суспільно-політична модернізація – складний і багатогранний процес, який відбувається в країнах з різними історичними, культурними та соціально-економічними умовами. Україна як пострадянська країна теж пройшла цей процес, але зі своїми особливостями. У цій роботі ми розглянемо основні тенденції суспільно-політичної модернізації України та їх політичний аналіз.

Однією з головних особливостей суспільно-політичної модернізації України є пострадянський контекст. Після здобуття незалежності в 1991 році країна зіткнулася з величезними викликами та завданнями щодо демократизації, побудови верховенства права та економічної трансформації. Перехід до демократичних цінностей та інститутів виявився складним процесом, оскільки успадковані структури та менталітет України відображали пострадянський спадок.

Проте, незважаючи на ці виклики, Україна продемонструвала певні позитивні тенденції суспільно-політичної модернізації. Зокрема, було здійснено реформи у сфері децентралізації, боротьби з корупцією та підвищення ефективності державного управління. Поява нових політичних сил і активних громадських рухів відіграла важливу роль у здійсненні політичних і соціальних змін.

Водночас, однак, в Україні спостерігалися негативні тенденції суспільно-політичної модернізації. Серйозною проблемою, яка стримує розвиток країни, залишається корупція. Політичні конфлікти та фрагментовані політичні ландшафти впливають на стабільність і процеси реформ. Крім того, недостатній економічний розвиток і соціальна нерівність створюють проблеми для модернізації.

Для подальшої реалізації суспільно-політичної модернізації України необхідно звернути увагу на декілька аспектів.

По-перше, необхідно посилити інституційну базу та підвищити довіру до державних інституцій. Реформа судової системи, поліції та адміністративних установ має вирішальне значення для розвитку демократичного суспільства.

По-друге, важливо посилити роль громадськості та громадських організацій у політичному процесі. Важливим аспектом суспільно-політичної модернізації є забезпечення широкої участі громадян у прийнятті рішень і владі.

По-третє, варто зосередитися на розвитку освітнього інформаційного простору. Критичне мислення, доступ до об'єктивної інформації та громадянська освіта допоможуть забезпечити активну громадянську позицію та свідому участь у політичному житті.

Підсумовуючи, суспільно-політична модернізація України є складним процесом, що відбувається в пострадянському контексті. Країна досягла певного прогресу, але також стикається з викликами та проблемами. Для подальшого прогресу необхідно зміцнювати демократичні інститути,

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

залучати громадськість до політичного процесу, розвивати освітній та інформаційний простори. Стала й успішна суспільно-політична модернізація України можлива лише системними зусиллями.

Література

1. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/2011_Book/Poslannya_2011.pdf

2. Модернізація України: пріоритети реформ. URL: <http://zn.ua/articles/59771>

3. Active Engagement, Modern Defence. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization adopted by Heads of State and Government in Lisbon. URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm

Ярослав Лола

магістрант спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ ДЕЛІБЕРАТИВНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Ще з далеких часів створення держави люди почали задумуватись про ефективний держаний устрій, соціальну справедливість, як вона має реалізовуватись і що взагалі можна вважати справедливим. Навіть до тепер є різні дискусії щодо питань соціальної справедливості та державного управління.

Мета розвідки – уточнити поняття соціальної справедливості та соціальної держави. Реалізація мети передбачає означення існуючих в соціальній філософії підходів до визначення соціальної справедливості в контексті деліберативної філософії; доведення важливості соціальної справедливості та деліберативного дискурсу для державотворення; обґрунтування концепції справедливого та ефективного державного устрою.

Питання соціальної справедливості було актуальним, як тільки громадяни почали задумуватися про те, яке суспільство змогло б бути

максимально щасливим та успішним. Пошук відповіді на запитання про ефективний устрій суспільства відчиняє двері можливостей для майбутнього розвитку. За довгі роки було запропоновано декілька найбільш раціональних векторів розвитку соціуму, якій й потрібно розглянути. Перед цим, звісно, визначивши, що соціальна справедливість – невід’ємна частина успішного розвитку людства, й розібравшись в природі соціальної справедливості.

В історії соціальної філософії виокремлюються чотири основних підходи до соціальної справедливості:

Елітарний – підхід, який зрівнює розподілення ресурсів між всіма членами суспільства. Підхід не є раціональним, оскільки всі люди унікальні та різні, тому розподіляти рівно (однаково) ресурси між всіма не є раціональним. Розподіл благ порівну хоча і є наближеним до концепту справедливості, проте все має більш адекватні альтернативи.

Утилітарний – підхід, що зосереджується на максимальній кількості щастя для максимальної кількості людей. При чому більшу кількість ресурсів буде отримувати більш корисний член суспільства. Ця концепція не враховує, що частина населення все одно залишаться за граню щастя, або адекватного розподілення ресурсів, надлишок благ для більш корисних членів суспільства буде взятий з загальної кількості, що потенційно зменшує блага для інших, створюючи/збільшуючи в теорії розрив між багатими та бідними.

Ринковий підхід допускає відповідність доходу, отриманого власником, граничному продукту, отриманому від даного виробництва. Соціальна справедливість автоматично реалізується ринком. Ця концепція заперечується «колом бідності» та «пірамідою Маслоу», оскільки капітал власників фактора виробництва самозбільшується, концентруючи блага для розподілу в невеликому прошарку суспільства.

Роулзівський підхід базується на думці, що лише «така диференціація доходів, при якій економічна нерівність припустима лише тоді, коли вона сприяє досягненню більш високого рівня життя найбіднішими членами суспільства» [6], вважається справедливою. Знайдений найбільш раціональним, оскільки розподілення ресурсів зміщається до найменш забезпечених верств населення, що збільшує зрівняльний фактор в соціумі й найбільш приближений до соціальної справедливості.

Дж. Роулз розробив концепцію соціальної справедливості, яка базується на двох основних принципах:

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

- Принцип рівності в можливостях: кожна особа повинна мати рівні можливості для розвитку свого потенціалу, незалежно від її походження, статусу або соціального класу.

- Принцип рівного розподілу: нерівності в суспільстві мають забезпечувати максимальну користь для найменш обдарованих членів суспільства, тобто розподіл благ має бути спрямований на зменшення нерівностей і підвищення загального рівня добробуту.

За концепцією Дж. Роулза, справедливість полягає в тому, щоб гарантувати «рівні можливості для всіх», а також підтримувати рівень благополуччя тих, кому це найбільше потрібно. Це можна досягти через систему соціальних заходів, які забезпечують розподіл ресурсів та підтримку найбільш уразливих членів суспільства.

З соціальною справедливістю та деліберативним дискурсом тісно переплітається проблема соціальної держави. При цьому важливо означити, що роль держави має зводиться не тільки до дотримання прав та свобод людей шляхом законотворення та монополії на насилля, а й до підтримання справедливого розподілення благ та ресурсів між громадянами.

Основна ідея деліберативної філософії полягає у тому, що справедливі та раціональні політичні рішення можуть бути досягнуті шляхом розгляду різних поглядів та думок різних груп населення та експертів, а також за умови відкритості та поваги до інших точок зору. У питаннях державного устрою, деліберативна філософія може бути корисною, оскільки вона дозволяє залучити громадськість до процесу формування та прийняття рішень щодо структури та функціонування держави. Це може зробити прийняття політичних рішень більш розумним, обґрунтованим та справедливим, а також допоможе підвищити довіру громадян до держави та її інституцій. Крім того, піднести рівень легітимності державних рішень на більш високий рівень.

Серед основних політичних ідеологій деліберативного дискурсу виділяється комунітаризм та лібертаріанство. Обидві течії мають значну кількість мінусів, проте їх опис є важливим для формування актуальної політико-філософської концепції.

Комунітаризм – це філософський напрямок, який ставить в центр уваги роль спільнот та місцевих громад у формуванні та розвитку суспільства. Комунітаристи підкреслюють важливість культури, традицій та моральних цінностей, а також приділяють увагу ролі громадської участі у прийнятті політичних рішень. Він з'явився як реакція на індивідуалістичний лібералізм

та ліву соціал-демократію. У своїй основі комунітаризм містить критику ідеї соціального контракту, яка лежить в основі традиційної ліберальної теорії [3].

До мінусів комунітаризму можна віднести такі чинники:

- Неповна увага до прав та свобод індивідуума. Комунітаризм підкреслює важливість спільноти та групової ідентичності, що може призвести до нехтування правами та свободами окремої людини.

- Небезпека культурного релятивізму. У практиці, підкреслення значення культурної ідентичності та традицій може призвести до того, що різні культури не можуть знайти загальних цінностей, що може призвести до розколу та конфліктів між групами.

- Недостатня увага до проблем загального блага. Комунітаризм підкреслює важливість групової ідентичності та потреб спільноти, але може не приділяти достатньої уваги проблемам загального блага, таких як бідність, нерівність та екологічні проблеми.

Лібертаріанство – це філософський та політичний напрямок, що вважає, що роль держави у суспільстві повинна бути обмежена до мінімуму, а особиста свобода та власність – найважливіші цінності. Лібертаріани вважають, що держава повинна бути обмежена до забезпечення безпеки та правосуддя, а всі інші сфери, включаючи економіку, повинні бути вільними від державного втручання. Лібертаріанство сформувалося у другій половині ХХ століття як філософський та політичний напрямок, що висунув ідеї про обмежену роль держави та важливість особистої свободи та власності. У своїй основі лібертаріанство має корені у класичній ліберальній традиції, але відрізняється від неї більш радикальним підходом до державної ролі.

Мінуси лібертаріанства полягають у тому, що відсутність державного регулювання може привести до нерівності та експлуатації, особливо в тих сферах, де ринок не працює ефективно. Крім того, відсутність державного регулювання може привести до недостатньої уваги до захисту довкілля та охорони здоров'я. Також лібертаріанство може призвести до відсутності соціальної підтримки для найбідніших та найуразливіших членів суспільства.

Теорія справедливості Джона Роулза [4], на мій погляд, має найбільші шанси для становлення справедливої соціальної демократії. Ринковий економічний підхід та зосередженість на найменш забезпечених верствах населення, висока важливість держави в ринковому регулюванні та соціальній політиці створює найкращі умови для успішності концепції.

Висновки. Соціальна демократія, заснована на теорії Джона Роулза, має всі умови для забезпечення соціальної справедливості та ефективної

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

економіки за рахунок ринкової моделі з обмеженою роллю держави в регулюванні ринку та активним розподіленням ресурсів за рахунок соціальної політики. Тому концепт соціальної справедливості у контексті деліберативної філософії має широку доказову базу для визнання теорії Джона Роулза кореневим у побудові соціальної демократії.

Література

1. Dryzek J.S. *Deliberative democracy and beyond: liberals, critics, contestations*. Oxford University Press, 2000.
2. Ostrom E. *Beyond markets and states: polycentric governance of complex economic systems*. *American Economic Review*. 2010. 100(3). P. 641-672.
3. Макінтайр Е. *Після чесноти: Дослідження з теорії моралі*. К.: Дух і літера, 2002. 436 с.
4. Ролз Дж. *Теорія справедливості*. К.: Основи, 2001. 822 с.

Богдан Ломачинський

*аспірант Національної бібліотеки України
імені В.І. Вернадського*

СВІТОГЛЯДНА РОЛЬ БІБЛІОТЕК У КОНСЦІЕНТАЛЬНИХ ВІЙНАХ СУЧАСНОСТІ

У геополітичних реаліях сьогодення система владних відносин значною мірою залежить від систем поширення інформації, ідей, символів. Повномасштабному російському вторгненню передувала глобальна інформаційна війна пропагандистських медіа структур країни-агресора, що за своїми цілями, стратегіями та засобами впливу набула рівня консцієнтальної війни. І в означених умовах вітчизняні бібліотеки як скарбниці національної культурної спадщини є не лише об'єктом агресії з боку загарбників, але й можуть виступити активним суб'єктом протидії ворожим маніпулятивним технологіям задля збереження цілісності самосвідомості української нації.

Метою дослідження є визначення сутнісних засад світоглядної ролі вітчизняних бібліотек у протидії глобальній консцієнтальній війні країни-агресора.

Сучасне інформаційне суспільство прагне стати суспільством знань, а знання, за Е. Тоффлером, може використовуватися для зростання наявних

сил і багатства або, навпаки, знизити їх, якщо це необхідно для досягнення цієї мети. Знання, насильство, багатство та взаємини між ними визначають владу в суспільстві.

Традиційне для історії людства прагнення правителів окремих держав до зміни владної геополітичної карти світу шляхом привласнення чужих територій в умовах активного розвитку інформаційного суспільства набуває нового змісту. Сучасна інформаційна війна – це війна інформаційних систем – технічних чи біологічних (соціальних), де перемогу отримує система вищого класу, тому на цьому етапі новим рівнем інформаційної війни стає війна консцієнтальна (смыслова).

Зміст поняття «консцієнтальної війни» походить від латинського слова *conscientia* – «свідомість», тобто війна пов'язана зі свідомістю, це війна на ураження масової свідомості певного соціуму як цілісної інформаційної системи, руйнування способів і форм самоідентифікації особистості, що веде до зміни форм самовизначення людини в межах її культурно-історичної традиції.

У сучасній науковій думці консцієнтальну війну визначають як психологічну за формою, адже об'єктом ураження стає людська свідомість; цивілізаційну за змістом – її кінцевою метою є «перепрограмування» народів з метою знищення їх ідентичності; інформаційну за засобами, адже сучасні медіа та інформаційні технології дозволяють ефективно створювати будь-яку віртуальну реальність, підмінюючи події реального світу симулякрами.

Хоча консцієнтальна війна використовує пропагандистські стратегії і засоби інформаційної війни, але має більшу небезпеку, адже не лише спотворює інформаційні повідомлення, але й призводить до трансформації віри, знань та переконань. Якщо в інформаційних операціях йдеться про певну структуру нав'язування моделі світу, що покликана забезпечити бажані типи поведінки, то консцієнтальна війна спрямована на повну трансформацію існуючої системи цінностей. Її головним завданням є нав'язування ключових світоглядних настанов країни-агресора до населення країни-жертви, що призводить в результаті до знищення чи поглинання інтелектуального ресурсу країни-жертви та подальшого захоплення чужих територій без супротиву.

Техногенний характер електронної медіареальності, встановлює особливий символічний соціальний порядок, що активно впливає на творення соціальної комунікативної системи. Культуру постмодернізму визначає ідеологія симулякру, що створюється мас-медіа відповідно до

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

інтересів владних інституцій. В консцієнтальних війнах активним засобом впливу стає саме деструктивна пропаганда – доктрини, ідеї чи спеціальні методи впливу на думки, емоції, чи поведінку суспільства, що здійснюються з корисливою метою. Особливою небезпекою володіє деструктивний медіаінформаційний вплив різноманітного медіаконтенту, специфічною ознакою якого є психологічно руйнівний та небезпечний зміст повідомлень, спрямований на руйнування самоідентичності особистості зокрема та соціуму загалом.

Ідентичність – це процес самовизначення людини щодо до традицій та культури. Вона включає релігійну приналежність, тип мови, ключові цінності, що належать даній традиції й культурі. Тому активний наступ на національну ідентичність українців став одним із яскравих проявів російської гібридної агресії. Напередодні військового вторгнення у наукових, політичних і громадських колах росії цілком серйозно обговорювалися ідеї штучності української мови, історії, культури, фіктивності самої української нації. Зокрема, «формою заперечення національної української ідентичності з боку росії є дискредитація окремих явищ, подій, процесів, феноменів, які її конституують. Це, зокрема, історична пам'ять про державотворчі зусилля української еліти XVII-XVIII ст., національно-визвольні змагання ХХ ст., прагнення українців мати власну Помісну Православну Церкву тощо» [6, с.253-254]. Заперечення української ідентичності є не лише частиною російської ідеології, а й одним із напрямів реальної політики, де воно стає тотожним ліквідації будь-яких проявів національного духу українства і здійснюється шляхом просування ідеології «русского мира» як транснаціонального простору поширення російської культури [6, с.255].

Консцієнтальна війна руйнує суспільні архетипи, нав'язуючи ворожі міфи та шкідливі уявлення. Серед засобів масово пропагандистського впливу ключову роль відіграють міфи – соціальні, політичні, економічні, історичні, релігійні (конфесійні), мовні, культурні та етнічні. Зокрема, соціальні міфи репрезентують стереотипні уявлення про стан українського суспільства; політичні міфи використовуються для легітимізації влади та здійснення політичного панування; воєнно-політичні міфи спрямовані на дискредитацію української армії, історичні міфи направлені на хибне трактування історичного минулого України з проєкцією на сьогодення та майбутнє; етнічні міфи нівелюють неповторність української нації, розмивають уявлення про український народ; культурні міфи знецінюють українську культуру, насаджують ідею про вищість російської культурної традиції, а

сучасна релігійна (конфесійна) міфологія вказує про домінування російської православної традиції та апелює до ідентичності за релігійною та конфесійною ознакою [5, с.115-116].

З метою легітимації сакрального статусу власної державності російська політична «еліта» вдається до присвоєння національної української історії, і одним з об'єктів впливу стають бібліотеки.

А. Ассман вводить поняття накопичувачів культурної пам'яті, до яких відносить архіви, музеї та бібліотеки, які втілюють мрію про письмо як «іманентну трансцедентність, як простір індивідуального безсмертя» [1, с.375]. Сьогодні взаємонакладаються дві культури: матеріальна культура письма, що породила прагнення до довговічності, і електронна культура письма, в якій велику роль відіграє насамперед прагнення до необмеженої участі, віртуальної присутності та цілковитої доступності [1, с.422].

Виконання бібліотеками функції формування культурної пам'яті суспільства відбувається завдяки збереженню культурного капіталу нації, який у соціально-філософському вимірі (згідно П. Бурдьє) є своєрідним суспільним артефактом, створеним та накопиченим людством, що забезпечує реалізацію інтелектуальних, морально-ціннісних та соціальних характеристик суспільства, транслюється наступним поколінням у вигляді уречевлених форм культури і тим самим підтримує зв'язки між ними.

З метою знищення української національно-культурної традиції країна-агресор вдається до різних форм бібліоциду – знищення на окупованих територіях передусім підручників з історії України, літератури та взагалі україномовних видань.

Намагаючись унеможливити знищення української духовної спадщини, Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики та Рада з питань розвитку бібліотечної справи у червні 2022 року ініціювали серію публічних експертних дискусій, що мали на меті підвищення поінформованості фахівців бібліотек України щодо організаційно-правових механізмів та успішних практик збереження бібліотечних фондів в умовах неспровокованої військової агресії. Водночас бібліотечні фонди, які є складником інформаційних ресурсів держави, потребують особливої уваги, а також розвитку і захисту, зокрема й від поширення ворожих інформаційних впливів [2, с.24].

Бібліотеки можуть відігравати значну роль у підвищенні рівня медіакультури суспільства. Медіакультура має два взаємопов'язані рівні: суспільний – на якому здійснюється ретрансляція культурних кодів, що

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

найбільш сприйнятні для архетипів суспільної свідомості конкретного соціуму, та індивідуальний – як система засобів інтерпретації повідомлень. Ефективним засобом формування медіакомпетентності як системи знань про медіа, а також вміння і навички практичного їх застосування, стає медіаосвіта, а формування індивідуальної критичності особистості у сприйнятті медіатекстів має стати дієвим механізмом протидії інформаційним викликам сьогодення [3].

Висновки.

Таким чином, розвиток сучасної інформаційної цивілізації – це протистояння різних типів інформаційних систем, де перемогу отримає лише та система, яка буде найбільш досконалою. Адекватною відповіддю на інформаційну агресію країни-загарбника має стати повноцінна інформаційна війна з боку України із проведенням наступальних інформаційних операцій. Необхідно назавжди здолати інформаційний пацифізм і проводити активну інформаційну політику не лише у вітчизняному, але і у міжнародному інформаційному полі. Формування безпеки нації як інформаційної системи забезпечується завдяки збереженню її етнокультурної ідентичності, що відображається у духовних та матеріальних надбаннях її історичної пам'яті та зберігається у національних інформаційних ресурсах. У цьому процесі вітчизняні бібліотеки мають посилити заходи щодо підвищення рівня медіакультури суспільства у протидії ворожим медіавпливам, а також сприяти формуванню національної системи інформаційних ресурсів шляхом оцифрування національної культурної спадщини та підвищення рівня інформаційної культури у їх використанні.

Література

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. Київ: Ніка-Центр, 2012. 440 с.
2. Гула Р.В., Передерій І.Г., Сажко В.В. Вітчизняні архіви, бібліотеки та музеї як об'єкт і суб'єкт консцієнтальної війни в умовах збройної агресії рф проти України. *Вісник ХДАК*. 2022. Вип. 62. С.7-40.
3. Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Роль медіакультури в інформаційних війнах сучасності. *SKHID*. 2022. 3(3). С.66-73.
4. Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Роль інформаційної культури у регулюванні соціальних інформаційних систем. *Вісник Львівського*

університету. Сер. Філософ.-політолог. студії. 2020. Вип. 29. С. 90-97. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.29.12>

5. Мулява В.Д., Григор'єв В.В. Протидія консцієнтальним впливам російської пропаганди на особовий склад Збройних Сил та населення України. *Вісник Національного університету оборони України*. 2021. 2 (60). С.112-119.

6. Світова гібридна війна: український фронт : монографія. За заг. ред. В.П. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017. 496 с.

Тарас Максим'як

магістрант спеціальності «Філософія»

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУТУРОЛОГІЧНИХ ВЧЕНЬ МІЧІО КАЙКУ ТА ЮВАЛА НОЙ ХАРАРІ

Наукові дослідження та розвиток відіграють важливу роль у втіленні прогнозів Мічіо Кайку та Ювала Ноя Харарі. Обидва автори акцентують увагу на значимості наукових досліджень для прискорення технологічного прогресу та розвитку людства.

Мічіо Кайку, у своїй книзі «Майбутнє розуму», пише, що нові технології стають катализаторами для розвитку інших галузей знань, що, в свою чергу, відкривають нові можливості в освіті, науці, медицині та багатьох інших сферах [1]. Він підкреслює, що наукові дослідження та інновації мають потенціал відкрити нові горизонти для пізнання та розвитку людини. Водночас Ювал Ной Харарі, у своїй книзі «21 урок для 21 століття», стверджує, що наукові дослідження та інновації мають величезний потенціал для покращення людського життя. Але щоб ми могли забезпечити, що цей потенціал буде реалізований, нам потрібно зосередити свої зусилля на розробці нових технологій, які сприятимуть справедливому розподілу користі [2]. Харарі також зауважує, що важливо розглядати етичні аспекти наукових досліджень та розвитку технологій, щоб уникнути негативних наслідків для людства та навколишнього середовища.

Для сприяння науковим дослідженням та інноваціям уряди, академічні установи та приватний сектор мають співпрацювати. Уряди можуть

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

стимулювати наукові дослідження та інновації, виділяючи більше коштів на дослідницькі програми, створюючи сприятливе законодавче середовище для науковців та розробників, а також стимулюючи співпрацю між установами та країнами. Уряди також можуть регулювати розвиток технологій, щоб вони відповідали соціальним та екологічним вимогам та підтримували сталий розвиток.

Академічні установи мають забезпечувати високоякісну освіту та проводити передові дослідження у різних галузях науки. Вони можуть залучати відомих науковців, сприяти обміну знань та досвіду між науковцями, а також підтримувати молодих дослідників у їхніх наукових пошуках. Приватний сектор також може грати важливу роль у розвитку наукових досліджень та інновацій. Компанії можуть інвестувати у дослідницькі програми, сприяти комерціалізації технологій, а також створювати партнерства з академічними установами та урядами для спільних проєктів.

Щоб реалізувати прогнози Кайку та Харарі, потрібно також залучати громадськість до дискусії про наукові та технологічні зміни та їх вплив на майбутнє. Люди мають бути свідомі можливостей та викликів, пов'язаних з технологічним прогресом, та брати участь у формуванні відповідальних стратегій розвитку суспільства. У сукупності, реалізація прогнозів Кайку та Харарі залежить від спільних зусиль урядів, академічних установ, приватного сектора та громадськості. Шляхом співпраці та зосередження на відповідальному розвитку технологій, ми можемо досягти бажаних результатів, забезпечуючи збалансований та сталий розвиток, який враховує потреби людей та довкілля.

Важливо також розуміти, що хоча прогнози Кайку та Харарі є думками видатних вчених, майбутнє завжди залишається невизначеним, і реалізація їхніх ідей залежить від безлічі факторів. Тому нам потрібно працювати над прискоренням наукових досліджень та інновацій, вивчаючи та враховуючи можливі наслідки та виклики, які можуть виникнути.

Вивчення та осмислення ідей Кайку та Харарі може допомогти нам бути готовими до майбутніх змін та виробляти стратегії, які дозволять нам користуватися перевагами технологічного прогресу, з одночасним збереженням людської сутності та врахуванням моральних та етичних аспектів. Тільки таким чином ми зможемо забезпечити гармонійне співіснування людей та технологій у майбутньому, відповідно до наших сподівань, цінностей та бажань.

У своїх книгах, Мічіо Кайку та Ювал Ной Харарі розглядають важливість регулювання та контролю нових технологій, щоб забезпечити їх безпечне та етичне використання. Вони розуміють, що відсутність відповідного контролю може призвести до негативних наслідків для людства і планети в цілому. Мічіо Кайку підкреслює, що наука та технології повинні розвиватися в межах етичних рамок, щоб вони слугували загальному благу. Він стверджує, що регулювання та контроль є ключовими для того, щоб впевнитися, що штучний інтелект, біоінженерія та інші технології використовуються відповідально.

Також, у своїй книзі «Номо Deus: Коротка історія майбутнього» Харарі говорить про можливі ризики, пов'язані з безконтрольним розвитком біоінженерії та штучного інтелекту. Він закликає до створення ефективних систем регулювання, які допоможуть забезпечити безпеку та етичність досліджень та розвитку в цих сферах.

Міжнародна співпраця є ключовим фактором у забезпеченні безпечного та етичного розвитку нових технологій. Це стосується не тільки урядів, але й наукових установ та приватного сектора, які мають разом працювати на міжнародному рівні, щоб розробити спільні норми та регулятивні рамки. Щоб полегшити міжнародну співпрацю, можна створити спеціалізовані міжнародні організації та форуми, які займатимуться регулюванням та контролем нових технологій. Ці структури можуть включати представників урядів, наукових установ, приватного сектору, громадськості та експертів з різних галузей.

У міру розвитку технологій, міжнародна співпраця може сприяти гармонізації національних законодавств щодо нових технологій. Це допоможе встановити загальноприйняті стандарти та норми, які враховують різні національні інтереси та сприяють розвитку глобальної економіки.

В цілому, міжнародна співпраця у моніторингу та оцінці впливу нових технологій може допомогти забезпечити гармонійний розвиток науково-технічного прогресу, зменшуючи ризики та негативні наслідки для суспільства, економіки та довкілля. Важливо, щоб уряди, наукові установи, приватний сектор та громадськість підтримували відкритий діалог та співпрацю на міжнародному рівні, щоб разом виробляли стратегії, політики та регулятивні рамки для безпечного та етичного використання нових технологій.

Література

1. Кайку М. Майбутнє Розуму. Львів: Літопис, 2020. 407 с.
2. Харарі Ю. 21 урок для 21-го століття. Київ: Book chef, 2022. 413 с.
3. Харарі Ю. Homo Deus. Людина божественна. За лаштунками майбутнього. Київ: Book chef, 2020. 509 с.

Андрій Матвійчук

студент спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

ПОГЛЯД МОЛОДІ НА ПИТАННЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ВІЙНИ У ХХІ СТ.

У світі, де війни та збройні конфлікти залишаються актуальними проблемами, питання справедливості війни є одним з найскладніших у філософії, етиці. Це актуально для України, яка сьогодні веде справедливу війну і заслуговує на велику діяльну підтримку. Теорія «справедливої війни» формувалась протягом тривалого часу. Її витоки прийнято відносити до Середньовіччя. З того часу світ дуже змінився і у ХХІ столітті погляд на проблему справедливої війни, варто розглядати в іншому ракурсі, при цьому враховуючи думки молоді, яка є рушієм змін, створює нову реальність і здатна змінити думку старшого покоління.

Мета розвідки – проаналізувати поняття «справедлива війна», висвітлити погляди української молоді на питання справедливої війни у ХХІ столітті.

Традиція справедливої війни лежить в площині морального розуміння історичних процесів розвитку людства. Справедлива війна визначається як морально допустима війна, яка відповідає певним критеріям. Справедлива війна – це стан, коли ми сприймаємо військові дії як законні та невідворотні. Досить детально поняття «справедлива війна», її критерії та наслідки проаналізовано в роботі В.Ю. Кравченко, В.І. Пашенко «Практика та теорія «справедливої війни» в ХХІ столітті» [3].

Як зазначає дослідник І.О. Панафідін, ідея «справедливої війни» еволюціонувала від морально виправданої війни в рамках певної системи культурних цінностей до законної війни, право на проведення якої не є правом окремо взятої держави, а – лише усієї міжнародної спільноти. У

своєму дисертаційному дослідженні «Еволюція ідеї справедливої війни в контексті теорії вічного миру (соціально-філософський аналіз)» автор розкриває філософські погляди різних часів на розуміння війни як суспільного явища, які можна класифікувати за двома критеріями: (1) зв'язок між війною і політикою; (2) зв'язок між війною і мораллю [5].

На думку Т.А. Поди, поняття «справедливої війни» не є позитивним концептом, справедливі війни визнаються злом, але меншим і необхідним [6]. Самим невинуватим наслідком війни є смерть цивільних осіб. Тому важливо завжди прагнути до миру. Щоб мир став можливим, необхідно з дитинства культивувати моральні цінності, навчати любити батьківщину і водночас поважати інших людей та народи.

У своєму дослідженні А. Мусулін, виокремлює слова філософа Конфуція, що мир починається з сім'ї: якщо в родині є правильне виховання та злагода, у державі також буде мир. А якщо в родині панує розбрат, він виникне у місті. Якщо ж розбрат почнеться у місті, він пошириться на державу та за її межі; так виникають війни [4]. Сутність «справедливої війни» залежить не тільки від розуміння сутності війни, але й від розуміння сутності справедливості. Найбільш ґрунтовною концепцією справедливості, на яку так чи інакше спиралась усі подальші філософи, можна вважати концепцію Арістотеля.

Сучасний погляд на питання етики в часи війни представив австрійсько-американський теолог і філософ Клеменс Седмак [1].

Важкість війни відчули на собі всі українці з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Ніякі заяви російської влади про необхідність і справедливість цієї війни не є виправданими. А от про те, що Україна веде справедливу війну ні в кого не виникає сумнівів. Досить вразливими до маніпуляції, пропаганди, спонукання до участі в війні, навіть якщо це не відповідає принципам справедливої війни, є молоді люди. Тому важливо вивчати їх думки та погляди на питання справедливої війни, оскільки досить часто саме вони залучаються до війни або як воїни або як жертви [2]. Цей вибір залежить від отримання ними інформації про сутність поняття «справедлива війна», про її наслідки. Молодь може бути залучена до збройних конфліктів, війн через економічну нестабільність, бідність, безробіття або політичну недовіру, що може також вплинути на їх розуміння справедливості війни.

З метою вивчення думок української молоді на питання справедливої війни нами було проведено міні дослідження у форматі опитування через

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

Google Formy. Вік респондентів 21-23 роки, в основному це студенти вищих навчальних закладів. Учасники відповідаючи на питання анкети зазначили, що не зовсім обізнані з концепцією справедливої війни. Важливу роль у формуванні свідомості молодого покоління щодо справедливості війни відіграє освіта. Школи та університети повинні надавати об'єктивну інформацію про різні виклики війн, включаючи їхні наслідки та етичні аспекти. Молодь має мати можливість вивчати різні точки зору, підходи до вирішення конфліктів, мати можливість брати участь у прийнятті рішень, які стосуються війни та миротворчих заходів.

Крім того, молодь має бути освіченою про міжнародні правила ведення війни, зокрема Женевські конвенції, які регулюють поведінку сторін конфлікту, включаючи захист цивільних осіб та військовополонених. Молоді люди мають розуміти важливість дотримання міжнародного гуманітарного права та сприяти його виконанню.

Аналіз результатів анкетування дозволяє зробити також певні узагальнення. На думку більшості опитаних війна може бути виправданою коли це оборонна війна в якій одна держава боронить свою територіальну цілісність і суверенітет від іншої. З останні двадцять років на думку опитаних жоден з військових конфліктів у світі не можна охарактеризувати як справедливу війну.

Висновки. Питання війни і миру на сьогодні є найбільш значущими для всіх її громадян і особливо молоді. Українська молодь не зовсім точно розуміє поняття «справедлива війна», але підкреслює, що війна – це завжди погано, це завжди зло, смерть, сльози і страх. На думку багатьох учасників опитування у війні немає жодного сенсу. Будь-яка війна закінчується перемовинами і укладенням мирного договору. А в цей час гинуть люди, гинуть діти і цього вже не повернути. Тому важливо враховувати голоси молоді та їх думки в процесі прийняття рішень, що стосуються миротворчих операцій та забезпечення справедливості війни.

Література

1. Ворожбит О. Клеменс Седмак: «Мир – це не просто відсутність війни та насильства. Це й справедливість». URL: <https://tyzhden.ua/klemens-sedmak-myr-tse-ne-prosto-vidsutnist-vijny-ta-nasylstva-tse-j-spravedlyvist/>
2. Гончаров К., Бурдига І., Шепелева А. Війна очима молоді: Потрібно щось робити і захищати країну. URL: <https://www.dw.com/uk/viina-ochyma-molodi-potribno-shchos-robyty-i-zakhyshchaty-krainu/a-61265280>

3. Кравченко В.Ю., Пащенко В.І. Практика та теорія «справедливої війни» в ХХІ столітті. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2016. № 1. С.4-12.
4. Мусулін А. Справедлива Війна і Філософія Бойових Мистецтв. URL: <https://newacropolis.org.ua/articles/spravedlyva-viina-i-filosofia-boiovykh-mystetstv>
5. Панафідін І.О. Еволюція ідеї справедливої війни в контексті теорії вічного миру (соціально-філософський аналіз): дисертація. Кривий Ріг, 2014. 200 с.
6. Пода Т.А. Теорія «справедливої війни»: від античності до сучасності. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2016. № 1 (23). С.66-69.

Аліса Мусієнко
магістрантка спеціальності «Політологія»
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ: КЕЙС УКРАЇНИ

У сучасну цифрову епоху, коли інформаційні технології стають невід'ємною частиною нашого повсякденного життя, електронна демократія стає все більш важливою. Україна, як країна з активним громадянським суспільством та інноваційними підходами, так само прямує до цієї глобальної тенденції. Використання електронних технологій для посилення участі громадян у процесах прийняття рішень і розвитку національної демократії дозволяє змінити політичний ландшафт і підвищити рівень довіри громадян до владних структур.

Першим кроком у запровадженні електронної демократії в Україні є забезпечення доступу до Інтернету всіх громадян. Завдяки розгалуженій мережі Інтернет українці мають можливість брати активну участь у політичних дискусіях, висловлювати свою думку та впливати на прийняття рішень. Зростання кількості користувачів Інтернету в Україні свідчить про потенціал електронної демократії в країні.

Успішним прикладом електронної демократії в Україні є електронна петиція. За допомогою спеціально створеної платформи громадяни можуть створювати та підписувати петиції з конкретними вимогами чи

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

пропозиціями. Це дозволяє громадянам активно впливати на формування політики та вирішення важливих питань, що стосуються їх життя та спільних інтересів. Електронні петиції стали ефективним інструментом взаємодії громадян України та влади, забезпечуючи прозорість, швидкість та зручність процесу.

Крім електронних петицій, в Україні розроблені електронні платформи для збору громадської думки та проведення онлайн-консультацій з різних питань. Це дає громадянам можливість активно висловлювати свої пропозиції та думки щодо рішень, які приймаються місцевою чи національною владою. Такий підхід забезпечує широку участь громадськості в процесі прийняття рішень і сприяє підвищенню легітимності та репрезентативності влади.

Проте впровадження електронної демократії також стикається з певними проблемами. Необхідно забезпечити конфіденційність і безпеку персональних даних громадян і боротися з можливими спробами маніпуляцій або зловживань в електронному просторі. Також важливо забезпечити, щоб цифрові інструменти були доступними та інклюзивними для всіх громадян, у тому числі для людей з обмеженими можливостями чи обмеженим доступом до технологій.

Україна має потенціал стати зразком для успішного впровадження електронної демократії. Електронні петиції та інші онлайн-інструменти дозволяють громадянам брати активну участь у розробці політики та прийнятті рішень з важливих питань. Однак важливо пам'ятати про необхідність забезпечення безпеки, прозорості та доступності електронних інструментів усіх громадян. Використання електронної демократії може допомогти покращити участь громадськості, забезпечити широке представництво громадянського суспільства та зміцнити довіру між громадянами та владою.

Україна зробила певні кроки для впровадження електронної демократії, але попереду ще багато роботи. Необхідно забезпечити ефективну комунікацію між громадянами та владою, враховуючи їхні потреби та пропозиції. Для цього електронні платформи необхідно постійно вдосконалювати, забезпечуючи надійний захист персональних даних і гарантуючи прозорість процесу взаємодії.

Отже, електронна демократія в Україні має великий потенціал і перспективи. Це сприяє посиленню участі громадськості, прозорості та впливу громадян на прийняття рішень. Проте успіх впровадження

електронної демократії залежить від забезпечення безпеки, доступності та навчання громадян її використанню. Враховуючи ці аспекти, Україна може стати національним прикладом електронної демократії, що забезпечує активну участь громадян у політичному процесі та сприяє демократичному розвитку країни.

Література

1. Зарубіжний досвід упровадження електронного урядування. Авт. кол.: Т. Камінська, А. Камінський, М. Пасічник та ін.; за заг. ред. проф. С.А.Чукот. К., 2008.
2. Clift S. Articles, speeches, and consulting about e-democracy. URL: <http://stevenclift.com/>
3. Grossman L. K. The Electronic Republic. Reshaping Democracy in the Information Age. N.Y.: Viking (20th Century Fund), 2019.
4. Brack Andy. Noble Phil. E-Democracy around the World: A Survey for the Bertelsmann Foundation. Summer, 2001.

Оксана Патлайчук

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та культурології
Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова*

ЗАКОНОМІРНИЙ ХАРАКТЕР УКРАЇНО-РОСІЙСЬКОГО ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Гострота проблеми реалізації європейського цивілізаційного вибору України обумовлена не тільки і не стільки її внутрішніми потребами та передумовами, а скоріше є наслідком консолідації у відповідь на зовнішній виклик – здійснення Росією реінтеграційної стратегії на пострадянському просторі, чергового «собирання земель русских». Для Європи, а тим більше для України, це питання не є чимось суто теоретичним. І лише через осмислення історичного досвіду можливе розуміння такого багатомірного, полівалентного процесу як цивілізаційне протистояння України і Росії. Виходячи з цього, видається, що досягти незаангажованих об'єктивних оцінок можна тільки за умови системного підходу, що передбачає розгляд

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

еволюції алгоритмів політичних режимів, простеженої протягом досить тривалого історичного часу.

Циклічна замкненість є однією із визначальних особливостей способу буття Російської держави, застряглої у трясовині далекого минулого. Як і століття тому вона «приростає» за рахунок інших народів, і від кожного такого відновлення «исторической справедливости» потерпали і потерпають сусіди.

Впродовж п'яти століть Росія засліплена прагненням до підкорення чужих земель, здійснює одну й ту саму політику. Вона застосовує тактику дискредитації ідеї незалежності держав сусідів, дестабілізації, залякування і підкупу, розширює свою територію, викачує ресурси, які, у свою чергу, спрямовує на нову експансію. Брутально перешкоджаючи функціонуванню легальної влади підкорених держав, будь-яким спробам модернізації, фактично перекреслює можливість їх існування. Ще В. Ключевський визначав історію Росії як історію країни, що колонізується, підкреслюючи, що «область колонізації розширювалась разом з державною її територією... До половини ХІХ століття зовнішнє територіальне розширення держави йде в зворотню пропорційному відношенні до розвитку внутрішньої свободи народу».

У самозображенні «традиційно миролюбна» і незмінно «свята», Московія за п'ятсот років збільшилась майже в сорок разів і жодна з територій не приєдналась добровільно – виключно війнами, завоюваннями, підкупом, шантажем, анексією, асиміляцією окупованого населення або ж докорінним винищенням [1, с.95-96]. На кшталт «добровільного приєднання» Казані до царства Московського в 1552 році, жорстоке винищення населення якої, увічнилось появою фразеологізму – «сирота казанська», а підкорення Сибіру зафіксувалось в чукотському фольклорі в образі лютого лиходія, московського завойовника на прізвисько «Якунін», що можна, приблизно, перекласти як «жорстокий вбивця».

Не завжди вдавалось запровадити повну схему. Однак до неї прагне кожний російський правитель незалежно від історичних змін. В діяльності політичного режиму сучасної Росії чимдалі виразніше простежується цей алгоритм і спостерігаються прямі міжчасові аналогії. Так не можемо не погодитись з думкою С. Нужного, що в «доктрині «Русский Мир» фактично поставлена задача створити (розвинути) ідеологію «єдиного русского народа» шляхом поєднання процесів асиміляції місцевого населення переселенцями з центрально та східно-російських регіонів і формування

стійкого стереотипу в суспільстві та на міжнародному рівні про «недодержавність південно-західної країни» [2, с.90].

Вождизм і формування ієрархічної моделі суспільних відносин, що контролюється корпоративною групою, частково легалізованою у вигляді правлячої партії, а більшою мірою побудованою на неформальній круговій поруці, як переконливо показує український політолог М. Розумний, освячує великодержавні жадання [3, с.163]. Органічною складовою такої політики завжди була гуманітарна інтервенція. Сьогодні використовуючи найрізноманітніші канали впливу на суспільну та індивідуальну свідомість «ідеологи «Русского мира» поставили завдання поступового закріплення постулату «Київська Русь – Московське царство – Російська імперія – СРСР – Росія» [2, с.91]. Містицизм, ритуалізація суспільного життя, через які забезпечується повернення до «самобутності» і власних «витоків духовності» (то в «исконно русский Кенигсберг», то в сакральний Херсонес, то в духовну сирійську купель), стають офіційною ідеологією. Велич задуму і місії, поєднана з параноїдальною впевненістю у злій волі й підступності «ворогів», уможливають те, що брехня офіційної пропаганди, явне порушення законів логіки, принципів етики і людяності у діях та риторичі сприймаються масовою свідомістю, візуалізуються то в міф про «оборонну війну СРСР проти агресії буржуазної Фінляндії», то в привиди «розіп'ятих хлопчиків» на Донбасі. Лідер держави, а разом з ним і кожний адепт великодержавності, за цих умов отримує санкцію на будь-який злочин і обман, стає носієм синдрому «надлюдини» на кшталт «Сталин – отец народов» чи «Путин – наш Бог».

Стан змобілізованості підтримується сильними емоціями – ейфорією від перемог і відчуттям власної всесильності, що чергується зі страхом, нав'язаним уявними загрозами (на зразок кровожерливих американських імперіалістів і українських бандерівців). Масова комунікація стає наскрізно ірраціональною та маніпулятивною. Її дієвість забезпечується потужним фінансуванням, інформаційною закритістю, монологічністю та екзальтацією медіаторів [4]. Для прикладу, одне з перших місць за популярністю займають публікації Роя Медведева. Чотири книги за сім років: «Загадка Путина», «Время Путина», «Владимир Путин – действующий президент» і просто «Владимир Путин», в яких автор прокламував, що *«Россия обрела в самом начале XXI века не только нового лидера, но и новый вектор своего развития, и может быть, на несколько десятилетий вперед»*. Показовими є численні публікації авторів на кшталт Р. Іщенко, в одній з яких останній стверджує:

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

«Общественное мнение в России очень резко прореагировало на фактическую оккупацию Украины Западом и требовало ответных действий, либо в виде прямой посылки войск, либо в виде прозрачной поддержки освободительной борьбы местных антифашистов».

Як уже зазначалось, іманентною складовою розгортання такої політичної моделі є зовнішня експансія, що дозволяє не лише спроекувати сформовані міфи і психологічні комплекси на дійсність, а й досягти в такий спосіб задоволення від розрядки внутрішньої соціальної і політичної напруги. Все, що з 2014 року відбувається в україно-російських відносинах – несприйняття України як суверенної незалежної держави, заяви про те, що «Крим – це перлина в короні Російської імперії, споконвічна російська земля, по-волюнтаристськи, незаконно передана Хрущовим в п'яному угарі зі складу Росії до складу України», а далі за сценарієм – захист «російськомовного населення», «зелені чоловічки», завезені активісти, липові референдуми і уряди, анексія Криму і сплюндрований Донбас – до найдрібніших деталей повторює події 30-х років минулого століття. Небажання сприймати суверенітет Фінляндії, неодноразові заяви Сталіна, про те, що Радянський Союз «надав» незалежність і «поки що» терпить незалежну фінську державу, створення в Москві «Народного уряду» і «народної армії», «Майнівський інцидент» і, нарешті, 30-го листопада 1939 року о 8.00 радянські війська одержали наказ перейти радянсько-фінський кордон та розпочати бойові дії. Хоч офіційно війну так і не було оголошено, Московський мирний договір зафіксував відторгнення від Фінляндії значної частини її території.

Інший яскравий приклад міжчасових аналогій – конкретні політичні судові процеси 40-х років минулого століття і справи сучасних українських політв'язнів – Катинська справа 1940 року і «справа 26 лютого 2014 року».

23 вересня 1939 року гітлерівська Німеччина і сталінський Радянський Союз підписали договір про ненапад і секретну угоду про розподіл сфер впливу у Східній Європі. 1 вересня солдати Вермахту напали на Польщу з заходу, а 17 вересня уже Червона армія перейшла східний польський кордон. В офіційній ноті Москва пояснила ці дії розвалом польської держави і необхідністю захистити переважаюче в цих областях українське і білоруське населення (до болю знайомо!). У радянському полоні опинилося майже двісті п'ятдесят тисяч польських військових. На одну частину з них, це переважно офіцери, чекало вісім спецтаборів НКВС і розстріл, інших розподілили наступним чином: рядових і унтер-офіцерів, уродженців територій Польщі,

що відійшли до СРСР, розпустили по домівках, а тих, чиї родини опинились на території, окупованій фашистами, відправили на радянські фабрики і заводи в глиб країни.

Так, рядовий польської армії В.М. Футервайт разом із своїм полком відступав під ударами німецьких дивізій від Кракова до Ковеля. 18 вересня Ковель захопили радянські війська. Футервайта, оскільки його родина залишилась в окупованому фашистами Кракові, відправили на проживання і на роботу в місто Первомайськ Миколаївської області. 18 липня 1940 року Первомайський РОНКВД *«рассмотрев материалы о преступной деятельности Футервайта В.М., 1896 года рождения, урожденного г. Краков (Германия) нашел: Футервайт В.М. нелегально перешел границу из Германии на сторону СССР, в данный момент антисоветски настроен, намерен перейти на территорию Германии, имеет родственные связи в Германии»* [5]. Виявляється, польський солдат не захищав рідну землю, не боровся з фашизмом, а нелегально перейшов кордон. Антирадянська діяльність полягала в тому, що В.М. Футервайт *«поддерживал письменную связь со своей женой, проживающей в Кракове (Германия)», а також «распространял слухи, что при поддержке Америки восстановится польское государство»* [5]. За вироком – п'ять років виправно-трудоу табір, де і скінчився його життєвий шлях. Символічним є і те, що в справі постійно підкреслюється вихідна належність Кракова Германії, Польща не згадується жодного разу, а можливість «восстановления польского государства» тлумачиться як крамола і антирадянська пропаганда.

Через 75 років, у січні 2015 р., Росія звинувачує заступника голови Меджлісу кримсько-татарського народу Ахтема Чийгоза в організації та участі в масових заворушеннях біля стін кримського парламенту 26 лютого 2014 року. Головною особливістю справи є те, що події сталися на території України, але судила чомусь Росія. У своєму останньому слові А. Чийгоз заявив: *«...судятъ не тих, хто зрадив, хто мав мету і наміри, спрямовані на зміну територіальної цілісності України, хто потім викрадав і вбивав людей, незаконно наділяв себе повноваженнями управляти, судити. Судятъ тих, хто відстоював закони країни, міжнародні норми, правила»* [6]. Вирок – вісім років суворого режиму. Рішення було винесено попри визнане всім світом неправомірне екстериторіальне поширення зони юридичного впливу.

Свою точку зору стосовно подій висловив відомий петербурзький публіцист Борис Вишневський *«...мы должны понимать, что суд учитывает мнение не тех, кто украл, а тех, у кого украли. Крым не наш.*

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

Это ворованное. Ворованное должно быть возвращено. Безо всякого объяснения причин, почему это сделать сложно и нельзя» [7]. Натомість президент РФ Володимир Путін на спільній з президентом США Дональдом Трампом прес-конференції заявляє: *«Мы считаем, что мы провели референдум в строгом соответствии с международным правом, с уставом Организации Объединенных Наций».* Референдум на території суверенної держави з анексією частини території цієї держави, і називається це – демократичним, миротворним актом узгодженим з міжнародним правом. Наче і не було тривалого історичного проміжку – жодних змін ані у реальній політиці, ані у політичній риторичі.

Органічною моделлю правління в російській державі була і є така: культова особа на чолі, а адміністративна піраміда опосередковує взаємодію Господаря і народу. Ця замкнена москвоцентрична ієрархічна піраміда, як наголошує П. Соболев, «не дозволяла і не дозволятиме легітимізації самості і партикуляризму, включення в дієву, непатологічну систему світової комунікації». Починаючи з петровських реформ, розгерметизація російського суспільства, його включення до системи уявлень і понять західної цивілізації, стає кульмінацією «смут». При кожній спробі повернутись обличчям до Заходу механізм саморегуляції вводив Росію в стан агонії і кожна така рецепція оберталась новою формою догматизму, на базі якого засновувалася знову замкнута ієрархічна структура [8, с. 341].

Після розпаду соціалістичного табору та розвалу Радянського Союзу реплікативна система саморегуляції перезапустилась, надавши початок черговому закономірному етапу розвитку замкненої тоталітарної моделі, до того ж значно ускладненому несумісністю амбіцій і потенціалу. Обґрунтовано постає питання, чому в пострадянській Росії виявились невдалими, незавершеними або навіть зазнали цілковитого краху різні модернізаційні проєкти. Деякі російські інтелектуали наголошують на значенні географічного фактору. Так М. Зельов вважає, що цим географічним фактором, імперськими амбіціями, наявністю величезних сировинних колоній намертво заблокована сама можливість модернізації Росії [9].

У діяльності політичного режиму, персоніфікованого президентом Путіним, чим далі ясніше проступають контури імперської геополітичної доктрини Росії: «Москва – Третій Рим», ніякої «вбудованості» в світову економіку, в світову політику, залежності від Заходу. У посланні Федеральним Зборам РФ в березні 2014 року, Путін виклав власний план «возрождения страны и переустройства мира». В черговий раз вибудовується

аналогія з попереднім історичним періодом і, зважаючи на це, Європі варто згадати наказ Тухачевського в ході війни з Польщею в 1920 році: «Через труп белой Польши лежить путь к мировому пожару... Вперед на Запад!»

Не лише політична еліта й опозиція, а й безліч пересічних росіян під впливом фантомної пам'яті марять про відродження колишньої величі імперії будь-якими засобами, не уявляючи собі якими катаклізмами це загрожує. Не хочуть знати реальну криваву історію Росії, не замислюючись називають російськими землі з явно не російськими топонімами, не бажають усвідомлювати, що сучасність не може йти вперед в кайданах минулих злочинів. Брутальна сила і рабська «верноподданость» замішана на істеричній «великодержавності» знову стали домінантою російського суспільного життя. Схоже, росіяни бояться осмислювати це минуле, спрацьовує фрейдівський механізм витіснення, тому і вірять беззастережно Путіну, його міфам про «русский мир» і «собрание земель русских».

Відрив України вони сприймають як особисту трагедію і щосили намагаються повернути Україну на «праведний шлях» в лоно свого «московсько-православного цивілізаційного проекту». Звичайно, в «епоху бобка» (Епштейн М.) і в Росії не всі є бобки, є й інші, названі Ю. Афанасьєвим «голосними». В СРСР їх називали дисидентами, зараз «п'ятою колоною», та оскільки протистоять вони не якійсь системі думки чи ідеології, а безглузду, їх можна вважати не інакомислячими, а просто мислячими. І діють вони, нажаль, знову ж таки дуже по-російськи, кидаючи абсурдний виклик епосі абсурду: поодинці – проти величезної більшості [10]. Позаяк прагне реваншу не якась маленька групка московських політиків, а більшість, то наступ планується і здійснюється на високому владоможному і фінансовому рівні у різних напрямках і різними способами: проникають в економіку і прибирають до своїх рук українські підприємства, використовують розгалужену мережу своєї агентури для дезорганізації української державної машини і всіляко збільшують управлінський хаос, через Московський патріархат постійно навіюють своїм прихожанам негативне ставлення до української державності. Саме масова мобілізація російського населення з приводу подій в Україні «виконує роль медійного прикриття для тактичних політичних і економічних завдань керівництва Російської Федерації» [11]. Таким чином, тоталітарна модель успішно пристосовується до нових умов сучасного світу симулякрів та медійної культури. Це не дозволяє пересічному росіянину зрозуміти: «навіть якщо б і вдалося «брату» проковтнути всю Україну, це б не означало, що її можна

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

переварити». Безсумнівно «все це лише прискорить шлях до мутації, або до самознищення Росії» [8, с. 356].

Кожна із спроб модернізацій в Росії, хоча і спричинених масштабними соціальними кризами, є модернізацією навздогін, підштовхуваною зовнішніми викликами, модернізацією, яка здійснювались зверху авторитарними методами (навіть, якщо і ліберально-демократична), без належного врахування інституційних і соціокультурних передумов. Не є виключенням і останні спроби наблизитись до сучасності, які в дійсності перетворились на консервацію теперішнього: постсоціалістичного асоціального капіталізму та авторитаризму, точніше неототалітаризму. Закономірно, що спостерігається квазіізоморфізм між політичним режимом сучасної Росії та його історичними попередниками. Сформована в результаті агресивної колонізаційної політики сировинна економіка Росії неминуче продукує відповідну соціальну структуру і буде постійно підтримувати існування в країні потужної консервативної соціальної політики, не зацікавленої в прогресивних перетвореннях і успішно блокуватиме їх. Саме в цьому, на наш погляд, знаходиться ключ до розуміння всієї приреченості ідей модернізації Росії.

Висновок. Можна навести низку прикладів ціннісного і світоглядного протистояння Росії з Європою, в якому Україна виступає суб'єктом-частиною Європи. В основі нинішнього етапу протистояння лежать глибинні суперечності, які склалися століттями і формували ментальність народів в результаті тривалого впливу етнічних, природно-географічних і соціокультурних умов життєдіяльності. Як трьохсотрічні «братні обійми», попри катівні і голодомори, не перетворили українців, латвійців, литовців, естонців на азіатів, так і тисячі європейців (українців, поляків, німців, англійців, голландців, французів та інших), що прийшли на царську службу зі своїм європейським духом, не змінили московський азійський дух. Звернення українців до ідеї свободи, яка є засадничою у Європейській (Західній) цивілізації, і якої не було і немає у Росії це, безумовно, принциповий показник того, що український і російський «свої» світи – кардинально відмінні. Виникнення і розвиток цивілізацій – це динамічний пошук людськими спільнотами життєвої моделі, яка б найбільшою мірою відповідала їх уявленням про добробут і справедливість. У «своєй», звичній цивілізації люди знаходять опору і підтримку, захист від небезпек і викликів, що їх несе безперервно змінюваний світ. Спираючись на соціокультурний фундамент, цивілізаційний вибір українського народу – це вибір такого типу

розвитку, в якому людина є вищою цінністю суспільства. Тому у продовж століть через національно-визвольні війни, Революції, реформи, долаючи інверсійні та контрреформаційні тенденції, Україна прокладає інші, відмінні від Росії, шляхи суспільного розвитку, покидаючи постколоніальну, пострадянську «колію». Осмислення історичного досвіду і власної потреби в суспільних змінах є неодмінною умовою створення ефективних механізмів модернізації та розкриття потенціалу самооновлення.

Література

1. Додонов Р.О. Російський погляд на концепцію гібридної війни. В кн.: *Гібридна війна: in verbo et in praxi* : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 94-133.
2. Нужний С.М. Маніпуляція інформаційними ресурсами та організаційними засобами для не- та вербального впливу з метою дезінформації суспільства та політичних махінацій. Сучасні проблеми інформаційної безпеки на транспорті: Матеріали VII всеукраїнської науково-технічної конференції з міжнародною участю. Миколаїв: НУК, 2017. С. 90.
3. Розумний М.М. Справа честі: (Алгоритми національного самоопанування): Політологічні есе. Передм. О. Доній. К.: Смолоскип, 1995. 74 с.
4. Розумний М.М. Виклики національного самовизначення: монографія К.: НІСД, 2016. 196с.
5. Державний архів Миколаївської області. Р-58-59, оп.2, спр.4999.
6. Полозов Н. Приговор Ахтему Чийгозу: За что Россия судила заместителя главы Мейджлиса. URL: <https://panoptikon.org/articles/97044-kak-poroshenko-otreagiroval-na-vynesennyjj-prigovor-chijgozu.html>
7. Вишневский Б. Российский журналист Вишневский: Крым не наш. Это ворованое. Ворованое должно быть возвращено. 14.12.2014. URL: <https://gordonua.com/news/crimea/rossiyskiy-zhurnalist-vishnevskiy-krym-ne-nash-eto-vorovannoe-vorovannoe-dolzno-byt-vozvrashcheno-56033.html>
8. Соболь П.П. Усталені принципи ставлення Росії до України. *Гуманітарний вісник НУК: зб. наук. праць*. Вип.7. Миколаїв: «Іліон», 2014. С.337-360.
9. Зелев М. Пространственное развитие: Проклятие Сибири. 03.9.2013. URL: <https://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2013/09/03/proklyate-sibiri>
10. Епштейн М. От совка к бобку. Политика на грани гротеска. К.: Дух і Літера, 2016. 312 с.

11. Головаха Е. Поки що наша єдина надія – західний контроль. «Дзеркало тижня». Випуск № 13, 26 лютого 2016.

Андрій Радченко

магістрант спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

НА ПОРОЗІ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

У даній роботі я хочу акцентувати увагу на наслідки розвитку нейромереж, в першу чергу, мовних моделей нейромереж, які можуть спілкуватися, умовно кажучи, подібно людині. Здебільшого йдеться про модель GPT-4 [1]. GPT-4 – це сучасна і сама розвинена модель, яка вже представляє собою дещо більше, ніж просто модель для чат-ботів. Серед основних можливостей цієї моделі я виділю тільки ті, які перевіряв власноруч: генерування відповідей на питання у вигляді тезисів/текстів на доволі широкий спектр тем; генерування кодів утиліт/невеликих програм для різних мов програмування, навіть якщо алгоритм є нетривіальним; переклад текстів – перекладає краще, ніж, наприклад, google translate.

Якщо звернути увагу на першу можливість, то це, очевидно, створює загрози для системи освіти, а саме:

1) Заміна викладачів: існує побоювання, що GPT та інші технології ШІ можуть замінити викладачів, що призведе до скорочення робочих місць в освітній сфері та зменшення взаємодії між вчителями та студентами;

2) Збільшення академічної недобросовісності: за допомогою GPT студенти можуть створювати плагіатні чи фальшиві роботи, що ускладнює контроль за академічною чесністю та оцінку їх знань та навичок;

3) Втрата навичок міжособистісного спілкування: зростання залежності від технології може призвести до зниження навичок міжособистісного спілкування та взаємодії, оскільки студенти можуть спілкуватися з GPT замість спілкування з однокласниками та викладачами;

4) Зниження якості освіти: якщо використання GPT буде неконтрольованим або не буде належним чином інтегроване в навчальний процес, це може призвести до зниження якості освіти, оскільки студенти можуть стати менш мотивованими та менше навчатися.

Зараз час показати найбільшу небезпеки моделі GPT-4 в системі освіти. Усі вище написані загрози освіти були сформульовані не мною, а самою GPT-4, яка відповідала на питання: «Якими є негативні ефекти розвитку моделей GPT на систему освіти?». Інакше кажучи, модель нейромережі вже знаходиться на тому рівні, що неможливо відрізнити написаний текст, якщо він є відповіддю на деяке питання або тему, від того, що могла б відповісти людина. Це створює нечувані можливості для того, щоб учні, студенти та навіть викладачі не писали роботи самостійно, а просто задавали відповідну тему нейромережі і вона давала *достовірну* і навіть *розгорнуту* відповідь. Достатньо буде задати тему і нейромережа, використовуючи самі нові дані, зможе написати все сама. Наразі ситуація, на мою думку, виглядає так, що усі наступні види робіт в найближче десятиліття стануть майже безглуздими: письмові відповіді на задану тему, включаючи реферати; створення презентацій на задану тему як окремий вид роботи; написання оглядових наукових статей або вступу та обзору існуючої літератури на певну тему; створення оглядових монографій, які тільки передають існуючі точки зору.

Якщо це можливо система освіти на заданий виклик повинна дати відповідь у вигляді оцінки знань та навичок студента через *живе спілкування (діалог) на відповідну тему з висловлюванням власних думок і власного відношення до теми*, а зовсім не через написання письмових робіт. В іншому випадку якість освіти буде знижуватись з кожним кроком розвитку подібних нейромереж.

Під питанням навіть знаходиться написання дипломних робіт, якщо вони в першу чергу стосуються саме гуманітарних дисциплін, тому що нейромережа, яка навчена на самих свіжих даних зможе проаналізувати науковий матеріал і сама створити роботу, яку тільки необхідно буде перевірити на помилки. Захист роботи в такій ситуації також не є особливою проблемою: достатньо буде прочитати матеріал, задати уточнюючі питання нейромережі і запам'ятати це. Нехай такий захист буде не ідеальним, але все ж він буде на достатньому рівні.

Наукова спільнота вже зіткнулася з ситуацією, коли модель GPT-3 (навіть не GPT-4) вказувалася в якості співавтора в наукових статтях [2]. Деякі західні журнали, відповідно, заборонили таке співавторство [3], але, як зрозуміло, тим самим автори можуть просто технічно викинути таке співавторство, показуючи, що тільки вони особисто є авторами відповідних робіт.

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

Чи можна якось відрізнити написане нейромережою від людського творіння? Тільки у випадку, коли людина цікавиться відповідною темою, має власну думку або акценти і, відповідно, має власний *стиль* відповіді. Саме стиль, який навіть важко визначати, що ж він таке, може бути тим, що відрізнити відповідь нейромережі від людини, хоча знову ж таки, це не буде однозначно достовірно.

Серед позитивних впливів подібних нейромереж на розвиток науки можна виділити пошуково-аналітичні можливості. Справа в тому, що на сьогоднішній день складно або майже неможливо слідкувати за усіма статтями, які виходять в усіх наукових журналах на відповідну тему. Це в будь-якому випадку потребує значних часових витрат. Нейромережа, аналізуючи нові статті, може одразу видавати список літератури або нові ідеї з посиланнями на відповідну статтю, що значно прискорить аналіз існуючої інформації. Тим самим дуже важлива проблема великих об'ємів знань, які важко охопити одній людині, може бути вирішена (хоча, звісно, тут на перепоні в деякій мірі стають права інтелектуальної власності).

Завдяки цьому збільшиться кількість можливих міждисциплінарних зв'язків, з'явиться можливість знаходження аналогій або деяких закономірних відношень в зовсім різних галузях знань. Більш того, уже сьогодні в плані знаходження закономірностей в деяких науках моделі подібні до GPT-4 здатні пропонувати нові хімічні речовини: ліки, або, як виявилось – нові бойові отруйні речовини [4]. З кожним кроком свого розвитку, вони будуть здатні пропонувати нові матеріали або методи рішення тієї чи іншої проблеми. Наприклад, моделі GPT-4 необхідно було знайти сполуки, які за ефектом на тіло людини схожі з відомими ліками від лейкемії [1]. Вона дала відповідь в якості якоїсь нової речовини, яка точно не є запатентованою, чи правильно чи ні – не повідомляють. Відповідно, вирішення таких задач дасть нечуваний розвиток різних форм *інженерії*, і тому не буде перебільшення сказати, що зараз світ знаходиться на порозі «*інженерно-технічної революції*».

Звісно, це також створює великий перелік небезпек, починаючи від того, що такі моделі можуть брехати [1], продовжуючи тим, що вони можуть десь помилятися (знайти таку помилку дуже складно) і закінчуючи етичними та конфіденційними проблемами.

Якщо ж взяти вплив такого розвитку на економічні аспекти суспільства, то деякі професії можуть зникнути, суттєво змінитися або скоротитися в чисельності своїх працівників. Наприклад, видається можливим, що сфера ІТ

з кожним кроком розвитку подібних моделей буде перетворюватись на все більше і більше абстрактну роботу, де необхідно оперувати даними високого рівня, і все менше і менше спускатися на рівень написання програмного коду. В свою чергу це призведе до необхідності пристосовуватися або перекваліфіковуватися для цілого ряду професій, що, на жаль, не кожен здатен зробити. Це пряма дорога до можливих соціальних криз і потрясінь.

І ще один момент, на який треба звернути увагу, хоча він стосується інших типів нейромереж. Вже сьогодні нейромережі здатні генерувати дуже детальні і реалістичні зображення. Через десятиліття все прийде до того, що можна буде генерувати будь-які зображення та відео, що ставить під загрозу демократію та може посилити автократичні режими завдяки можливій демонстрації фейкових новин. Рано чи пізно настане час, коли ЗМІ в важливих питаннях не можна буде довіряти, бо не буде ніякої гарантії того, що новина не сфабрикована. Тим самим, з урахування глобалізації, постає можливим умовний розпад суспільств на групи по інтересам, коли, з одного боку, буде реальна відкритість кордонів, а з іншого – «віртуальність» формованої реальності приведе до умовної замкнутості суспільств або їх частин, що в свою чергу знищить інтерес до політики та поняття «нації» або «народу» як такого. Це, звісно, лише припущення, проте знання можливої фейковості усього інформаційного контенту, як мені здається, може привести саме до такого сценарію.

Хоча всі наслідки розвитку подібних нейромереж неможливо вказати і передбачити, але вже стає зрозумілим, що світ знаходиться на порозі нової суспільної трансформації, яка може привести як до покращення життя людей (знаходження нових ліків, нових матеріалів, спрощення професій, збільшення продуктивності роботи), так і до негативних результатів (зменшення якості освіти, нові військові технології, більш токсичні речовини, можливе безробіття), на які людству необхідно дати гідну відповідь.

Література

1. GPT-4 Technical Report. 2023. <https://cdn.openai.com/papers/gpt-4.pdf>
2. Stokel-Walker C. ChatGPT listed as author on research papers: many scientists disapprove. *Chris Stokel-Walker*. 2023. <https://www.nature.com/articles/d41586-023-00107-z>
3. Brainard J. As scientists explore AI-written text, journals hammer out policies. 2023. <https://www.science.org/content/article/scientists-explore-ai-written-text-journals-hammer-policies>

4. Urbina F., Lentzos F., Invernizzi C., Ekins S. Dual use of artificial-intelligence-powered drug discovery. *Nature Machine Intelligence*. 2022. <https://www.nature.com/articles/s42256-022-00465-9>

Дар'я Россінська

студентка спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

ЦІННІСТЬ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ЯК ВТІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ

Питання людського існування було цікавим і дискусійним від початку існування самих людей. У важкі часи ми ставимося до таких, вельми делікатних тем з ще більшою увагою, тому що, саме тоді дехто починає вважати, що має право вирішувати – чиє життя є цінним, а хто на нього не заслуговує. Покоління німецької інтелігенції, яке пережило Першу світову війну та прихід до влади нацизму, філософія екзистенціалізму цікавила насамперед тим, що вона концентрувала увагу на кризових ситуаціях у житті людини, намагалась розглянути її в умовах складних історичних випробувань. А зараз в Україні історія формується прямо на наших очах, тому дуже важливо не забувати про те, чому життя кожної матері, дитини чи солдата є цінним.

Мета: розглянути питання цінності людських життів, в різних обставинах і контекстах; питання переоцінки життєвих цінностей, спричинене війною.

1. Цінність людського життя в мирний і воєнний час. Війна є практикою насильницького вирішення того конфлікту інтересів та досягнення цілей держав, спільнот або корпорацій, наслідком якого є знищення іншої сторони або визнання нею становища, нав'язаного переможцем. Захисна війна, коли вона є вдалою, примушує агресора частково або повністю відмовитися від його планів. Війни є системним явищем, яке змінює в певному відношенні порядок речей у світі. Вони призводять до руйнування держав чи їх частин, втрати чи розширення територій, зміни соціального становища певних спільнот, перерозподілу сфер впливу економічних чи політичних суб'єктів тощо. На шляху свого

становлення людство не завжди вважало, що життя людини має якусь особливу значимість. І тільки гуманізм як соціальне явище став розглядати людське життя як вищу цінність. Однак і після цього залишилося безліч протиріч. Оскільки життя нерідко може бути принесене в жертву в ім'я інших цінностей. Та й самі люди не завжди пам'ятають про те, що володіють таким скарбом. На практиці цінність людського життя розшифровується в декількох базових принципах.

- По-перше, якщо вважати, що це найбільш значуща і важлива річ у світі, то тоді потрібно визнавати право будь-якої людини на її збереження. І тут знову виникає питання про лиходіїв і їх право продовжувати жити, відібравши життя у інших людей.

- Другий принцип – бережливе ставлення до будь-яких його проявів. Це означає, що потрібно берегти і власне, і чуже життя.

Українці, як і всі інші, мають право забезпечувати вартість власного свого життя ціною життя ворогів. Зрозуміло, що вороги мають однозначно трактовані як нападники. Тобто, «вбивство не небезпечних ворогів буде порушенням фундаментальної цінності людського життя. Хоч як нелюдяною є кожна війна, то народ, який шанує себе, і свідомо своєї приналежності до нього людина, мають не тільки право, але й обов'язок в обороні найшляхетніших вартостей людства – волі, справедливості, національної незалежності, сповіді віри в Бога, своєї рідної Христової Церкви і Божого миру між народами світу зробити все, щоб відкрити шлях для встановлення Божого закону на своїй землі» [1].

У мирний час ми співвідносимо своє життя з існуванням таких спільнот, як родина, професійні групи, віртуальні чи реальні об'єднання за інтересами, з громадою як політичним суб'єктом тощо. Життєвий світ війни відмінний. Сфери власного та іншого розподіляються інакше, мають різні значення. Зростає щільність суспільного життя. Навіть не беручи участі у воєнних діях, ми сильніше переживаємо спільну долю зі своїми співгромадянами. У небезпеці ми виявляємося в позитивному сенсі більш взаємозалежними і уважними один до одного. Завдяки цій взаємності ми стаємо активнішими у своїй спільноті, більше переймаємося державними справами, а держава стає предметом відповідальності громадян.

2. Порівнювання життів та їх вартості. У теорії всі люди визнають цінність людського життя, однак коли справа доходить до практичних речей, то у людей з'являються сумніви. Ось Гітлер заслуговував того, щоб йому зберегли життя, якби була така можливість? А маніяк небезпечний для

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

життів інших, повинен жити або померти? Ці питання порушують головні моральні цінності людського життя і уявлення про те, чи є воно найважливішою цінністю.

Життя людини – це величезна цінність. Вона не є співмірною з будь-якою іншою цінністю. В цьому сенсі вона подібна трансфінітному числу, яке за визначенням більше будь-якого цілого або дійсного числа. Але математики визначили алгоритми, за якими можна працювати з трансфінітними числами, тобто з нескінченностями. І виявляється, одна нескінченність може виявитися більше іншої і так далі.

Зазвичай питання про цінність життя у філософії зводиться до питання про її осмисленість. Якщо людина існує з розумінням того, навіщо вона живе, якщо вона ставить перед собою якісь духовні цілі, то її життя цінне, а якщо сенс відсутній, то й існування на землі знецінюється, та все ж таки, не можу не зазначити, що пошук цілі в моєму розумінні їй рівноцінний.

У воєнний час кожне людське життя не має бути знецінене. В протилежному випадку ж можна було б вирішувати кому жити, а кому ні. І коли хтось звеличує себе до його рівня – ми і отримуємо одне з найбільших лих – війну. Кожна дитина, матір, школяр чи пенсіонер мають право жити не ховаючись від ракет, і зрозуміло, що, в першу чергу, кожен з нас має починати з себе, але в тяжкі часи ми консолідуємося. В різних людей є різні можливості, тому різний рівень підтримки різним соціальним групам і надається. Доля та випадок лише відають скільки і кому залишилося часу. Кожна смерть є трагедією як для сім'ї, так і для нації, якій довелося зіткнутися з війною. Зважаючи на контекст треба розуміти, є різниця між смертями на полі бою і смертями за причин, що не стосуються тяжби війни. Смерть держслужбовців, чийхось дочок і синів, смерті щойно народжених дітей від вибухів у пологових будинках, так само як і смерті воєнзобов'язаних – це втрата і біль не тільки країни, а й всього світу, в якому ця війна була допущена.

Отже, трансфінітна теорія дає підстави вважати, що в якихось випадках можна пожертвувати своїм життям (наприклад, коли йдеться про порятунок багатьох інших життів хороших людей) або вбити когось для свого порятунку, своїх близьких і друзів від погибелі. До речі, якщо хтось нападає, зловмисно посягає на чийсь життя, то його можна знищувати в будь-якій кількості навіть щоб відвести ризик. Те, що з цим доводиться зіткнутися, і відрізняє питання цінності в мирний і воєнний час.

3. Цінності і процес усвідомлення під час війни. Починаючи з ранніх етапів свого життя людство намагається відповісти на питання про те, що таке цінність, що більш-менш цінно. За тисячоліття склалися загальні уявлення з цього питання. Буденна свідомість під цінністю розуміє таку характеристику явища, як її особливу значимість для окремої людини, для суспільства або для всієї цивілізації в цілому. Вивчення проблеми цінностей пройшло довгу еволюцію, і сьогодні філософія вважає, що є різні їхні види і характеристики. Єдиної точки зору на те, яка природа цінностей і чи можуть вони бути об'єктивними або завжди є суб'єктивними, не існує. Мислителі не можуть дати однозначну дефініцію цього поняття. У загальному вигляді філософи вважають, що цінність – сукупність духовних і матеріальних об'єктів, що задовольняють потреби людини.

При цьому поняття цінностей має соціальний характер. Суспільство формує комплекс важливих об'єктів, які сприяють розвитку суспільства і людей в нім. Ціннісна орієнтація є найважливішим компонентом у структурі особистості. Через них людина виходить на визначення сенсу і цінності людського життя в цілому. Важливі об'єкти є орієнтуючими на життєвому шляху маяками. Головні цінності людського життя допомагають людині обрати вектор життєвого руху. Вони є певним стрижнем свідомості і світосприйняття особистості. При цьому суспільство прагне виробити у людей якісь універсальні цінності, які необхідні соціуму для ефективного функціонування та самозбереження.

Кожна епоха виробляє свій набір соціально-значущих цінностей, проте залишаються якісь універсальні, загальнолюдські цінності: свобода, мир, рівність. Але кожна людина, крім цього, формує і власний пакет важливих об'єктів, саме їх наявність свідчить про зрілість особистості. Вони називаються індивідуальними цінностями, і вони, в першу чергу, впливають на повсякденні вчинки людини. В аксіології виділяються різні види цінностей, які класифікуються, виходячи з різних підстав:

- За ступенем універсальності. У цьому випадку говорять про універсальні, групові та особисті цінності.

- За формами культури. З цієї основи виділяють матеріальні та духовні цінності.

- За видами діяльності. У такій класифікації виділяють безліч видів, у тому числі естетичні, релігійні, моральні, екзистенційні, політичні, правові, наукові.

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

У роки війни відбувається їх переоцінка. Довоєнний, мирний спосіб життя починає сприйматися людьми як справжня цінність. Картини загибелі товаришів по службі на війні, відчуття постійної смертельної небезпеки змінюють людину внутрішньо, змушуючи її страждати, і в той же час зміцнюють у людях мужність, волю до перемоги. Справді, війна накладає відбиток на життя кожної людини, змінює її внутрішній світ, погляди. Люди по-новому осмислюють найвищі моральні цінності.

Немає нічого руйнівнішого за війну. Тільки справжня людина, стійка і вольова, зможе не зламатися під натиском болю і мук, що приносяться війною. Така людина стане ще сильнішою і присвятить своє життя служінню Батьківщині та істинним цінностям, які протистоять війні та проголошують на землі царство миру.

Безумовно, сприйняття світу під час війни змінюється докорінно. Так само як і людські цінності. Те, що раніше вважалося важливим, втрачає свою привабливість і з точки зору сьогодення бачиться нікчемним. Рівень доходів, службова кар'єра, всі ознаки життєвого успіху стираються перед обличчям смерті і загального руйнування. Та треба зазначити, що війни інколи тривають не місяці, а роки, тому, знаходячись в безпечному місці, абсолютно нормально знову повернутися до вищезазначених орієнтирів. Знов таки для себе та своїх близьких, бо це найважливіше, що можна уявити.

Ми живемо у світі різних цінностей, які безперестанку конфліктують між собою. Одна цінність вимагає інколи жертвувати або значно обмежувати іншу. І кожен з нас має певні цінності, задля яких готовий померти або в ім'я яких готовий жертвувати іншими цінностями, – в тому числі і, в певних ситуаціях, життям іншої людини. Зрозуміло, що кінцевою умовою інтенсивного пізнання світу є біологічне життя. Але людина є чимось значно більше, аніж тільки триваючим в часі біологічним організмом. Це наше власне індивідуальне вибудовування і проживання життя і наш власний, індивідуальний світ цінностей надають йому вартість і сенс. І я б хотіла наполягти, що людяність є дуже важливою, в будь який час, при будь яких умовах. Злочинність дій проти людяності полягає не лише у вимірі матеріальних втрат та статистики смертей.

Більш загрозливим є їх вплив на суспільну свідомість. Зло антигуманізму полягає у спрямуванні вбити людське заживо, зруйнувати умови та можливості відтворення особистісного існування людей і суспільного буття загалом. Звісно, злочинці часто мають прагматичні наміри. Кінцевою метою їх є певні матеріальні блага, політичні вигоди тощо. Але на

заваді цьому стають люди, їхня незгода, особиста свідомість. Нелюд на шляху до своєї мети зневажає буття іншої людини, її свободу, внутрішній світ, право цілих груп людей чи націй на життя згідно з їхнім власним розумінням. Ось тоді злочинні дії спрямовуються на подолання можливого спротиву шляхом руйнування людського буття, на знищення спільнот людей, що опиняються «зайвими».

Під час війни змінюються поняття добра і зла. Замість «Я» та «Інші», з'являється дихотомія «свої» та «вороги». Деструктивних осіб у мирний час ізолюють від суспільства, перевиховують, дають їм шанс на виправлення, дбають про їхні права. Коли йде війна, іншого не вважають за таку саму людину, за рівноправного вже тому, що він належить до ворожої сторони. Ворог не обов'язково негідник, але він небезпечний для нашого світу, і це є підставою для його знищення чи поневолення. Агресія походить з боку нападника, але вона виникає навзаєм й у сторони, яка захищається. Оборонець змушений призвичаїтися до того, що інший є ворогом, і на постріл має бути постріл у відповідь. Безвідповідальність у війні, множачи страждання людей, є злочинною.

Поділ на своїх та чужих впливає на звичні людські почуття. Страх і радість за «наших» обернені за значенням зі ставленням до ворожих «інших», адже їхні невдачі, їхні смерті навіть зміцнюють наші надії на перемогу.

Висновок.

Ми лише поверхнево доторкнулися до питання про те, чи має хтось право вирішувати за інших чи є їх життя цінним і чи йдеться про фізичне існування чи про щось більше, неосяжне з першого погляду. Також про те, як люди реагують на війну, те як це їх змінює. Ще ми роглянули таке поняття, як людяність, в контексті різних обставин. І підсумовуючи, зрозуміли, що в будь-якому контексті життя однієї людини є неймовірно важливим, і так само важливим є і життя цілого народу, та є речі, заради яких, вони готові їм пожертвувати, та які на їх думку цього варті. І ніхто не має права вирішувати кому жити, а кому – ні.

Література

1. 125 думок патріярха Йосифа Сліпого. 125 років із дня народження. Свічадо, Львів. 2017. С. 36.
2. Гриневич В. Міт війни та війна мітів. *Критика*. 2005. № 5. С. 2-8.

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

3. Лютер М. Могут ли воины обрести Царство Небесное. В кн.: Лютер М. Время молчания прошло: Избранные произведения 1520-1526 гг. Х.: Око, 1994. С.181-224.

4. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Вид-во: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 160 с.

Анна Семеренко

студентка спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

МОРАЛЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ФЕНОМЕН

Актуальність теми визначається розумінням того, що мораль, як соціальне явище, історично й традиційно присутня у процесах упорядкування, організації та регуляції відносин між людьми; вона активно бере участь у створенні та впровадженні ефективних механізмів соціальної взаємодії, безпосередньо спрямованих на оптимізацію й раціоналізацію діяльності людини.

Акцентуємо увагу на тому, що мораль є важливим феноменом, який задіяний у багатоаспектних процесах регулювання суспільних взаємовідносин. Оскільки мораль як суспільний феномен має соціальну основу і слугує засобом забезпечення балансу інтересів конкретних осіб, вона є формою суспільної свідомості, в якій відображається морально дійсність, пізнання й оцінювання котрої проявляється насамперед у значущій поведінці членів конкретного суспільства.

В цілому, мораль як філософський феномен є досить актуальною темою для дослідження з кількох причин. По-перше, морально успішно важливу роль у соціальному житті людей і суспільства загалом, визначаючи стандарти поведінки та взаємодії між людьми. По-друге, моральні питання є постійним предметом дискусії в різних сферах життя, таких як політика, право, медицина, бізнес та інші. По-третє, із зростанням розуміння різноманітності культури та цінностей у світі, дослідження моралі як феномен стає особливою причиною розвитку толерантності та міжкультурного діалогу. Крім того, мораль як феномен є об'єктом дослідження не лише філософів, але й психологів, соціологів, антропологів та

інших науковців. Міждисциплінарний підхід до вивчення моралі дозволяє розглядати цей феномен з різних точок зору та з'ясувати його роль та значення в аспектах життя людини. Отже, вивчення моралі як філософського феномену є актуальним завданням науковців, які прагнуть розкрити природу моральних цінностей, розглянути їх та значення в суспільстві та дослідити можливості формування та розвитку моральної свідомості людей. В силу перерахованих вище причин наше дослідження є необхідним, а його актуальність не викликає сумнівів.

Метою роботи є осмислення сутності моралі як соціального феномену та з'ясування її ролі у системі соціальних уявлень теперішнього суспільства.

Науково-теоретичною базою дослідження стала філософсько-етична спадщина мислителів античності й учених наступних цивілізаційних епох, а також сучасників. Солон і Піфагор, Геракліт і Протагор, Платон і Арістотель, Епікур і Цицерона обґрунтовували своє розуміння моралі, справедливості, рівності, виокремлювали її важливість для гармонійного розвитку суспільства. Моральним особливостям розвитку суспільних відносин присвячено класичні праці видатних зарубіжних учених, зокрема таких, як Бентам І., Гегель Г., Гессен Й., Дьюї Дж., Кант І., Маркузе Г., Мур Дж., Ніцше Ф., Рассел Б., Феєрбах Л., Фройд З., Шопенгауер А. тощо

Більш деталізовано мораль як предмет наукових досліджень та філософських шукань у тексті курсової роботи. Водночас, вважаємо за необхідне зауважити, що незважаючи на значний літературний доробок та ряд захищених дисертацій, з різних аспектів дослідження феномену моралі усе ж чимало актуальних проблем залишилося поза увагою сучасних науковців.

«Мораль як феномен: соціально-філософський аспект проблеми» є стрижневим вектором дослідного осмислення, який містить, як правило, три проблемні контексти: встановлює стан наукового дослідження обраної теми роботи, визначає сутність моралі, її генезу як філософсько-етичної категорії, а також місце категорій моралі та цінність їх як соціальних і суспільних явищ та ефективних чинників регуляції суспільних відносин, впливу феномену моралі на формування системи спеціальних уявлень про сприйняття сучасним українським соціумом.

Проблемний вектор – *«мораль як соціальний феномен»*, котрий також складається з трьох тематичних контекстів розкриває та доводить, що норми моралі є загальновизнаними правилами поведінки, а точніше – правилами поведінки загального, а не індивідуального характеру. Оскільки мораль

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

формує спеціальні якості особистості, здатної позитивно впливати на дотримання такого порядку. Виховуючи почуття милосердя, стійкості до спокус, мораль, однак, не закликає до упокорювання, всепрощення, неспротивізму. Обов'язком моральної людини вважається захист пригноблених, немічних, нетерпимість щодо аморальних діянь, протидія їм. Законне право необхідної оборони ґрунтується на моральному обов'язку самозахисту, захисту слабких від злочинного нападу. Саме це вважається однією підставою застосування сили для виконання морального обов'язку, що є ознакою моральної регуляції поведінки особистості.

Проблемний вектор – *«етичні колізії ХХ століття та сучасні тенденції розвитку моралі»* є вкрай актуальним в контексті тенденцій розвитку сучасного світу, де зростає складність міжнародних відносин, розвивається технологічний прогрес та змінюються цінності суспільства. Зосереджуємо увагу на вивченні етичних колізій ХХ століття, таких як масові насильства, війни та геноциди, а також на визначенні сучасних тенденцій розвитку моралі, таких як глобалізація, культурний релятивізм та етичні дилеми, пов'язані зі змінами в суспільних цінностях та моральних стандартах, а також на порівнянні різних підходів до етичних питань у різних культурах та на розгляді можливостей розвитку універсальних етичних стандартів, які б ураховували різні культурні контексти.

Висновки.

Мораль – це не тільки позаінституційна форма суспільної свідомості, як вважалось раніше, а й відповідний соціальний інститут, що виконує в суспільстві (разом з регулятивною) функції пізнання, комунікації, виховання, успадкування тощо. Центром моральної регуляції є моральна норма, яка має загальний характер. Якщо релігія апелює насамперед до віруючих, то мораль однаково вимогливо ставиться до всіх. Загальність моральної норми полягає не в тому, що її ніхто ніколи не порушує, а в тому, що кожна людина потребує її дотримання для себе. Моральні норми дають можливість людині оцінювати свої і чужі вчинки, співставити їх з еталоном, спрямовувати й регулювати відносини з іншими людьми.

Мораль відіграє роль найважливішого соціального регулювального чинника і цілеспрямовано впливає на розвиток і вдосконалення не лише окремого індивіда, але і соціуму в цілому. Внутрішній зв'язок філософської проблематики з певними напрямками моралістичного світогляду безумовний, але й існують принципові відмінності між цими двома способами мислення. Тому питання про співвідношення філософії з моральною свідомістю

неодноразово ставало гострою проблемою. Філософи не тільки приймали в систему своїх суджень деякі моральні постулати та моралістичні способи аргументації, але й інколи зовсім критично ставились до відтворення моральних ідей в сфері філософського мислення, протиставляючи наївному моралізуванню сувору об'єктивність неупередженого дослідження або реального історичного досвіду.

Особливість моралі, як засобу регуляції людської діяльності полягає в тому, що моралістичні вимоги й оцінки, безпосередньо виробляються масовою свідомістю, санкціонуються волею суспільства та претендують на загальнолюдську значимість, усвідомлюються й формулюються у вигляді норм однотипної поведінки, а також принципів та ідеалів, які мають ціннісні обґрунтування і для своєї реалізації вимагають усвідомлення окремими індивідами у вигляді особистого переконання і мотиву. І це стосується не лише окремих вчинків, поведінки індивідів чи груп, але й до життєвого устрою суспільства в цілому. Маючи такі особливості, мораль – як засіб регуляції діяльності, виступає специфічною формою свідомості, має своїм предметом моралістичні аспекти не тільки повсякденного індивідуального та колективного життя, але й ставлення індивідів до процесу історичного розвитку.

Назарій Склярів

студент спеціальності «Політологія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

БРЕНДИНГ ТЕРИТОРІЇ ЯК ВЕКТОР ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Концептуальні та практичні засади виконавчої влади в Україні мають важливе значення для забезпечення ефективного та стабільного функціонування держави. Принципи децентралізації, підзвітності, прозорості та відкритості, а також компетентність і професіоналізм органів виконавчої влади є ключовими факторами розвитку держави та задоволення потреб громадян. Виконавча влада України має співпрацювати з іншими державними інституціями та залучати громадськість до процесу прийняття

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

рішень. Лише впроваджуючи ці принципи, можна безперервно функціонувати виконавчій владі та досягти загального розвитку країни.

Одним із ключових аспектів брендингу території є створення та поширення цілісного та привабливого іміджу країни. Імідж України має ґрунтуватися на її унікальних культурних, природних та історичних цінностях. Для досягнення цієї мети країна повинна розробити стратегію територіального брендингу, яка включає аналіз ринку, дослідження міжнародних тенденцій та залучення громадськості, включаючи науковців, бізнес, культурні та медіа організації.

Одним із напрямків брендингу української території може стати популяризація культурної спадщини та національного мистецтва. Україна має різноманітну культурну спадщину, включаючи народну музику, народні ремесла, традиції та звичаї. Представлення цих унікальних аспектів української культури на міжнародній арені може привернути увагу іноземців та стимулювати туризм і визначити Україну як центр культурного та мистецького розвитку.

Наш напрям – розвиток інноваційного потенціалу та технологічного прогресу. Україна має великий потенціал у таких сферах, як інформаційні технології, наукові дослідження та медицина. Залучення іноземних інвестицій, створення сприятливого середовища для розвитку інноваційних підприємств та співпраця з міжнародними партнерами можуть зміцнити імідж України як країни, що сприяє технічному прогресу та розвитку науки.

Особливу увагу слід приділити розвитку туризму як важливої складової економіки та бренду регіону. Україна має багаті та колоритні природні ландшафти, пам'ятки історії та культури, які привертають увагу туристів з усього світу. Розробка та просування українського туристичного бренду, в тому числі створення туристичних міст, просування повітряних маршрутів, міжнародних туристичних виставок і заходів допоможе залучити більше туристів і підвищити рівень доходів туристичної галузі.

Для успішного функціонування територіального бренду в Україні необхідно враховувати кілька ключових аспектів. По-перше, необхідно розробити загальну стратегію бренду, яка включає позиціонування, цільову аудиторію, унікальність і конкурентну перевагу. По-друге, необхідно налагодити ефективні канали комунікації для налагодження взаємодії з міжнародною спільнотою, інвесторами та туристами. По-третє, важливо забезпечити стабільну та надійну підтримку з боку держави, включаючи фінансування, законодавчу базу та просування брендингу території.

Територіальний брендинг є важливим носієм державної політики України та сприяє підвищенню привабливості та конкурентоспроможності країни на міжнародній арені. Розвиток бренду території України передбачає створення цілісного та привабливого іміджу, підтримку культурної спадщини та інноваційного потенціалу, розвиток туризму та підтримку держави. Реалізація концептуальних і практичних засад діяльності виконавчої влади в Україні відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного розвитку країни та її міжнародного авторитету. Брендуння території може стати потужним інструментом залучення інвестицій, популяризації культурної спадщини та привабливості України в очах міжнародної спільноти.

Галина Тимофєєва

молодший науковий співробітник бібліотеки

Київського університету імені Бориса Грінченка

НАРАТИВ ЯК ФОРМА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ДІЙСНОСТІ

Традиційною формою відображення та фіксування всього багатоманіття людської діяльності та культурного досвіду людства є наратив, що являє собою виклад фактів і процесів соціального життя в певній сюжетній послідовності, аби те, що відображається (про що мовиться) було певним чином співрозмірне дійсності і зрозуміле оточуючим. Момент співвідношення соціальної реальності та наративного викладу став предметом дослідницького інтересу різних галузей знання – лінгвістики, психології, історії, філософії. Більше того, на початку XXI ст. американські дослідники Й. Брокмейер та Р. Харре проголосили наратив основою людських спроб «дійти згоди з природою та умовами існування» [1, с.30], а ще один американський дослідник – Уолтер Фішер – взагалі обґрунтовує наратив як пізнання, «нاراتивну парадигму», що доводить і переконує більше, ніж аргумент [2].

Узагальнимо далі основні характеристики наративу в контексті пізнавальної здатності, обґрунтовані в різні роки відомими дослідниками.

Сюжетність. Передавання подій у певній послідовності передбачає декілька варіантів викладу, а відтак і декілька контекстів, що співвідносяться із реальністю, але мають різних адресатів (інтенції) і дозволяють автору

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

нарратив інтерпретувати свою позицію, звертаючи уваги на одні аспекти тексту і замовчуючи інші. У зв'язку із цим можна пригадати концепцію «нарративної історії» А. Тойнбі, згідно з якою смисл історичної події тільки й формується в контексті розповіді про подію та іманентно пов'язаний з суб'єктивною інтерпретацією. Фіксує наявність таких сюжетних «метанаративів» в класичній філософії науки і Ж.-Ф. Ліотар, зокрема ідеї просвітництва, гуманізму, прогресу, істини тощо [3].

Регулятивність. Розкриття цієї властивості нарративу можливо через концепцію «мовної гри» Л. Вітгенштайна, який підпорядкування тексту і поведінки мовця дорівнював до «природного закону» [4]. Його концепція мовної гри поділяє весь континуум висловлювання на описові (денотативні) висловлювання про світ, що відповідають реальному стану справ (кореспондентська теорія істини), деонтичні висловлювання, що спонукають читачів (слухачів) до певних дій та перформативні, за якими стоять певні соціальні інтеракції. Виходячи з наявних соціальних приписів, деонтичні та перформативні висловлювання якраз і визначають «сценарій мовної гри» або контекст нарративу. Денотативні висловлювання, власне, складають зміст нарративу, але контекст («правила» в термінології Вітгенштайна) дозволяють обирати той зміст, який потрібен в даній конкретній ситуації. «Якщо немає правил, – зазначає в зв'язку із цим Ж.-Ф. Ліотар – то немає і гри... навіть невеликі зміни правил змінюють природу гри, а «прийом» або висловлювання, що не задовольняє правилам, не належать до гри, що визначається цими правилами [3, с.72].

Інтенціональність. Нарратив, як уже зазначалося вище, завжди має аудиторію (коло тих, хто його сприймає). Отже, його обов'язковою властивістю є «рецептивна інтенція» в колі комунікації. Прагматична сторона нарративу передбачає систему соціальних компетенцій мовця та аудиторії, спів розмірну їх когнітивному досвіду і набутим в результаті цього цінностям і смислам. Таким чином, успіх засвоєння того чи іншого нарративу залежить не тільки від самого предмета, який описується, але і від своєрідного «консенсусу» комуні кантів, базованому на спів падінні (тотожності) їхніх когнітивних компетенцій. Над ефектами такого спільного когніціювання замислюються на разі багато дослідників. Приміром Б. Бойд [5] обґрунтував, що таким чином відбувається передавання важливої для виживання комунікативної групи інформації без того, аби витратити час на вивчення первинної інформації усіма учасниками комунікативного кола, Д. Сміт зі співавторами [6] показали роль інтенціональної фіксації нарративу в

підтриманні соціальних зв'язків або співпраці на рівні комунікативної групи. Найбільш цікавою для нашої розвідки ідеєю відзначився Б'еті [7], який обґрунтував, що спільне осмислення наративних ситуацій уможливорює спільний розвиток раніше набутих навичок і знань, а також сприяє соціальній згуртованості шляхом зміцнення внутрішньої групової ідентичності та прояснення між групових відносин. Відтак, спираючись на міркування цих дослідників, можемо визначити, що наступною важливою характеристикою наративної репрезентації реальності є

Конструктивність. Вибудовуючи сюжет своєї оповіді, суб'єкт (наратор) залежно від усвідомлених ним парадигмальних соціальних приписів та власних прагматичних настанов акцентує якісь важливі властивості предмета оповіді, описує його позицію та розвиток в моделі реальності, аби цей предмет сам мав якусь конструктивну спроможність і був розгорнутий у майбутнє. Для цього він свідомо або спонтанно користується певною процедурою пояснення: ціле пояснюється через окреме, і навпаки: розуміння системної цілісності об'єкта опису допомагає пояснити в ньому локальну (окрему) подію. Поданий під таким кутом зору, наратив набуває спроможності конструювання світу і власного «я» усіх учасників комунікації. Як зазначають Й. Брокмейер і Р. Харре: «через такі історії ми конструюємо себе як частину нашого світу... не останньою функцією наратив є його здатність наділяти людське існування особливою відкритістю і пластичністю» [1, с.40].

Таким чином, усі описані характеристики наративу дозволяють йому бути важливим інструментом структурування людського світу. І не просто відтворювати картину світу (репрезентувати реальність), а й конструювати її, надаючи сенс результатам когнітивного досвіду учасників комунікації.

Разом із тим, урізноманітнення форм оповіді, перенесення її в інші виміри простору і часу (маємо на увазі простір екрану – телевізора, монітора, смартфона тощо) ведуть до появи в рамках наративу нової форми історико-культурної цілісності, своєрідної «культури комп'ютерної сторінки». Це означає, що наратив до своєї властивостей послідовного викладення подій, сюжетності додає *нові смислові нюанси*, характерні для подання інформації в епоху Інтернету, зокрема гіпертексти CD-Romів та сайтів (у випадку друкованого тексту) чи (у випадку відеотрансляції) переривання передач або заповнення пауз між ними різного роду рекламою, музичними вставками, інтерв'ю, бесідами тощо – різного роду неподієвими структурами. Відтак простір репрезентації втрачає свою цілісність і читач (слухач, глядач)

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

починає сприймати текст фрагментовано, часто відволікаючись на подані посилання, які можуть іноді завести його далеко від початкової ідеї самого нарративу. Окрім того, дослідники відзначають ще й таке явище, як *розширення меж рефлексії до повсякденності*. Це відбувається саме через надмірність у читача (слухача, глядача) інформації про світ, що уможливорює «розмивання» кордонів звичних понять, переосмислення сформованих уявлень та зміну аксіологічних орієнтацій, які до того задавали людині уявлення про себе. Іноді, переосмислюючи якісь базові етичні поняття, наприклад, «добро-зло» або «друг-ворог», людина починає переосмислювати власну ідентичність і конструювати себе в якихось нових протиставленнях з контркультурними героями (прибульцями, ворогами), аби утвердитися у власному світі як рятівник (захисник) стабільності. Тоді вона конструює або включається в новий нарратив, що існує у віртуальній реальності. І цей нарратив, створений за допомогою різних технічних засобів, часто яскравіший, виразніший і привабливіший, аніж той, який пропонує людині реальне життя та реальне оточення. І замість упорядкування і структурування людського світу новий нарратив може руйнувати його.

Література

1. Брокмейер Й., Харре Р. Нарратив: проблемы и обещания одной альтернативной парадигмы. *Вопросы философии*. 2000. № 3. С. 29-42.
2. Fisher W.R. The narrative paradigm: an elaboration. *Communication Monographs*. 1985. Vol. 52, No. 4. P. 347-367. <https://doi.org/10.1080/03637758509376117>
3. Ліотар Ж.-Ф. Ситуація постмодерну. Пер. Ю. Джулая. *Філософська і соціологічна думка*. 1995. № 5-6. С.15-38.
4. Вітгенштайн Л. *Tractatus Logico-Philosophicus*; Філософські дослідження. К.: Основи, 1995. 240 с.
5. Boyd B. The evolution of stories: From mimesis to language, from fact to fiction. *WIREs Cognitive Science*. 2017. 9. e1444. <https://doi.org/10.1002/wcs.1444>
6. Smith D., Schlaepfer P., Major K., Dyble M., Page A.E., Thompson J., Chaudhary N., Salali G.D., Mace R., Astete L., Ngales M. Cooperation and the evolution of hunter-gatherer storytelling. *Nature Communications*. 2017. 8. P.1-19. <https://doi.org/10.1038/s41467-017-02036-8>.

7. Bietti L.M., Tilston O., Bangerter A. Storytelling as adaptive collective sensemaking. *Topic in Cognitive science*. 2019. 11. P. 710-732. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/tops.12358>

Наталія Чубко

студентка спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

ОБҐРУНТУВАННЯ РОЛІ ІНШОГО У «ВНУТРІШНЬОМУ» І «ЗОВНІШНЬОМУ» СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Сучасний світ, який стрімко змінюється і досягає найвищого рівня глобалізації за всю свою історію, вимагає філософської рефлексії конфліктних і солідарних взаємин представників різних культурних груп, національних спільнот, політичних рухів. Зустріти іноземця у своєму місті, читати літературу, що видана за кордоном, знайомитися з культурою, філософією та історією інших країн – це те, що певною мірою стало для нас буденністю. Контакти з суб'єктами, які не належать до нашого звичного оточення, спонукають нас до комунікації з кимось іншим, незвичним та певною мірою чужим.

Мета цієї статті – представити Іншого як соціальну і комунікативну цінність, осмислити концепт Іншого як важливий теоретико-методологічний конструкт.

Іноді кажуть, що якби ми опинились на безлюдному острові, нам би не було потреби думати про етику спілкування. Це, звичайно, неправда, але така умовна ситуація є корисним способом продемонструвати, що важливим проявом соціального буття є етичний вимір комунікації. Він дозволяє з'ясувати, як нам діяти у світі, заповненому іншими людьми, як ставитися до Іншого. Зайняті повсякденними справами і завданнями, ми часто сприймаємо людей навколо нас як належне. У деяких випадках це означає, що ми не вміємо бути ввічливими, вдячними за те, що вони роблять, щоб допомогти нам. У більш екстремальних випадках ми можемо об'єктивувати або «перетворити на товар» людей навколо нас, ставлячись до них як до інструментів для наших власних цілей, а не як до людей із власними правами та цілями. Це суперечить моральному імперативу, який обстоював німецький

Секція 3. Аналітика соціальних процесів

філософ Іммануїл Кант, що ніколи не слід ставитися до людей як до засобу для досягнення власних цілей, а бачити людину як мету, цінність.

Інший – це термін, який використовується для визначення того, чим інші люди відрізняються від нас. Він також використовується для опису людей, яких ми тримаємо подалі від себе, тому що ми вирішуємо, що вони не такі, як ми. Інакшість виникає, коли ми перетворюємо інших людей на абстрактні сутності, від яких ми можемо дистанціюватися або ставитися до них як до людей. Ми часто сприймаємо наші соціальні стосунки в термінах обмежених світів – ми належимо до *своїх*, «домашнього світу», *інших* відрізняємо як чужих, «зовнішнього світу». Ці групи розрізняються за такими ознаками: з *ким* ми себе ототожнюємо і *проти кого* ми себе ототожнюємо. Інші виникають, коли ми стикаємось із членами зовнішньої групи – людьми, з якими ми не ідентифікуємо себе – так, ніби вони менш важливі, ніж члени нашої внутрішньої групи.

Інший – це людина, яка мислить, діє та має змогу з нами комунікувати та через спілкування виражати свої думки та волю. В той самий час, Інше – це щось неодухотворене, пасивне, тобто річ, якою можна маніпулювати, використовувати, трансформувати. Іншість чи інакшість постає перед нами – предикатом, абсолютною ідеалізацією комунікативного не-Я, тобто надання Я специфічної особливості, яка є складовою її самості, означення певної сфери.

Комунікація як «система зв'язків, що формує навички спілкування, уміння користуватися інформацією, вибудовує конструкції завдяки яким, можлива взаємодія людей та функціонування суспільних відносин в цілому» [2, с.33], пропонує різні варіанти взаємодії з Іншим. В той самий час, комунікація є основним інструментом самопізнання, розуміння себе через Іншого.

Німецький дослідник Й. Хейнке вважав, що «“Я” визначає себе тільки за допомогою контакту з іншими» [4], це «впливає на наше розуміння людей, які є від нас відмінними» [2, с. 187]. Відомий екзистенціаліст Карл Ясперс писав у своїй роботі, що в комунікації «людина не може стати собою, якщо цього не бажає інша людина; людина не може бути вільною, коли інший відчуває себе заручником; в людині немає впевненості, коли її немає в іншого учасника комунікації» [3].

Глибина сутності Іншого постає перед нами радше чимось живим, конкретним та реальним, ніж як принцип, сфера чи межа. Виявити це можливо, якщо ретельно дослідити історію даного поняття. Первинне значення, яке відображалось у людській свідомості сягає корінням у

фольклорні образи Чужинця чи Монстра, які «надавали образу Іншого одухотвореності, тобто Інший постає як істота, яка одночасно викликає і інтерес, і відразу, яка постає як друг чи як ворог, тим самим відкриваючи Я як своєрідний реальний досвід Одухотвореності. Певним чином, Інший постає обличчям моралі, який є індикатором кожної людини у її комунікації зі світом» [1].

Висновок.

Віднаходження Іншого, його дослідження і прийняття, дозволяє людині не концентруватися лише на собі, а й звертати увагу на те, що відбувається поза її особистими межами, відкривати смислові горизонти. Осягнення Іншого і правил комунікації з ним є сутнісним завданням нашого буття, оскільки саме таким чином відбувається створення світоглядної картини кожної людини, що в свою чергу буде інтерактивну реальність суспільства.

Література

1. Більченко Є.В. Концепт Іншого в сучасній гуманістиці: трансценденталізм versus діалогізм. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2012. № 15. С. 9-15.
2. Колінько М.В. Мужкультурна комунікація: топологічний вимір. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. 344 с.
3. Ситниченко Л. Першоджерела комунікативної філософії. К.: Либідь, 1996. С. 132-148.
4. Heinke J. George Simmel, Strangeness, and the Stranger. URL: <http://www.postcolonialweb.org/australia/malouf/jh2.html>.

СЕКЦІЯ IV.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕТИКИ, ЕСТЕТИКИ
ТА ФІЛОСОФІЇ КУЛЬТУРИ

SECTION IV.
ACTUAL PROBLEMS OF ETHICS, AESTHETICS
AND PHILOSOPHY OF CULTURE

Єлизавета Бантиш
студентка спеціальності «Філософія»
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка

ЕТИКА В КОНТЕСТІ «ПСИХОЛОГІЇ МИРУ»

Завдяки розвитку цивілізації людство змогло створити багато цінностей, серед яких найважливішою є мир. Однак, не зважаючи на це, війни і конфлікти все ще продовжуються, що свідчить про те, що мир – це не просто відсутність війни, а складний і динамічний процес, який вимагає постійного зусилля і підтримки. Філософія миру – це роздуми про природу миру, його значення та способи досягнення. Це філософський підхід до розуміння, як ми можемо підтримувати і зберігати мир, як він пов'язаний з нашими цінностями та практиками, і як він допомагає нам розвиватися та збагачувати світ.

Етика людської поведінки під час війни відрізняється, як ми могли переконатися на власному досвіді, від етики миру. На норми поведінки і цінності в воєнних умовах значно впливають страждання, негативні емоції, психічні переживання, у зв'язку з чим вважаємо за потрібне звернутися до такої галузі знань як «психологія миру».

Історія «психології миру» як протилежності «психології війни» почалася за часів Піфагора, з середини першого тисячоліття до нашої ери. А ми розглянемо її сучасну «версію», яку розробляв американський прагматик Вільям Джеймс. Саме він написав есе під назвою «Моральний еквівалент війни», після якого люди дізналися про поняття «психологія миру», цю тему

зачіпатимемо і ми, використовуючи концепти «внутрішній світ людини» та «світ, у якому люди перетворюються на звірів».

На жаль, коли кажуть про мир, у людей одразу виникає стійка асоціація з його протилежністю – війною. Це саме демонстрував у своєму дослідженні В. Джеймс. Він виділив шість основних аспектів романтизації війни. Один з них пов'язаний із тим, що всі ми когось-то ненавидимо і хтось нас дратує, отже нам потрібно триматися разом аби не занепасти у даний момент. Цей аспект звучить приблизно так: «наявність загального ворога згуртовує перед обличчям зовнішньої загрози членів групи, яка після війни відновить внутрішні розбрати». Саме це і є «психологія миру», розуміння поведінки людей у різних ситуаціях, які підкидує їм життя. Вони намагаються справитися з ними будь-яким методом. Найголовніше, саме це досліджується протягом багатьох років різними спеціалістами.

Люди – істоти цікаві, які постійно нас дивують. В їхніх головах все змінюється напрочуд швидко і ніколи не знаєш, що у того чи іншого на думці буде завтра. Сьогодні він страшний антисеміт, а завтра вже кається Богу за це. Точка зору змінюється завдяки зовнішньому світу, але іноді з-за цього страждає внутрішній. Як писав В. Джеймс, «людина здатна змінювати своє життя, змінюючи лише свою точку зору».

Внутрішній світ людини є суб'єктивною реальністю з точки зору психологів. Цей світ це весь внутрішній зміст психологічної діяльності, який характерний тільки для даної конкретної людини. Тому внутрішній світ завжди індивідуальний та завжди унікальний. В деяких релігійних та філософських концепціях вважають, що внутрішній світ дається людині з самого початку, а у ході життя він лише відкривається та пізнається. Психологія теж замислюється над цим питанням. Найкращі професори досліджували ці складні моменти.

Хочемо сказати, що в кожному з нас, по натурі, живе «звір» і ми не маємо на увазі, якихось «нелюдей». У когось «сидить» сильний, вольовий та власний лев, у когось хитрий та підлий шакал, а хтось має боязливого та беззахисного зайця.

Одна з найголовніших частин внутрішнього світу є душа. Один романтик, який вірить у добро, любов і правду – справжній оптиміст. А інший – той, хто шукає допомогу, у разі невдачі у нього з'являються суїцидальні думки, він починає думати про своє існування, підкреслюємо «існування» ніяк не життя. Ось цитата суїцидального героя кінофільму «Майстер»: «Все своє життя я не знав, чи існую я насправді. Але я... існую».

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

Дивлячись кінострічку, глядач, який зрозумів сенс цієї фрази підкреслює для себе слово «існую». Такі люди намагаються знайти сенс життя, напроти люди-оптимісти його зовсім не шукають. Вони живуть, бо люблять життя і бачать сенс у кожному її моменті.

Внутрішній світ дуже глибинний і досі до кінця не розвіданий. Ми вважаємо, що навіть найкращі спеціалісти не зможуть це зробити, так як навіть сама людина розкриває у собі, щось нове з кожним новим днем.

В нашому світі все дуже змінилось. Світ технологій почав прогресувати і з кожним роком з'являється щось нове. Людство почало фанатити від гаджетів, обирати собі ідолів, підлітки хочуть бути схожими на своїх кумирів, забуваючи про свою індивідуальність. Одним з найважливіших аспектів є «культ» брендових речей. В них немає нічого поганого, але іноді люди не хочуть мати справу з тими, хто їх не має. Вони вважають, що з-за цього вони вищі у ранзі за інших. Існують випадки жорстокого булінгу, який призводить до психічних розладів або хвороб, а іноді суїцидальних випадків.

Люди жадають наживи, перегризаючи глотки всім, хто стоїть у них на шляху. Тобто в умовах миру поведуться так, як на війні. Сильніший духом пригнічує слабших, але це вони думають, що вони сильні, а насправді це дуже слабкі, нікчемні та низькі люди, які самостверджуються за рахунок інших, а не за свої заслуги. Взагалі люди вміють співпереживати, сумувати з людиною, якій погано, але не всі вміють радіти за людей. Коли у людини сталося щось хороше, інші «одягають» посмішку, але в душі у них заздрість, вони бісяться, що аж піна з рота йде. Близькі, друзі, бізнес-партнери ненавидять один одного.

Під час миру всі жадають грошей та влади, дехто навіть хоче страшної помсти, і на цьому ґрунті люди можуть почати вбивати. Саме так проводиться паралель між світом людей та тваринним світом, так люди перетворюються на звірів. Ось наш з вами світ без рожевих окулярів, ти дивишся на це все тверезими очима і розумієш, що не все так райдужно, добре і весело. Як зазначав Махатма Ганді, етичний «принцип “око за око” залишить весь світ сліпим».

Висновки: Філософія миру не зводиться до романтичної мрії про універсальний мир, але включає в себе практичні засоби досягнення миру та подолання конфліктів. Один з ключових психологічних підходів полягає у тому, щоб не проявляти агресії, не бути ворогом і не ставити інших у ролі ворога. Важливо зрозуміти, що всі люди мають право на життя, свободу та

гідність, і ми повинні поважати ці права, незалежно від нашого віросповідання, національності, статі та інших характеристик. Ми не можемо подолати війну, поки не зрозуміємо, що вона є результатом нашої людської історії та залежить від нашої здатності до миру. «Психологія миру» має базуватися на прийнятті самоцінності різних культур, націй та релігій, а також на здатності до примирення та співпраці. Етика, що ґрунтується на концепції «психології миру» не означає відмову від захисту своєї країни, прав та свобод. Натомість, це означає, що ми маємо шукати способи розв'язання конфліктів.

Література

1. Джеймс Вільям. Психологія. Пер. з англ. Ріпол, 2018. 616 с.
2. Махатма Ганді. Педагогіка ненасильства. Пер. з інд. В. Василенко. Імекс_ЛТД, 2009. 340 с.
3. Dalai Lama. The art of happiness. Riverhead Books; Anniversary edition, 2009. 352 p.

Вікторія Барабаш

студентка спеціальності «Початкова освіта»

Факультету педагогічної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка

СТРАТЕГІЇ КОХАННЯ У ВИМІРІ БОРОТЬБИ ЗА СВОЄ ЖИТТЯ

«В одній годині кохання – ціле життя».

Оноре де Бальзак

«Кохать не за переваги, а всупереч недолікам», – писав Вільям Фолкнер. «Для кохання не існує вчора, кохання не думає про завтра. Воно жадібно тягнеться до нинішнього дня, але цей день потрібен йому весь, необмежений, незатьмарений» – Генріх Гейне.

Що ж таке кохання? Звідки бере початок і де його кінець? Як проявляється, щоб віднайти його. Істина для кожного буде різна, але мораль одна – слухай, щоб бути почутим. Кожен з нас має почуття. Але яке з них найсильніше. Яке почуття може керувати всім нашим життям, а ми й не будемо опиратися. Це кохання! Чому ми піддаємося і не опираємося йому.

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

Відповідь проста, бо без кохання ми пусті. Кохання є нашим озброєнням так і нашим тягарем. Вибір треба робити розсудливо. Найчастіше кохання шукають ті хто хоче бігти від реальності та буденності, хочуть жити в своє задоволення і це повинен цінував та розділяв партнер, але чи так все завжди. Кохання – це довгий труд часу, емоцій й розмов, що виникають між партнерами і коли досягається повна гармонія між кожними елементами ти пов'язуєш своє життя з іншою людиною. Ти досяг своєї мети. Чи відчуваєш задоволення? Подобається ТВОЄ життя. Звичайно, ні, бо ти не можеш сказати повноцінно, що це ще твоє життя, бо існує зв'язок з життям іншої людина що корегує тебе. В чому ж тоді помилка?

Це не в партнері і точно не в тобі, а як саме ви строїли ці відносини. Може недостатньо часу ви приділили обговоренням себе як особистостям, вашим моральним принципам та переконанням на майбутнє або навпаки на дорослішання та прийняття себе як особистості, що варта бути коханою.

Кохання – це битва, більше не за когось, а за себе. Ти диктуєш умови, формуєш ситуації, аналізуєш та обговорюєш. Це єдина стратегія виграшу твого.

Яка ж буває стратегія у кожних відносинах?

Людус – споживча любов. Такі відносини з самого початку були провальні. У таких стосунках між партнерами немає справжнього потоку почуттів, тільки бажання взяти свою вигоду. Любов при такому розкладі поверхнева. Найчастіші отримують задоволення від відчуття азарту, передчуття нового, успіху в чомусь та визнання. Але весь час брати все не вдасться, тому краще не грати з судьбою і покидати такі відносини чим скоріше.

Манія – кохання як залежність. Присутній у багатьох романтичних стосунках у ще не зрілих підлітків. «Загроза починається тоді, коли одержимість партнером затягується не на жарт. Така любов деструктивна впливає на всіх учасників, тому що будується на бажанні володіти і контролювати. У підсумку почуття засмоктують у вир, змушують страждати, мучитися, відмовлятися від себе, жити в постійній напрузі. Один відчуває тиск і тікає. Інший переслідує з усією пристрасною, втрачаючи себе, страждаючи ревнощами» [2]. Така любов є руйнівною. Вона нагадує відносини садиста і мазохиста, що призводить до непорозумінь та літальних випадків.

Ерос – пристрасна закоханість. Це така ж сама манія, але вже без негативного акценту. Ерос – взаємна закоханість, коли хочеться бути разом,

володіти один одним, насолоджуватися радіщами інтимної близькості. Розвинуту концепцію еросу залишив Платон, який присвятив цьому питанню свій діалог «Бенкет» [1]. «Саме з ероса часто народжуються сім'ї: потяг такий сильний, що хочеться постійно бути поруч, гладити один одного, ніжитися в променях любові. І партнери біжать під вінець, щоб увічнити ці почуття. На жаль, з роками ерос видихається, спотикаючись об дітей, побут, життєві кризи та спливаючу недосконалість партнера. Правда, деякі примудряються пронести пристрасть через довгі роки стосунків» [2]. Що є гарним прикладом здорових і обговорених стосунків.

Агапе – безкорислива любов. «Цей вид любові найнаочніше можна побачити між матір'ю та дитиною, коли дорослий любить своє чадо всім серцем, мириться з його недосконалістю, віддаючи йому всю свою ніжність, тепло і турботу. На жаль, у стосунках між чоловіком і жінкою агапе може мати й негативні наслідки – перекис енергій «даю» і «отримую». Коли закоханий так відданий половинці, що готовий піти заради її щастя на будь-які жертви: все прощати, все приймати, бути вічним донором і опорою, плюючи на себе самого. Це погано, тому що це виснажує стосунки, той хто дає, швидко видихається, постійно прогинається, втрачає кордони. Але в любові важливий двосторонній обмін енергіями та збереження індивідуальності кожного партнера» [2].

Філія – дружня любов. Цей вид любові виникає тоді, коли людям просто цікаво бути разом: вивчати цей світ, говорити та мовчати, творити. У таких стосунках немає фізичного потягу, але є злиття душ, рівноправність думок. У друзів однакове ставлення до життя. Тому в дружбі вони отримують підтримку своїм ідеям, поглядам і проектам.

Сторге – любов, заснована на почутті обов'язку. «У таких стосунках немає романтики або тваринної пристрасті. Просто дві людини так довго були разом, стільки всього пережили, що стали частиною один одного, «зрослися корінням». Вони разом складають налагоджений механізм, де у кожного своя роль і велика частка відповідальності. Вони порвуть за свою сім'ю кожного, тому що є продовженням один одного. І нехай їх життя не кипить емоціями, почуття обов'язку не дозволить зрадити партнера, навіть якщо ці двоє не вибирали одне одного, навіть якщо вони не відповідають ідеалам. Обіцянка бути разом у горі та радості важливіша будь-яких емоцій» [2].

Прагма – любов раціональна (прагматична). Цей тип любові виходить, коли люди шукають користі, але не стільки задля фінансової вигоди, скільки

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

щоб «зустріти союзника, з яким можна впевнено йти по життю. Щоб обоє дивилися на життя в одному напрямку і не знецінювали досягнень один одного. Вона – домогосподарка, він – годувальник. І кожен виконує свою роль. Це важлива якість, адже без прагми у подружжя не буде розуміння. Наприклад, чому він не хоче дітей, а вона хоче, чому вона проводить весь час на кухні, а не подорожує разом з ним гірськими преріями; навіщо він витрачає останні гроші на розвиток замість того, щоб вкладати в сім'ю? Без збігу у поглядах починається критика, сварки, осуд – і родина швидко стає нещасною» [2].

Таким чином, в реальності існує чимало відтінків любові, і кожен вільний обирати щось своє. Але найкраще звертатись як до голосу серця так і до голосу розуму, щоб відчувати любов не тільки до коханої людини, але і до себе самого.

Література

1. Платон. Бенкет. Пер. с древне-грец. Львів: Вид-во Українського Католицького Університету, 2005. 178 с.
2. Філософія кохання: якою буває любов? *UkrMedia інтернет-газета*. 18 травня 2019. URL: <https://ukr.media/psihologiya/392417/>

Валерія Вишневецька

студентка спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

ЦІННІСНА ВЗАЄМОУЗГОДЖЕНІСТЬ КАТЕГОРІЙ ЖИТТЯ І СМЕРТЬ, ДОБРО І ЗЛО, ПРЕКРАСНЕ І ПОТВОРНЕ

Життя і смерть як втілення початку і закінчення... Людина смертна. Хоча це сумна ситуація, вона закономірна. По-перше, все на світі має початок і кінець. По-друге, смерть будь-якої живої істоти біологічно неминуча, вона запрограмована на генетичному рівні. Смерть – це не просто зовнішня протилежність життя, це момент самого життя. Але клітини в окремих частинах тіла постійно гинуть під час метаболічного процесу, який є основою життя. З цієї точки зору продовження життя – це безперервна перемога над смертю, поки смерть нарешті не переможе. Однак слово

«останній» тут стосується лише певного живого тіла, певної особини, оскільки вид, до якого вони належать, продовжує існувати. Крім того, біологічна еволюція можлива лише при загибелі особин і зміні поколінь. Подібно до того, як речовина людського тіла не зникає зі смертю людини, а міститься в природному циклі, біологічно людина увічніює себе у своїх нащадках, передаючи їм певні генетично заковані якості. Нарешті, в соціологічному сенсі (з погляду науки про суспільство) смерть окремих індивідів, зміна поколінь – вже не тільки в біологічному, а й соціальному

Добро і зло як проблема людського вибору цінностей життя...

Добро і зло – одвічні суперники в часі і просторі, їх боротьба не закінчиться, жодна істота не зможе схилити терези в будь-яку сторону, інакше світ перестане існувати.

Ця вічна боротьба всередині кожного з нас, наша внутрішня війна, і тільки ми можемо вирішувати, на чию сторону стати. Наші дії ділять нас на полиці суспільства. Важко сказати, що сьогодні всі люди рівні, з давніх-давен ми ділилися на кілька категорій: стосунки з іншими, стосунки з собою, стосунки зі світом. Вчинки також визначають наше становище в суспільстві, тим самим піднімаючи нас або, навпаки, принижуючи від подальшого розвитку.

Прекрасне і потворне як проблема релятивного ставлення до світу і цінностей життя...

Наші уявлення про красу і потворність багато в чому визначаються світоглядними принципами. Таке мислення розвивається в духовній атмосфері на тлі соціального та культурного середовища певного історичного періоду. Релігійні, натуралістичні, ідеалістичні, матеріалістичні вчення дуже відрізняються одне від одного, але коли йдеться про красу, вони майже збігаються. Той факт, що краса є духовною та естетичною цінністю, підсумовує цю згоду. Отже, лише дослідивши зв'язок між красою та потворністю, можна відкрити красу. Краса – це те, що приносить естетичну насолоду і задоволення від взаємодії з ним.

Отже, можна підсумувати:

- Категорії естетики – це чинники, які супроводжують людину протягом усієї життєвої дороги. Естетичне почуття, смак, оцінка, досвід, уявлення, ідеал, естетичний розгляд і судження.

- Категорії естетики історично змінюється і розвивається, відображаючи певний етап у розвитку людських знань, моральних настанов і ціннісних пріоритетів.

Ірина Глуха

студентка спеціальності «Початкова освіта»

Факультету педагогічної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка

ФІЛОСОФІЯ ЯК ЛЮБОВ ДО РІДНОЇ ХАТИ ТА КРАЇНИ

*Облітав журавель
Сто морів, сто земель.
Ми спитали журавля:
- Де найкраща земля?
Журавель відповідає:
- Краще рідної немає!*

«Згадуючи цей вірш, завжди поринаю роздумами в ті місця, де я народився. В дитинство...» – казав мені дідусь.

Дійсно, заплющивши очі, уявляється невелика побілена, збудована з екологічних матеріалів (як зараз модно говорити), хатина. А навкруг неї садок, в якому ростуть груші, сливки, яблуні, вишні. Особливої краси вони набувають навесні. І ти абсолютно безтурботно тонеш у запахах квітучого саду. А біля хати, там, де падають промінчики сонця, цвітуть насажені мамою та бабусею неймовірно гарні квіти: тюльпани, троянди, хризантеми, і обов'язково чорнобривці.

Тихими теплими вечорами, коли сонце заходить за обрій, голову починає дурманити аромат матіоли. Це така маленька фіолетова квіточка. Така маленька але така чаруюча...

Батьки вже повернулись з роботи. Біля кожної хати чується сміх, змагання, ігри, а хтось навіть журиться. Проте, зі всіх подвір'їв тягнеться запах смачної вечері.

Ох, а особливо на свята... це безцінне відчуття, коли всі відпочивають: дівчата співають душевні українські народні пісні, хлопці влаштовують змагання, старі читають свої вірші та насолоджуються реготом малих онуків. Десь грають музики, десь танці, гадання, стрибки через вогонь, співи пташок...

А ночі? Це щось потаємне та неймовірне! Як було цікаво та водночас страшно тікати з дому вночі, щоб десь побродити селом, один на один зі своїми думками. А коли ж ще? Зранку праця, вдень праця, ввечері подрімаєш годинку, а на ніч йдеш помріяти. Компанію може скласти друг чи подруга, і вже не так сумно наодинці.

І все те забрала урбанізація! Людина починає жити циклами. Робота – дім – робота. На відпочинок зовсім мало часу. А так хочеться поринути в роздуми на «клаптику природи». Хоча б раз у місяць навідатись у село. Посидіти біля чистої річки чи озера в цілковитій тиші.

Ви помічали, що зараз багато хто хоче купити ділянку з хатиною? Люди втомились і хочуть, щоб кожного дня, незалежно від пори року, можна було милуватись дарами природи. І тоді ніколи не забудуться наші традиції, затишні вечори, гомінка молодь та усміхнені очі старих.

Наша рідна українська земля найбагатша у світі. Ми маємо і водні ресурси, і корисні копалини, і неосяжні масиви лісів та гір. Це все потрібно берегти як кришталь, щоб передавати майбутнім поколінням.

Любов до рідної землі, до нашої співочої української мови та традицій дає натхнення жити, творити, розвиватись і берегти батьківщину. А рідна хата назавжди залишиться в пам'яті: і в 5 років, і в 10, і в 50, і в 90.

*Любіть Україну, як сонце, любіть,
як вітер, і трави, і води...*

Ангеліна Голя

магістрантка спеціальності «Педагогічна освіта»

Педагогічного факультету

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

РОЛЬ КАЗКИ У ВИХОВАННІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Роль казки в естетичному вихованні молодшого школяра є надзвичайно важливою та корисною. Казки не тільки відкривають дітям новий світ, але й надають їм знань та досвіду, необхідного для подальшого життя.

Казки можуть мати позитивний вплив на розвиток моральних та соціальних аспектів молодших школярів. Вони можуть допомагати дітям розуміти соціальні та моральні норми, навчати їх розв'язувати конфлікти та розвивати їх соціальну компетентність. Казки можуть надихати на толерантність та розуміння інших культур, що є надзвичайно важливим у сучасному світі, де різні культури зустрічаються та взаємодіють між собою.

Друге, казки можуть навчити молодших школярів таємницям мислення та розвивати їх інтелектуальні здібності. Вони можуть навчити дітей логічно мислити та розвивати їх уяву. Казки можуть стимулювати думку та фантазію молодших школярів, допомагати розвивати їх творчість та креативність.

Третє, казки можуть допомагати молодшим школярам розширювати свій світогляд та знайомитися з новими культурами. Казки з різних країн світу можуть допомагати дітям розуміти та поважати різноманітність культур, а також навчати їх цінувати різноманітність світу та збагачувати свій світогляд.

Четверте, казки можуть розвивати емоційну інтелігентність молодших школярів. Вони можуть допомагати дітям виробляти різні емоційні реакції та навчати їх розпізнавати та розуміти емоції у собі та інших людей. Казки можуть навчати дітей співпереживати та розуміти почуття інших, що є дуже важливим для розвитку емпатії та соціальної компетентності.

П'яте, казки можуть навчити молодших школярів важливим життєвим урокам. Вони можуть вчити дітей вмінню робити вибір, бути відповідальними за свої вчинки та навчати їх важливості чесності та доброчесності. Казки можуть надихати дітей на здійснення своїх мрій та цілей, навчати їх терпінню та наполегливості.

Отже, можна побачити, що казки мають важливу роль у вихованні молодших школярів. Вони не тільки допомагають дітям розвивати різні аспекти, такі як моральність, соціальна компетентність, інтелектуальні здібності, світогляд, емоційна інтелігентність та життєві уроки, але й надають дітям незабутній досвід та розширюють їх уявлення про світ. Тому, казки є важливою частиною виховання молодших школярів та мають бути присутніми у їхньому житті.

Важливою частиною ролі казки у вихованні молодших школярів є також їхня роль у формуванні мовленнєвих та комунікативних навичок у дітей. Казки можуть розширювати словниковий запас дітей, вчити правильної граматики та структури мови. Вони також можуть навчити дітей артикуляції та правильного наголошення.

Крім того, казки можуть сприяти формуванню читацьких навичок у дітей. Читання казок може сприяти розвитку інтересу до читання взагалі, стимулювати уяву та творчість дітей. Казки можуть також бути важливим засобом залучення дітей до культурно-мистецького життя, оскільки вони можуть стати поштовхом до вивчення народної творчості та фольклору.

Нарешті, важливо зазначити, що казки можуть бути цінним інструментом для роботи з дітьми з особливими потребами. Казки можуть навчити дітей соціальним навичкам, розвивати креативність та сприяти залученню до соціальної взаємодії з іншими дітьми.

Отже, висновуючи з усього вищевикладеного, можна сказати, що роль казки у вихованні молодших школярів є надзвичайно важливою. Казки можуть допомагати дітям розвивати різні аспекти, такі як моральність, соціальна компетентність, інтелектуальні здібності, світогляд, емоційна інтелігентність, життєві уроки, мовленнєві та комунікативні навички, а також викликати у дітей інтерес до читання та культурно-мистецького життя. Тому, казки повинні бути присутніми у житті молодших школярів, які знаходяться на початку свого життєвого шляху та потребують якісного виховання та навчання. Використання казок у процесі виховання дітей може допомогти вчителям та батькам зберегти цінності національної культури та традицій, передати знання та уміння, формувати моральні та етичні норми.

Окрім того, казки можуть вчити дітей розв'язувати проблеми, формувати креативність та фантазію, розширювати кругозір дітей, розвивати інтелектуальні здібності, сприяти розвитку пізнавальних інтересів, формувати позитивне ставлення до навчання та життя взагалі.

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

Також важливо зазначити, що казки можуть відігравати важливу роль у вихованні моральної свідомості дітей. У казках, як правило, головний герой стикається з різними труднощами, які він повинен подолати. У такий спосіб, казки можуть навчити дітей не лише розв'язувати проблеми, а й робити це заради власного добра та добра інших. Казки можуть також вчити дітей шанобливому ставленню до старших, поважати думки та почуття інших людей, бути терплячими та добрими.

У заключенні можна сказати, що казки мають важливу роль у вихованні молодших школярів. Вони допомагають формувати різноманітні аспекти у дітей, які є важливими для їхнього подальшого розвитку та зростання. Використання казок у процесі виховання може допомогти батькам та вчителям виростити моральну та етичну молодь, яка буде вміти думати та робити вибір, що буде спрямовано на розвиток суспільства та буде забезпечувати стабільність і процвітання нації. Казки, як засіб виховання, можуть допомогти формувати в дітей не лише вміння розв'язувати проблеми, а й уміння бачити світ навколо себе, розуміти його та діяти відповідно до ситуації. Таким чином, казки є важливим інструментом для побудови майбутнього, де діти будуть готові до викликів життя та зможуть стати активними та продуктивними громадянами.

Література

1. Чепелева О.В. Казка як засіб формування моральних якостей молодшого школяра. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка.* 2018. № 2(2). С. 28-34.
2. Коротенко О.В. Казка як засіб виховання моральної свідомості у дітей молодшого шкільного віку. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка.* 2017. № 1(46). С. 178-183.
3. Моїсеєнко Н.М. Застосування казок в процесі виховання молодших школярів. *Науковий вісник Інституту проблем виховання НАПН України.* 2017. № 10. С. 88-92.
4. Савченко В.О. Використання казок як засобу формування соціальних компетентностей молодших школярів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2018. № 8(78). С. 382-387.
5. Шевченко Н.В. Казка як засіб виховання моральних якостей у молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі.* 2016. № 48. С. 87-93.

6. Кочеткова О.В. Використання казок у вихованні моральної свідомості дітей молодшого шкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2017. № 49. С. 46-51.

7. Ніколаєва І.С. Використання казок у вихованні моральних якостей молодших школярів. *Педагогіка і психологія*. 2017. № 54. С. 74-79.

8. Соловей Л.М. Використання казок у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. *Наукові записки Інституту гуманітарної освіти імені М. С. Грушевського НАПН України*. 2019. № 50. С. 70-77.

9. Федорчук І.Г. Використання казок у вихованні моральних якостей дітей молодшого шкільного віку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 10(80). С. 287-292.

Катерина Гончаренко

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії

Факультету філософії та освітньої політики

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

СИМУЛЯКРИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Симулякри, симулякризація речей, процесів – це реальність нашого сьогодення. Жан Бодрійяр звернув увагу на те, що «фашизм симулякрів», який швидко заповнив горизонт існування, став звичною річчю, сформував концтабір покірних в'язнів, які приймають його правила. Симулякр приховує те, чого немає, а виказує те, що кожен побачить в ньому на свій лад.

Згадаймо хоча б банальний бодрійярівський приклад з фотографією, яку ксерокопіюють до того стану, коли вона не перетвориться на суцільну масу і в якій кожен здатен углядіти щось своє, обґрунтувати це і переконати – наскільки це важливо. Або жилетку людини, яка претендує на статусність та яка спереду має дорогу матерію, а зі спини шматок дешевого сукна.

Симулякри – це батаєвська «проклята частка», яку варто було б знищити, але ні в кого не підіймається рука, як і в гуртку ацефал, де ні в кого не піднялася рука винести вирок «королю дощу». Тому реальність нашого дня – святкувати вічне свято симулякрів.

Сучасне суспільство можна розглядати в оптиці сакральної антропології Роже Кайюа, який веде мову про сновид, які бачать сни про

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

суспільство та його процеси. Як постійно повторює головний герой фільму Гаспара Ное «Вихор»: «Життя – це сон уві сні», серія фільмів, які ми переглядаємо, або прокручуємо ті, що вже раніше бачили (це стосовно спогадів, пам'яті, які виступають лише уявою щодо того, що начебто було). Відповідно сновидіння і є отими симулякрами, які так подобаються людині.

Предметом нашого обговорення стануть так звані «європейські цінності», торжество яких набуло наразі значного поширення та які приміряють до всіх традицій, тим самим багато в чому, нав'язуючи та штучно вживлюючи. Починаючи з голлівудського кіно, що говорить нам про необхідність визнання ЛГБТ спільнот, так званої толерантності щодо них, завершуючи сміттєвим баком, написом на якому задекларовано «сортуй!», «будь екологічним!» тощо. Але чи здатне щось донести кіно, від якого людина прагне видовищності та додаткової вартісності у вигляді попкорну та кола друзів чи напис на сміттєвому баку, який вже своїм статусом засвідчує «нічого цінного»?

Або ж, чого варте декларування у формі безсвідомого нав'язування, адже самі ці цінності – вибір без вибору. Навіть формулювання та визначення вже засвідчують про те, що або ти приймаєш, або ти не визнаєш «конгломерату правил для безконфліктного життя».

Не так давно в інформаційному просторі жваво обговорювався прецедент семикласника зі штату Массачусетс, якого виключили зі школи за надпис на футболці: «Існує всього лише дві статі». Спершу його просили зняти одяг, після відмови, було сформовано збори, на яких він намагався пояснити, що має право на свої думки, погляди на користування одягом відповідним щодо власного смаку, а згодом було зібрано батьківський комітет для врегулювання конфлікту. Напис на його футболці визнали таким, що містить мову ненависті, спрямовану проти груп за ознакою гендерної ідентичності. І ось тут логічним постає питання: якщо кожен має право на вираження власної ідентичності, згідно європейських цінностей, то чому люди, які визнають себе належними до ЛГБТ-спільноти мають право обійматися в метро, а семикласник з американської школи має бути виключеним за те що визнає дві статі?

Власне, прикладів можна знайти неймовірну кількість та головне, що з них можна дістати, це те, що фундаментальні принципи, які закладено в основу політичних програм неспроможні охопити всього загалу людських прав і свобод та перетворюються в симулякризовану подобу цінності, що нав'язується.

Література

1. Caporaso J., Cowles M.G., Risse T. Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change. NY: Cornell University Press, 2001. 336 p.
2. Modood T. Multiculturalism. London: Polity Press, 2007. 218 p.

Валерія Зайцева

студентка спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

СЕНС ЖИТТЯ ТА ЧОМУ ЛЮДИ ЗНЕЦІНЮТЬ ЕМОЦІЇ

Апріорі, можна констатувати: сенс життя є індивідуальним для кожної людини і залежить від її цінностей, переконань та життєвих досвідів. Однак, багато людей вважають, що сенс життя полягає в пошуку щастя, задоволення своїх потреб, розвитку свого потенціалу та допомозі іншим. Для деяких людей, сенс життя може бути пов'язаний з релігією або духовністю. В кінцевому рахунку, сенс життя – це індивідуальний вибір кожної людини, який допомагає їй знайти своє місце в світі та знайти задоволення від життя.

Сенс життя є принципом, оскільки він є основою для формування особистісних цінностей та визначення мети життя. Це допомагає людині зосередитися на важливих речах та досягнути більш глибокого розуміння свого життя та світу навколо себе. Отже, сенс життя є важливим принципом, який допомагає людині знайти своє місце у світі та розвиватися як особистість.

Але не завжди це так, є дуже багато людей які не можуть знайти сенс життя. Та я є такою людиною.

Є багато причин, чому люди можуть не бачити сенсу життя. Одна з найбільш поширених причин – це відчуття втрати або безнадії, коли людина не може знайти розуміння своєї ситуації або не може знайти вихід з труднощів. Іншою причиною може бути недостатнє самовизначення або незрілість, коли людина ще не знає, хто вона є і які її цінності. Також сенс життя може бути прихованим або неочевидним, і потребує часу та зусиль для його виявлення. У кожної людини є свій шлях до знаходження сенсу життя, і це може бути складним процесом, який потребує самодисципліни, самовивчення та розвитку.

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

Суспільство може не враховувати сенс життя як важливу річ через культурні та історичні чинники. Наприклад, у багатьох суспільствах пріоритетом є матеріальний успіх, гроші та влада, а не духовність та особисте задоволення. Крім того, суспільство може бути зосереджене на вирішенні практичних проблем, таких як економічний розвиток, політична стабільність та соціальна справедливість, і не вважати сенс життя пріоритетом. Однак, з розвитком суспільства і збільшенням свідомості людей про свої потреби та цінності, сенс життя може стати все більш важливим для суспільства в цілому.

Якщо говорити про загальну тенденцію, то можна зазначити кілька причин, чому люди знецінюють емоції:

- *Культурні стереотипи.* У деяких культурах емоції сприймаються як прояв слабості, тому люди намагаються їх приховувати або зменшувати їх значення.

- *Стрес та негативні емоції.* У ситуаціях, коли людина переживає стрес або негативні емоції, вона може відчувати потребу зменшити їх значення, щоб не відчувати більше страждань.

- *Спроба контролювати своє життя.* Деякі люди вважають, що емоції можуть заважати їм приймати розумні рішення, тому вони намагаються знецінювати їх значення.

- *Невпевненість у собі.* Деякі люди можуть відчувати невпевненість у собі та своїх емоціях, тому вони намагаються зменшити їх значення, щоб не виглядати слабкими або непрофесійними.

- *Нехтуванням здоров'ям.* Люди можуть ігнорувати свої емоції, щоб не відволікатися від роботи або не витратити час на самопізнання, проте це може призвести до погіршення психічного та фізичного здоров'я.

Антон Іщук

студент спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

«ПОРИНАННЯ» (ЕСЕЙ)

Світає ранок. Сонце приєднується до планетарної люльки. Гойда, гойда...

– Гайда до нас Іване, – кличе брата до себе Варвара, – поки прийдеш роки пролетять, як сиві вітри крізь планету, а за ними Сонце утече, не про розжарену кулю тоді думати, свій клопіт з’їсть останні крихти розуму. Іван з далеких мурів, з 30-ти одиниць замків (може й не з мурів, але стіни, які підпирали на своїх головах дах, усе ж таки відділяли хлопця від подвір’я) Отповідає, – Уже взмахую крилами, сестро, ноги мене приведуть до вас. Варвара відповідає, – Ми то завжди зачекаємо на тебе, але час не змилується, вижме тебе, стряхне, як ганчірку й за іншу душу візьметься.

Із хати нічого не пролунало, мабуть, Іван промовив затихо, а може й сам не чув сестриноного голосу. Може, взагалі, щось перехопило звук, украто, як останній крадій і шубовськ, перекотилось у хащі. А якщо воно й належало цьому – декому, він просто забрав своє. Може голос не в нашому володінні, цей дехто б не забирав просто так дівочий сопрано. Може, цей страшений дехто, а чому йому бути страшним, ми навіть не знаємо хто він, а прозвали злим, може наш крадій – це добрий соловей, який у полі так наспівує жити, що воно колоском танцює в ритм, а від цього, його коріння бере ще більше добрив. Потім-но вся планета квітне. І це все діло нашого злочинця, який виявився соловейком у темнім полі, золотому житі. Тому, мабуть, голос це є володінням співучих птахів. Як це не чемно з людської сторони – ми буваємо такі брудні слова плескаємо в світ, в навколишній світ! Таку красу зачепали своїми руками, залишив відбитки пальців. Послід навіть одного пальця – гірше будь-якого наклепу.

Люди, задумайтеся перед тим як щось виплеснути зі своєї ротяки, тим краще якщо б ваш розум не скриготав своїми пружинами зароджуючи поганючі думки, тим страшніше якщо це почують з допомоги талану птахітства, яке, напам’ятаю, дало вам голос із свого милосердя!

В Івана не пройшло й хвилини, а вас затиало надовго. Ось, яким дивним може бути час. Поки ми простежили за «деяким», а він виявився

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

означенням світової величини, Іван, можливо, надумав думу, але я за це не можу ручатися, він інша людина, самостійна, все залежить від нього, мені на нього не вплинути. Словом, після наймилішого Варвариного оклику, він залітав по кімнаті в пошуках якого-небудь звільнення з цих мурованих стін. Після третього польоту очей, які шарили по всім площинам чотирьох кутів, Іван очима впав у прірву. Прірва виявилася білесеньким віконцем, яке було прикрасою всієї кімнати Івана. Воно було центром схованки, Іван тут ховався, а в вікно випускав на волю сніжних баранців, з крученими ріжками. Цими баранцями були невщухаючі думки юного пастуха, який під вечір звільняв думи й вони паслися де їм заманеться, тільки подумай і не подумай, а вони вже скубають запашну травичку зломив голову. За один пас вони, звісно, не підіймуть думи, якої він на них наклав, а під таким тягарем вона може й зігнути лапки бідної тварини. Напевно, через це Іван кожного вечора пас отару. Не завжди думки були головною ціллю вченого стовпища, Іван бувало, накладав непомірний сум на своїх вірних чотирилапих друзів. Служниками їх не назвати, вони виконували прохання хлопця через свою тваринну відданість і благородність. Отак, навіть, Іван не самотній. У нього є ватага не з посіпак, а з незрадливих чотириногих, яка дуже сильно прислухається до нього, як наче вони одне ціле.

За очима впало його земне тіло, яке було подарунком світу. Правда кажучи, подарунок був не щирий, такий подарунок, який дарують усім людям. От би краще подарували істотність сокола, який крилами в два боки розрізає небесність хмар, щоб із благоговійності небесних хвиль зіткати рушничок для рідної матусі. Ось, що мав Іван із подарованого: тільце високе, але худе й не зовсім привабливе, як продірявлена діжка, вона, начебто, може виконувати свої обов'язки, діжки, але води не набере в свою ємність. Таке саме було з Іваном, має тіло, в якомусь сенсі, навіть, благородне, але чимось відштовхує, неначе велика дірка оселилися в серці Івана. Чорна-чорна діра, яка всмоктує кожен шмат симпатії, звернений до ні в чому неповинного хлопця, в свою небачену небувалість.

Отже, Іван тепер сам звалився в мрії, він без помічі прирученої ним юрби-журби, скитався по простягнутим до долу арам землі, яка з кожним кроком породжувала нове життя на горизонті, котрий був під владою очних яблук Івана. Те що звелять очі, те й побудує горизонт. У мозок відпечаталися: довжелезні ромашкові поляни, які застелили по під себе небеснойфелевих верб, крихких кущів бузка, а ті в свою чергу розіп'яли своїми верхеннями бога хмари та фарбою природньою нарізані шматочки, які

примостилися гайдамацьким чином на березі. Й по куди Іван більше не бачив, там і закінчувалося породжене життя. Він навіть завагався, чи потрібна йому ця омріяна свобідка. Адже завжди він відправляв у подорож своїх товаришів, думаючи, що робить для них велику послугу, переміщуючи їх на такі казкові простори. Сам був у кутках, вони його тримали, переконувавши, що йому ця свобідка на черевик не впала. Тому він відправляв друзів своїх чотириногих, через те що вже був переконаний. Остогидливі стіни пригнічували волю та відбивали бажання польоту до тих просторів, які прокинулися тихим гулом до земель де палає край неба. Він побіг навздогін за думкою про те, що його ж звала сестра його рідна, серденько його, серце її було на двох, у брата частина та в неї. Таке відчуття, що вони двійнята, які розділили одне серце на двох, тому що ж два серця не дано, забагато. А коли він згадав для чого кликала Варвара, то в ту ж мить вікно сплюснуло його та виплюнуло в реальність, в неврівноважену та хитку, яка ось-ось має зломитися, але все ніяк не виправдає цю надію. Слини на Івані не було. Не зовсім реальне вікно змилювалося над ним, щоб хлопець не нарікав на світа догми ще дужче.

Іван подивився навкруги, та змарнів, в очі йому кинулося невеселість домівки, білий колір, який з літами змінився на сірий та усмішка, (Івану завжди, здавалося, що хати мають свої обличчя), яка бачилась Іванові на стінах, перемінилася на посмішку, тільки підвішену за ноги. 23-тю зиму ховався Іван, тут, в центрі кімнатки. До небаченої подорожі, все влаштувало Івана в своїх умовах, яке ставило йому життя, але не тепер. Таке буває коли ти від'їжджаєш із рідної оселі в фантастичну далечінь, набачившись всяких всяк, очі повертаються до чого звикли, а від старого білого будинку, який вже не білий, як колись, вони відвикли. Краї за трьома океанами, більш рідніші, чим житло в якому він прогрів холодні зими з самого народження. Він піднявся з підлоги, а як опинився там, ми знаємо, та пішов не швидким кроком переступаючи поріг кімнати, а за ним чекало ще декілька нудних, незрозумілих пересувань двух ног, які проросли з тулуба, переступити із одного автономного клаптика дерев'яної долівки на інший автономний кусень космічної матерії, чи то матерія зіп'яна з скінченного часу. «Для чого мені кудись йти», – заворушилася пружина в його мозку, пружина заворушилася, а його ноги не переставлялися, хоч до виходу залишалося завдовжки з руку. Він міг би дострибнути до порога, але пружина була в мозку, а не в ногах. Ноги, навпаки, розм'якли, наче їх умочили в розжарений від люті чай. Його не звеселяв світанок, до якого так зазивав, сестрин, пронизливий, до всього живого голос, але йому прийшлося

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

пройти через душевні кризи, які обгладували його з уязвимої п'яти, до останньої волосини на тілі. Думками він випускав своїх кручених баранців на ті далечіні, хоч зараз й не вечір, й він не біля віконця. Він повертався туди, там де йому хоч трохи, хоч завбільшки з сірник було добре, де відчував себе на місці, наче, то його земля обітована, яка загубила його, а тепер найшла та зараз же він знов крізь пальці. Він продовжив свій короткий шлях до світанку. Якби він затримався ще, то сонце б начхало на нього, лягло б у люльку та спочило, а не влаштовувало показ мод, демонструючи свої барви всім кому заманеться. Якби він так вчинив, то зруйнував хороше враження про людей у планет-гігантів.

Вийшовши, нарешті, на подвір'я, він відчув, що не так погано тут, в дома, біля вицвітшої фарби. Це там у кутах, погано, вони начебто б'ють його, побивають сумом, давлять на голівку та пригнічують найкращі мрійности. Учувши запах груші, яблуні та вишень у ньому прокинулася жага до життя, яка спала найкріпшим градусом горілки, яку тільки ласував Іван у своєму житті. А таких напоїв Іван не любляв, але пом'янути батька треба було, саме сьогодні 13 літ, як батько позбувся сили, або сили позбулося серце, яке не змогло відкачати нову хвилю крові в могутньому татовому тілі.

Повернімося до сонця, яке ще не лягло в галактичні коливання. Іван підходив до своєї родини, всі хто в нього був. Варвара побачивши Івана зраділа та її головна пружина ледь не вискочила з черепа. Варвара хотіла поставити питання на шляху брата, який ще не дошкандибав до завітної цілі, але Іван перший встиг натиснути на курок, і в сестрині вуха врзалося палке запитання.

– Варя, я що ранкового сонечка не бачив, я котрий вставав з сонцем, і моя мушка рушниці, котра підіймалась на лисицю. Та це сонце – це я. Варвара отказує, – Рушницю може ти й наведеш, але сонце зі сна не підіймеш, яке на ніч лягає нижче коріння дуба. Іван хотів, то, чи відповісти, то, чи погодитися з сталевими словами свого серденька, але мати призвала їх двох до заспокоєння, до гармонії в якому вже перебувало сонце. Не досягнувши гармонії, родинне тріо, котрі стояли в найчистішому світлі, яке випромінювали десятки груш-ламп, стали бачити Юпітера бога, а за ним кільчастий Сатурн, ще повіяло замерзлою радіацією Урана. Але родинне тепло не знаходиться в оповитому радіацією космосі, котре проїло б шкіру, згодом ставши хорошою ганчіркою для космічного пилу. Ми є цим пилом, тому наш мозок забитий вічним порохом. Думки матінки, сестри й Івана синтезувались та стали сіамськими близнятами, породившись руками,

ногами, п'ятами, а найголовніше – з'єднавшись думками. Іван подумав про велич Юпітера, який оточений одною волею, але смертельним космосом. Навіть гігант Юпітер рухається за визначеною траєкторією. Навіть космос не надає свобідку на повне володіння нею. Якщо в космічних просторах й там неволя, то ніде більше не знайти волю. Мати та сестра ж знаходяться в альянсі сіамських близнят з Іваном, тому опинилися у його космічній одиссеї. Зараз же на них стала тиснути квадратна площа космосу. Ядушний стан, в якому вони знаходилися викачував повітря з легень, тому вони повернулися до ліхтаря груши, яке гріло найкращим сортом плода. Іван обійняв матір і сестру та почав ніжними, повільними рухами розгойдувати їх у такт планетарної люльки. Вони не хотіли пристати до хистки планет-гігантів, то тільки великі об'єкти, а не істоти. Іван створив людську колиску, родинну колиску.

І так вони простояли, а потім повернулися до пак буденних справ, до сірої фарби, на яку варто було б нанести новий шар барв. Але білий колір не роздає всім охочим свого найвідданішого служника – спектра.

Олександра Клименко

студентка спеціальності «Початкова освіта»

Факультету педагогічної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка

«ДОКИ СМЕРТЬ НЕ РОЗЛУЧИТЬ НАС» – ЧИ ІСНУЄ ВІЧНА ЛЮБОВ?

Питання про існування вічної любові є дуже складним і вимагає глибокого роздуму та розгляду різних точок зору. Люди з давніх-давен мріяли про вічну любов, але чи можливо це насправді?

З одного боку, багато пар складають обітницю любові на все життя та прагнуть піклуватися один про одного до кінця своїх днів. Також, існують різні історії про пари, які залишалися разом протягом десятиліть і після смерті одного з партнерів продовжували зберігати свою любов у спогадах та пам'яті.

З іншого боку, вічна любов може бути складним поняттям, оскільки люди змінюються з часом та можуть розходитися від своїх партнерів. Також, доля може розлучити пару, незалежно від їхньої волі. Крім того, люди

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

можуть втрачати зацікавленість у відносинах з часом, або зіткнутися з різними проблемами, такими як невдачі, зради, здоров'я та інші складнощі, які можуть вплинути на стабільність інтимних зв'язків.

Фраза «доки смерть не розлучить нас» є дуже потужним висловом, яке символізує найсильніші форми любові та зв'язку. Ця фраза відображає бажання людей прожити разом все життя та померти разом.

Але, на жаль, ніхто не може передбачити майбутнє, тому ніхто не може гарантувати, що вони проживуть разом все життя. Відносини можуть змінюватися з часом, а життєві обставини можуть розлучити людей навіть у тому випадку, якщо вони дуже люблять один одного.

Зрозуміло, що з боку більшості людей, бажання мати «вічну» любов та зв'язок є зрозумілим і цілком природним. Але важливо розуміти, що життя може приготувати неочікувані випробування та зміни, які можуть позбавити пару можливості прожити разом все життя.

Тим не менш, навіть якщо пара не зможе прожити разом все життя, це не означає, що їхня любов не була справжньою та важливою. Вони можуть залишатися в серцях один одного і пам'ятати свої спільні моменти разом як щось цінне та незабутнє. Адже, в кінці кінців, любов - це найвища форма людських відносин, яка може існувати, незалежно від того, як довго триває сам зв'язок.

Важливо зазначити, що відносини, в яких пара не змінюється протягом десятиліть, можуть мати свої недоліки. Наприклад, пари можуть поступово втрачати інтерес один до одного, перестати розвиватися та змінюватися як особистості. Це може призвести до того, що вони перестануть бути задоволені один одним і стануть відчувати невдоволення та роздратування від стосунків.

Кохання навіки – це поняття, яке описує бажання любові існувати назавжди.

Це не тільки прекрасна ідея, але й реальна можливість. Часом відносини не виходять, люди розходяться, але іноді двоє людей знаходять один одного та стають нерозлучними.

Існують численні приклади вічного кохання, коли дві людини проживають разом довгий час і зберігають свою любов і пристрасть протягом усього життя.

Один із таких прикладів – це історія Франсуа Моріака та його дружини Самюель Безенсон. Вони були разом майже 50 років, відколи вони зустрілися в студентському віці, і до того моменту, коли Моріак помер. Їхнє кохання

було інтенсивним і страсті надихаючим, і вони завжди підтримували один одного в житті та творчості.

Ще один приклад – це історія Аліси та Філіппа Джонсон, які познайомилися в Нью-Йорку у 1944 році, коли Філіпп був на військовій службі. Вони шлюбувалися після того, як Філіпп повернувся з війни, і були разом протягом 68 років, до того моменту, коли Філіпп помер у 2012 році. Їхнє кохання вважається вічним, і вони завжди підтримували один одного в житті та в роботі.

Зберігання кохання навіки можливе, але потребує великих зусиль. Це означає, що обидві сторони повинні працювати над відносинами, бути відкритими один до одного, бути терплячими та взаємоповажати один одного.

Для збереження кохання навіки, важливо зрозуміти, що відносини – це не тільки радість, але і виклики та труднощі. Люди повинні вміти працювати над проблемами та складнощами, що виникають у відносинах. Вони повинні бути готовими до того, щоб компроміси та змінив себе для партнера, щоб зберегти свої відносини.

Тим не менш, люди можуть знайти вічне кохання, якщо вони працюють над своїм відношенням, змінюються і розвиваються разом. Це може вимагати від пари значних зусиль та компромісів, але якщо вони дійсно люблять один одного, то ці зусилля будуть варті того.

Отже, хоча ідея про кохання навіки є дуже привабливою, важливо розуміти, що стосунки можуть змінюватися з часом і вимагають зусиль для того, щоб їх зберегти. Іноді вони можуть тривати все життя, а іноді пара може знайти щастя в розлуці і знайти нові стосунки, які будуть відповідати їхнім потребам і цінностям. Вічна любов – це складне та багатогранне поняття, інколи суперечливе та не відповідає реальності. Однак, це не означає, що людина не може знайти сильну та стійку любов у своєму житті, яка може бути з ним аж до кінця днів.

Вікторія Корпусенко

студентка спеціальності «Початкова освіта»

Факультету педагогічної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка

ФІЛОСОФІЯ ЛЮБОВІ

Проблема любові є однією з найскладніших і найбільш загадкових тем у філософії. Насправді, любов є настільки ж складною, наскільки саме життя. Це суб'єктивна інтерпретація взаємодії між людьми, яка не може бути узагальнена в одну конкретну теорію. Однак я можу висловити деякі свої думки та припущення щодо філософії любові, які можуть стати основою для подальших роздумів.

Перш за все, варто розглянути, що таке любов. У широкому розумінні любов – це стан емоційної залежності, в якому людина дуже сильно бажає бути з іншою людиною. Але, я думаю, що любов – це більше, ніж тільки емоційна залежність. Любов – це стан духовної гармонії, в якому двоє людей почуваються повністю задоволеними, коли перебувають разом. Це стан, коли вони готові боротися за одне одного та створювати щось більше, ніж просто відносини. Це стан, коли вони доповнюють один одного, навчаються та взаємно збагачують свої життя.

Філософія любові також пов'язана зі свободою та відповідальністю. Якщо люди люблять один одного, вони мають бути свідомими до своєї відповідальності за те, що вони роблять, і несуть відповідальність за свої дії та рішення.

Крім того, філософія любові пов'язана зі здатністю до співпереживання та емпатії. Любов не може існувати без здатності співчувати і розуміти почуття та потреби іншої людини. Це вимагає від нас відкритості та уваги до інших, вміння бачити світ очима іншої людини та здатності відчувати те, що відчуває інший.

Філософія любові також пов'язана з поняттям самопізнання та саморозвитку. Люди можуть досягти більшого щастя та задоволення, коли вони розвиваються як особистості та пізнають себе. Це дає можливість краще розуміти свої потреби, бажання та цінності, а також допомагає знайти більш глибоке та значуще співрозмовництво з людьми.

Філософія любові також включає поняття віри та довіри. Любов може існувати лише на основі взаємної віри та довіри, коли люди вірять один

одному та відкриваються один перед одним. Це вимагає чесності, відкритості та готовності довіряти іншій людині. Зауважу, що довіра – це процес, який потребує часу та зусиль, і вона може бути порушена, якщо одна сторона порушує довіру.

Крім того, філософія любові пов'язана з поняттям відданості та жертвовності. Люди, які люблять один одного, готові віддати своє життя за свого партнера, якщо це необхідно.

Отже, філософія любові – це комплексне та глибоке розуміння природи любові та її місця в житті людини. Любов є однією з найважливіших складових людського життя та культури, вона визначає наші відносини з іншими людьми та наше власне благополуччя.

Любов може бути інтуїтивною, але це не означає, що вона не може бути розумінням. Філософи, такі як Платон і Аристотель, досліджували любов і вважали, що це прагнення до краси та добра. У сучасному світі любов часто асоціюють з романтичними стосунками. Хоча романтична любов може бути складною та загадковою, є багато інших форм любові, таких як дружба та родинні стосунки. У цих відносинах любов може бути більш безумовною і включати в себе відданість, повагу та згоду. Дана філософія досліджує різноманітні аспекти любові, такі як її сутність, значення, роль у житті людини, а також способи її розвитку та збереження. У філософії любові відзначаються різні форми любові, такі як романтична, дружба, родинна любов, любов до Бога та інші.

Вона зазначає, що любов є не тільки емоційним проявом, але і духовним процесом, який відбувається в серці людини. Любов - це прагнення до гармонії та єдності з іншими людьми, вона веде до пізнання себе та інших, допомагає розвиватися та збагачуватися духовно. У філософії любові важливе місце займає поняття духовної єдності, яка може бути досягнута через любов. Любов здатна зв'язувати людей в єдине ціле, вона створює відчуття спільності, взаєморозуміння та взаємоповаги.

Філософія любові також наголошує на важливості балансу між любов'ю до себе та любов'ю до інших людей. Людина, яка не любить себе, не здатна любити інших, тому важливо зберігати баланс між самопізнанням, самовдосконаленням та співпереживанням. «Настає момент, коли просто любиш, не за те, що він там хороший або поганий, або ще якийсь. Просто любиш» (Лорел Гамільтон).

Юлія Коцелун

студентка спеціальності «Початкова освіта»

Факультету педагогічної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка

«ФІЛОСОФІЯ СПРАВЖНЬОГО ЖИТТЯ»:

авторська філософія, що базується на творчості Сергія Жадана

Сергій Жадан – це відомий український письменник, поет, музикант і культурний діяч. Його творчість містить в собі елементи соціальної філософії та гуманізму, що робить його важливим інтелектуалом в контексті сучасної української культури.

Філософська точка зору Сергія Жадана полягає в тому, що культура та мистецтво є необхідними складовими людського життя. Він вірить, що культурна спадщина має значення для формування національної свідомості та підтримки ідентичності. Також він підтримує ідею соціальної справедливості та рівності усіх людей перед законом, яка є невід’ємною частиною гуманістичних цінностей.

У своїх творах Жадан використовує мотиви нестабільності та невизначеності, які можуть бути розглянуті з філософської точки зору як вираз постмодерністських ідей про характер людської екзистенції в умовах постійної зміни та невизначеності. Він показує, що важливо бути готовим до змін та швидко адаптуватись до нових умов, що є важливим елементом в сучасному світі.

Філософія на основі творчості Сергія Жадана може бути описана як «поєднання сучасної культури з вірою в справжнє життя». У творчості Жадана знаходимо багато елементів сучасної культури: музика, література, фільми, мистецтво тощо. Він не ставить перед собою мету втілювати свої ідеї у формі філософських трактатів, але його творчість сама по собі може бути джерелом висновків про суть життя.

Одним з головних принципів філософії на основі творчості Жадана є віра в справжнє життя. Він вважає, що справжнє життя – це не віртуальність, а реальність, яка проявляється в людських відносинах, в спілкуванні, в культурі та мистецтві. З цього принципу випливає важливість збереження людських цінностей, таких як любов, дружба, взаємодопомога, толерантність тощо. Докази цього ми можемо віднайти в його п’єсі «Хлібне перемир’я», де яскраво висвітлено проблему взаємозв’язку між дітьми й батьками, між

рідними братами та між двома соціальними групами, які мають різні політичні погляди. Проте, коли смерть прийшла в їхній дім – вже не залишилося «правих» та «лівих», були лише «свої», які за короткий проміжок часу мали відновити ті зв'язки, які були вже давно втрачені.

Ще одним важливим аспектом філософії Жадана є підтримка культурної спадщини. Він пише про важливість збереження мови та культури, про важливість національної ідентичності та самобутності. На підтвердження цих слів хочу привести рядки з пісні «Автозак» гурту «Жадан і Собаки»:

*«Якщо вміти, навіть, праведників можна задовбати,
Щас підключиться актив і починаються дебати,
Щас підвалить на пікет електорат із тренажерки,
Бо реформа судів - це фаєри і феєрверки!
Передайте міністру - хтось уже приніс каністру,
Активісти вже фігнули рідину легкозаймисту.
Добрий вечір, джентельмени, розгортаються знамена.
Навіщо мені система, що працює проти мене?»*

Філософія Сергія Жадана базується на багатовимірності та мінливості життя, на розумінні світу через поетичну лінзу та на активному співробітництві людини з навколишнім середовищем.

Людина має бути готовою до того, що світ не лише позитивний, але й негативний. Такі аспекти життя, як війни, конфлікти, несправедливість, є складовими частинами людської існування та повинні бути розумінні та прийняті:

*«Чорна, ламана, зла зимова
тиша, як смерть, стоїть за дверима.
З цієї зими – залишиться мова –
та, якою ти говорила.
Її ще приписуватимуть усі біди.
Її ще розтягують на цитати.
Я буду просто її любити,
буду просто її пам'ятати.
Пам'ятати небо з його висотою,
пам'ятати міста, сполохані криком.
Історія буде зрозумілою і простою,
якщо ти її сам наповнював сміхом.*

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

*Пам'ятати сніг у тебе на віях,
пам'ятати сонце – різке, мов опік.
Діти, що народяться по таких сніговіях,
будуть пізнавати цю землю на дотик.
Будуть пізнавати на смак її воду,
будуть пізнавати колір її пшениці,
любитимуть її навіть за посухи та негоду,
любитимуть її навіть за госпіталі та в'язниці.
Пам'ятати холод, що в'їдався під нігті,
пам'ятати жар, що сушив гортані,
пам'ятати рухи твої опівнічні –
легкі, недовірливі, останні».*

Знайомлячись із творчість Жадана відразу розумієш, що поетичний словесний вираз є одним з найсильніших інструментів для розуміння світу та спілкування з іншими людьми. Поезія дозволяє людині відобразити свої думки, емоції та враження через метафори та символи.

*«Добре, добре, знищуй листи,
стирай номери, пали мости,
просто стирай, просто громи,
ми вдосталь мали цієї зими.
Знищуй коди, знищуй замки,
теплі промені серед ріки,
знищуй підозри, знищуй сміх,
довіра сходила на нас усіх,
тому знищуй те, що дісталось тобі,
те, що вигадалося в боротьбі,
те, що втратилося без жалю,
те, що я і дотепер люблю».*

Для Жадана культура є не лише розвагою, а й засобом розуміння світу, самовираження та пошуку власної ідентичності. Він вірить, що культура має великий потенціал для зміни світу, тому розвиває її як власну, так і в інших людях. Він не намагається нав'язати читачам власної думки, проте вміло за допомогою літературних прийомів вплітає її між рядків та виховує в читачах власні переконання:

*«Чоловікам не варто знати про наслідки, їм достатньо причин.
Коли їм, зрештою, дається все, вони наповнюють його нічим.*

Коли вони говорять про спільне, вони мають на увазі своє.

З ними краще не говорити про те, що буде, щоби не втратити те, що є».

У творчості Жадана часто зустрічається мотив нестабільності та невизначеності. Він показує, що світ постійно змінюється, тому важливо бути готовим до цього та швидко адаптуватись до нових умов.

Таким чином, з філософської точки зору, Сергій Жадан може бути розглянутий як інтелектуал, який вірить у важливість культури та мистецтва, пропагує гуманістичні цінності та соціальну справедливість, та показує, що важливо бути готовим до змін і швидко адаптуватись до нових умов, саме тому, на мою думку, філософію, що базується на його творчості можна назвати філософією справжнього життя.

Олена Литовченко

магістрантка спеціальності «Дошкільна освіта»

факультету педагогіки та психології

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

УКРАЇНСЬКА КАЗКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ФАНТАЗІЇ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Розвиток дітей раннього віку є беззаперечним пріоритетом освітньої і виховної системи, найважливішим завданням батьків. У ранньому віці у дітей закладаються основи для фізичного і розумового, психічного розвитку, починають формуватися різноманітні здібності – мовлення, мислення, увага, пам'ять, які важливі для засвоєння знань про навколишній світ та формування навичок відповідної поведінки. Водночас дитина стає здатною до сприйняття все більшого обсягу інформації, вчиться активно спілкуватися з дорослим, засвоює норми моральної поведінки із улюблених казок та пісень, забавлянок, потішок та ін.

Психолого-педагогічні засади розвитку дітей раннього віку висвітлюються у працях Н. Гавриш, Т. Гурковської, О. Дурманенко, К. Крутій та ін. Пошуку ефективних засобів педагогічного впливу на дітей раннього віку присвячені праці А. Гончаренко, О. Кононко, Л. Лохвицької, Т. Піроженко та ін. Казки як потужний засіб розвитку дітей розкрито у

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

працях А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, А. Карнаухової, М. Машовець та інших вчених. Водночас недостатньо вивченим залишається аспект цілеспрямованого використання українських народних казок для розвитку фантазії дітей раннього віку

Дітям раннього віку доступні елементарні процеси фантазування, що є різновидом дитячої творчості, що полягає у створенні нових образів на підставі свого досвіду. Фантазія дітей раннього віку зароджується в предметній та ігровій діяльності, що важливі для творчого розвитку малят (Н. Гавриш, В. Рагозіна [1]). Розвиток фантазії дітей раннього віку залежить від створення сприятливого предметно-розвивального середовища вдома та у дитсадку, а також застосування ефективних засобів педагогічного впливу.

Однак у ранньому віці, що є сенситивним для цілеспрямованого розвитку фантазії, часто не приділяється достатньої уваги педагогів та батьків до цієї сфери розвитку дітей. За даними дослідження О. Копічук, В. Сосіної, які опитували батьків щодо сформованості уяви у їх дітей раннього віку, більшості малят характерний низький рівень розвитку уяви (65%), і ще в третини встановлено середній [2, с. 233]. Приділяючи увагу тому, чи любить дитина малювати, гратися, як розповідає про свої емоції, чи може іноді перебільшувати деталі при переказі, чи виявляє ініціативу в рухливих іграх, чи здатна переказати сюжетну лінію улюбленої казки, дослідниці припустили, що ефективним засобом активізації фантазії дітей можуть стати музика і казки. Для розвитку фантазії у дітей О. Копічук та В. Сосіна запропонували розробку програми занять музично-ритмічним вихованням для проведення в ігровій формі з використанням музичного супроводу, елементів вільної пластики, хореографії, казок, що сприяють імпровізації та розвитку фантазії дітей. Внаслідок впровадження запропонованої програми занять рівень розвитку фантазії дітей поліпшився на 14-21% [2, с.233]. Отже, для розвитку фантазії дітей варто поєднувати різноманітні засоби педагогічного впливу для досягнення вищих результатів.

На нашу думку, народні казки є важливим засобом всебічного розвитку дітей раннього віку. Сприйняття казки здійснює сильний емоційний вплив на дітей, ознайомлення з казкою створює реальні психологічні умови для формування соціальної адаптації дитини у світі. У всі часи народна казка сприяла розвитку пізнавальних процесів, активізувала роботу уваги, пам'яті, мислення, уяви, вертаючись до глибин дитячої душі.

Фантастичні образи, втілені в казках, дають дитині змогу самотійно створити у власній уяві героїв казки, характерні риси їх особистості,

змоделювати поведінку. Завдяки цьому у дітей раннього віку розвивається фантазія, вони вчаться поєднувати різні властивості предметів і явищ, намагаються зрозуміти закономірності зв'язків між всім живим і неживим у цьому світі. (А. Карнаухова, М. Машовець [4] та ін.).

Дитячі психологи (В. Котирло, С. Ладивір, М. Савчин та ін.) відзначають, що дитина потребує саме середовища казковості, в якому вона вибудовує власну діяльність. В. Максимова уточнює, що «фантастичний казковий світ, сповнений чудес, таємниць і чарівності, завжди приваблює дітей. Вони з радістю поринають у світ уяви, активно діють у ньому» [3, с. 85].

Отже, українські народні казки є потужним засобом розвитку фантазії дітей раннього віку, оскільки допомагають цілісно формувати пізнавальну сферу дітей, активізують їх інтерес до пізнання світу, пропонують створювати нові уявні образи, перевтілюючись у різних казкових героїв та виконати ту чи іншу казкову дію.

Завдяки використанню народних казок в освітньому процесі з дітьми раннього віку у них активізується мислення, вдосконалюється пам'ять, розвиваються уява, фантазія, збагачується мовлення. Через казки діти пізнають себе та навколишній світ у його багатоманітності дійсних та уявних форм.

Література

1. Виховуємо і розвиваємо дитину раннього віку: навчально-методичний посібник. Гавриш Н. В., Васильєва С. А., Рагозіна В. В.; за заг. ред. Н.В. Гавриш. Кропивницький: Імекс-ЛДТ, 2021. 158 с.
2. Копійчук О., Сосіна В. Розвиток уяви дітей в процесі музично-ритмічного виховання у дитячих дошкільних навчальних закладах. «Студентська наука-2017». Секція 7. Львів, 2017. С. 232-233
3. Максимова В. Казка як метод гуманістичного виховання дітей дошкільного віку. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія.* 2014. Вип. 32. С. 84-90.
4. Машовець М., Карнаухова А. Роль української казки в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. *Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти: матеріали IV Міжнародних педагогічних читань пам'яті професора Т.І. Поніманської, м. Рівне, 12 листопада, 2021 р.* Рівне: Видавець О. Зень, 2021. С. 109-111.

Олена Лобанчук

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри етики та естетики
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова*

ФОРМУВАННЯ ЕТИКО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

Контакт розмаїтих культур, швидкі технологічні зміни, розвиток засобів масової інформації, девальвація багатьох цінностей попередніх поколінь, антиномічність суджень та переосмислення історичних подій, питання спілкування та його значення для особистості, вплив негативних змін навколишнього середовища на здоров'я людини – подібні виклики стоять перед світом сьогодні; основний етичний виклик для України – закінчення бойових дій на всій території країни та вихід із гуманітарно-економічної кризи, яка пов'язана з тривалою пандемією та жахливими втратами війни.

Останнім часом зростає кількість наукових досліджень, присвячених взаємозв'язку питань глобалізації і пов'язаним з нею глобальним викликам, Індивідуальні та колективні дослідження здійснюються у межах відповідних міжнародних мереж. Основи цього підходу висвітлено у працях Шалмалі Гуттала, який одним із перших виділяє універсальні цінності, які властиві всім світовим культурам – добродійність, верховенство права, самоуправління, заохочення, владна та соціальна безпека, традиція та універсалізм тощо. Разом з тим він наголошує на зростанні гомогенізації споживчих смаків, зміцненні й розширенні корпоративної влади, різке збільшення багатих і бідних, а також зростання скрізь ліберально-демократичних ідей - це все в тій чи іншій формі належить до глобалізації [5, с.523-531].

У сфері культури глобалізація пов'язана з розвитком мереж зв'язку, зі знанням і з ідеологічним дискурсом навколо глобалізації як необхідного кроку на шляху до глобального щастя.

Глобалізація зумовила розвиток загального способу життя і споживчих звичок. Культурна глобалізація також впливає на висвітлення у засобах масової інформації, в результаті чого людські трагедії потрапляють до нашої пильної уваги і відбувається мобілізація сумління світу в світлі величезних

потоків населення. Великі монополії контролюють наші ключові глобальні засоби масової інформації з усіма ризиками упередженості і необ'єктивності, які вони можуть мати.

В умовах глобалізації міжкультурний діалог став потребою для міжнародної солідарності, а також для загальної поваги прав людини. Не останню роль глобалізація відіграє для розвитку опору культур до неї та рухів до «іншого світу» [5].

«Сьогодення України вимагає компаративного переосмислення суспільно-культурного середовища в Європейському контексті. Проблема порівняння еволюціонувала від метафізичного уявлення про будову світу до логічного її осмислення у сучасній філософії. Філософи визнавали існування об'єктивної й універсальної підстави для порівняння в межах просторово-метафізичного підходу. Метою даного дослідження є аналіз історії філософських дискурсів про просторово-метафізичні виміри європейського світоглядного компаративу. Формуванню компаративістики сприяли німецький дослідник Т. Бенфей, українські вчені Михайло Драгоманов, Микола Дашкевич, Іван Франко. Як відомо, величезний вплив на світоглядні зрушення мають авторитетні погляди й теорії, особливо концепції розвитку естетичної свідомості. На основі загально-естетичних теорій формується художній метод, що позначає історично зумовлений спосіб створення взірців мистецтва, який ґрунтується на певному усвідомленні та раціонально визначеній системі добору, узагальнення й художнього перетворення життєвого матеріалу. Нерідко ототожнювалися поняття художнього методу і творчого методу, де творчий метод є характеристикою індивідуального творчого процесу, а художній метод характеризувався конкретно-історичними особливостями художнього процесу, саме художній метод розглядаємо в одному ряду із поняттям художня епоха, художній стиль, художній напрям» [3, с. 681–690].

Як відомо, взаємозв'язок естетики і філософії полягає в тому, що теоретичні принципи й науковий метод естетики залежить від світоглядних позицій, методології, філософської концепції конкретного філософа або певного філософського напрямку. Естетика через ідею калокагатійності активно взаємодіяла з етикою. Це ідеальне єднання фізичної краси та духовної досконалості завжди служило засобом виховання людини [6, с.473].

Сучасне мистецтвознавство зосереджує увагу на дослідженні мистецтва в контексті духовної культури. Структура науки характеризується комплексністю, яка об'єднує загальне і часткове. Як система знань про окремі

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

види мистецтва, мистецтвознавство теоретично взаємодіє з немистецтвознавчими науковими знаннями, методологічними підходами, спостереженнями і судженнями. З цього погляду особливо значущими є, наприклад, психологія художньої творчості, соціологія мистецтва, культурологія, семіотика тощо.

Головним пріоритетом і цінністю, суб'єктом культури і життя є особистість, тому гуманістично зорієнтована педагогіка, яка спрямована на випереджувальне, цілісне, фундаментальне розв'язання основних проблем навчання, покликана синтезувати основні напрями освітнього процесу: 1) компетентнісне навчання, 2) креативність, 3) особистісний розвиток.

Компетентнісний підхід до навчання і виховання успішно здійснюється засобом інтеграції, оскільки учень сам здатний обирати «опорні» знання як у процесі навчання, так і в більш широкій взаємодії із довкіллям.

Принцип інтеграції відповідає психічній та фізіологічній природі дитини, сутності мови як суспільного явища в його взаємозв'язках з усіма аспектами багатогранного світу.

Опанування мови і мовлення є могутнім засобом не тільки спілкування, а й естетичного розвитку особистості на всіх етапах формування її духовності. Першопочатковим забезпеченням цього може стати навчання й виховання на основі органічного поєднання різних видів творчості, прилучення до духовної культури [1].

Провідною тенденцією проникнення культури в освіту і освіти в культуру є мовленнєвий розвиток як визначальний засіб інтегрованої художньої діяльності.

Етичне та естетичне виховання має особливе значення в період початкової освіти, коли формується особистісна культурна ідентичність, відбувається сингулярний розвиток індивідуальності. Особливістю даного віку є посиленна пізнавальна активність: відбувається соціальна адаптація до сформованих у соціумі етичних та естетичних цінностей, усвідомлення громадянськості, формуються певні культурні компетентності. Важливо, щоб цей процес був послідовним та когерентним за змістом та способами пізнавальної діяльності й мав продовження у наступній ланці здобуття освіти.

У такому разі етико-естетичне виховання набуватиме цілісності та послідовності. Дуже важливо, щоб виклад навчального та супровідного матеріалу був цілісним та доступним з огляду на вікові особливості, а зацікавлене ознайомлення з культурно-історичними феноменами сприятиме

формуванню широкого почуттєво-емоційного ставлення до дійсності та, без сумніву, вплине на світоглядне зростання особистості.

Ухвалене рішення щодо європерспективи звучить наступним чином: «Європейська Рада визнала європейське прагнення та європейський вибір України». Україна обрала шлях європейської інтеграції у 2014 році, підписавши угоду про асоціацію. Тепер Єврокомісія готує свій висновок, в Брюсселі опрацьовують відповідні документи [7].

Отже, світоглядна концепція сучасного суспільства і епохи в цілому потребує дуже швидких змін. Компетентнісний підхід є основою реформування освітнього процесу на підставі концепції Нової української школи інтегрованої у концепцію розвитку освітянської галузі ХХІ ст. На фоні історичних подій сьогодення, ми бачимо непримиренну боротьбу добра і зла, віру в добро та істину, віру людей у Вічні цінності.

Література

1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів, Літопис, 1996. 633 С. 67.
2. Hegel G.W.F. *Phenomenology of Spirit*, 2012.
3. Lobanchuk O. Synchronic approach to comparative research of Ukrainian cultural space in European context. *Beytulhikme. An International Journal of Philosophy*. Ankara, 2018. № 8(2): 681-690.
4. Lobanchuk O. Transcendental approach to development of humanistic worldview by means of integration of ethical and esthetical influences. *European Humanities Studies: State and Society*. Kraków. 2019. № 1(II): 156-166.
5. Шалмалі Гуттал. «Глобалізація» в розвитку на практиці. Vol. 17. No. 4/5, August 2007. P.523-531. URL: www.jstor.org/stable/25548249
6. Шейко В.М., Богуцький Ю.П., Германова де Діас Е.В. *Культурологія*. Харків: ХДАК, 2011. 473с.
7. World Stories. *Deutsche Welle*, 06.05.2022.

Руслана Мартич

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та релігієзнавства
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ФЕНОМЕН ЖИТТЯ В БІОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: КОНЦЕПЦІЇ ЯКОСТІ ТА СВЯТОСТІ ЖИТТЯ

Біоетика визнає життя у будь-якому його біологічному прояві як найвищу цінність. Важливим питанням, яке виникає внаслідок фіксування такої біоетичної позиції є питання цінності життя Іншого. В сучасному світі, коли медицина все більше застосовує новітні технології підтримки і продовження життя, а етика впроваджує ідею про інтегральний характер і значущість людської особистості, біоетика, по суті, постає як «...метаєтика, як сучасна філософія людини» [1, с.28]. Таким чином, біоетика не лише розширює традиційне поле етики, але і стає підґрунтям для перегляду основних принципів моралі. Такою «новою етикою» постають концепції святості та якості життя.

Проблемна ситуація полягає в різноманітні підходів, які охоплюють тлумачення святості або якості життя як домінуючої етичної парадигми в загальній біоетичній дискусії щодо визначення правил ставлення до життя в цілому, і людського життя зокрема [2, с.101-102]. Ці питання фокусуються навколо проблеми достатніх підстав визнавати цінністю будь який прояв існування живого, вимог поважати кожний його прояв, та яким чином вона має виражатися і надаватися. З цього випливає наступна етична диспозиція – чи є життя найвищим благом, а смерть, відповідно, абсолютним злом; чи є етичним можливе втручання в процес життя і які межі такого втручання. Виходячи з різних засновків і отримуючи різні висновки, дослідники сформулювали дві біоетичні традиції по відношенню до цінності життя, які умовно отримали назви концепції «святості життя» та концепції «якості життя» [3, р. 87-96]. Також слід зазначити про різноманітний корпус джерел філософської та іншої наукової літератури, який залучається до даної дискусії. Він включає в себе як специфічну філософську літературу на морально-етичну тематику, так і дослідження в галузі біології, медицини, біотехнологій, і навіть новітні дослідження з проблем цифровізації та віртуальної реальності. З іншого боку, широке застосування в цій дискусії

отримала література з релігійно-етичної тематики, яка представляє унікальний ракурс осмислення цінності життя, наділяючи його божественними рисами («образ і подобіє Боже», результат божественного провидіння та інш.). В результаті ми отримуємо два концептуальні підходи, які розрізняються як фокусуванням на окремих аспектах єдиного об'єкту дослідження, так і принципово різними підходами до цілей та сенсу людського буття (наприклад, життя як страждання – одна з домінуючих християнських релігійних догм). Адепти того чи іншого підходу закидають опонентам докори в дегуманізації, порушенні моральних законів чи звичаєвого ладу. Натомість себе проголошують чи не єдиними «захисниками людини» [4, с.233].

Звернемо увагу на особливості кожного з концептуальних підходів. Концепція святості життя (*sanctity of life*) своїми основними принципами восходить до релігійних постулатів. Філософія ще в стародавню добу почала досліджувати проблематику цінності життя. Але саме тоді і був сприйнятий релігійний погляд на цю проблему як єдино можливий [5, с.3-10]. Життя було визнано святим сакральним актом, з моменту його зародження і протягом всього циклу його буття. Святість життя демонструє властивість, що надає його об'єкту виняткової значущості, протиставляючи його профанному, світському. Зокрема, Е. Дюркгейм вважав головною ознакою сакрального його відокремленість, недоторканість, абсолютну протилежність чомусь звичайному. Вища сила торкається сакрального і наділяє його своїми властивостями, отже святість це вищий ранг буття, божественна наповненість життя [6, р.105-110]. Видатний філософ сучасності М. Еліаде виділяє такі ознаки священного як могутність, непорушність і сповненість буття, які підкреслюють виключну «справжність» такої форми буття живого. На думку дослідника, об'єкт, який стикається з проявом священного, вбирає в себе його могутність, заглиблює у реальність, дозволяє взяти участь у повноті життя [7, с.19].

Найбільш яскраво та повно такий підхід у біоетиці представлений сучасним релігійним дискурсом. У цьому контексті слід також зазначити, що з урахуванням наявності наукових нестиківок етико-правового характеру у поглядах на проблему «живого» у контексті науково-технічного прогресу, суттєвої ролі набуває повернення до синкретичних основ людського знання, до розуму як мудрості, в якій раціональне та когнітивне пов'язане з практичною філософією. У цьому сенсі принципи біоетики перегукуються з постулатами представників християнської церкви. Що, у свою чергу,

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

визначає той факт, що істотну частину сучасного біоетичного дискурсу займає дискурс сучасної християнської теології, що має свої особливості прояви у різних течіях християнства. Такі особливості взаємного дискурсивного синтезу виявляються, по-перше, у ствердженні християнським персоналізмом об'єктивного онтологічного статусу людської особистості. По-друге, у вченнях християнських теологів, які стверджують красу і праведність життя, створеного Богом, а природа і людина в ньому розуміються як щось сакральне, а тому дії, спричинені проти них – грішні та неприпустимі. По-третє, основа людської життя корениться в духовному світі самої людини, співвіднесеної з божественною трансценденцією [8, р.98-99].

Маючи релігійне походження, концепція святості життя функціонує лише за умови відкритості до трансцендентного, тобто віри в існування певної сили чи фактору, який перевершує звичний, земний чи видимий порядок. На думку Ч. Тейлора така відкритість передбачає певний антропоморфізм, коли зовнішні щодо людини об'єкти осмислюються у відношенні до неї. Водночас немислимою виявляється проблема відношення і зв'язку між розумом і тілом, оскільки останнє не набуває характерного для модерного і постмодерного світогляду ступеню об'єктивації, а розум, навпаки, суб'єктивації. Йдеться про особливий спосіб світосприйняття та інтерпретування як «стан життєвого світу, коли те, що ми можемо назвати тлумаченням морального/духовного, проживається не як тлумачення, а як безпосередня реальність» [9, с.30].

Концепція «якості життя» (quality of life) виглядає більш прийнятною і популярною в сучасній біоетиці, так як вона ширше і глибше сприйняла етичні та онтологічні теорії. З іншого боку, на відміну від адептів сакральності життя, основними представниками яких на сьогодні є релігійні групи, ідея якості життя відповідає запитам сучасного ліберального суспільства.

Під якістю життя традиційно розуміється «...ступінь того, наскільки індивід є здоровим, йому комфортно, він здатен брати участь у життєвих подіях чи насолоджуватися ними [...]». Якість життя розглядається як багатомірна, що охоплює емоційний, фізичний, матеріальний та соціальний добробут» [10]. В біоетиці поняття якості життя дозволяє вирішувати багато практичних питань, пов'язаних з життям і смертю. Серед них вона допомагає виокремити позицію в умовах допустимості вкорочення життя шляхом евтаназії чи абортів. Чітке розуміння терміну впливає на дії, що стосуються

регулювання народжуваності шляхом контрацепції, стерилізації, штучного переривання вагітності чи утримування від сексуального співжиття. Зміст поняття зумовлює обґрунтування виправданості втручань у біологічну природу людини засобами генної інженерії, клонуванням, штучним заплідненням, формує відповідну соціальну політику в сфері демографії, екології, охорони здоров'я [11, р.829-831].

У рамках цієї системи поглядів виникає спроба запровадження у сучасний біоетичний дискурс поряд із поняттям «життя організму» та синонімічними йому в цьому ряду «життям тіла», «біологічним життям», особливого концепту – «життя особистості». При такому підході, поняття «життя тіла» виступає лише базисною умовою для вищого якісного рівня буттєвості «живого» – «життя особистості». І якщо у даного людського організму відсутні певні якості, то з'являється можливість відмовити такому життю у моральному статусі, тобто у відношенні до людини як до особистості.

Серед спроб дати визначення тих якостей, які можуть бути критерієм відмінності між біологічним життям і життям особистості інтерес викликає думка американського біоетика Мері Уоррен, яка вважає, що для включення будь-кого в моральну спільноту особистостей необхідні такі якості, як: свідомість, розум, самостійна активність, самосвідомість та здатність до спілкування [12, р.457-458].

Специфіка поняття «якість життя» полягає в тому, що поряд з об'єктивними критеріями воно включає критерії суб'єктивні, під якими розуміється фізичне, психічне і соціальне благополуччя. Сукупність цих чинників становить дискурс здоров'я. Тоді «неякісним життям» слід визнавати хворобу. Однак існують величезні труднощі такої ідентифікації, оскільки уявлення про те, що таке «гарна якість життя» підчас, наприклад, певного типу лікування можуть сильно розрізнятися у пацієнтів та медичної спільноти [13, р.12].

Отже, поняття «якість життя» в сучасному біоетичному дискурсі потребує подальших рефлексій і досліджень. Тим не менш, воно вже стала однією з основних категорій медичної етики, особливо при дискусії щодо таких станів «живого», як «здоров'я», «хвороба», «патологія», «норма». Крім того, ідея якості життя є важливою характеристикою сучасного медико-етичного дискурсу, яка дозволяє прояснити мету медичного втручання заради «блага» пацієнта, а також враховувати не лише суто клінічну перспективу, а й точку зору пацієнта [14, р.63-69].

Динаміка біоетичного дискурсу представлена наявністю широкого спектру думок і поглядів на цінність життя як особливо унікальної форми буття. Це викликає дискусії, суть яких сфокусована навколо двох основних підходів: етики сакральності або святості життя та етики якості життя. Будучи опозиційними у своїх поглядах, ці підходи мають значний науковий потенціал, що дозволяє розвивати біоетичне вчення шляхом формування імперативів людської поведінки. Біоетика, за допомогою моральних норм і імперативів, визначає межі впливу людини на форми існування живого, утворює систему категорій та понять, що описують концептуальні конструкти з метою розвитку морального ставлення людини до всього живого.

Література

1. Гордієнко О.В. Метаетика як сучасна філософія і методологія активної навігації безпечного розвитку медичної системи України. *Філософські засади медичної теорії і практики. Матеріали наукового симпозіуму*. К.: Національна медична академія післядипломної освіти імені П.Л. Шупика, 2018. С. 27-29.
2. Horban O., Martych R. The Idea of Living in Religious-Philosophical Discourse. *Studia Warmińskie*, 2020. No 57. P. 101-115. <https://doi.org/10.31648/sw.6008>
3. Horban O., Martych R. The Basic Approaches to the Value of Life in Bioethical Discourse. *Studia warmińskie*. 2022. No 59. P. 87-96. <https://doi.org/10.31648/sw.8328>
4. Slezcek-Czakon D. Problem wartosci I jakosci zycia v sporach bioetycznych. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Slaskiego, 2004. 261 s.
5. Горбань О.В., Мартіч Р.В. Феномен живого в релігійно-філософських ідеях східної патристики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія*. 2020. № 42 (55). С. 3-10.
6. Durkheim E. The Elementary Forms of Religious Life. (J. Swain, Trans.) New York: The Free Press, 1954. 808 p.
7. Еліаде М. *Священне і мирське*. К.: Видавництво Соломії Павличко «ОСНОВИ», 20011. 16 с.
8. Horban O., Martych R. Axiological determinants of the doctrine of “living” in modern bioethic discourse. *Studia Warmińskie*. 2018. No 55. P. 93-106. <https://doi.org/10.31648/sw.3064>

9. Тейлор Ч. Секулярна доба. Т.1. К.: Дух і літера, 2013. 664 с.
10. Jenkinson C. Quality of life. *Encyclopaedia Britannica*. 2023. URL: <https://www.britannica.com/topic/quality-of-life/>
11. Reich W.T. Quality of Life. In W. T. Reich (Ed.), *Encyclopedia of Bioethics* in 4 vols. New York: Free Press, 1978. Vol. 2. P. 829-831.
12. Warren M.A. On the Moral and Legal Status of Abortion. In: T.A. Mappes (ed.), D. Degrazia (ed.). *Biomedical Ethics*. N.-Y.: McGraw-Hill, 2001.
13. Bowling L. *Measuring disease a review of disease specific quality of life measurement scales*. Buckingham. Philadelphia: Open University Press, 2001.
14. Horban O., Martych R. The dynamics of bioethical discussion in religious and philosophical doctrines about the living. *Skhid*. 2022. Vol. 3(4). P. 63-69. [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2022.3\(4\).269436](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2022.3(4).269436)

Катерина Меленчук

*студентка спеціальності «Дошкільна освіта»
факультету педагогіки та психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова*

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ПОЧУТТІВ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Актуальність теми дослідження визначається винятковою важливістю моралі для повноцінного функціонування суспільства, а також формування духовного та морального світу кожної особистості, її свідомості та життєвої позиції. На думку І.М. Ушакової система моральних якостей людини є «фундаментом» її ставлення до світу, осередком духовного життя суспільства [1].

Найбільшій актуальності дана проблема набуває у дитячому віці, коли формуються змістовні основи спрямованості особистості, її ціннісного самовизначення, в основі яких лежать моральні почуття.

Аналіз наукових джерел з теми дослідження свідчить про те, що найбільш сензитивним періодом зародження і формування моральних якостей та почуттів є старший дошкільний вік – етап активного засвоєння етичних норм, правил, становлення моральних нахилів, що зумовлено значними змінами, які відбуваються в емоційно-вольовому, розумовому

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

розвитку дітей цього віку, в розвитку їхньої мотиваційної сфери, спілкуванні з однолітками та дорослими. Отже, в старшому дошкільному віці суттєво зростають можливості морального виховання дітей.

Перспективність та обґрунтованість досліджень морального розвитку показані у безлічі робіт, виконаних вітчизняними та зарубіжними науковцями в різних напрямках психології, соціології, педагогіки тощо.

Так, дослідники В.В. Ворожбіт, С.Д. Криштоф, А.О. Поляков, Н.Д. Янц та ін. аналізують історію і сучасні тенденції духовно-морального виховання дітей; Н.А. Басюк, Н.Л. Кістрінь, Л.В. Лохвицька, А.О. Різак розкривають психологічні механізми та закономірності становлення моральних почуттів, уявлень, суджень дитини дошкільного віку, підкреслюють провідну роль морального розвитку в структурі особистості, його значення для її успішної соціалізації; засоби формування моральних почуттів розглянуті в роботах Т.І. Поніманської, В.О. Городиської, О.І. Кисельової, А.Г. Карнаухової, серед яких особливе значення Г.О. Беленька, А.Н. Васильченко, Л.А. Соф'янчук, С.Є. Шелест надають народній казці. Автори наголошують на тому, що в казці поєднане все найважливіше, вдосконалене протягом декількох століть, тому вона може і повинна застосовуватися у виховній роботі закладів дошкільної освіти.

У наукових дослідженнях проблема формування моральних почуттів у дошкільників базується на понятті моралі та морального виховання. Отже, щоб визначити основний зміст проблеми формування моральних почуттів у дошкільників в педагогічній теорії та освітній практиці вважаємо за необхідне звернутися до тлумачення понять «мораль», «моральне виховання», «моральні почуття».

В літературних джерелах поняття «мораль» згадується ще на початку становлення суспільства. Головна роль в її походженні належить праці людей. У відсутності взаємодопомоги та конкретних прямих обов'язків щодо свого сімейства людина не змогла б вистояти у боротьбі з природою, саме тому мораль має роль регулятора у відносинах людей [2].

У філософському словнику зазначено, що «...мораль – це зміна форми суспільної свідомості, своєрідна система «неписаних законів», що складається з сукупності суспільних цінностей та норм, які дозволяють розрізняти добро і зло, висловлюють ідеали людського життя. Мораль є тією сферою етики, яка постає як суспільно важлива структура цінностей, пріоритетів, правил поведінки, визначених людиною» [3, с. 273].

С.У. Гончаренко розглядає мораль як «одну з форм суспільної свідомості; систему поглядів і уявлень, норм і оцінок, яка виникає як результат морального виховання» [4, с. 273].

А.Г. Карнаухова вважає, що під поняттям «моральне виховання» слід розуміти потребу дітей дотримуватися правил соціальної поведінки, розуміти зміст вимог, вміння пов'язувати ці вимоги зі своєю поведінкою, поведінкою інших [5].

Загалом же моральне виховання має тісний зв'язок із загальним процесом виховання дитини, становленням цілісної особистості [6, с. 103].

Т.Д. Дем'янюк підкреслює, що моральне виховання починається з розвитку людських емоцій дитини як основного досвіду позитивного характеру [7]. А.О. Різак вважає, що першими формами вираження дитячих соціальних емоцій є симпатії, які лежать в основі розвитку людини [8].

Моральні почуття – це емоційне відчуття, переживання реальних моральних відносин та взаємодій» [9]. До моральних почуттів відносяться: любов, співчуття, доброзичливість, толерантність, гуманність, відданість тощо. К.Д. Ушинський писав, що моральне почуття живе у кожному з нас так само, як і почуття особистості, егоїзму.

У дітей почуття найінтенсивніше розвиваються в старшому дошкільному віці і протікають, головним чином, шляхом подальшого вдосконалення наявних у дитини почуттів.

Отже, моральні почуття - це почуття, в яких виявляється стійке ставлення особистості до суспільних подій, до інших людей, до самої себе. Моральні почуття дитини розвиваються на основі знань, поступового засвоєння моральних понять, оцінок.

Вивчення проблеми формування моральних почуттів у дошкільників в педагогічній теорії та освітній практиці дозволило зробити наступні висновки:

1. Моральні почуття – це емоційне відчуття, переживання реальних моральних відносин та взаємодій.

Показниками, виходячи з яких можна зробити висновки про ступінь сформованості моральних почуттів у дошкільників, є:

- когнітивний – який передбачає обізнаність дітей щодо моральних категорій («дружба», «повага», «доброта», «співчутливість», «любов до праці», «охайність» тощо);

- оцінно-рефлексивний – полягає у розумінні та оцінці моральних вчинків і поведінки інших людей;

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

- почуттєво-ціннісний – це уміння співчувати, приходити на допомогу, адекватно поводити себе у ситуаціях морального вбору.

2. Особливості формування моральних почуттів у старшому дошкільному віці полягають в:

- достатньому рівні фізичної підготовленості дітей до реалізації моральних дій;

- яскраво вираженій готовності до позитивного сприйняття та осмислення явищ навколишнього життя;

- довірчому ставленні до слова вихователя;

- підвищеній активності, динамічності поведінки;

- моральній сенситивності;

- бурхливому зростанні моральної самосвідомості;

- потребі старших дошкільників щодо оцінки власної поведінки вихователями, батьками, авторитетними дорослими.

3. Важливе місце в процесі морального виховання дітей дошкільного віку належить казці, яка є надзвичайно сприятливим матеріалом для формування емоційно-чуттєвого досвіду особистості.

Література

1. Ушакова І.М. Вікова психологія: курс лекцій. Харків, 2016. 123 с.

2. Дем'янюк Т.Д. Духовно-моральне виховання особистості: інноваційний підхід. Рівне: Волин. береги, 2007. 316 с.

3. Філософський енциклопедичний словник. В.І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 с

4. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., допов. і випр. Рівне: Волин. береги, 2011. 552 с

5. Карнаухова А.Г. Наукові дослідження питань морального виховання дітей дошкільного віку в історико-педагогічному аспекті. *Вісник Київського міжнародного університету*. Серія: Педагогічна теорія і практика. 2012. Вип. 3. С. 81-90.

6. Лохвицька Л.В. Вікові особливості морального виховання дітей: психологічне консультування вихователів дошкільників навчальних закладів. Збірник наукових праць. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 10. С. 103-112.

7. Дем'янюк Т.Д. Духовно-моральне виховання особистості: інноваційний підхід. Рівне: Волин. береги, 2007. 316 с.

8. Різак А. О. Формування основ морально-етичного виховання дітей дошкільного віку. Дошкільний навчальний заклад № 1. Свалява, 2014. 130 с.

9. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія. За заг. ред. О. Рейпольської. Харків: Друкарня «Мадрид», 2015. 330 с.

10. Хрипко С.А. Аксіокультурологічний дискурс освітнього феномену: цінне; ментальне; національне; наукове. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. 402 с.

11. Ogneviuk, V., Khrypko, S., Tkachuk, A. Axiological Paradigm of Understanding the Education Phenomenon as a Polyvector Discursive Construct: Harmony of Peace vs Conflict of Military Interpretations. *Bevtulhikme. An International Journal of Philosophy*. 2021. 11 (3). Pp. 1289-1314.

Анна Недашківська

студентка спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

ОСОБЛИВОСТІ ГУМАНІСТИЧНОЇ ЕТИКИ Е. ФРОММА

Щоб зрозуміти особливості філософії Еріха Фромма, яка належить до окремого напрямку гуманістичної етики, важливо спочатку розібратися в самому гуманізмі та гуманістичній етиці. Гуманізм, який зародився у Середньовіччі, розглядає людину як центральний об'єкт і зосереджений на її потребах, цінностях, можливостях та достоїнствах. В гуманістичній етиці, яка є одним з напрямків гуманізму, наголошується на важливості розвитку особистості та вільному розвитку у всіх сферах життя. Гуманізм також пропагує раціональний підхід до вирішення проблем та застосування знань для поліпшення людського життя в цілому. Цей напрямок філософії пов'язують з європейським Відродженням, але його ідеї можна простежити і в інших культурах та періодах творення цивілізації. Тож, розуміння гуманізму та гуманістичної етики є важливим передумовою для аналізу філософських принципів Еріха Фромма.

Гуманістична етика отримала свій розвиток в США в 20-х роках ХХ століття. Вагомий внесок в поширення цих ідей зробили філософи І. Файт, К. Гарнет та І. Левін. Як початкову точку наших розвідок, ми

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

можемо коротко розкрити концепції Файта, Гарнета та Левіна і провести паралелі між історією цього напрямку філософії і дослідженнями його новітніх інтерпретацій у ХХ столітті, а також перейти безпосередньо до етико-гуманістичної концепції Е. Фромма.

І. Файт вважав, що гуманістична етика полягає в тому, що людина знаходить значення життя в собі, а К. Гарнет підкреслює, що кожна людина має право самостійно визначати свої цінності та пріоритети. І. Левін же наголошує на значенні індивідуальності та унікальності кожної людини, яка має право на свободу та самореалізацію. Усі троє філософів підтримують, що моральність повинна ґрунтуватись на внутрішньому досвіді та індивідуальному виборі, а не на зовнішніх правилах.

Гуманістичні етики зосереджували і пов'язували моральність з психологією індивіда як окремої особистості, відрізняючи її від загальних принципів моралі, а саме від об'єктивного. Автори сучасної інтерпретації гуманістичної етики, такі як Ж.-П. Сартр та Е. Фромм, були концептуальними представниками гуманістики. Вони стверджували, що любов до себе та до інших є вищою цінністю, а в гуманістичній етиці людина може визначити критерії доброчесності та пороку (неправильності, проблеми) самостійно, що відрізняє її від авторитарної етики. Саме в авторитарній етиці всі принципи моральності суспільству диктує влада. Тоді як головна особливість людини, за Еріхом Фроммом, полягає в тому, що вона може знайти своє щастя лише у зв'язку з іншими людьми та у солідарності з ними. Гуманісти також переконані, що людина може реалізуватися та стати щасливою лише у співпраці з іншими, а принципи взаємодії з ними, зокрема любов та повага до ближнього, саме являють собою силу, яка об'єднує людину зі світом.

Добро полягає в реалізації можливостей людини. Газовий ефект, в свою чергу, виявляється безвідповідальністю передусім саме до себе, тому для розуміння цієї суті добра та зла необхідно звернутися до природи людини, яку в принципі саме вивчає психологія.

Тепер переходимо до розгляду концепції Еріха Фромма про особистісну (гуманістичну) етику. Видатний німецький філософ і психоаналітик був видатним представником гуманістичної етики, який надавав особливу увагу головним цінностям людини та її самореалізації. Він бачив людину як суб'єкта дійсності, яка має відповідальність за своє життя та повинна самостійно керувати ним. Фромм переконував, що людина є самостійним суб'єктом, який має відповідальність за взаємодію з іншими

людьми. Він вважав, що людина знаходить сенс свого життя через розуміння самої себе та взаємодію з іншими людьми. Таким чином, філософ підкреслював важливість самовизначення та відповідальності людини за свої дії та взаємодію з оточуючим світом.

Я погоджуюся з Фроммом щодо цієї концепції, яка стверджує, що коли людина розуміє, який внесок вона може зробити в суспільство, вона починає жити в гармонії з собою та навколишнім середовищем. Цю ідею він висловив у своїй книзі «Втеча від свободи». Еріх Фромм підкреслив що, «особистість людини розвиваються саме завдяки становлення її унікальних потенціалів які відкриваються в ній...» [1, с.37]. Він вважав, що людина може розвивати свій потенціал лише через взаємодію з іншими людьми, створюючи спільноту, в якій вона може знайти своє місце та зробити внесок у суспільство. Головною метою людини в контексті гуманістичної етики, на думку Фромма, є самореалізація, і ця мета може бути досягнута лише взаємодією з іншими людьми.

Фромм розглядав три основні проблеми у контексті гуманістичної етики:

- самовизначення;
- відповідальність;
- свобода.

Він вважав, що людина повинна самостійно визначати свої цілі та мету свого життя, шукати свою справжню ідентичність і досягати істинного щастя. Проте Фромм підкреслював, що пошук самоідентифікації повинен ґрунтуватися на відкритості та чесності до самого себе, а не на підкоренні думці інших людей або суспільства в цілому. Одна з цитат, що розкриває концепцію гуманізму Еріха Фромма, говорить про те, що «... людина повинна ставити свої інтереси у центрі своєї діяльності, але це не означає, що вона має бути егоїстичною або нечутливою до інших. Навпаки, любов до себе і до інших є взаємозалежними і не можуть існувати одна без одної» [1, с.56].

Фромм наголошує на важливості нормального ставлення до себе як особистості, яка розуміє свої потреби та хоче розвиватися, проте не забуває про соціальний аспект життя і ставиться до інших людей з розумінням, що всі рівні. Ці принципи Фромма актуальні і сьогодні, коли люди часто забувають про свою етичність у гонитві за власним успіхом та ідеалом.

Він також зазначав, що суспільство повинно бути орієнтоване на людину і покладати на неї відповідальність за своє життя і діяльність. Він

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

вважав, що людина повинна бути вільною від будь-яких обмежень, які їй накладає суспільство або інші люди. Однак, він не сприймав цю свободу як безумовну, вважаючи, що вона повинна бути обмежена розумінням того, що є справедливим і правильним в контексті суспільства.

В цілому, філософія Еріха Фромма прагне відновити людську гідність і віру в себе в епоху, коли індивідуальність часто піддається впливу масового споживання та конформізму. Він закликає кожну людину до розуміння власної унікальності і розвитку свого потенціалу, а також до поваги і любові до інших людей та до всього суспільства в цілому. Його ідеї можуть бути корисні для людей у будь-якому віці, які бажають розвиватися і знайти своє місце у суспільстві.

Література

1. Фромм Еріх. Втеча від свободи. Перекл. з англ. М. Яковлєва. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 288 с.

Людмила Облова

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

МИСЛИТЕЛЬ ПРОСТОРУ: ДОСВІД С.Д. КРЖИЖАНОВСЬКОГО

Сигізмунд Кржижановський – мислитель простору. Він сам мислив простором, досліджував власне простір і його прояви, цікавився людиною, як істотою, яка як залежить від простору, так може на нього і не зважати. Що найбільше привертає увагу, так це той момент, що мислитель вважав простір і час незалежними один від одного. Мало того, думав, що час для людини не має значення – ніяк не визначає її сутності.

Зробивши вибір між часом і простором в бік простору, Кржижановський ввів момент моральності щодо їх смислів. Відтак простір встав на бік добра. І тому виводив на такі речі як совість, справедливість, єдність. Час впав у сферу зла і відкривав в людині «прірву». Таке припущення дало підставу для створення «щільної етики» і заставляло думати про розриви.

Відволікаючись, варто згадати, що ХХ століття сповнене думками про розрив. Так, наприклад, Батай говорить про розірваність людської істоти, як вихідної умови її існування. Пролом, що зяє, на думку філософа – це те, що призводить до граничного і вимагає перетинати заборони. Так народжується тема трансгресії. Фуко стверджує, що трансгресія – це те, що з'являється після смерті Бога і репрезентує розрив минулої історії і сучасників. Мамардашвілі пише, що розрив – це те, на що зречень людина. Вона щось, що знаходиться між людством і всім решта.

Повертаючись до Кржижановського, то бачимо, що у нього свій погляд на розрив. Його щілина – це випадок, який абсолютно змінює життя людини. Знаходиться цей момент між минулим і теперішнім, як повний вплив на майбуття. Тільки мислить Кржижановський не часом, а переживаннями. Тому розрив – граничне втручання, яке забирає в себе граничні почуття людини.

Таким чином, філософ пише новели, в яких показує думки, які зазнали розриву і тому існують як розірвані думки. Також описує думки тих, які пережили розрив, який сповнив їх особливих думок.

Вже зрозуміло, що для мислителя розрив – це те, що приходить з часом і долається простором. Відкриттям «щілиної етики» Кржижановський ставить під сумнів цілісність світу. І фантазує про здібність одного із особливого місця втримати всіх, кого розітнуло часом. Іншими словами, видумує того, хто зможе відмінити час і спостерігає за діями свого персонажу.

Отже, Кржижановський натякає, що є зазор, потрапивши в який, можна усвідомити рівність всіх і кожного. Говорить про місце де немає привілеїв і виключень. Тільки тут і більше ніде людина осягає свою відмінність від решти. І коли таку сутність викидає назовні – вона мислить виключно істинно. Так філософ стверджує, що інший є собою, тому що він не такий як всі. Ніякої різниці між людиною і людиною немає. Всі без виключення є виходцями з «Країни Щілини». Ця причетність ставить перед кожним звершення іншої справи – особистісної.

В точному сенсі, коли перед людиною повстає той, хто мислить і здійснює своє життя особистісно – так це той, для кого розступився простір. Не земля, скала чи стіна, а всезагальна нерухомість – сутньому, де все без різниці. От мислячий зривався туди, де «крок» є, а часу немає. І вже розуміє, що є мить, коли світова зміна відбувається тоді, коли всі збились в одно, а тебе викинуло з кола. Відтак існують «одягненні в трупи» і безсмертний. В

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

такому положенні світ завмирає в очікуванні того, ким з «двох» здійсниться крок.

Далі аргумент Крижижановського. Для кожного, існуючого сьогодні нічого не змінилось. Мертвий і кладовище скрізь. Але світ не щез. Далечинь не досягнута. Близке – рідне. Значить, крок здійснюється безсмертним, а «збитим в одно» як було байдуже вчиняти, так і залишилось. Простір не дає часу рушити.

Але герой Кржижановського фатально страждає від виключного моменту. Він ще й звичайна людина. Тому гине духовно. Такому не вдається вийти із «прірви» належно. На місце розуміння єдності від дискретності, він втрачає все значиме і особисте. Любов, яку він переживав йде. Так важіль людяності щезає. І винахід, який дозволяв зрозуміти необхідність паузи, вторгнення, зупинки, відтак зняти ненависть розриву, призводить до «онтологічної ночі» в свідомості. Щілина виявляється не горнилом, а тим, що відсікає минуле від «Я». Мертвий отримує верх. Безсмертя опиняється позаду.

Думаю, що Кржижановський вводить буттеву щілину в час задля того, щоб відсікти тему про розриви. Мислитель мав необхідність розірвати людину «звідти» порожнечою, забрати велике почуття, щоб вивернути прірву. Показати, що дія виключного за всіх звичайних приносить не тільки добро. Не гарантує воскресіння тим, хто об'єднується мертвечиною.

Дякуючи колекціонеру щілин, Кржижановському відкрилось знання того, що людина, яка є цікавою для прірви і яка цікавиться ніщо – також здатна на значиме. Проте, коли розрив не тільки втягує в себе і гартує, а ще проходить по обранцю, тоді у нього буде забране живе. Така людина повертається з вісткою: благає здатне на згубу.

Література

1. Кржижановський С.Д. Колекціонер щілин. URL: http://az.lib.ru/k/krzhizhanowskij_s_d/text_0075.shtml
2. Кржижановский С. Возвращение Мюнхгаузена: Повести; Новеллы; Воспоминания о Кржижановском. Л.: Худож. лит., 1990. 576 с.
3. Кржижановский С. Квадратурин. URL: http://az.lib.ru/k/krzhizhanowskij_s_d/text_0090.shtml
4. Кржижановский С. Сказки для вундеркиндов. Повести, рассказы. Москва: Совестьский писатель. 1991. 704 с.

5. Ballard, A. Быт Encounters Бы: Krzhizhanovsky's Theater of Fiction. *Slavic and East European Journal*. 2012 Vol. 56 (4). P. 553-576.
6. Emerson, C. The Actor's Task as a Philosophical Quest in the Russian 1920s: Two Case Studies". *Russian Performances: Word, Object, Action* / ed. Julie A. Buckler, Julie A. Cassiday, and Boris Wolfson. Madison: University of Wisconsin Press, 2018. P. 227-34.
7. Emery, J. Sigizmund Krzhizhanovsky's Poetics of Passivity. *The Russian Review*. 2017. Vol. 76 (1). P. 95-114.
8. Rosenflanz, Karen. Hunter of Themes: The Interplay of Word and Thing in the Works of Sigizmund Kržizhanovskij. New York: Peter Lang, 2005. 171 p.
9. Spektor, A. Writing as Philosophy: Deconstructing Plato in Sigizmund Krzhizhanovsky's "In the Pupil". *Comparative Literature*. 2018. Vol. 70 (1). P. 46-59.

Ліана Охрименко

студентка Сумського державного університету

Тетяна Козинцева

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри психології, політології
та соціокультурних технологій
Сумського державного університету*

ПОВСЯКДЕННЕ ЯК ЕСТЕТИЧНЕ

Субстанціональним джерелом естетичного майже до середини ХХ століття було прекрасне, що оформлювало естетичний чуттєвий досвід і надавало смисл і глибину явищам і предметам цього досвіду. Згодом здійснюється перехід від розуміння прекрасного як такого, через що просвічується трансцендентне, що віддзеркалює загальну цілісність і є мірилом стильової визначеності до атомарної цілісності, де є володарем індивідуальне «Его», що самостійно і для себе визначає вектор розвитку. А тому, прекрасне втрачає свою актуальність в якості поняття, що в змозі адекватно відобразити зміни, що відбуваються як у суспільстві в цілому, так і в повсякденному існуванні окремої людини і зовсім іншим, менш

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

напруженим змістом наповнюється поняття ідеалу, що власне і має презентувати прекрасне.

Теоретично прекрасне виводять безапеляційно зі сфери трансцендентного і взагалі втрачають до нього інтерес, певною мірою, завдячуючи сміливості Ф. Ніцше, що проголосив «смерть Бога» і не зупиняючись на цьому наполягав на необхідності знищення і самого місця «перебування» Бога, щоб люди не залишали собі спокусу «бути невільними» і знайти новий об'єкт поклоніння і нове джерело ідеального і довершеного.

Досліджуючи еволюцію оформлення естетичного досвіду людини через поняття прекрасного, ми можемо зафіксувати поступове переведення прекрасного з трансцендентної сфери до сфери буденного і повсякденного, яке змушує людину самостійно створювати, зберігати, відтворювати і транслювати повсякденні аналоги прекрасного – «миле», «симпатичне», «гарне». Однак, це намагання є лише спробою через різні форми опрідметнення ідеального у повсякденності скрити тугу за трансцендентним і повернути ідеал.

Втрата трансцендентного і форми його представленості через чуттєву сферу у феномені і понятті прекрасного призвела до продукування смислів і створення зразків у повсякденному чуттєвому досвіді людини. Саме повсякденне фіксує певну відсутність ієрархій, відсутність вектору руху, що раніше задавалось трансцендентним. Власне тому постмодерністська філософія фіксує через принцип «ризому» не рух до чогось довершеного й досконалого, а пересування по поверхні, у просторі але поза часом.

Зміни, які ми можемо простежити в різних сферах життя та існування загалом, безпосередньо пов'язані з тими, хто є їх носієм. Люди змінюються, отже, змінюється реальність, в якій вони існують. На сьогоднішній день людина сама визначає своє життя, простір та своє місце у ньому. Але, конституюючи нові форми своєї буттєвості, ми повертаємось і до минулого, виокремлюючи нову оптику як для розуміння, так і для опису сучасності і людини в ній.

Повсякденне у просторовому повороті презентується на фізичному та соціальному рівнях. Фізичний простір повсякденності розкривається у власне фізичному, перцептуальному та концептуальному модусах. Власне фізичний простір повсякденності – зовнішня і внутрішня межі діяльності індивіда, що є його центром (наприклад, місто як зовнішній кордон, будинок – як внутрішній). Перцептуальний простір повсякденності – те, що можна чути, бачити, сприймати тощо, тобто те, що сприймається органами почуттів

індивіда (наприклад, крики учнів школи біля будинку, вид з вікна автобуса, який є частиною повсякденного розкладу тощо). Концептуальний простір повсякденності – простір семіотики (знаків, смислів, символів та його значень). Прикладом можуть бути етнічні стилі, сформовані під впливом історії та культури народів, якому вони належать: характерні елементи одного стилю (напр. єгипетського) мають певну символіку та значення, які не можуть бути застосовані в будь-якому іншому стилі (напр. англійському).

Розглядаючи повсякденність не як матеріальне середовище, а як середовище взаємодії, можемо говорити про повсякденність як про соціальний простір, що реалізується на рівнях приватного та публічного. Приватний простір досить обмежений і замкнений (сімейні відносини, близькі, друзі, хобі, інтереси, розваги), у той час як публічний – це 1) простір виробництва, навчальних або робочих зв'язків між малознайомими людьми, що примушує дотримуватися загальноприйнятих норм, часто зазначених у документах, актах, кодексах тощо (Офіційно-публічне); 2) простір споживання, саме різноманіття зв'язків із представниками сфери послуг, знайомими, сусідами тощо, регулятором яких є норми етикету (приватно-публічне). Повсякденне в умовах просторового повороту пропонує певні імперативи, постулює певні норми та правила, переосмислюючи поняття прекрасного та досконалого в аспекті естетичного, вводячи нові «старі» слова та словосполучення в естетичний дискурс. Повсякденне, в якому людина є володарем тому, що самостійно його конструює, віддзеркалює на сучасному етапі втрату трансцендентного, ідеального саме через втрату глибини, яка раніше створювалась завдяки трансцендентному. В зв'язку з цим простір, через який ми намагались розглянути повсякденне конститується як площина, на поверхні якої не можуть вкоренитися смисли.

Зі «смертю Бога», божеством і творцем стала людина, яка, ґрунтуючись на своїх уявленнях про прекрасне, створює власну естетику. Проте, її уявлення так чи інакше прагнуть фізичного втілення.

Анастасія Павлюк

студентка спеціальності «Дошкільна освіта»

Факультету педагогічної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка

ФІЛОСОФІЯ САМОТНОСТІ ЯК ЗРІЛИЙ ВИБІР ОСОБИСТОСТІ

У сучасному суспільстві практично відсутнє позитивне ставлення до самотності. Самотність, з одного боку, є наслідком невдалого вирішення індивідом зазначених проблем і в цьому випадку стає своєрідним діагнозом особистості в дегуманізованому і дегармонізованому світі. З іншого боку, самотність як одна з умов індивідуальної рефлексії може послужити основою для знаходження особистістю виходу з глухого кута, пов'язаного з механічним сприйняттям нав'язуваних ззовні цінностей.

Особисто я самотність пов'язую з чимось негативним. Якщо я собі поставлю запитання: «Чого ти боїшся найбільше?», то відповіддю буде самотність. Така відповідь виникає в моїй голові, тому що я замислююся про майбутнє і сприймаю термін «самотність» занадто глобально і невиправдано з негативним посилом, як і більшість людей в принципі.

Але варто поглянути трохи під іншим кутом на обрану проблему. Адже самотність це можливість занурення самого в себе, мислити і знаходити вихід за межі свого мислення.

Самотність, здавалося б, поняття, суть якого зрозуміла кожному і з яким стикався кожен. Але ця інтуїтивна ясність поняття оманлива, тому що вона приховує складний, суперечливий філософський зміст, прихований від раціонального опису.

Самотність часто розглядається як щось, що заважає жити особистості, що ставить перешкоди і ламає її. Самотність уявляють як наслідок тиску зовнішнього світу на особистість, яке і змушує її бігти від цього.

Самотність майже завжди сприймається нами як трагедія, нещасний кінець всього життя, боязнь зустрітися «віч-на-віч з власним я», адже це не вважається нормою в нашому світі. Але втеча від самотності є втеча від самого себе. Так як тільки на самоті ми можемо зрозуміти своє існування як щось потрібне близьким і заслуговує спілкування і уваги.

Тільки пройшовши самотність, людина стає особистістю, яка може виділитися з цього одноманітного натовпу. По суті, людське життя є нескінченне руйнування самотності і поглиблення в нього. Втеча від

самотності є втеча в самотність – те саме самотність в натовпі, на роботі, наодинці з дружиною і дітьми.

На мою думку, результатом відсутності людини наодинці з собою стирається його індивідуальність, думки одного не стають предметом «обміну інформації» з іншими при спілкуванні. Відповідно знижується цінність самого спілкування. Це призводить до соціальної ізоляції, відчуження, причинами яких є страх самотності і прагнення уникнути його будь-яким шляхом.

Я вважаю що феномен самотності обирають вже зрілі особистості. Це ті, які утвердилися в житті та не бояться залишитися сам на сам зі своїми думками.

До такого сприйняття самотності потрібно пройти довгий шлях. Хтось доходить до цього, хтось навіть в глибокій старості боїться самотності більше, ніж смерті.

Людина не буде спеціально здійснювати злочин, тільки заради того, щоб її заточили в одиночну камеру, і там вона подумала про сенс життя. Це два абсолютно різних прояви самотності. Але, незважаючи на те, що самотність є природним явищем абсолютно для кожної людини, ми, майже всі, панічно боїмося її, боїмося залишитися одні.

Я вважаю, що феномен самотності залежить від суб'єктивних властивостей і душевних станів людини. Але не можна заперечувати вплив суспільства, того, на якій стадії розвитку знаходиться дане суспільство на процес самотності.

Отже, проблема самотності неоднозначна. Для когось це добре, для когось погано. Адже лише на самоті людина знімає з себе всі маски в яких вона перебуває під час зіткнень з суспільством.

На самоті все завмирає, все несуттєве відходить на задній план і на перший план виходять справжні бажання і спонукання. Саме справжні, а не які нав'язані суспільством і його соціальними нормами.

Я вважаю, що якщо розглядати самотність в глобальному плані, вона має більше негативних наслідків, ніж позитивних. Потрібно боротися з самотністю, якщо вона стає постійним і нормальним способом життя. Потрібно займати активну позицію, бути цікавою людиною, постійно самовдосконалюватися і тоді почне зникати така проблема як самотність.

Література

1. Хрипко С., Омельченко, Г. Феномен зрілої самотності як втілення життя і творчої спадщини Ханни Арендт. «Київські філософські студії-2019». Матеріали наукової конференції 16-17 травня 2019 року. С. 220-224.

2. Хрипко С. Феномен самотності як проблема зрілого вибору в ціннісному просторі буття особистості. «Київські філософські студії-2021». Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 21 травня 2021 р.), 21 травня 2021 р., Київ.

Вікторія Попадюк

*студентка спеціальності «Дошкільна освіта»
факультету педагогіки та психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова*

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Актуальність дослідження. Важливим завданням закладу дошкільної освіти є формування особистості дошкільника. Одним із шляхів розв'язання цього завдання є прилучення дітей до національної культури та народних традицій.

Недостатньо розвинена мова, бідність словникового запасу негативно впливають на загальний розумовий розвиток дитини. У той же час А. Богуш відзначає «істотну невідповідність між здатністю дітей до сприйняття образного ладу літературних та фольклорних творів і вмінням образно висловлювати свої думки, враження, переживання» [6]. Ніщо так не збагачує образну сторону мовлення дітей, як малі фольклорні жанри.

Дошкільний вік є вкрай важливим періодом розвитку мовлення дитини. Мова дорослого виступає головним джерелом інформації для неї. Мовлення пов'язано з психічними процесами, зокрема з мисленням дитини, виступає важливою складовою різних видів діяльності – ігрової, трудової, комунікативної, навчальної.

Метою дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов розвитку мовлення старших

дошкільників засобами малих форм фольклору та розробці системи роботи щодо педагогічного впливу в умовах закладу дошкільної освіти.

Термін «фольклор» ввів англієць В. Томс, який під псевдонімом А. Мертон у 1846 р. опублікував статтю «The Folklore» у часописі «Ateneum». «Folk» означало народ, «lore» – мудрість, а ціле науковець визначив як «неписану історію, що фіксує залишки давніх вірувань, звичаїв і подібного в сучасній цивілізації» [1, с.49]. Він назвав явище, яке вивчали в Європі протягом століть, але називали по-різному, без точного опису. Але, навіть зараз на сучасному етапі у визначенні терміну «фольклор» й досі немає єдиного підходу.

Для фольклору характерні усна форма поширення й передача між людьми за допомогою безпосередньої комунікації. Його функціонування пов'язане з обрядами, традиціями, звичаями, працею, дозвіллям, він існує як вираження естетичної потреби та певних переживань та настроїв. Під час цього процесу відбувається безпосереднє творення фольклору. Воно бере початок від деяких творчо обдарованих особистостей, імена яких втрачені у минулому. Лише подекуди народні легенди або писані джерела зберегли прізвища авторів поодиноких пісень [3, с.56].

Усна народна творчість, фольклор тісно пов'язана з природою. У ній відображені явища природи, рослинний та тваринний світ, світосприймання й світобачення людини як частини природи. Всі явища природи людина у власній свідомості впорядкувала у єдиному світовому дереві, верхню частину якого займали сонце, місяць, зорі, синява неба, середню – земля, вода, ріки, моря, рослинний світ, нижню – фантастичне підземне життя.

У дошкільному віці доволі активно розвивається мовлення, вдосконалюються практичні мовні навички, суттєво видозмінюється словниковий обсяг мовлення, дитина-дошкільник починає усвідомлювати мовну діяльність загалом. Дошкільник також активно засвоює мовлення, на це впливають його потреби дізнатись, розповісти, вплинути на себе й на інших.

«Мовлення стає об'єктом уваги дитини – вона починає гратися словами, римами, експериментує, задовольняючи власні пізнавальні та особистісні потреби. Завершується розвиток фонематичної сторони мовлення: діти дошкільного віку правильно сприймають звуки своєї мови, у них формуються тонкі та диференційовані образи слів та окремих звуків, починається розуміння звукової сторони мовлення» [6, с.78].

Розвиток мовлення дошкільників тісно пов'язаний із характером їх діяльності і спілкування. Можна виділити такі напрямки розвитку мовлення:

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

діти активно використовують мовлення у процесі спілкування з іншими людьми; мовлення стає фундаментом перебудови психічних процесів, способом мислення. По досягненню старшого дошкільного віку, за сприятливих умов виховання, дитина не тільки засвоює вміння користуватися рідною мовою, але й усвідомлює її будову, що формує передумови для подальшого оволодіння грамотою.

Опановуючи мову у ході спілкування з дорослими, дошкільник отримує не тільки засіб ефективного спілкування з оточенням, а й спосіб успішного керування своєю поведінкою. За допомогою мови дитина навчається формулювати мету власних дій, спланувати їх послідовність та зіставити зміст і цілі діяльності, вміє спрямувати власні дії. Як правило, у дошкільному віці завершується процес оволодіння основами мовлення.

Таким чином, у кожній з описаних у роботі малих форм фольклорних жанрів (колискові, прислів'я, приказки, ігри-забави, казки) є великі потенційні можливості щодо розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Використання їх у роботі з дошкільниками, формує ґрунт для розвитку чуття мови, її емоційних відтінків, розвиває уміння дітей використовувати різні засоби відтворення та передачі мовленнєвої інформації, добирати потрібні слова, дає можливість поступово опановувати образну системою мовлення. Велика цінність фольклорних творів полягає у тому, що вони пришвидшують мовленнєвий розвиток дітей, починаючи з раннього віку, надаючи можливість, у формі гри за допомогою слів та звуків, проявити специфіку української мови, характерну для неї співучість та образність. В цілому, доступність, короткотривалість малих фольклорних жанрів збагачує процес розвитку мовлення позитивними емоціями, робить його цікавим та привабливим, позитивно впливає на ефективність навчального процесу в умовах дошкільного навчального закладу.

Висновок.

Завдяки теоретичному обґрунтуванню та практичному вивченню наукових джерел щодо розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку за допомогою засобів малих форм фольклору, я зробила висновок, що дошкільний вік є важливим періодом розвитку мовлення дитини. Мова дорослого постає основним джерелом інформації для неї. Мовлення тісно пов'язано з психічними процесами, зокрема з мисленням дитини, постає неодмінною складовою різних видів діяльності – ігрової, трудової, комунікативної, навчальної.

Отже, у період дошкільного життя в дітей дошкільного віку, у порівнянні з дітьми раннього віку, розширюється коло спілкування, що вимагає повноцінного оволодіння засобами спілкування. Гра як провідна діяльність дитини, постійно ускладнюється, висуває високі вимоги до мовленнєвих умінь. Стають змістовними діалоги, які передбачають вербалізацію висловлювань, оцінок, узгодження ігрових дій. Дитина вчиться ставити запитання на абстрактні теми, що свідчить про розвиток у неї абстрактного мислення.

Таким чином, використання малих форм фольклору у мовленнєвому розвитку дітей цілком виправдовує себе.

Література

1. Аніщук А.М. Дошкільна лінгводидактика. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2011. 246 с.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі». 2-ге вид., випр. Наук.ред. та упоряд. О.Л. Кононко. К. : Світич, 2008. 430 с.
3. Богуш А.М. Українське народознавство в дошкільному закладі. К.: Вища шк., 2002. 407 с
4. Богуш А., Гавриш Н. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови. Київ: Вища школа, 2007. 314 с.
5. Ватаманюк Г.П. Український дитячий фольклор як засіб мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2016. Вип. 7. С. 99-100.
6. Кулачківська С.Є. Дошкільник: вікові та індивідуальні аспекти розвитку. К.: ІЗМН, 1996. 124 с.
7. Synchronic Approach to Comparative Research of Ukrainian Cultural Space in European Context. *Beytulhikme. International Journal of Philosophy*. 2018. 8 (2), pp. 681-690.
8. Гурова І., Хрипко С. Етнокультурологія. Київ: Видавництво Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2021. 262 с.

Вікторія Рогальська

студентка спеціальності «Дошкільна освіта»

факультету педагогіки та психології

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

КРЕАТИВНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Актуальність реформування сучасної системи дошкільної освіти орієнтує на розвиваюче навчання, здійснення особистісно орієнтованого підходу, та передбачає створення умов всебічного розвитку особистості кожної дитини, її здібностей та інтересів. У вітчизняній дошкільній педагогіці на сучасному етапі накопичено величезний досвід численних наукових досліджень у галузі вивчення творчих здібностей (Л.П. Дабіжа, О.М. Гевко, Ю.В. Грицькова, А.М. Гузь, Л.М. Іваніщева, В.П. Котляр, О.А. Листопад, Л.В. Лупійко, Т.А. Петрухіна, Л.М. Шульга та ін.). Проблему розвитку творчих здібностей дитини розглядали і зарубіжні вчені, такі як А. Маслоу, К. Роджерс, Д. Майрес, Дж. Гілфорд, Е. Фромм та ін. Проте питання щодо забезпечення умов розвитку творчих здібностей дошкільників засобами образотворчого мистецтва залишається на сьогодні дуже актуальним і концептуальним.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати форм і методів розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва.

Особистість дитини старшого дошкільного віку розвивається шляхом освоєння нових знань, появою нових потреб та якостей. Цей віковий етап характеризується високим рівнем реактивності, чутливості до всього яскравого, нового, незвичайного, до речей та явищ, що здатні викликати у дитини емоційний відгук. Вищезазначені особливості зумовлені віковою специфікою нервової системи у старшому дошкільному віці, яка відрізняється слабкістю як процесу збудження, і гальмування [1].

Вважається, що головним результатом поведінки у цьому віці є емоція, а не свідомість, тобто, саме емоції служать для дитини своєрідною енергетичною підтримкою, необхідною для засвоєння матеріалу. Ще однією фундаментальною потребою дитини цього віку є рух, що також пов'язано з рівнем дозрівання нервової та м'язової систем та психічних процесів. Саме

рух є основою для формування всієї пізнавальної сфери дитини, тому можна дійти висновку, що образотворча діяльність відповідає найбільше фундаментальним потребам цього віку.

Характеризуючи процес формування творчих здібностей у старшому дошкільному віці, відмітимо також, що в цей період відбувається інтенсивне накопичення уявлень про навколишній світ. Вивчаючи предмети та явища, порівнюючи та аналізуючи, діти пізнають їхню сутність. Поруч із конкретними уявленнями протягом старшого дошкільного віку відбувається і формування узагальнених понять. Все це є важливою передумовою для розвитку творчих здібностей на заняттях з образотворчого мистецтва [2].

Л.В. Лупійко [7] зазначає, що основою творчих здібностей дитини наприкінці дошкільного віку є розвинене асоціативне мислення, розвинена фантазія. Загалом, дослідники дитячої образотворчої творчості стверджують, що мистецька творчість формується за умов спеціально організованого педагогічного процесу. В процесі заняття образотворчим мистецтвом розвивається здатність дитини розуміти прекрасне в житті, мистецтві, сприймати і відчувати, прагнути самому створювати прекрасне, вміти оцінювати гарне в навколишніх предметах.

Отже, заняття з образотворчого мистецтва завжди націлені на розвиток творчості дитини, її здатності до сприйняття та відображення навколишнього світу природи, людей, тварин та предметів. Цей розвиток відбувається в результаті пізнання дитиною природи, гармонії кольору та форми різних предметів. Таким чином, творчі здібності можна розглядати як здатність до діяльності, що породжує щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю, цінністю та унікальністю. В той же час, процес розвитку творчих здібностей дитини буде мати ефективність лише за умови цілеспрямованого педагогічного впливу, зокрема, на заняттях з образотворчого мистецтва.

Так, на думку О.А. Листопад [6], щоб дитина виявляла активність, творчість, самостійність, ініціативу, необхідно застосовувати методи, що будуть цьому сприяти. Л.М. Іванцева підкреслює, що «чим більш різноманітними будуть умови, в яких протікає образотворча діяльність, зміст, форми, методи та прийоми роботи з дітьми, а також матеріали, з якими вони діють, тим інтенсивніше розвиватимуться у них творчі здібності» [4].

На сьогоднішньому етапі розвитку системи дошкільної освіти сутність навчання дітей образотворчому мистецтву сприймається як формування естетичного ставлення до навколишнього світу у вигляді розвитку вміння

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

розуміти і створювати художні образи, творчі продукти. Мета використання засобів образотворчого мистецтва в даному випадку полягає у створенні умов для цілісного емоційного та естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку, залучення їх до мистецтва різних жанрів, художньої творчості. Тобто, будь-яка художня діяльність дитини та заняття творчістю формують у неї образне мислення, сприяють розвитку фантазії, а також допомагають висловити свої відчуття та емоції [5].

Залучення дитини старшого дошкільного віку до образотворчої діяльності формується такими засобами, як: ознайомлення дітей із творчістю та різними витворами мистецтва, захоплення їх цим заняттям, знаходження у них творчого потенціалу; організація навчальної та виховної роботи, залежно від вікових та особистісних особливостей, різними видами художньої творчої діяльності, забезпечення вільного вибору дитиною напряду у творчості.

Для розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку необхідні наступні умови [3]:

- створення ситуацій успіху;
- поєднання індивідуальних та колективних видів роботи;
- вибудовування на занятті ігрового сюжету;
- створення ситуації творчого пошуку;
- стимулювання дитячої творчості цікавим змістом;
- застосування різноманітних художніх матеріалів та технік;
- наявність творчих завдань;
- проведення спостережень перед малюванням із природи;
- ознайомлення із творчістю художників;
- інтеграція різних видів мистецтва;
- забезпечення позитивного ставлення до творчості дитини.

Від виховання спостережливості, вміння бачити особливості навколишніх предметів, виділяти характерне, порівнювати їх залежить розвиток творчих здібностей дошкільника. Тобто, мета педагога при використанні засобів образотворчого мистецтва – допомогти дітям «знайти себе», виявити їх художньо-образотворчі можливості, допомагаючи вступати у світ творчості, уяви та фантазії [8].

З метою розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку необхідно також використовувати різноманітні методи оцінки продуктів діяльності дитини, оскільки це є ефективним зворотним зв'язком між дитиною та педагогом. Тобто, педагог може активно використовувати заохочення, щоб закріпити зацікавленість дітей в образотворчому мистецтві.

Важливо при цьому, щоб оцінка робіт дітей відповідала їхньому віковому періоду життя, а не традиційній шкалі оцінки дорослої людини [4].

Необхідною умовою розвитку творчих здібностей старшого дошкільника є також забезпечення позитивного ставлення сім'ї до творчості дитини, що виражається у підтримці добровільного вибору дитиною видів образотворчої діяльності, забезпеченні необхідними матеріалами для неї, емоційній підтримці її успіхів.

Таким чином, можна зробити висновок, що старший дошкільний вік можна визначити як найбільш сприятливий для розвитку творчих здібностей, що може досягатись засобами образотворчого мистецтва. Таким чином, образотворча діяльність – провідний спосіб всебічного розвитку дитини, основний засіб розвитку творчої обдарованості, естетичних та культурних уявлень. Отже, навчання образотворчому мистецтву здійснює неоціненний вплив на становлення творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку за умови належної уваги педагога до особливостей дитячого мислення, індивідуальних рис особистості дитини та створення позитивного освітнього середовища, що включає різні методи та прийоми навчання з метою активізації дитячої уяви, фантазії та самостійності у виконанні художніх робіт.

Література

1. Гевко О.М. Педагогічні умови формування творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. *Молодь і ринок*. 2019. № 12. С. 102-108.
2. Грицкова Ю.В. Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами LEGO-конструювання. *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 2. С. 106-109.
3. Дабіжа Л.П. Нетрадиційне малювання як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку. *Наукові записки. Збірник матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів і студентів: Серія «Мистецтво»*. Вінниця. 2018. С. 66-70.
4. Іванцева Л.М. Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. *Теорія та методика навчання. Проблеми та пошуки. Збірник наукових праць*. Харків. 2018. С. 207-211.
5. Котляр В.П. Основи образотворчого мистецтва та методика керівництва образотворчою діяльністю дітей. Запоріжжя: Канон. 2006. 200 с.

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

6. Листопад О. А. Творчі завдання як засіб розвитку творчих здібностей старших дошкільників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. № 23. С. 78-81.

7. Лупійко Л.В. Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами народного фольклору. *Психологія обдарованості. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України*. Серія: Актуальні проблеми психології. 2020. С. 159-165.

8. Шульга Л. М. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з малювання. Київ, 2003. 126 с.

Юлія Рябчун

студентка спеціальності «Початкова освіта»

Факультету педагогічної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка

ЧИ ВПЛИВАЄ ІМ'Я ЛЮДИНИ НА ОСОБУ?

Ім'я може впливати на особистість людини, але це залежить від багатьох факторів, таких як культурний контекст, виховання, соціальне середовище, досвід та багато іншого.

Деякі дослідження показали, що ім'я може впливати на сприйняття людини іншими людьми. Наприклад, деякі імена можуть створювати позитивне враження про людину, тоді як інші імена можуть викликати негативну реакцію. Також деякі імена можуть бути пов'язані з певними характеристиками або рисами особистості.

Проте, важливо зазначити, що ім'я є лише однією складовою особистості людини, і не можна зводити всю особистість до імені. Людина може виробляти свої власні риси характеру, незалежно від свого імені, і з часом змінюватися.

Ім'я людини може впливати на її особистість та сприйняття оточуючими, але це не єдиний фактор, що визначає, якою стане людина. Ім'я може впливати на багато аспектів життя, таких як:

1. Сприйняття людьми. Ім'я може впливати на перші враження та сприйняття людини оточуючими. Деякі імена можуть асоціюватися з певними рисами характеру або соціальним статусом, що може впливати на те, як люди сприймають особу з таким іменем.

2. Самооцінка. Ім'я може впливати на самооцінку людини та її віру в себе. Деякі люди можуть відчувати себе більш впевнено, маючи ім'я, яке асоціюється зі силою, мудрістю або престижем.

3. Культурний контекст. Ім'я може впливати на сприйняття людини в культурному контексті, де деякі імена можуть мати певну історичну або культурну важливість. Наприклад, в деяких культурах імена можуть бути пов'язані з певними традиціями, релігією або історією.

4. Індивідуальні фактори. Ім'я може впливати на людину індивідуально залежно від її власного досвіду та життєвого шляху. Наприклад, людина може асоціювати своє ім'я з позитивним або негативним досвідом зі своїм життям.

Важливо зазначити, що вплив імені на особистість може бути невеликим або непомітним в порівнянні з іншими факторами, такими як народження в певному середовищі, виховання, досвід тощо.

Ім'я людини може впливати на її майбутнє, але це залежить від багатьох факторів. Наприклад, ім'я може впливати на те, як люди ставляться до людини з цим ім'ям, її перші враження про неї та взаємодії з нею. Це може мати значення в професійній та соціальній сферах життя.

Деякі імена можуть мати культурні або історичні конотації, які можуть вплинути на сприйняття людини. Також ім'я може відображати етнічну приналежність, що може відігравати роль у соціальній взаємодії та інших аспектах життя.

Проте, не можна стверджувати, що ім'я однозначно визначає майбутнє людини. Багато залежить від особистих якостей та здібностей людини, її зусиль та дій, що вона здійснює у своєму житті. Також, люди можуть змінювати своє ім'я на протязі життя, що може впливати на їхню ідентичність та сприйняття оточуючими.

Ім'я може впливати на характер особи, але вплив цього чинника є складним і залежить від багатьох факторів.

На думку деяких психологів, ім'я може впливати на характер, оскільки воно є частиною ідентичності людини та може формувати її самооцінку та почуття себе. Наприклад, якщо людина має ім'я, що часто сприймається як «сильне» або «впливове», це може вплинути на її почуття власної важливості та впевненості в собі.

Однак, важливо пам'ятати, що характер людини формується не тільки за допомогою імені, але й через навколишнє середовище, виховання, генетичні чинники та інші фактори. Ім'я може впливати на сприйняття

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

людини оточуючими, але це не означає, що це єдиний чинник, що впливає на характер. Вплив імені на характер особи є складним питанням, і не існує однозначної відповіді. Вплив імені може бути присутнім, але не єдиним чинником, що визначає характер людини.

Імена, які сприймаються як сильні, можуть варіюватися залежно від культури та історії. Ось декілька прикладів імен, які можуть бути сприйняті як сильні в різних культурах: Олександр, Афіна, Макс, Валентин(а), Світлана, Вікторія, Тор.

Ці імена можуть асоціюватися зі сміливістю, силою, мудрістю, працелюбністю та успіхом, що може робити їх привабливими для людей, які хочуть відобразити сильні особисті риси та досягати великих цілей в житті. Проте, важливо пам'ятати, що імена не забезпечують автоматично сильний характер, але можуть впливати на сприйняття оточуючими.

Сприйняття імен може залежати від багатьох чинників, таких як культурні традиції, модні тенденції, історичні події та особисті вподобання. Проте, деякі дослідження показують, що деякі імена мають вищу популярність і більш сприятливе сприйняття в суспільстві.

Один зі способів вивчення сприйняття імен – це дослідження популярності дитячих імен в різні роки. Наприклад, в США та Канаді популярними іменами для хлопчиків були Liam, Noah та William, а для дівчаток – Emma, Olivia та Ava у 2020 році. Однак, ці тенденції можуть змінюватися з часом.

Також імена, що відображають певні особисті риси, які сприймаються як позитивні або бажані в суспільстві, можуть бути більш сприятливими. Наприклад, імена, що асоціюються зі здоров'ям та фізичною силою, можуть бути сприйняті як привабливі. Загалом, сприйняття імен залежить від багатьох факторів, і популярність імен може змінюватися з часом і в різних культурах.

Отже, можна сказати, що ім'я може мати деякий вплив на особистість людини, але це залежить від багатьох факторів, і не можна повністю зводити людину до її імені. Ім'я може мати вплив на життя людини, але не є головним чинником визначення її майбутнього. Важливо, щоб людина розвивала свої здібності та навички, знаходила в собі силу та мотивацію до досягнення своїх цілей, тоді вона зможе досягти успіху незалежно від свого імені.

Література

1. Khrypko S., Iatsenko G. Philosophy of a Surname: Ukrainian Context. *Beitulhikme. An International of Philosophy*. 2019. 9 (4). P. 899-912.
2. Khrypko S., Iatsenko G. Philosophy of a Surname: Ukrainian Context. *Beitulhikme. An International of Philosophy*. 2019. 9 (2). P. 437-451.

Ангеліна Семесько

студентка спеціальності «Початкова освіта»

Факультету педагогічної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка

ФІЛОСОФІЯ МОВЧАННЯ ЯК ШЛЯХ ПІЗНАТИ СЕБЕ

Зважаючи на те, що кожен з нами має внутрішній світ, який важко передати словами, іноді мовчання може бути більш виразним і ефективним способом відображення нашої сутності, ніж слова. Мовчання може допомогти нам зосередитися на нашій внутрішній сутності та зрозуміти свої істинні бажання, цінності та переконання.

Філософія мовчання дає можливість уникнути зайвих слів, які не мають у собі негативну енергію та конфліктність. Вона також може допомогти зберегти внутрішню гармонію і зосередитися на розвитку духовності та самопізнання. Мовчання може бути шляхом пізнання себе, тому що воно дає можливість прислухатись до нашого внутрішнього голосу, зосередитися на наших думках та відчуттях, і знайти внутрішню рівновагу. Крім того, мовчання може допомогти нам зосередитися на тому, що дійсно важливо, і проігнорувати те, що не має значення.

Таким чином, філософія мовчання може стати шляхом до самопізнання та духовного розвитку. Вона може допомогти зосередитися на внутрішньому світі та відкрити нові глибини нашої душі. Важливо знати, що мовчання не означає ізоляцію від людей та світу, а навпаки – може стати основою для більш глибоких та значущих взаємозв'язків з іншими людьми.

Отже, філософія мовчання – це ідея, яка виникла в давні часи в багатьох культурах та релігіях. Ідея виникає в тому, що мовчання може допомогти людям досягти внутрішньої гармонії, зосередженості та розуміння свого внутрішнього світу.

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

Філософія мовчання має кілька різних аспектів. Наприклад, мовчання може бути важливим як спосіб досягнення духовного зосередження та медитації. Воно може допомогти зняти стрес, зосередитися на моменті та знайти спокій всередині себе. Мовчання також може бути інструментом під час роздумів, самопізнання та пошуку внутрішнього спокою.

Нарешті, філософія мовчання може бути зв'язана з етикою та мораллю. Наприклад, мовчання може бути способом уникнення брехні, ганебного слівця або негативної енергії. Таким чином, філософія мовчання може допомогти зберегти внутрішню гармонію та спокій, а також покращити взаємодію з іншими людьми.

Загалом, філософія мовчання може мати багато різних аспектів та способів застосування. Зокрема, мовчання може бути розглянуте в контексті усамітнення. Самотність є однією з найскладніших життєвих ситуацій, яку доводиться дізнатися кожній людині. Вона може бути викликана різними причинами, такими як розлучення, смерть близької людини, втрата роботи або неможливість розвитку своєї спільноти, яка б задовольнила наші потреби. У таких випадках самотність може стати вимушеною ізоляцією, яка може мати негативний вплив на наше психічне та фізичне здоров'я.

Філософія самотності може допомогти нам знайти позитивні сторони цієї складної ситуації. Самотність може бути шансом для нас пізнати самого себе, зрозуміти свої потреби та бажання, а також пізнати внутрішній світ. У цій ситуації ми можемо сконцентруватися на власних думках, почуттях та емоціях, і дозволити собі пройти через процес самопізнання. Інший аспект філософії мовчання виникає в тому, що він може допомогти людям стати кращим слухачем. Замість того, щоб говорити безперервно, людина може прислухатися до інших та проаналізувати свій погляд на різні речі. Це може підвищити рівень емпатії та розуміння інших людей.

Література

1. Доній Н.Є. Мовчання як тактика комунікації соціально девіталізованої особистості. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2017. Вип. 1. С. 111–119.
2. Лютий Т. В. Владний аспект, акти мовчання та трансгресивна властивість мовного середовища. *Мультиверсум*. 2006. № 56. С. 42-55.
3. Щербина О., Щербина Н. Мовчання як аргумент і прояв поваги в аргументації за Джоном Локом. *Sententiae*. 2019. Vol. XXXVIII. Issue 2. С. 6-18.

Ольга Смолянова

викладачка Лозівської філії

Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу

ФЕНОМЕН «КУЛЬТУРНОГО ШОКУ»

Позитивний рух населення, що спостерігається в останні десятиліття, сприяв етнічному, культурному та національному розмаїттю розвинених західних країн. Міграція може розглядатися як вимушений захід, пов'язаний з погіршенням соціально-економічних умов, війною тощо, а може бути пов'язана з бажанням людей поліпшити своє соціально-економічне становище, знайти можливості для отримання кращої освіти або досягнення професійної компетентності. Якими б не були причини еміграції, мігранти зазвичай стикаються з певними труднощами в адаптації до нового культурного середовища.

У наш час, коли велика кількість українців змушена покинути рідну країну внаслідок повномасштабного вторгнення російських загарбників, особливо актуальним є вивчення процесів, механізмів та особливостей адаптації людини до чужого соціокультурного середовища, до іншого способу життя та менталітету. Необхідним є також вивчення нових тенденцій, що спостерігаються в процесі міжкультурного діалогу, а також філософських рефлексій щодо процесу міжкультурної комунікації та парадигми мультикультуралізму.

Мета. Культурний шок – це емоційний стан, іноді навіть фізичний дискомфорт, який супроводжує більшість сучасних іммігрантів з України, зі Східної Європи, Близького Сходу, Азії та Африки. Основними причинами культурного шоку є значні культурні відмінності, тобто моделі сприйняття дійсності, моделі поведінки, мови та соціальної організації. Іммігранти, які прибувають до західних країн, часто відчують зіткнення з культурними нормами, що виникають на їхньому власному рівні свідомості. Культурний шок часто проявляється як зіткнення світоглядів, оскільки у власному культурному середовищі створюється ілюзія «свого» і «місцевого» світових порядків і світоглядів. Коли представники різних культур зустрічаються, вони можуть відчувати певні труднощі у спілкуванні, оскільки стикаються з незнайомими і незвичними культурними кодами і символами, які не завжди можуть бути правильно зрозумілі і інтерпретовані в ході соціальної взаємодії. Культурний шок – це стан, який найчастіше виникає в процесі комунікації.

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

Досвід невдалого спілкування з представниками інших культур може залишити негативне враження про культуру в цілому, але зазвичай людина все одно усвідомлює, що корінь її проблем криється в комунікативному та культурному бар'єрі.

Калерво Оберг виділяє чотири стадії культурного шоку: «медовий місяць», криза «відновлення» та «адаптація». Розглянемо ці стадії більш детально.

Перша стадія – «медовий місяць» – це період, коли людина, яка потрапила в інше культурне середовище, помічає в ньому лише найкращі моменти, відчуває позитивні емоції та прагне почати нове, успішне життя. Зазвичай це питання кількох тижнів і рідко триває більше місяця. До кінця цієї фази ейфорія вщухає.

Друга стадія «культурного шоку» – це кризова стадія, коли люди з різних культур починають усвідомлювати, що все не так добре, як вони очікували, і що їхні звичні культурні моделі поведінки більше не працюють. Період цікавості та новизни минає, а соціокультурний простір навколо стає більш знайомим, але «не рідним». Іммігранти починають відчувати, що темп життя не відповідає їхнім уявленням – він здається занадто швидким або, навпаки, повільним, звички людей дратують і вони самі стають дратівливими. Соціальна приналежність і соціальна взаємодія все ще сприймаються через стереотипи власної культури і національності. Цей період може супроводжуватися не лише загальною розгубленістю, але й дезорієнтацією, яка, в свою чергу, супроводжується неприйняттям всього іноземного. Саме на цьому етапі більшість сучасних іммігрантів усвідомлюють проблеми, пов'язані з незнанням мови, менталітету, законів та особливостей суспільного устрою, які ускладнюють процес пошуку роботи, отримання державної допомоги, оренди житла тощо. Зазвичай саме на цьому етапі іммігранти починають шукати собі представників.

Культурний шок є природним явищем і, незважаючи на очевидні труднощі в його подоланні, має позитивний бік, оскільки є частиною успішної адаптації, сприяє особистісному розвитку, підвищує рівень самосвідомості та розкриває прихований потенціал [1, с. 14].

Третя стадія, так звана «стадія відновлення», характеризується поступовим емоційним підйомом: людина починає приймати існуючі проблеми, йти на компроміси, пристосовувати завищені очікування до реалій нового життя. Часто в цей період відбувається «відкриття» нової культури і з'являється спроба успішного зближення з представниками іншої культури.

Такій адаптації до нового культурного середовища можуть сприяти мовні курси, курси соціальної адаптації для іммігрантів, підвищення кваліфікації тощо.

Четвертий етап відомий як «етап пристосування та адаптації». З часом, зазвичай через 6-12 місяців, людина звикає до чужої культури і виробляє нові моделі поведінки, які дозволяють їй певною мірою інтегруватися в соціокультурний простір. Явища, люди та події навколо неї стають більш зрозумілими та «нормальними». Акультурація дозволяє людині відчувати себе майже як вдома і сприймати членів суспільства з точки зору їхньої особистої, а не культурної ідентичності. Успішна акультурація значною мірою пов'язана з розвитком мовних навичок та покращенням економічних і соціальних умов внаслідок отримання стабільної роботи [4, с. 122-125].

Висновки.

Питання культурного шоку, порушене в роботі Калуерво Оберга в 1960-х роках, набуває особливої актуальності в наш час. За відносно короткий проміжок часу міграція стала однією з головних причин культурних змін у суспільстві. Цей факт кинув виклик традиційним поглядам на такі поняття, як громадянство, національний статус, національна згуртованість та ідентичність. Географічні кордони вже давно перестали ділити культури на Схід і Захід. Після розпаду Радянського Союзу та відповідного занепаду комуністичної ідеології, науковці стверджували про завершення холодної війни і передбачали конфлікт лише на рівні культурного протистояння. Однак їх прогнози та пропозиції виявилися правильними лише частково. Сучасна історія розгортається за більш драматичним і кривавим сценарієм, який наочно демонструє протистояння цивілізаційних цінностей, включаючи військове протистояння. про неминучість конфліктів на ґрунті культурних відмінностей висунула на перший план необхідність пошуку шляхів вирішення цих проблем, а успіх міжкультурного діалогу значною мірою залежить від гнучкої політики лідерів потужних держав.

Література

1. Біленька І. Г. «Культурний шок» і адаптація до нової культури. *Вісник Харк. нац. університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Теорія культури і філософія науки.* 2011. N 940. Вип. 41. С. 12-16.

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

2. Боярська О., Поплавський О. Цивілізаційна парадигма С. Хантингтона та сучасна «лінія розлому» України. *Політологічний вісник*. 2015. Вип. 79. С. 301–311.

3. Бурбело О. Р. Культурний шок – стрес акультурації. Між нар. наук. форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2010. Вип. 3. С. 100-111.

4. Тарасюк І. В. Культурний шок як один із чинників адаптації та реадаптації мігрантів до нового соціокультурного середовища. *Психологічні перспективи*. 2011. Вип. 17. С. 232-240.

Анна Трохименко

студентка спеціальності «Початкова освіта»

Факультету педагогічної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка

СИЛА ДУМКИ ТА СТВОРЕННЯ РЕАЛЬНОСТІ

Філософія сили думки – це концепція, що в основі має ідею, що людські думки мають силу впливати на життя та реалізацію цих думок в різних аспектах життя. Ця концепція може бути знайдена у багатьох релігійних і філософських традиціях, таких як йога, буддизм, християнство та інші.

Згідно з філософією сили думки, наші думки та ідеї мають вплив на те, що ми досліджуємо, як ми діємо та як ми сприймаємо світ. Ця концепція зазначає, що наші думки та переконання можуть впливати на наші дії та вибори, а також на наше здоров'я та щастя.

Наприклад, у йозі засновники вважають, що наші думки та наш спосіб мислення можуть впливати на наш фізичний стан та емоційний стан. У буддизмі концепція сили думки показує, що наші думки можуть створювати страждання та болі у нашому житті.

Філософія сили думки також може використовуватися в сучасних підходах до психології та самопізнання. Наприклад, позитивна психологія прагне зосередитися на позитивних емоціях та думках, які можуть допомогти підвищити якість життя та забезпечити більш успішну кар'єру.

Узагалі, концепція сили думки показує, що наші думки та переконання можуть впливати на наші вчинки та життя, і що управління цими думками

може допомогти покращити якість нашого життя та забезпечити більш успішне життя.

Сила думки – це ідея, що наші думки та переконання можуть мати вплив на наше життя та наші вчинки. Вона базується на твердженні, що наші думки можуть впливати на наш фізичний стан, емоційний стан, поведінку та взаємодію з оточуючими.

Сучасні дослідження підтверджують, що наші думки можуть мати вплив на наше здоров'я та благополуччя. Наприклад, позитивний настрій та оптимістичні думки можуть зменшити ризик розвитку депресії та інших психічних захворювань. Також відомо, що наші думки можуть впливати на нашу фізичну форму, наприклад, позитивні думки можуть збільшити енергію та зробити нас більш активними та продуктивними.

Отже, концепція сили думки показує, що наші думки можуть мати великий вплив на наше життя та наше благополуччя, і що управління цими думками може допомогти покращити якість нашого життя та забезпечити більш успішну кар'єру.

Концепція створення реальності стверджує, що наші переконання та думки можуть впливати на те, як ми сприймаємо світ та які події відбуваються у нашому житті. Це означає, що наша інтерпретація подій може мати більшу вагу, ніж самі події.

Концепція створення реальності походить з філософських та духовних традицій, таких як буддизм, християнство, таоїзм та інші. Вони стверджують, що наші думки та переконання можуть створювати реальність у нашому житті.

У науці також є деякі докази, що підтверджують концепцію створення реальності. Також практичні дослідження доводять, що наші думки та переконання можуть впливати на нашу поведінку та досягнення у житті. Наприклад, позитивні думки можуть збільшити нашу мотивацію та ефективність у досягненні мети.

Отже, концепція створення реальності допомагає нам розуміти, що наші думки та переконання можуть мати великий вплив на наше життя та сприйняття світу. Управління цими думками та переконаннями може допомогти нам досягти успіху та забезпечити більш щасливе та задовільне життя.

У кожного завжди є вибір, ким бути, в яку сторону рухатися, як мислити, що відчувати. Вибір пливати за течією і щоб реальність на тебе

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

впливала, підкидувала тебе постійно або формувати свою зірку. І все залежить від стану нашої свідомості і вибору, який ми робимо в тут і зараз.

А все життя ми чекаємо якогось особливого моменту для радості, свято тільки на свята; вихідний тільки по вихідним, літо тільки влітку. Але ми втрачаємо найцінніше і найважливіше – саме життя, сам шлях, радість від самого життя.

Більшість людей живуть нещасливим життям. Їм здається, що щастя ось-ось настане. Завтра, з понеділка, з нового року, з переїзду в інше місто. А воно все не приходить і не приходить, тому що стан свідомості не змінився, а тому ми ходимо по «накатаній» колії. Час сам по собі нічого не змінює. Життя змінюється тоді, коли змінюється стан нашої свідомості. І щоб почати грати в своє життя на максимум і при тому реальність почала підлаштовуватися під вас, треба тобі усвідомити *одне*: жити, як раніше ти точно вже не будеш і в собі це ти відкидаєш та не приймаєш.

Для початку треба здійснити перехід на новий рівень твоєї свідомості, який означає *повну зміну уявлення про цей світ*. А цей перехід означає, що людина переходить на той рівень самосвідомості, що вона якраз створює своє життя – стає *автором*. Треба зрозуміти, що ступити на новий етап свого життя ти не зможеш, якщо залишишся жити в минулому розумінні про життя.

Мені дуже подобається такий вислів «Доля людини визначається тим, що відбувається в її голові, коли вона вступає в протиріччя з зовнішнім світом» (Ерік Берна). Даний вислів Еріка Берна означає, що реакція людини на зовнішні події залежить від її внутрішнього світу, її переживань, думок та емоцій. Коли людина стикається з протиріччям або складною ситуацією, вона реагує відповідно до своїх внутрішніх переживань, уявлень і поглядів. Наприклад, одна і та ж ситуація може сприйматися різними людьми по-різному, в залежності від їх внутрішнього світу та світогляду. Отже, вислів Еріка Берна наголошує на тому, що доля людини визначається не стільки зовнішніми обставинами, скільки її власним внутрішнім світом і реакцією на ці обставини. Це також може означати, що людина має великий контроль над своїми реакціями на зовнішні події, якщо вона здатна розуміти та контролювати свої внутрішні стани. Так, це дійсно так і є. Якщо людина дійсно розуміє своє призначення у житті та дійсно прагне висот, в голові цієї людини не буде таких слів, як: «Я нічого не зможу», «У мене не вийде». Адже вона конкретно розуміє, що їй потрібно робити, у неї є сітки план. Від того, що у людині в голові, реально залежить її успіх. Наші нейрони зв'язки дуже і дуже якісно та швидко схвалюють ту інформацію про яку ми говоримо і

навіть думаємо. Якщо навіть на одну секунду ви засумнівались у вашому незнанні або ще чомусь, нейронні зв'язки цю інформацію швидко схоплюють та це зберігається у вашій пам'яті дуже довго і тому вони блокуються. І саме через цю причину відбувається не успіх, а спад кар'єри та іншого. Життя людини багатогранне, вона має приймати всі перешкоди! Як ми думаємо-так у нас і буде відбуватись в житті. Світ на те й світ, щоб боротися місцем під сонцем, але це потрібно робити тільки з любов'ю до світу та до себе.

Отже, світ – багатовимірний і є тисячу варіантів реальностей, кожний живе свою. Для когось світ – це про боротьбу, війни, важкий труд, а для когось світ – це про любов. І кожний може обрати, в якій реальності жити.

Євгенія Філатова

студентка спеціальності «Початкова освіта»

Факультету педагогічної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка

ФІЛОСОФІЯ МОВЧАННЯ ЯК ПОШУК СЕБЕ

Філософія мовчання як пошуку себе заснована на ідеї, що, знявши зовнішні відволікання та фокусування всередину, можна отримати більше розуміння себе та навколишнього світу. Філософія мовчання є дослідженням внутрішніх переживань та думок. Це може бути досить простим, але надзвичайно ефективним процесом. Мовчання дозволяє нам зробити крок назад від шуму та хаосу сучасного життя та зосередитись на наших внутрішніх думках та почутті. Це може бути потужним інструментом для самовідкриття та саморефлексії, що дозволяє нам зрозуміти власні мотивації, страхи та бажання. Крім того, тиша може дати можливість отримати погляд на життя, розвинути більшу самосвідомість та знайти ясність та мир. Отримавши тишу та усамітнення, можна знайти глибший зв'язок із собою та навколишнім світом.

Філософія мовчання – це думка, що для того, щоб знайти себе, треба навчитися бути нерухомим і тихим. Це говорить про те, що завдяки тиші ми можемо глибше зрозуміти себе та свої найпотаємніші думки та почуття. Мовчання дозволяє нам бути присутніми в даний момент і розмірковувати над нашим життям, а не постійно відволікатися на зовнішній шум. Це може допомогти нам знайти ясність і мир, а також краще зрозуміти наше справжнє

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

себе. Слухаючи тишу, ми можемо навчитися бути більш розумним і цінувати красу життя.

Філософія мовчання як пошуку себе заснована на ідеї, що перерва із зовнішнього світу може допомогти людині більш чітко отримати доступ до своїх внутрішніх думок та почуттів. Це можна зробити за допомогою медитації, уважності або просто сидіти в тихому просторі і розмірковуючи про своє життя. Вважається, що коли ми робимо перерву від суєти повсякденного життя і витрачаємо час, щоб бути нерухомим і тихим, ми можемо краще зрозуміти, хто ми є і що є нашим призначенням. Мовчання також може бути інструментом для самовідкриття, оскільки це може дати можливість задуматися про наші думки та почуття, не впливаючи на зовнішні джерела. Завдяки цьому процесу ми можемо краще зрозуміти власні цінності, переконання та мотивації. Зрештою, філософія мовчання як пошуку себе полягає в тому, що ми в медитації мовчимо і в тиші шукаємо себе.

Мовчання пропонує можливість відійти від шуму та хаосу повсякденного життя та зв'язатися з справжнім «я». Завдяки цій практиці можна зрозуміти свої думки та почуття, а також отримати ясність та розуміння їх мети та ідентичності. Крім того, тиша також може бути формою медитації, що дозволяє практикувати уважність і бути присутнім у даний момент.

Мовчання можна розглядати як можливість зазирнути всередину і знайти себе. Заглушаючи зовнішній шум і відволікання, можна зосередитися на своїх внутрішніх думках і почуттях. Цей інтроспективний підхід може привести до глибшого розуміння себе та свого місця у світі.

Мовчання також можна розглядати як засіб позбавлення від непотрібного, щоб відкрити головне. Усунувши всі відволікаючі фактори та дрібниці, можна зосередитися на тому, що справді має значення в житті. У цьому відношенні тиша може бути потужним інструментом для особистісного зростання та розвитку.

Крім того, тишу можна використовувати як форму медитації, де можна знайти мир і спокій. Медитація може допомогти зменшити стрес і занепокоєння, а також сприяти розслабленню та розумовій ясності. За допомогою медитації можна досягти глибшого стану усвідомлення та з'єднатися зі своїм внутрішнім «я».

У багатьох філософських традиціях ідея мовчання асоціювалась із самопізнанням і внутрішньою рефлексією. У світі, повному шуму та

відволікань, тиша часто розглядається як необхідна умова для розуміння власних думок, емоцій і бажань.

Заспокоївши свій розум і зовнішній вплив, ми можемо налаштуватися на свій внутрішній голос і прислухатися до того, що він говорить. Мовчання створює простір, де ми можемо знову звернути увагу на себе, без впливу думок чи очікувань інших.

Крім того, сам акт пошуку тиші може бути способом пошуку себе. Бажання відключитися від світу і відійти в тишу може відображати прагнення до відчуття внутрішнього спокою, ясності та мети. Через мовчання ми можемо з'єднатися з нашими основними цінностями, переконаннями та ідентичністю.

У цьому сенсі філософія мовчання полягає не лише у відстороненні від зовнішніх подразників, але й у відновленні зв'язку з собою. Тиша може стати коконом, де може відбутися особиста трансформація, глибоке занурення в таємниці себе.

Підсумовуючи, філософія мовчання як пошуку себе може бути потужним інструментом особистісного зростання та розвитку. Це дозволяє нам з'єднатися з нашим істотним «я» та знайти спокій серед хаосу.

Дар'я Чембержі

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри цифрового мистецтва

Київського національного університету технологій та дизайну

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ

Використання технологій та інтерактивних середовищ для створення інноваційних творів мистецтва, які спонукають глядачів до задуму та взаємодії з ними. Це дозволяє митцям відображати свої ідеї та емоції у новий спосіб, що збагачує культурний діалог та сприяє розвитку сучасного мистецтва.

Метою даної розвідки є аналіз сучасних трендів та перспектив розвитку цифрового мистецтва в Україні.

Методи дослідження. У цьому дослідженні було проведено детальний аналіз стану розвитку цифрового мистецтва в Україні, а також були

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

запропоновані шляхи його подальшого розвитку. Дослідження базувалося на зібраних даних та аналізі інформації про використання цифрових технологій у мистецтві в Україні, оцінці перспектив розвитку цього напрямку та виявленні проблем, які є на шляху розвитку цифрового мистецтва в Україні.

Результати досліджень. Україна в останні роки демонструє значний розвиток інтересу до цифрового мистецтва. Це проявляється у використанні нових технологій для створення мистецьких творів та високій креативності митців. Особливість цифрового мистецтва в Україні полягає в тому, що воно базується на традиційних народних мотивах та символіці, що відображає тісний зв'язок культури та традицій з розвитком цифрових технологій. Цифрове мистецтво в Україні з'явилося на початку 2000-х років та з тих пір поступово розвивається. Перші цифрові мистецькі проекти в Україні були пов'язані з розробкою веб-сайтів та графічного дизайну. Згодом цифрове мистецтво стало включати в себе різноманітні форми мистецтва, такі як комп'ютерна графіка, відеоарт, мультимедійні інсталяції та ін.

Сьогодні в Україні цифрове мистецтво стає все більш популярним та отримує все більше визнання. В Україні діє багато мистецьких просторів, де презентуються різноманітні цифрові проекти та інсталяції. Також в Україні проводяться різні фестивалі та конкурси, які присвячені цифровому мистецтву та новим технологіям.

Однією з особливостей цифрового мистецтва в Україні є його пов'язаність з традиційними формами мистецтва. В українському цифровому мистецтві часто побачити елементи народного мистецтва, такі як народні мотиви, традиції та символіка. Це відзеркалює тісний зв'язок між культурою та традиціями України та розвитком цифрових технологій.

Ще однією особливістю цифрового мистецтва в Україні є активна участь молодих митців у його розвитку. Велику роль у розвитку цифрового мистецтва в Україні відіграє молода генерація митців, яка активно використовує нові технології та експериментує з цифровими формами мистецтва.

Перспективи розвитку цифрового мистецтва в Україні є дуже перспективними. Зараз ми можемо спостерігати активне зростання інтересу до цифрового мистецтва в Україні, що означає збільшення популярності цього напрямку та його розвитку в майбутньому. Зростання кількості молодих талановитих митців, які працюють з цифровими технологіями, є великою перспективою для розвитку цифрового мистецтва в Україні.

Крім того, в Україні є багато можливостей для співпраці між цифровим мистецтвом та іншими галузями, такими як наука, технології, дизайн та інші. Це дає можливість створювати інноваційні та креативні проекти, які поєднують в собі цифрові технології та мистецтво.

Висновки.

Цифрове мистецтво є важливим напрямком сучасної культури, який швидко розвивається та має великий потенціал для розвитку. Україна не стала винятком, і востаннє роки ми спостерігаємо значний ріст інтересу до цифрового мистецтва в нашій країні. Наші митці активно використовують цифрові технології для створення нових форм мистецтва, які мають великий потенціал та можуть допомогти розвивати національну культуру.

У майбутньому можна очікувати подальшого розвитку цифрового мистецтва в Україні, зокрема за рахунок зростання кількості молодих талановитих митців, які працюють з цифровими технологіями. Важливою перспективою для розвитку цифрового мистецтва є також співпраця між цифровим мистецтвом та іншими галузями, такими як наука, технології, дизайн та інші.

Отже, цифрове мистецтво має великий потенціал для розвитку в Україні, і важливо продовжувати підтримувати цей напрямок, щоб створювати нові креативні та інноваційні проекти, які будуть сприяти розвитку нашої культури та відображати наші традиції і символіку в цифрових формах мистецтва. Також важливо звернути увагу на можливість співпраці цифрового мистецтва з іншими галузями, що може призвести до створення нових креативних та інноваційних проектів. Розвиток цифрового мистецтва в Україні має великий потенціал та сприятиме розвитку культури та відображенню традицій і символіки в цифрових формах мистецтва. Важливо продовжувати підтримувати та розвивати цей напрямок, щоб створювати нові креативні та інноваційні проекти, що відображатимуть дух і культуру України.

Література

1. Концепція розвитку культури та мистецтва в Україні на 2021-2025 роки. Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mkip.gov.ua/news/ryad-novykh-proektiv-na-krayu-kultury-mkp-pidsumovalo-pershyi-pivrik-diyalnosti-za-novoi-kontseptsiieiu-rozvytku-krayiny>

Секція 4. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

2. Колодій І.В. Цифрове мистецтво в Україні: перспективи розвитку та сучасні тренди. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2019. Т. 34, С. 75-78.

3. Безпалько О.В. Цифрові технології в мистецтві як нова парадигма розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації»*. 2020. Вип. 72. С. 12-18.

4. Черненко О.В. Цифрове мистецтво: від ідеї до втілення. *Студентська наука в ХХІ сторіччі: сучасний стан та перспективи розвитку*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. С. 46-49.

5. Руднева О.І. Цифрове мистецтво: поняття, проблеми та перспективи розвитку. *Мистецтвознавство. Культурологія. Музеєзнавство*. 2019. Вип. 46. С. 106-112.

СЕКЦІЯ V.
АНАЛІТИКА РЕЛІГІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

SECTION V.
ANALYTICS OF RELIGIOUS PROCESSES

Крістіна Бінківська
студентка спеціальності «Філософія»
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ СМЕРТІ У РЕЛІГІЯХ СВІТУ

Тема смерті завжди викликає складні емоції та розмірковування. Це тема, яка не стосується лише однієї філософії культури, а тісно пов'язана з релігією, традиціями та способом життя. Сприйняття смерті може сильно відрізнятися в залежності від культури, що допомагає зрозуміти, як люди різних країн та релігій ставляться до цієї теми.

У багатьох культурах світу смерть розглядається як нормальна та природна частина життя. Наприклад, в буддизмі, індуїзмі, джайнізмі та сикхізмі смерть розглядається як перехід до наступного життя, і відновлення циклу народження та смерті. Відповідно до вчення буддизму, людина може досягти духовної свободи лише через переживання багатьох життєвих циклів та духовний розвиток. За реінкарнації на людину очікує нагорода або покарання за її справи у земному житті за законом карми, тобто відплати за гріхи та заслуги, накопичені під час життя.

В інших культурах, таких як іслам, смерть розглядається як природне закінчення життя, після якого людина переходить до нового світу існування. Іслам вчить, що всі люди повинні бути готові до своєї смерті та повинні жити життя відповідно до вчення Корану. Також в ісламі вважається добрим знаком померти в п'ятницю.

В аврамічних релігіях, зокрема, у християнстві, смерть розглядається як перехід до іншого світу, де людина буде судитися за свої вчинки на землі. Це переконання дає людям віру в те, що смерть не є кінцем, а тільки перехідним етапом до вічного життя. Відповідно до християнської віри,

людина має бути готовою до смерті, живучі життя відповідно до вчення Ісуса Христа та зберігаючи віру в Бога. На відміну від культурних міфів і концепції Раю та Пекла, християнська теологія не працює за принципом «грішники до пекла, праведні до раю». У християнстві протиставляються, скоріше, не рай і пекло, а сакральне небо (духовний світ) профанній землі (матеріальний світ).

У деяких культурах світу сприйняття смерті може мати також певні традиції та обряди, які допомагають родині померлого справитися зі своїм горем. У мусульманській культурі, наприклад, традиційно проводяться похоронні церемонії, під час яких родина та друзі померлого збираються, щоб молитися та надавати підтримку одне одному. У індуїзмі, родина померлого може виконувати різні обряди та ритуали, щоб допомогти душі померлого перейти до наступного життя.

Загалом, сприйняття смерті може сильно відрізнятись в залежності від культури та релігії. Однак, попри це, всі культури світу ділять спільне переконання в тому, що смерть є невід'ємною частиною життя. Тому, незалежно від культури, важливо мати розуміння того, що смерть є природним етапом життя та що ми повинні жити так, щоб мати можливість піти з цього світу без жодних сумнівів та непокоїв.

Література

1. Basse H. *Death and Dying in Hinduism and Islam*. Taylor & Francis. 2002.
2. Parkes C. M., Laungani P., Young B. *Death and Bereavement across Cultures*. Routledge, 1997.

Юрій Борейко

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри політології та публічного управління
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

КОНСТИТУЮВАННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ У СВІТЛІ СУСПІЛЬНИХ НАРАТИВІВ

Російсько-українська війна детермінує конструювання нових інструментів осмислення дійсності, зумовлюючи перегляд ставлення до

соціальних структур, наративів, стандартів, критеріїв оцінки, виявляючи водночас глибинні ментальні пласти та відкриваючи нові перспективи.

У цьому контексті характер процесів, пов'язаних із становленням Православної церкви України (ПЦУ), визначається головним чином протистоянням суспільних наративів – «український світ» і «русский мир». Наратив «український світ» функціонує, спираючись на вкорінені у національну культуру цінності, тоді як «русский мир» ґрунтується на запереченні існування української нації та держави.

Виразником ідей «русского мира» в Україні постає Українська православна церква Московського патріархату (УПЦ МП), яка закріплює у свідомості віруючих ідеологеми про «спільне походження східнослов'янських народів», «спільну хрещенську купіль», «єдність історичного простору Святої Русі», «самобутність східнослов'янської православної цивілізації». УПЦ МП не визнає надання автокефалії ПЦУ, вважаючи себе єдиною канонічною помісною православною церквою в Україні.

Важливі події зумовлюють поширення у суспільстві індивідуальних та групових інтенцій, очікувань, переживань [3]. Масштабна подія сприймається як переломний момент, тому містить примари минулого або майбутнього, що існують у формі наративів, які, з одного боку, виправдовують певні дії, з іншого – сприяють їх розумінню та поясненню. Архаїчні елементи, що актуалізуються у нових умовах і включають маски, моделі поведінки, стигми, утворюють метафізичний пласт народного життя на основі низки вад, пристрастей та схильностей [2].

За оцінкою Ж. Дерріди, привиди, що набувають особливого значення внаслідок неординарних подій, існують у формі еманациї уявної або соціальної реальності. Як міраж, що незрозумілим чином опанував свідомість людей, примари минулого і майбутнього створюються за посередництвом телебачення, кіноіндустрії, медіа, побутуючи у вигляді речей, творів мистецтва, ірреальних феноменів. Водночас впливу магії і авторитету привидів, які викликають певні надії, спонукають до ясновидіння тощо, зазнають політики, експерти, журналісти, що відображується на характері їхньої діяльності [1, с.150].

Привиди конкурують за вплив на суспільство як автономні утворення, використовуючи мову, яка практично не перекладається на мову іншого привиду. Завдяки виразному звучанню та легкому розпізнаванню через просту структуру привиди поділяють події, явища, процеси на частини, не

здатні до розуміння у певних відносинах та взаємозв'язках. Світоглядні і ціннісні координати та смисли реальності, що задаються привидами, характеризуються суперечливою багатозначністю. За допомогою продукованих та репрезентованих візій, фантомів привиди демонструють певну позицію та визначають характер діяльності [2, с.33].

Функціонуючи у формі суспільних наративів, привиди мають здатність з неупорядкованих і фрагментарних оповідей формувати узгоджений сюжет. Зазнаючи постійних модифікацій, привиди-нاراتиви у вигляді простих образів, привабливих переконань, настанов, принципів матеріалізуються у соціальних структурах і ментальності своїх носіїв. Ці наративи мають упізнаваний і переконливий характер, що забезпечує звикання до їхнього сприйняття як універсального способу розуміння дійсності.

Так, наратив «український світ» акцентує увагу на імперських амбіціях, експансіонізмі «русского мира», його претензіях на домінування, звеличення держави та применшенні ролі особистості. Своєю чергою, наративи «русский мир» репрезентує історію перемог і звершень, наголошує на стабільності соціального порядку та лояльності громадян до владних структур. Цей наратив характеризується протиставленням українськості та запереченням свого співіснування з відмінним від себе. З цієї причини «русский мир» не визнає наявності української нації і держави. Як привид минулого «русский мир» актуалізує заповіді попередніх поколінь і не враховує уроків історії.

Таким чином, здатність суспільних наративів створювати різні варіанти сприйняття дійсності, зумовлює характер трактування необхідності, масштабів та наслідків створення Православної церкви України. Відтак ці наративи вирізняються суперечливим тлумаченням смислів, що використовуються у різних контекстах. Конституювання ПЦУ відбувається на тлі протиборства наративів «український світ» і «русский мир». Провідник ідей «русского мира» в Україні – УПЦ МП не визнає створеної ПЦУ та її автокефального статусу.

Література

1. Дерріда Ж. Привиди Маркса. Харків: Око, 2000. 272 с.
2. Стан сингулярності: соціальні структури, ситуації, повсякденні практики. За ред. С. Макеєва і С. Оксамитної. К.: НаУКМА, 2017. 182 с.
3. Zizek S. Event: A Philosophical Journey Through a Concept. London: Penguin Books LTD, Melville House, 2014. 192 p.

Олег Бучма

*кандидат філософських наук, доцент,
старший науковий співробітник відділення релігієзнавства
Інституту філософії імені Г. С. Сковороди
Національної академії наук України*

РЕЛІГІЯ, ПРАВА ЛЮДИНИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА У ВИМІРІ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Релігія і право в різних просторово-часових координатах виконували й виконують важливу культурно-історичну роль. Вони були і є засобами соціальної регламентації та регуляції, засобами збереження й упорядкування традицій і звичаїв, та рушійними силами суспільного поступу, що визначають траєкторію еволюційного розвитку людської спільноти.

Сучасні реалії і тенденції суспільного буття, які набули ще гострішого забарвлення в умовах повномасштабної гарячої війни Російської Федерації проти України, детермінують соціальні, політичні, культурні, релігійні, економічні та інші аспекти суспільних трансформацій у світі й Україні. В цих процесах ключову роль відіграє позитивне, об'єктивне право. Своєю чергою це безпосередньо позначається на стані гарантій, забезпечення та реалізації прав і свобод і, зокрема, релігійних прав.

Війна Росії проти України – це війна різних світів, менталітетів, світоглядів, способів життя, цінностей тощо, яка триває багато століть у різноманітних формах (прямих і опосередкованих, відкритих і завуальованих, гарячих і холодних). У цій війні на різних етапах українського державотворення (періоди УНР, радянський, сучасний) важливе місце займав релігійно-правовий чинник.

Підкреслимо, що саме за часів Української Народної Республіки було створено правову основу для організації Української Помісної Православної Церкви, конфесійної диференціації та утвердження в українському суспільстві свободи совісті та міжконфесійної толерантності. Звертаємо увагу на те, що в радянський період війна Росії проти України тривала в новій, завуальованій, прихованій, невидимій (на перший погляд) формі з активним використанням релігійного чинника. Результатами цього періоду стали: розгул войовничого/наукового атеїзму, радикальне винищення, русифікація українського православ'я, ліквідація УАПЦ та УГКЦ тощо. Особливу ідеологічну роль в цей період відігравала радянська світська/

Секція V. Аналітика релігійних процесів

політична релігія (марксизм-ленінізм), що стала ключовою основою реалізації агресивної політики щодо історичної пам'яті та культурної ідентичності українського народу та маніпулятивному інструменту знищення української історії, культури, світогляду, нації, держави і права в інформаційній, гібридній, тотальній, повномасштабній та інших війнах/ війні Росії проти України.

Нині, так само як і у далекому чи нещодавньому минулому, питання забезпечення прав і свобод залишається відкритим і набуває гострішого звучання в умовах сучасної війни Росії проти України. Нові виклики та загрози як для держави, так і для людини супроводжуються знеціненням людської гідності й людського життя та іншими явищами, притаманними суспільству, в якому відбувається структурне розшарування соціуму й утвердження соціальних відносин, які виходять за межі цивілізованих світових моделей. Отже, якщо нині держава за допомогою закону і права та забезпечення їх дії не створить впливові запобіжники цим викликам і загрозам, то можуть бути незворотні наслідки, у результаті яких українське суспільство опиниться за межею культурно-цивілізаційного поступу людства [Див.: 1].

Оскільки релігія поєднана з глибинними основами людського буття, впливає на соціальні структури і цінності та охоплює в собі речі, які виходять за межі світськості, то вона завжди була і є у полі інтересів різноманітних політично-ідеологічних структур. Її функціонування залежить від рівня релігійної свободи у певному суспільстві. Водночас релігійна свобода слугує зв'язковою ланкою цінностей рівності, справедливості, гідності, колективних та індивідуальних прав і свобод.

Тому, в цьому контексті, варто приділити увагу специфіці реалізації релігійних прав і свобод у воєнний час. Зауважимо, що в умовах воєнного часу є особливості щодо застосування обмежень прав людини. Однак, наголосимо, що не підлягають обмеженням такі права, як право на життя, право на свободу думки, совісті та релігії, право на справедливий суд та заборона рабства, катувань та поводження, що принижує гідність. Водночас, необхідно зважати на те, що Україна оголосила про відступ від деяких зобов'язань щодо прав людини [Див.: 2].

Згідно із цим, Російська Федерація як держава, яка окупувала і контролює частину України, мала б відповідати за дотримання і захист прав людини на цих територіях (за міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом прав людини). Однак, на окупованих територіях наявні

грубі, жорстокі порушення індивідуальних і колективних прав і свобод (в тому числі й релігійних). Попри те, що Україна не може гарантувати додержання цих прав і свобод на окупованій території, вони мають бути забезпечені на підконтрольній Україні території в повному обсязі.

Отже, права і свободи повинні бути забезпечені та здійснюватися без обмежень, незалежно від обставин. Однак у воєнний час діють спеціальні правила щодо їх реалізації. Але, наголосимо, війна не може бути підставою для відмови від прав і свобод, підставою для скасування відповідних зобов'язань щодо них. Проте держава має право оголосити про відступ від окремих зобов'язань на окупованих/ анексованих територіях.

З боку Росії ця війна несправедлива і насильницька. І в самій Росії простежується безсилля права, нехтування і порушення прав, релігійних прав і свобод. А зброя, яку застосовує російський агресор – не лише армія, а й мова та релігія (орієнтована на Москву). Тому й для України такою зброєю є армія, мова, віра (релігія, що орієнтована на підтримку України) – засіб для відновлення справедливості. Адже для України ця війна справедлива. Це війна за право, за права і свободи, які вже утверджені та які ще утверджуються.

Відтак, війна Російської Федерації проти України є ключовим викликом національній безпеці. А релігійно-правова складова займає вагоме місце в системі національної безпеки. В цьому контексті, відзначимо, що дієвим запобіжником переростання повномасштабної гарячої війни Росії проти України у світову та внутрішньої духовної дезінтеграції й хаотизації українського суспільства є світський характер української держави та те, що її міждержавні відносини ґрунтуються на повазі до прав і свобод людини, в тому числі – совісті, релігії і переконань, визнанні свободи особи сповідувати будь-яку релігію, наданні повної можливості фактичного користування правами і свободами релігійних/етнорелігійних меншин, правом розпоряджатися своєю долею тощо [Див.: 3].

Отже, одним з надійних чинників забезпечення національної безпеки в Україні постають гарантії і забезпечення релігійних прав і свобод та неухильне дотримання/виконання законодавства всіма суб'єктами суспільно-релігійних відносин. При цьому має бути застосована належна міра відповідальності за його (законодавства) порушення, в тому числі й відповідальності таких релігійних організацій та їх членів, діяльність яких є небезпечною для української держави і суспільства. Подолання перешкод, що стоять на заваді забезпеченню й захисту релігійних прав і свобод та

ефективній соціальній дії права й формують виклики національній безпеці детермінуватиме утвердження верховенства права та закону, розвиток свободи слова, захист прав людини, релігійних прав і свобод (не лише як суб'єктивного права, а й як важливого дієвого чинника відновлення й збереження історичної пам'яті України).

Це сприятиме встановленню міжцерковного діалогу й діалогу між державою і церквою та створенню усталеної світоглядної позиції на засадах релігійного плюралізму, що прискорить перемогу у війні з Російською Федерацією і побудову реальної демократичної, соціальної правової держави та розвиненого українського громадянського суспільства у мирний повоєнний час.

Література

1. Бучма О. Релігійно-правовий вимір російської війни проти України на тлі суспільно-державних трансформацій XX-XXI століть. *Філософська думка*. 2023. Вип. 1. С.45-58.

2. Відступ України від окремих зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права та Європейською конвенцією з прав людини. URL: <https://minjust.gov.ua/m/vidstup-ukraini-vid-okremih-zobovyazan-za-mijnarodnim-paktom-pro-gromadyanski-ta-politichni-prava-ta-evropeyskoju-konventsieyu-z-prav-lyudini>

3. Buchma O. Religion and law: a vector of interrelationship in modern conditions. *Skhid*. 2022. 3(4). P. 9-16.

Тетяна Гаврилюк

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри філософії,

права та соціально-гуманітарних дисциплін

Національної академії статистики, обліку та аудиту

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОСЛАВ'Я В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

В Україні, з часів незалежності, цілеспрямовано та послідовно проводилась політика утвердження свободи совісті та віросповідань як на законодавчому рівні, так і на рівні суспільної свідомості. Відмежовуючись від спадку тоталітарного радянського минулого, в країні формувались стійкі

засновки демократичної держави з широкою поліконфесійною мережею. Водночас, православ'я, через його історичне домінування на теренах України, залишалось однією з найбільших релігійних організацій.

Однак, означений фактор не став ключовим у процесах консолідації нації, формування її національної самосвідомості. Напроти, з часів отримання незалежності, православ'я, на жаль, було потужним фактором розділення суспільства та створювало передумови для релігійних конфліктів.

Багаторічне протистояння двох найчисельніших православних конфесій – Української Православної Церкви Київського Патріархату та Української Православної Церкви Московського Патріархату набуло кульмінації його розвитку на об'єднавчому соборі 15 грудня 2018 року. Українська Православна Церква Московського Патріархату остаточно втратила підстави на ідеологічне домінування в країні, основними тезами якої були: а) історична присутність Церкви на теренах України від часів хрещення Русі; б) богословське обґрунтування незаконності утворення Української Православної Церкви Київського Патріархату.

Утворення Православної Церкви України шляхом надання Томосу про автокефалію Константинопольським патріархом Варфоломієм розглядалось як єдино можливий церковний варіант вирішення конфлікту. З боку української держави, означена подія розцінювалась як така, яку можливо було порівняти із хрещенням України. Зокрема, тогочасний президент України П. Порошенко відзначав: «Сьогоднішня подія в історії нашої країни збережеться в одному ряду з Володимировим хрещенням і з проголошенням незалежності України» [8]. На нову Церкву покладалась велика відповідальність, оскільки Томос про автокефалію закономірно мав довершити «утвердження самостійності Української держави», укріпити «релігійну свободу, міжконфесійний мир», посилити «права і свободи громадян, особливо тих, які перебували поза спілкуванням із вселенським православ'ям і яких несправедливо таврували неканонічністю» [8].

Відтак, утворення Православної Церкви України окрім церковного характеру, носило і політичний та ідеологічний характер – остаточне відмежування України від ідеології «Русского мир», транслятором якої в Україні була найбільшою мірою Українська Православна Церква Московського Патріархату.

Водночас, об'єднання існуючих православних церков в Україні в одну Православну Церкву України, за умови чого б, єдина помісна церква України була б найбільшою в світовому православ'ї, зіткнулося з потужним

Секція V. Аналітика релігійних процесів

спротивом Української Православної Церкви Московського Патріархату як на офіційному її рівні, так і рівні парафіян, які виявилися доволі інертними щодо переходу до української церкви чи то через переконання, чи через відсутність розуміння різниці між церквами.

Ситуація надміру загострилась після 24 лютого 2022 року, коли Росія здійснила повномасштабне вторгнення в Україну. Вперше Українська Православна Церква Московського Патріархату проявила свою патріотичну позицію. Митрополит Онуфрій, який наразі з точки зору Вселенського патріархату є митрополитом у Києві і без титулу [4], у зверненні до вірних 24 лютого засудив російські військові дії та закликав вірян до молитов за Україну: «в цей доленосний час закликаю вас не впадати в паніку, бути мужніми і проявити любов до своєї Батьківщини і один до одного. Закликаю вас перш за все до посиленої покайної молитви за Україну, за наше військо і наш народ, прошу забути взаємні чвари і непорозуміння та об'єднатися любов'ю до Бога і до нашої Батьківщини» [2].

Наступним кроком, який вказував на засудження дій як патріарха Кирила, так і усієї Російської Православної Церкви, був Собор Української Православної Церкви, який відбувся 27 травня 2022 року у Свято-Пантелеймонівському жіночому монастирі (Феофанія). У Постанові Собору зазначається: «1. Собор засуджує війну як порушення Божої заповіді «Не вбивай!» (Вих.20:13) і висловлює співчуття усім, хто постраждав у війні. <...> 3. Виражаємо незгоду з позицією Патріарха Московського і всієї Русі Кирила щодо війни в Україні. 4. Собор ухвалив відповідні доповнення і зміни до Статуту про управління Української Православної Церкви, що свідчать про повну самостійність і незалежність Української Православної Церкви» [5] та інше.

Четвертий пункт Постанови, між тим, виявився швидше емоційним, ніж юридичним. Ретельний аналіз релігієзнавцями Статуту Української Православної Церкви показав, що означеною заявою Церква скоріше створила собі додаткові проблеми, ніж їх вирішила. Зокрема, «...вони працюють не тільки в правовому полі України, але і в канонічному просторі Православної церкви. Є канони, які чітко описують, яка церква є або повністю, або відносно незалежною – автокефальна, Автономна або екзархат. УПЦ МП не є ні автономною, ні автокефальною, ні екзархатом. ПЦУ – це канонічна автокефальна церква, вона є в диптиху (переліку православних автокефальних церков). УПЦ МП розглядається світовим православ'ям як складова частина Московського патріархату. Тобто вони не вирішили

канонічні питання до кінця і не сказали, що розривають зв'язки. Але ми бачимо, що в їх статуті сказано, що вони існують згідно з грамотою, яку видав Московський патріарх в 1990 році. А там записано, що вони є фактично частиною Московського патріархату і поєднуються зі світовим православ'ям через Московський патріархат» [1], – зауважує І. Козловський.

Також, заявляючи про розрив зв'язків з Російською Православною Церквою, керівництво Української Православної Церкви не змінило своїх намірів щодо об'єднання із Православною Церквою України, що додатково створило для неї низку проблем як церковного характеру, так і суспільного.

В інтерв'ю Радіо Свобода релігієзнавець Віктор Єленський, аналізуючи позицію Української Православної Церкви, заявив: «Але в Україні існує помісна канонічна ПЦУ. Ясно, що існує багато непорозумінь між архієреями, між священниками, багато нагніталась ненависть до ПЦУ. Проте зараз є можливість відставити розбіжності в сторону і виробити просту і прийнятну процедуру приєднання до ПЦУ. «Пропетляти» як це було в 2014-15 роках УПЦ (МП) вже не вдасться. Бо ясно, що Московському патріархатові місця в Україні вже не буде» [7].

Не зважаючи на те, що після об'єднавчого собору до ПЦУ прийшло 564 парафії московського патріархату, наразі Українська Православна Церква залишається найбільшою за чисельністю в Україні. Зокрема, «станом на зараз УПЦ МП в Україні має понад 11 тисяч парафій, зокрема, найбільше у Вінницькій, Хмельницькій областях, також доволі висока концентрація громад залишається у Дніпропетровській, Одеській, Чернігівській, Київській, Житомирській, Волинській, Рівненській та Закарпатській областях» [3].

З початку повномасштабного вторгнення відповідно до інформації на сайті Релігійно-інформаційної служби України, «найбільше громад покинуло УПЦ МП у Хмельницькій області – 257. 199 парафій перейшло до ПЦУ на Волині. Більше сотні громад змінили юрисдикцію в Вінницькій (157), Київській (153) та Житомирській (131) областях» [3].

Наразі, попри велику кількість вірних Української Православної Церкви, яка є на сьогодні, церква відчуває на собі величезний суспільний тиск осуду її небажання приєднатися до Православної Церкви України. Розглядаються можливості заборони церкви з боку держави. Водночас, як зазначає І. Козловський, «поточний закон про заборону діяльності УПЦ МП може спрацювати, але є небезпека в тому, що він може бути оскаржений в суді, через що почнеться система багатомісячних або навіть багаторічних

слухань. І ми будемо бачити, що церква буде продовжувати діяти, тому що питання ще не вирішене» [1].

Отже, можна стверджувати, що сучасний стан православ'я в Україні є складним і розвивається в контексті суперечок та конфліктів, однак, водночас, є можливість для покращення ситуації та досягнення більшого взаєморозуміння: «Проведення Помісного собору ПЦУ, на якому буде розглянуте питання об'єднання (приєднання) УПЦ МП із ПЦУ. У даному випадку та частина УПЦ МП, яка готова покаятися, визнати свої помилки і прийняти ідею Української помісної православної церкви (визнати діяння Собору 15 грудня 2018), буде влита в структуру ПЦУ на відповідних (узгоджених заздалегідь) умовах. Наприклад, збереження за кліриками їх громад, за єпископами – єпархій тощо» [6].

Література

1. Відоменюк Д. Релігієзнавець розповів, як ієрархи УПЦ МП протистоятимуть її забороні. URL: <https://glavred.net/ukraine/religioved-rasskazal-kak-ierarhi-upc-mp-budut-protivostoyat-ee-zapretu-10430348.html>

2. Звернення Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України Онуфрія до вірних та до громадян України. Офіційний сайт Української Православної Церкви. URL: <https://news.church.ua/2022/02/24/zvernennya-blazhennishogo-mitropolita-kijivskogo-vsijeji-ukrajini-onufriya-virnix-ta-gromadyan-ukrajini/#2023-04-30>

3. Карта переходів громад з Московського патріархату станом на квітень 2023 року. URL: <https://espreso.tv/skilki-gromad-uzhe-pokinulo-moskovskiy-patriarkhat-v-ukraini-karta-po-regionakh>

4. Котенко Т. Фанар позбавив титулів архієреїв Московської церкви. ГЛАВКОМ. URL: <https://glavcom.ua/news/fanar-pozbaviv-tituliv-arhijerejiv-moskovskoji-cerkvi-654865.html>

5. Постанова Собору Української Православної Церкви від 27 травня 2022 року. URL: <https://mitropolia.kiev.ua/postanova-soboru-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-czerkvy-vid-27-travnnya-2022-roku/>

6. Саган О. Є два прийнятних варіанти розвитку ситуації. УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3438813-upts-mp-likvidatsiya-konservatsiya-chi-peretvorennya-na-avtonomiyu-vseredini-ptsu-.html>

7. Хотин Ростислав. Московському патріархату місця в Україні після війни вже немає» – релігієзнавець Єленський. URL:

<https://www.radiosvoboda.org/a/rpts-tserkva-patriarkh-kyrylo-viyna-rosiyya-ukrayina-upts/31756265.html>

8. Червоненко В., Данильченко А. Томос церкви в Україні: Упіфаній отримав грамоту про автокефалію. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-46773365>

Ольга Король

студентка спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

ДУХОВНЕ ТА СВІТСЬКЕ В ІКОННОМУ ОБРАЗІ КОЗАЦЬКОЇ ПОКРОВИ

Ікона козацької Покрови є символом українського війська. Тому і у наші часи залишається актуальною. Козаки вірили, що Божа Матір оберігає їх від ворожих куль та шабель. На Січі будували церкви на честь Пресвятої Богородиці, зображували на хоругвах та молилися перед та після бою незалежно від його вдалості. Обирали отамана 14 жовтня – у день Покрови Пресвятої Богородиці. Не дивно що для святкування державного свята Дня захисників та захисниць України у 2014 році указом президента прийнято ту ж саму дату.

У період козацтва сформовано власний етнонаціональний стиль – Українське Бароко. Бароко є для України духовним визначенням та є частиною опанування світового досвіду на власній естетичній складовій. XVII–XVIII століття для України – час, що вмістив у собі визвольну війну, Гетьманщину, руїну, втрату завоювань і закріпачення. Саме тому образ захисної Козацької Покрови набув національного значення. У XVII столітті «вся Україна вкрилася мережею Покровських соборів і церков, і кожна мала свою храмову козацьку ікону Покрови» [1].

Схожий сюжет іконного образу можна зустріти в католицькій іконі Богородиці Мати Милосердя. Роксолана Косів пише про те що: «розвиваються різні варіанти сцени Покрову Богородиці, а також появляється новий для української іконографії образ Богородиці Матері Милосердя, запозичений з латинського мистецтва» [2].

Секція V. Аналітика релігійних процесів

Богородиця Милосердя – це сюжет у християнському мистецтві, який показує групу людей, які шукають захисту під розпростертим плащем, або палієм, Діви Марії. Він був особливо популярний в Італії з XIII по XVI століття, а також зустрічається в інших країнах і пізнішому мистецтві, особливо в Іспанії та Латинській Америці.

Зазвичай Богородиця стоїть сама, але якщо ангели підтримують плащ, вона вільно тримає немовля Христа. Вона приблизно вдвічі більша за інші фігури. Люди, які перебувають під покровом стають на коліна, і за необхідності їх показують у значно меншому масштабі. Вони можуть представляти всіх членів християнського суспільства з королівськими коронами, митрами та папською тіарою в перших рядах або представляти місцеве населення. Об'єкт часто замовляли конкретні сім'ї, братства, гільдії, монастирі чи абатства, і тоді фігури представляють ці конкретні групи, як видно з їхнього одягу або індивідуальних портретів 15-го століття. Іноді зверху падають стріли, яким плащ не дає дістатися людям.

В іспанській «Діви мореплавців» 1530-х років, де ті, хто перебував у притулку, є групою, пов'язаною з іспанськими подорожами до Нового Світу, включно з американськими корінними народами, група показана над панорамою кораблів, що зупиняються в гавані. У Середньовіччі в Німеччині використовувалося майже ідентичне зображення святої Урсули, яка зазвичай тримала свій атрибут стріли, щоб уникнути плутанини.

«Існують версії, що джерелом цього мотиву, як і для православної «Покрови», стало видіння святого Андрія у Константинополі X століття. За іншими версіями, зображення «Мадонна Милосердя» в образотворчому та іконописному мистецтві Заходу виникло під впливом твору католицького ченця XIII ст. Цезарія Гейстербахського «Видіння про чудеса». Саме під впливом образу Мадонни Милосердя у православному мистецтві, починаючи

з XVIII століття, під час зображення «Покрови Пресвятої Богородиці» почали використовувати такий самий сюжет – Діва Марія накриває людей своїм омфором» [3].

На іконних образах можна зустріти окрім духовного світу і світське. На козацькій іконі зображені портрети Богдана Хмельницького, Петра Калнишевського, Павла Скоропадського, Івана Мазепи, Павла Полуботка та іншої козацької старшини. Д. Степовик описує Козацьку ікону так: «Цей образ вельми глибоко виразив дух та характер народу, набувши неповторних композиційних, іконографічних варіантів і ставши зразком використання стилю бароко в мистецтві ікони взагалі» а також додає «Хоч тема Богородиці Покрови була відома в Україні ще із Середньовіччя, ніколи вона не домінувала ні в іконостасах, ні в системі храмових ікон взагалі. До речі, Павло Алеппський, будучи особливо чутливим до краси Богородичних ікон, не згадує й не описує ікон Покрови. Минуло кілька років війни – і по всій Україні стали зводити Покровські собори і церкви, і кожна мала свою храмову козацьку ікону Покрови. Щось подібне було й раніше. Нашестям монголо-татар у XIII ст. почався інтенсивний розвиток ікон про Юрія Зміборця й Архістратиґа Михаїла – також ікон «захисної тематики» [4].

Розглянемо ікону із зображенням світського. Почнемо з ікони «Покров Пресвятої Богородиці» з портретом останнього кошового отамана Петра Калнишевського, яка зберігалася в церкві м. Нікополь. Л. Яценко описує цю ікону так: – «Остання Січова «Покрова» лаконічна, по-запорізьки чітка за концепцією та безпосередня пам'ятка, своїм історико-національним тлумаченням сюжету сприймається як меморіальне зображення запорожців, що моляться, благаючи відвести зруйнування Січі (як це трактується у народних піснях), оригінально інтерпретує художні засоби обох «ізводів» [5].

Секція V. Аналітика релігійних процесів

Другою на черзі є ікона «Покров Богородиці» із зображенням чернігівського полковника Павла Полуботка. Ікона датується першою половиною XVIII ст. Початково вона знаходилась у дерев'яній Покровській церкві міста Новгород-Сіверський на Чернігівщині. На цій іконі, як і на попередній Божа Матір знаходиться на хмаринці.

Наступна ікона із зображенням світського у духовному образі є «Покров Богородиці» із зображенням Богдана Хмельницького і архієпископа Лазаря Барановича. Вона також датується першою половиною XVIII ст. Походить із Покровської церкви села Дешки, тепер Богуславського району Київської області. Тут вже Божа Матір стоїть на землі разом з людьми, яких вона захищає, але зображена вдвічі більшою.

Ікона «Покров Богородиці» із зображенням наказного гетьмана запорозьких козаків Івана Сулими та його правнука Семена Сулими, козацької старшини, царя та цариці. Ймовірно, ікону було написано між 1739-1741 роками, коли Семен Сулима отримав уряд переяславського полковника. Походить із Покровської церкви села Сулимівка, тепер Бориспільського району Київської області. Дуже яскрава ікона із ошатно вдягненими світськими персоналіями. Сам Семен Сулима зображений на другому плані серед людей.

Ще один «Покров Богородиці» із зображенням у натовпі козацької старшини та їхніх дружин у вбранні часів Гетьманщини – в кунтушах і корабликах – походить із с. Мала Бугаївка, нині – Васильківського району Київської області. За іншою версією – із Миргорода на Полтавщині. Тут як і на попередній іконі зображена Божа Матір на хмаринці.

Ікона «Покров Богородиці» із зображеннями гетьмана Івана Мазепи, переяславського полковника Івана Мировича, префекта Києво-Могилянської академії Феофана Прокоповича. На іконі також зображені Петро I і його

дружина Катерина І. Скоріше за все, це копія ХІХ ст. зі втраченого оригіналу початку ХVІІІ ст. Початково ікона знаходилась в Покровській церкві або Вознесенському соборі в Переяславі-Хмельницькому.

Отже, як же сприймати зображення світського життя у іконних образах? Слід розглянути іконопис у часи козацтва цілком. І ось як про це пише А. Литвиненко: «Повага і любов народу до своїх героїв відображалася навіть в образах святих, яким надавали портретну схожість з Іваном Гонтою, Богданом Хмельницьким. Їх зображували в «Покрові» та «Розп'ятті». Саме тоді виробився і мистецький український тип Діви Марії, немовля – Христа, часто рівненько, по-народному підстриженого. Українізація образів заходила так далеко, що Діву Марію могли зображати у вінку з квітів, апостола Андрія – в козацькому кунтуші, царя Давида – в гетьманській киреї, підперезаній кунтушем, св. Іоакима в образі козацького старшини, а св. Ганну – в плахті із запаскою. Такий вплив народного мистецтва на іконопис, за переконаннями відбувався через вплив Заходу» [6]. Тобто зображати козаків для ікони Покрови, як ми побачили на прикладах, це доволі популярний сюжет, адже вони були донорами церков у той час. За їх кошти будувалися храми, писалися ікони і завдяки ним Покрова стала найголовнішим символом, тому дуже логічно, що на іконі захисної функції під омфором зображено саме козаків.

Для України сьогодні зображення портретів козаків на іконних образах, допомагає досліджувати зовнішній вигляд козацтва. Також у цих іконах простий люд міг краще вбачати захист Божої Матері, адже на іконах зображена козацька старшина, яка захищала людей які проживали з нею на одній території. Тобто через таке символічне зображення старшини, прості люди більше відчували приналежність та захист Божої Матері до територій проживання саме українців.

Таким чином, для українців зображення світського та духовного на іконному образі є уособленням захисту саме їхніх територій проживання. Іконний образ із захисним мотивом стає більш конкретним, а також уславлює козацьку старшину та завдяки світському зображенню втілює більшу віру в Церкву. Адже як і зараз у часи війни люди вбачають захист у Збройних Силах України та Богові, так і тоді людей захищали козаки та церква, тому без поєднання світського з духовним ця ікона навряд могла б стати національною та такою символічною.

Література

1. Степовик Д. Історія української ікони Х-XX століть. 2-ге вид. К.: Либідь, 2004. 440 с.
2. Косів Р. Інтерпретація іконографії Покрову Богородиці у творчості риботицьких майстрів 1680-1740-х років. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Мистецтвознавство*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. № 2 (Вип. 39). С. 207-214.
3. Бугера І. Настінний живопис 70-х рр. ХІХ ст. північного трансепту Троїцького собору м. Чернігова в контексті загальномистецьких процесів того часу. *Сіверянський літопис*. 2022.
4. Піщанська В.М. «Захисна тема» козацького мистецтва. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 219. С. 154-157.
5. Яценко Л.І. Українська ікона кінця ХVІІ – початку ХХ століття у зібранні Дніпр
6. Суховарова-Жорнова О. Історичні постаті в українському іконописі та церковних портретах ХVІІ-ХVІІІ ст. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*: Зб. наук. праць. 2005. Число 12. С. 255-279.

Олексій Кравчук

доктор юридичних наук, професор,
професор Національного технічного університету
«КПІ імені Ігоря Сікорського»,
суддя Вищого антикорупційного суду,

Іван Остащук

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії та релігієзнавства
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРИСЯГА КОРОЛЯ ЧАРЛЬЗА ІІІ ЩОДО БЕЗПЕКИ ЦЕРКВИ ШОТЛАНДІЇ

Однією з головних світових подій 2022-2023 років є зміна глави Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії і королівств

Співдружності після відходу до вічності Королеви Єлизавети II 8 вересня 2022 р. Правління Короля Чарльза III почалося з моменту смерті його матері, проте легітимізація нового глави держави є доволі тривалою. Особливе місце у ній посідають кілька присяг, що мають виразний релігійний аспект, виражаючи стандарти верховенства права й виконуючи роль аксіологічної парадигми [2, с.115; 3, с.358]. Після повномасштабного російського вторгнення королівська родина, як і весь народ Сполученого Королівства, проявляють себе як партнери і друзі України, тому висвітлення одного з аспектів конституційного права Великої Британії становитиме актуальність у плані знайомства з особливостями самобутньої правової системи Сполученого Королівства в його історично сформованих зв'язках із релігійними конфесіями, зокрема з Церквою Шотландії.

У нашій розвідці ставимо за *мету* проаналізувати одну із присяг британського монарха – Присягу щодо безпеки Церкви Шотландії, зокрема її правовий та релігійний аспекти в парадигмі конституційної монархії.

Британський монарх у розлогій за часом конституційній процедурі вступу на посаду складає одну традиційну і три нормативні присяги, а саме: 1) традиційна (не передбачена законодавством) особиста декларація на першому засіданні Таємної ради; 2) присяга щодо безпеки Церкви Шотландії (Шотландська присяга); 3) Декларація про вступ; 4) Коронаційна присяга [1, с. 84].

Протягом 24 годин після смерті глави держави парламент скликається для того, щоб парламентарі склали нові присяги вірності [5, VI]. Прокламація нового монарха проводиться на засіданні Таємної ради невідкладно після смерті попереднього монарха – як правило, наступного дня. Прокламація – це перша частина засідання Таємної ради, яка в цій ролі також має назву Рада зі вступу (англ. *Accession Council*), на якій новий монарх не присутній. Переважно одразу після першої йде друга частина засідання Таємної ради (Ради зі вступу), на якій присутній вже новий монарх і на якій відбувається складання перших двох присяг – особистої (не регламентованої законодавством) декларації та Шотландської присяги (ця друга частина вважається першим засіданням Таємної ради вже нового Короля) [10].

Прокламація нового Короля Сполученого Королівства Чарльза III 10 вересня 2022 р. вперше в історії була публічною і транслювалася в прямому ефірі [8]. Присутніми були таємні радники, діючі та колишні міністри, прем'єр-міністри, вище духовенство Церкви Англії. На початку зібрання депутат від консервативної партії Пенні Мордаунт зачитала коротке

Секція V. Аналітика релігійних процесів

повідомлення про смерть Єлизавети II. Сам новий монарх не був присутній у залі, де зачитувалася офіційна Прокламація його правління, яку зачитав представник Таємної ради, закінчуючи її словами «Боже, бережи Короля» (англ. *God Save the King*), що вголос повторили всі присутні. Зачитану прокламацію першими підписали принц Уельський Вільям (спадкоємець британського трону), королева-консорт Каміла, лорд-президент Таємної ради, прем'єр-міністр Ліз Трасс, архієпископи Кентерберійський та Йоркський і кілька посадовців. Також були проголошені необхідні офіційні розпорядження Таємної ради – щодо офіційного проголошення на площах міст і публікації Прокламації Короля Чарльза III в пресі. Усі члени Таємної ради були запрошені підписати Прокламацію нового Короля дещо пізніше – після проголошення особистої декларації Чарльзом III та складання ним Шотландської присяги.

На другій частині засідання Таємної ради 10 вересня 2022 р. в тронній залі суверен проголосив Декларацію, в якій, зокрема, на початку згадав блаженної пам'яті спочилу Королеву з молитовним сподіванням про милосердя Боже для її душі.

Складання Шотландської присяги нового суверена відбувалося одразу після проголошення Декларації. Розпочавши словами: *«Я розумію, що закон вимагає, щоби я при вступі до Корони прийняв і підписав Присягу щодо безпеки Церкви Шотландії, я готовий зробити це при цій першій можливості»*, Король виголосив Шотландську присягу, стоячи за трибуною та піднявши праву руку вгору, тримаючи на рівні ділянки серця невеликого формату Біблію в темно-синій палітурці [4] – як засвідчення своїх слів перед Богом. Імовірно, це було видання Біблії короля Якова, яка є офіційним перекладом для Церкви Англії та займає виняткове місце в розвитку англійської мови й культури. Символізм цього полягає ще й у тому, що король Англії та Шотландії Яків I (1566-1625) був представником шотландської династії Стюартів та першим королем, що об'єднав англійську та шотландську корони (з 1603 р. до смерті в 1625 р.).

Процитуємо проголошений текст Шотландської присяги: *«Я, Чарльз Третій, милістю Божою Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії та інших Моїх Королівств і Територій, Король, Захисник Віри, щиро обіцяю та клянусь, що буду непорушно підтримувати та зберігати домовленості щодо правдивої протестантської релігії, як це встановлено законами, прийнятими в Шотландії на захист правових вимог, і, зокрема, Актом під назвою “Акт про захист Правління Протестантської Релігії та*

Пресвітеріанської Церкви”, а також Актами, прийнятими Парламентом обох королівств для Союзу обох Королівств разом з Урядом, Служінням, Дисципліною, Правами та Привілеями Церкви Шотландії. Так допоможи мені Боже» [7].

Після цього новий Король підписав за столом два примірники тексту Шотландської присяги великого формату (як документи в попередні століття), а зачитував з аркушів звичайного вигляду. Свої підписи поставили і кілька свідків, першими серед яких були принц Уельський Вільям (спадкоємець британського трону) і королева-консорт Каміла [8]. Під час присяги щодо безпеки Церкви Шотландії були присутні її представники. Ця церква є повністю самоврядною: керується на місцевому рівні церковними сесіями, на рівні регіонального округу – пресвітеріями, а на національному рівні – Генеральною асамблеєю. Монарха на Генеральній асамблеї Церкви Шотландії представляє номінований представник, щоправда, лише як спостерігач [9]. Отже, «суверен Сполученого Королівства до сьогодні своїм авторитетом підтримує національну Церкву Шотландії. Якщо в Церкві Англії суверен є Верховним правителем, відповідно до чого всі основні офіційні релігійні урочистості відбуваються за її обрядом, зокрема і присяга під час коронації, то Церква Шотландії, можна сказати, є другою за важливістю та підтримкою правлячого Британського Дому» [1, 80].

Отже, 10 вересня 2022 р. було перше засідання Таємної ради на чолі з Королем Чарльзом III, на якому він проголосив особисту декларацію та Шотландську присягу.

Інститут влади у Сполученому Королівстві побудований таким чином, що легітимізація одного монарха відбувається у часі прощання з попереднім сувереном (за винятком ситуації добровільного зречення від трону), що виразно показує неперервність традиції інститутів державної влади.

Шотландська присяга (присяга щодо безпеки Церкви Шотландії), хоча й засвідчує обов’язок підтримувати привілеї Церкви Шотландії, що на перший погляд є суто релігійною справою, – чи не найбільше від інших присяг згадує про юридичні питання: про приписаний не просто законом, а конкретним законом (актом парламенту) обов’язок монарха підтримувати такі привілеї. Прикметно, що відповідний закон, згаданий у присязі, прийнятий ще на початку XVIII ст., зобов’язав усіх наступних британських монархів скласти таку присягу й надавати відповідну підтримку Церкві Шотландії. Відповідний обов’язок міститься в основі історичної події створення в XVIII ст. Великої Британії – як союзної держави двох королівств

– Англії та Шотландії. Сьогодні, в умовах широко розвинутої демократії і плюралізму в Сполученому Королівстві, цей обов'язок не був забутий як суто історична традиція, а суворе виконання сувереном покладеного давнім (але чинним) законом обов'язку підкреслює наступність влади і те, що вона ґрунтується на законах. Шотландська присяга є першою обов'язковою присягою, яку за законом складає британський суверен.

Література

1. Кравчук О., Остащук І. Аксіологія присяг британського монарха. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022. Випуск 43. С. 77-86.
2. Кравчук О., Остащук І. Присяги судових юристів в Україні. *Zeszyt Naukowy Prac Ukrainoznawczych*, Gorzów Wielkopolski. 2022. № 8. С. 115-141.
3. Кравчук О. О., Остащук І. Б. 2022. *Судова символіка*: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 528 с.
4. Charles III swears oath in historic televised proclamation ceremony. *BBC*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1ffUWacNiuc>
5. Morris B. *Inauguration a New Reign: Planning for Accession and Coronation*. London: The Constitution Unit, University College London, 2018. 42 p.
6. His Majesty The King's Declaration. The official web site of the British Royal Family. URL: <https://www.royal.uk/his-majesty-kings-declaration>
7. His Majesty The King's Oath relating to the Church of Scotland. The official web site of the British Royal Family. URL: <https://www.royal.uk/his-majesty-kings-oath-relating-security-church-scotland>
8. King Charles III officially proclaimed Britain's new monarch in accession ceremony. ABC News. 2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2euG5Y3ByZc>
9. King Charles vows to protect the security of the Church of Scotland. The Church of Scotland. 2022. URL: <https://www.churchofscotland.org.uk/news-and-events/news/2022/articles/king-charles-vows-to-protect-the-security-of-the-church-of-scotland>
10. The Accession Council. The Privy Council Office. 2022. URL: <https://privycouncil.independent.gov.uk/privy-council/the-accession-council/>

Ганна Кулагіна-Стадніченко
кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник
Відділення релігієзнавства
Інституту філософії імені Г.С. Сковороди
Національної академії наук України

РЕЛІГІЙНИЙ ДІАЛОГ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Вплив релігії на суспільство важко переоцінити: вона виступає важливим інституційним ресурсом світової політики, «осередком сили», формулює «порядок денний» регіональних, міжнародних відносин, впливає на вирішення глобальних проблем, духовний потенціал людства. Потужний символізм релігійних систем мотивує, легітимізує діяльність суб'єктів та цілих спільнот, встановлює між ними лінії поділу, має справу з граничними сенсами людського буття.

Водночас, функціональність релігії не зводиться лише до врегулювання конфліктів, або участі у політичних процесах. Роль релігії як суспільного комунікатора, суб'єкта соціального діалогу, громадянського регулятора та громадського актора видається беззаперечною. Діалог стає способом існування релігії у суспільствах з високим рівнем релігійної свободи, може набувати форми міжрелігійного (міжконфесійного), бути важливим чинником комунікації релігій та позаконфесійного світу.

Ми розглядаємо релігійний діалог як широке, багаторівневе комунікаційне явище з певними структурними складовими, що включає зовнішній (релігія-суспільство, релігія-соціум) та внутрішній (специфічно релігійний) комунікативні виміри. Сучасні українські реалії, військова агресія РФ в Україні, активна участь у ній заполітизованого російського православ'я, та, як наслідок, значне ускладнення, а подеколи неможливість діалогу двох православних Церков в Україні, спонукали нас звернути увагу на два структурних компоненти зовнішньої релігійної комунікації, що передбачають взаємодію релігій між собою (міжрелігійний, міжконфесійний діалог) та комунікацію релігії та суспільства (релігійно-суспільний діалог) з приводу важливих питань сьогодення, реакції на них, з метою досягнення порозуміння щодо найголовніших цінностей [1].

Секція V. Аналітика релігійних процесів

Традиційно виокремлюється два конструктивних типи міжрелігійної комунікації, а саме: міжрелігійний та міжконфесійний діалог. Їх визнають провідними напрямками «культурної дипломатії», вважають такими, що слугують своєрідними каталізаторами розв'язання конфлікту. Обидва не лише виступають способом спілкування з іншими конфесіями, а й підтверджують цілісність певного віросповідання, вказують на його «асиметричну потужність» у розв'язанні спільних складних, глобальних проблем, коли відмінності соціального стану, мови, нації не є впливовими, або ж вирішальними.

Аксіологічна цінність суспільного діалогу та роль релігійних інституцій у ньому настільки значуща, що узгоджується з поняттями свободи, демократії, рівності, рівноправ'я [5]. Внаслідок цього виникає необхідність розкриття змісту релігійно-суспільного діалогу, який має певні особливості, а саме:

- на відміну від міжконфесійного (міжрелігійного) діалогу, тут завжди присутня третя сторона», якою виступає держава, її офіційні представники. Такий процес співпраці, спілкування, переговорів включає тристоронні відносини, що у спеціальній літературі отримали назву «трипартизму»;

- метою релігійно-суспільного діалогу виступає укладення колективного договору, або консультації між сторонами соціального партнерства, включаючи державу та релігійні організації;

- головна ідея релігійно-суспільного діалогу полягає в тому, що фундаментальні громадсько-політичні, соціально-економічні цілі визнаються всіма залученими суб'єктами. При цьому учасники діалогу розуміють, що завдяки співробітництву та скоординованим діям, ці цілі є більш досяжними, ніж через відкритий конфлікт;

- релігійно-суспільний діалог може відбуватися на рівні окремих релігійних інституцій, між релігійними організаціями, включати регіональний, національний або європейський контекст, та, в ідеалі, має представляти інтереси суспільства у цілому.

Участь у суспільному діалозі релігійні організації України постійно демонструють у життєвому просторі свого існування. При цьому вони виступають й акторами громадянського діалогу, де оприлюднюють власну позицію щодо цінностей та сучасних викликів української держави. Зауважимо принагідно, що поняття «громадянський діалог», було

запроваджено 2004 року університетом американського штату Арізона з метою дослідження громадянської реакції на політичну риторичку.

Водночас, розпочата росією війна проти України розставила нові акценти у сфері комунікацій релігій між собою та суспільством загалом, загострила роками існуючі проблеми у релігійній сфері української держави, але, разом із тим, створила нові можливості для Церков, переконливо довела, що нині неможливо жити інтересами лише власної громади, конфесії. На персональному, спільнотному рівнях релігія вільно чи невільно, прямо чи опосередковано включена до міжкультурної, міжнародної, міждержавної комунікації, постійно веде бесіду з навколишнім світом, іншими духовними традиціями, віросповідними вподобаннями. Цей діалог виходить за межі відносин всередині Церков, міжконфесійних інтересів, а тим більше – за межі однієї країни. При всій зосередженості на проблемах всередині конфесій, Церкви вимушені відмовлятися від політики ізоляціонізму, шукати таку модель взаємин з «іновірними» та «інославними», яка б відповідала власному віровченню та викликам часу [2].

Історично Україна має визнаний світовим співтовариством високий рівень міжконфесійних комунікацій. Однак, внаслідок прямої агресії не лише РФ, а й православної Церкви російської держави проти України, постало питання про доцільність релігійного діалогу з тими віросповідними напрямками, конфесіями, релігійними організаціями, які відкрито чи нелегально підтримують загарбницьку політику, антигуманний світогляд, війну та варварські методи держави-агресора [4].

В умовах російської агресії питання осмислення війни і миру у релігійних доктринах надто актуалізувалося вже з огляду на те, що ведення військових дій РФ проти України активно підтримується та освячується Російською Православною Церквою. Маніпулятивні звинувачування російським православ'ям Православної Церкви України у «неканонічності» стало одним з аргументів для ведення «священної війни» – агресивної політики РФ у відбиранні українських територій на свою користь.

Наразі з обох боків військового конфлікту опинилися віруючі одного, православного, віросповідання. Неможливість ведення діалогу між православними Церквами в українському контексті, надто ускладнені комунікації між ними лише підтверджують тезу про амбівалентність священного, яку в однойменній книзі запропонував Скотт Епплбі, директор Інституту міжнародних досліджень миру ім. Джоан Б. Крок, професор історії в Університеті Нотр-Дам [3]. На думку вченого, амбівалентність сакрального

Секція V. Аналітика релігійних процесів

означає, що одна й та ж сама релігія може сприяти політичному насильству, конфліктам, а з іншого боку – продукувати ненасильницьку громадянську активність.

Все зазначене вище призводить до цілком конкретних висновків. Передусім, релігію слід сприймати соціальним інтегратором, механізмом консолідації суспільства, оскільки вона проголошує власну систему цінностей та етичних настанов. Будучи однією із соціальних інституцій, релігія через систему своїх соціальних функцій активно включається у суспільні процеси у формі різноманітних моделей соціального служіння. Лише при порозумінні у релігійному середовищі можлива соціальна стабільність суспільства. Функціонування, активізація соціальної діяльності Церков, як гаранта суспільної єдності, можливі внаслідок встановлення паритетних партнерських взаємовідносини між державою та Церквою.

В умовах військової агресії РФ проти України релігійний діалог не перестає бути способом існування релігій. Водночас, релігії опинилися перед актуальними викликами, на які життєво необхідно віднайти конструктивні відповіді. Розпочата російською федерацією в Україні «війна цивілізацій» виносить діалог релігій на новий рівень, а саме:

- вимагає перегляду певних богословських теорій, становлення нових богословських візій;

- значно актуалізує питання справедливості, героїзму, добра і зла, неможливості насильства, етичних проблем та їх відображення у богословській думці;

- вимагає від релігій громадянської позиції, де вже не видається казати про секуляризацію у сенсі відокремлення релігії від політики;

- загострює та проблематизує ставлення релігій до національного питання внаслідок спровокованою терористичними методами ведення війни російською федерацією, а відтак, – загрози людству геноцидом за національною ознакою;

- піднімає питання загальнолюдських цінностей, гуманістичної парадигми та особистісної відповідальності, що надто зближує всі релігійні системи;

- метаантропологізує релігію, абсолютизує гуманізм як цінність, коли віруючий «виходить за межі» простого існування задля наближення до вічних істин, де концепт «спасіння» втрачає свою вузько індивідуалістичну властивість.

Література

1. Кулагіна-Стадніченко Г. Релігійний діалог як чинник суспільної стабільності: особливості та виклики в контексті сучасних українських реалій. *Філософська думка*. 2023. № 1. С. 97-110.
2. Филипович Л., Владиченко Л. Місце і роль України в геополітичному переформатуванні світу: релігієзнавчі аспекти. *Мультиверсум*. 2022. Вип. 2(176). Том 1. С.169-185.
3. Appleby R. Scott. *The Ambivalence of the Sacred: Religion, Violence, and Reconciliation*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers, 2000. URL: <http://wwics.si.edu/subsites/ccpdc/pubs/apple/frame.htm>
4. Fylypovych L., Horkusha O. Interdenominational Dialogue in Contemporary Ukraine: Correction in War and Pandemic Conditions. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2020. Vol. 40: Iss. 5, Article 4. URL: <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol40/iss5/4>
5. Kulahina-Stadnichenko H. The problem of human dignity in its theological connotations under the conditions of the war of the russia against Ukraine. *Skhid*. 2022. 4. P. 31-35.

Дмитро Любчик

магістрант спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ СМЕРТНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ТРАДИЦІЇ

Незалежно від світоглядної призми, через яку ми оцінюємо та характеризуємо феномени, смерть посідає особливе місце, тому що вона відчувається кожним як таємнича загадка й трансцендентність, її досвід є неunikним. До якого б тлумачення та опису феномену смертності й можливості потойбічного життя ми не звертались, ба навіть не приймали один з них за цілковиту істину, спроби досягнути власну скінченність залишають у людині нестерпне й хвилююче відчуття. Українська культура, як автентичний спосіб культивування реальності, містить у собі цінні приклади осмислення цієї проблеми. А українська інтелектуальна традиція мисленнєвими рефлексіями оформлює цю стурбованість у філософсько-

тематичний блок, що являє собою цікаву та корисну тему для дослідників філософії культури.

Представлені тези мають за *мету* лаконічно відтворити приклади філософських рефлексій української інтелектуальної традиції щодо теми людської смертності. Якби не існувало смерті, людина б не змогла зрозуміти унікальності та цінності свого буття. Власне, є питанням, чи існувала б цінність у такому випадку. Скінченність людського життя є непорушною перспективою, але в українській філософії її розглядали з різних аспектів та в різних філософських і релігійних парадигмах.

Первісне розуміння феномену «смерті» як наслання невідомих злих сил трансформувалось у бачення його як складника незупинного коловороту існування за формулою – «життя-смерть-життя». Це не суперечило землеробсько-календарному циклу міфологічного світогляду, узгоджувалося з ним на основі емпіричних спостережень. Алюзії таких уявлень можна знайти в Григорія Сковороди:

«Пшенична зернина хоч в ниві згнива,

Та з мертвого рослина і плід ожива.

Одне зерно оте

В наступний рік зросте, сторицею плід» [1, с. 54].

Г. Сковорода осмислював смерть не як трагічну подію, а як завершення чогось другорядного й тлінного; своєю чергою, воскресіння для нього – ніщо інше як народження «істинної людини». Для великого мислителя смерть була «єдиним і найнадійнішим виходом з усіх небезпек і нещасть» [2, с. 295], що, звісно, перебуває в межах християнського світогляду.

Цікаве зображення смерті можна знайти в повісті «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського. Як фізіологічне явище, смерть згадується декілька разів – одного з братів головного героя Івана, роздушило дерево, інший брат загинув у бійці і кохана головного героя, Марічка гине під час повені. Життя самого Івана Палійчука є символічною дорогою до смерті. Він був певною мірою відлюдником і виразно потребував гармонії з природою. Самотня трагічність підштовхує його до контакту з таємничим (чугайстр, Марічка-нявка); Іван перебував наче на межі двох світів – профанного і сакрального, осяжного і містичного. Навіть саме слово «нявка» має староукраїнський корінь *нявь* – «мертвець, труп», демонічна сила [3, с. 140]. Контакт з такою силою є смертоносним, але на прикладі геніальної повісті бачимо, що це смерть не насильницька, а схожа до самогубства, тому що Іван добровільно йшов на контакт з цією силою, яка його манила й притягувала.

В іншого українського письменника Марка Черемшини в творі «Карби» тема смерті втілена в образ цих карбів, тобто зарубів або поміток, які гуцули ставлять на гробах покійників. Автор означає віру у потойбічне не стільки християнським страхом смерті, а як просто закономірним продовженням життя після тілесної кончини: «Бабина душа вибігала на верховіття дерев, перескакувала з листка на листок, стручувала росу і тріпотіла голими порубаними крильцями» [4, с. 39]. Тут бачимо художнє представлення на основі природних спостережень людини, близькою до праці на рідній землі.

У наших тезах представлено приклади філософських рефлексій української інтелектуальної традиції та художньої літератури щодо теми смерті та скінченності. Осмислення феномену смертності в українській інтелектуальній традиції розгортається зі специфічним релігійним акцентом. Можливо, це пов'язано з стародавнім корінням української культури, оскільки одним із найстародавніших засобів осягнення смерті людиною є релігійна ідея безсмертя. Феномен смертності можна розглядати в кількох аспектах: фізіологічний, психологічний (переживання індивідуумом смерті інших людей та проектування власної), філософський (екзистенційний та онтологічний), релігійний (на основі віроповчальних наративів і традиції певної конфесії).

Література

1. Сковорода Г. Твори: У 2 т. К.: АТ «Обереги», 1994. Т. 1. 528 с.
2. Сковорода Григорій. Твори: У 2 т. К.: АТ «Обереги», 1994. Т. 2. 480 с.
3. Хобзей Н. Гуцульська міфологія: етнолінгвістичний словник. Львів, 2002. 215 с.
4. Черемшина Марко. Твори: у 2 т. Ред. кол. Засенко О.С., Мишанич О.В., Погребеник Ф.П. К.: Наукова думка, 1974. Т.1. 331 с.; Т.2. 298 с.

Ольга Недавня

*кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник*

*Інституту філософії імені Г.С. Сковороди
Національної академії наук України*

ПРОБЛЕМАТИКА ВІЙНИ В КАТЕХИЗМІ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Осмислення війни Росії проти України потребує, окрім знайомства з її подіями, опертя на надійні орієнтири в оцінках того, що відбувається. Серед таких моральних орієнтирів є віроповчальні настанови Церков, вироблені на основі всього попереднього людського досвіду. Найбільш повно укладені відповідні документи Католицької церкви, тож їх аналіз є актуальним для релігієзнавців. Розуміння того, на що спирається у своєму ставленні до війни та чи інша Церква (а значить, її вірні та всі, кого досягає її вплив через культурне передання), сприяє й розумінню тих чи інших відкликів на виклики війни: з боку нападників, тих, хто захищається, і тих, хто допомагає останнім.

Питання війни у католицькому віровченні було предметом уваги багатьох дослідників, проте аналіз даної проблематики у контексті сучасних воєнних подій в Україні лише почався. Релігієзнавці, теологи, історики слушно звертаються до вивчення всього попереднього досвіду осмислення природи, викликів та оцінки війни у католицькій теології: відзначимо відповідні праці Р. Голіка [2], Р. П'яста і В. Лукашевського [12, с.38-52] та І. Загребельного. Останній автор вже не перший рік розмірковує над дискурсом війни у християнській, зокрема – у католицькій богословській традиції; його критичний аналіз цієї тематики представлений у низці праць [3; 4; 5]. Варто згадати також важливі дослідження віроповчальних настанов католицької соціальної доктрини у прикладанні до проблем сучасної воєнної дійсності, які належать перу представників РКЦ о. Петра Балога [1] та УГКЦ – о. Юрія Щурка [10]. Л. Моїсеєнко [7, с.545-565] аналізує богословські документи з теми війни різних Церков (зокрема, католицької) враховуючи їх актуальність в ситуації сьогоденної війни. Аналогічно й авторка даної статті підходила до вивчення настанов католицької соціальної доктрини стосовно війни і захисту Батьківщини, прослідковувала розгортання цих настанов у катехитичних документах Української Греко-Католицької Церкви [8].

Однак у цій дослідницькій царині є ще багато лакун, що потребують прискіпливого аналізу. Теологічний спадок, зокрема, католицької церкви доцільно студіювати і оцінювати з огляду на злободенні потреби осмислення війни, що точиться зараз. Це стосується особливо базових віроповчальних документів, серед них – чинного Катехизму католицької церкви [6].

Проблематика війни у Катехизмі католицької церкви розглядається в контексті п'ятої заповіді (не вбий), у розділі III «Захист миру». Дуже актуальним з огляду на реалії сучасної війни Росії проти України є вже перша настанова, яка стосується ставлення та дій щодо кривдників: з посиланням на Суму теології Томи Аквінського підкреслюється – «Прагнути помсти, щоб причинити зло тому, кого слід покарати, не дозволено, але похвальним є вимагати надолуження для виправлення пороків та встановлення справедливості» [6, с.528]. Як бачимо, відразу поставлені принципові акценти із застосуванням вагомих визначень: похвально вимагати (а не просто дозволено) встановлення справедливості (а не тільки миру без відшкодування ворогом скоєного).

В Катехизмі констатується, що кожна війна приносить горе і несправедливість, з чим важко не погодитись, і тому кожен громадянин і кожен представник влади закликається працювати, щоб уникнути воєн. Водночас, цілком реалістично зазначається, з посиланням на Пастирську конституцію II Ватиканського Собору “*Gaudium et spes*”, що «доки існуватиме небезпека війни і не буде компетентної міжнародної влади, наділеної достатніми силами, доти не можна відмовити урядам, після вичерпання всіх можливостей мирного врегулювання, права на законний захист» [6, с.529].

В Катехизмі визначені точні умови законного захисту за допомогою військової сили. Підкреслюється, що «серйозність такого рішення підпорядковує його суворим умовам моральної законності. Для цього водночас потрібно: щоб шкода, завдана агресором нації чи спільноті націй, була тривалою, важкою і безперечною; щоб усі інші засоби для покладення цьому край виявилися неможливими або безуспішними; щоб були обґрунтовані можливості успіху; щоб використання зброї не спричинило лиха і безладдя, важчих, ніж лихо, яке слід усунути. Під час опрацювання цих умов слід враховувати потужність сучасних засобів руйнування» [6, с.529]. Додається, що оцінка цих умов моральності належить до розсудливості (хотілося б додати – і компетентності) тих, хто несе відповідальність за загальне добро, й у випадках виконання відповідних умов

Секція V. Аналітика релігійних процесів

влада має право і обов'язок накладати на громадян зобов'язання, необхідні для національної оборони.

Катехизм високо ставить тих громадян, хто приймає цей патріотичний обов'язок у війську: «ті, хто присвячує себе служінню Батьківщині військовою службою, є слугами безпеки і свободи народів. Якщо вони вірно виконують свій обов'язок, вони насправді сприяють загальному добру і підтриманню миру» [6, с.530]. Водночас наголошується, що «влада повинна відповідним способом подбати про тих, що задля мотивів сумління відмовляються брати у руки зброю, зобов'язуючи їх іншим способом служити людській спільноті» [6, с.530]. Наступна настанова Катехизму, яка наче й не є доповненням останньої, проте може (і напевно має) бути враховувана при практичному застосуванні альтернативної служби чи роботи в умовах війни. А саме, зазначено: «Ті, хто відмовляються від насильницьких і кривавих вчинків і для захисту прав людини вдаються до засобів захисту, які доступні найслабшим, засвідчують цим євангельську любов, тільки щоб це не чинило шкоду правам та обов'язкам інших людей і суспільств» [6, с.529]. Адже це цілком можна прикласти до того, що персональна відмова від збройного захисту не може підважувати справедливий захист спільноти. Очевидно, у випадку війни потрібно всім бути корисними для захисту в доступний для кожного спосіб.

В Катехизмі чимало уваги приділяється настановам, які стверджують необхідність дотримання морального закону навіть на війні. Із посиланням, знову-таки, на Пастирську конституцію “*Gaudium et spes*”, наголошується: якщо «війна, на нещастя, розпочалась, не означає, що все стає дозволеним між сторонами, які воюють» [6, с.530]. Далі йде конкретизація: «потрібно поважати й гуманно поводитися з мирним населенням, із пораненими солдатами а полоненими. Свідомі дії, які суперечать правам людини а їх загальним принципам... накази, які примушують виконувати ці дії, є злочинами. Сліпий послух не є достатнім для оправдання їх, які виконують наказ... винищення народу, нації чи етнічної меншості повинно бути засуджене як смертельний гріх. Існує моральний обов'язок протистояти наказам про геноцид... воєнні дії, спрямовані... на знищення цілих міст а великих регіонів із їхніми жителями, є злочином проти Бога і самої людини,.. який повинен бути суворо і без вагань засуджений» [6, с.530].

У контексті пошуків шляхів припинення війни і встановлення миру, і то не тільки з боку українських чинників, але й – союзників України, важливо, що у Катехизмі стверджується, що мир – це не тільки відсутність

війни, і він не обмежується досягненням рівноваги сил супротивників. Натомість констатується, що миру не можна досягти без захисту добра людей, пошани до гідності людини і народів, що мир «є ділом справедливості» [6, с.528]. Зауважимо, що з цього випливає принциповий висновок: справжній мир може бути тільки справедливим, і це варто враховувати всім миротворцям у їх пошуках і пропозиціях досягнення миру.

Зрештою, в Катехизмі визнається, що «з огляду на гріховність людей, їм завжди загрожує небезпека війни і загрожуватиме аж до повернення Христа» [6, с.531]. Тож у підсумку особливо наголошується, зокрема: «Заборона вбивства не скасовує права знешкодження несправедливого напасника. Законний захист є серйозним обов'язком для тих, хто відповідальний за життя інших та загальне добро» [6, с.531]. Така квінтесенція катехитичних настанов розділу, присвяченого проблематиці війни і миру, є дуже злободенною в ситуації сучасної війни Росії проти України, й дає однозначні орієнтири.

Висновуючи, відзначимо: у Катехизмі католицької церкви, як і в соціальній доктрині цієї Церкви загалом, чітко виписаний християнський підхід до проблематики війни. Обґрунтовуються та формулюються умови законного захисту з допомогою військової сили та надійного миру (він має бути справедливим, з відшкодуванням агресором заподіяної шкоди), засуджуються війни загарбницькі, нападницькі, а також і негуманне поводження з цивільним населенням, військовополоненими. Принципові постулати Катехизму католицької церкви та інших її віроповчальних документів дають достатньо базової інформації для вироблення адекватного ставлення до викликів війни. На основі цієї інформації можна і варто конкретизувати настанови щодо кожної окремо взятої війни, кожної з її сторін, що і відбувається нині в поточних документах УГКЦ та РКЦ в Україні.

Література

1. Балог П. Справедлива війна. Християнська служба порятунку. 2022. URL: <http://crs-center.org/spravedlyva-vijna>.
2. Голік Р. Віра як зброя: війна та релігія в культурній пам'яті ХХ-початку ХХІ ст. *Історія релігій в Україні*: наук. щорічн. Інститут релігієзнавства – філія Львівського музею історії. 2022. Т.1 № 32. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio/article/view/1464>.

3. Загребельний І. Апостольство меча. Християнство і застосування сили. Тернопіль: Крила, 2020. 160 с.
4. Загребельний І. Чи потрібна нам «нова теологія після Бучі». *Політична теологія*. 2022. URL: <https://politteo.online/materialy/chy-potribna-nam-nova-teologiya-pislya-buchi>.
5. Загребельний І. Християнське ставлення до війни. *Політична теологія*. 2022. URL: <https://politteo.online/materialy/hrystyyanske-stavlennya-do-vijny/>
6. Катехизм Католицької Церкви. Жовква: Місіонар, 2002. с. 772 с.
7. Моїсеєнко Л. Проблеми війни та миру в трактуванні християнських конфесій. *Історія релігій в Україні: наук. щорічн.*, 2018, Вип. 28, Ч. II. С. 545-565. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio/article/view/252/250>.
8. Недавня О. Питання війни та захисту Батьківщини в катехизмах сучасної Української Греко-Католицької Церкви. *Філософська думка*, 2023. (1), 86-96. URL: <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/view/656>
9. П'яста Р. & Лукашевський, В. Захист Батьківщини у вченні Католицької Церкви. *Добрий настр.* 2022. № 17. URL: <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/379>.
10. Щурко Ю., о. Наївність пацифізму та принципи ведення справедливої війни. *CREDO*. 2022. URL: <https://credo.pro/2022/05/319079>.

Павло Павленко

*доктор філософських наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділення релігієзнавства
Інституту філософії імені Г.С. Сковороди
Національної академії наук України*

ПРОТЕСТАНТИЗМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Протестантські церкви в Україні (передусім це баптисти й адвентисти) ще з радянського часу, маючи свої керівні центри в Росії або входячи вже у пострадянський час до якихось наднаціональних релігійних структур із центрами в Росії, перебувають під потужним російським впливом, а відтак інерційно становлять частку російського «політичного протестантизму», як

наслідок, постають учасниками політичних сил, як у самій Росії, так і за її межами.

Як зауважує М. Черенков, «Євразія» у протестантському дискурсі чітко означає «пострадянський простір, зорганізований довкола Росії», простір, «де Росія зберігає провідну роль» [10]. Тому наївно вважати, що протестанти, скажімо в Україні, не знають значення свого «євроазійського служіння». Чимало протестантських церков в Україні й понині опосередковано підпорядковані керівним структурам з центрами в Росії.

Гортаючи сьогодні сайт Євро-Азіатської Федерації Союзів ЄХБ, відчувається ностальгія за радянським минулим, якимось пробільшовицьке негативне ставлення до утворення на пострадянському просторі незалежних держав. Читаємо: «Восени 1991 року після розпаду Радянського Союзу утворилися незалежні країни зі своїми кордонами, митницями, законами, валютами, у кожній із колишніх республік СРСР організувався свій Союз церков. Для того щоб підтримувати духовне спілкування євангельських християн-баптистів цих країн та для взаємної допомоги Союзів у благовісті народам, які населяють ці країни, була створена Є-А Федерація Союзів ЄХБ, що було організаційно оформлено на з'їзді у 1992 році» [1].

Показово, що ще від радянського часу на офіційному рівні конфесій в Україні традиційно обстоюється етнічний нігілізм. Саме останній провокує відповідний стиль їхньої поведінки і, як наслідок, поведінку більшості їхніх релігійних організацій. Найголовнішим у всьому цьому є те, що протестантизм в Україні звертається до українця не його рідною мовою, користуючись зазвичай російською (здебільшого нею видруковується конфесійна література, проводяться релігійно-обрядові заходи, підтримуються інтернет-ресурси) [5]. До речі, п'ятидесятники в Україні надумались українізувати свої громади аж тільки зараз [4]. До цього часу вони спокійно ставились до своєї, успадкованої ще від радянського часу, російськомовності своїх громад переважно у Центрі, Сході і Півдні України.

З огляду на сайти та періодику Церкви АСД в Україні відсутня чітка проукраїнська позиція й цієї конфесії. Загалом ряд адвентистських інтернет-сайтів в Україні є виключно російськомовними. Слід наголосити, що Церква АСД в Україні визнала Крим російською територією, про що свідчить мапа, яка наводиться на офіційному сайті цієї конфесії. Згідно з нею, «структурно Церква адвентистів сьомого дня в Україні представляє собою Українську уніонну конференцію, яка об'єднує в собі 8 конференцій», що засвідчує наведена мапа України в кордонах конференцій. От тільки інформація про

Крим, подібно до інших конференцій, відсутня [7]. А все тому, що Крим, за інформацією офіційного сайту російських адвентистів не є частиною України, бо ж входить до Євро-Азіатського дивізіону як «Кримська місія» [2], яка територіально належить Росії [8].

Головні адвентистські ресурси, у тому числі й в Україні, також ігнорують згадок про Росію як країну-терориста, обмежуються реалізаціями суто гуманітарних програм для постраждалих «внаслідок триваючих бойових дій», зокрема «надаючи рятувальну допомогу найвразливішим людям в Україні та за її межами» [12]. Загалом російсько-українська війна розуміється «конфліктом» [13; 6]. То ж не називаючи війну війною, уникаючи згадок про Росію як агресора й окупанта та її участь у війні проти України, адвентистська спільнота наразі висловлює лишень абстрактні заклики «до миру для людей України» [11; 3].

То ж не дивуємося, що в Україні ось вже на четвертому десятку її Незалежності офіційно не існує, власне, українських протестантів, українського протестантизму, оскільки їхня «українськість» здебільшого є географічною. Натхненні «євразійською місієністю» пострадянські протестанти, у тому числі й в Україні, називають себе «християнами Євразії» [9, с.114]. В одному із сучасних протестантських видань, видрукованих у Києві, читаємо: «В умовах, коли війна та конфлікти розділили церкви та народи Євразії, ми пропонуємо об'єднуючу ідею активної місії примирення. ... Сьогодні ідея примирення стає домінуючою у розумінні пострадянськими церквами своєї місії. ... Нам вдалося зберегти та посилити міжнародний формат служіння. У наших командах, у наших подіях та проектах — люди з різних народів та культур. Їхні нації ворогують і навіть воюють, а вони служать разом. Саме це несе у собі модель примирення. Церква стає єдиним місцем, де ворогуючі нації примиряються, служать разом та служать один одному» [9, с.7-8].

Примітно, що бодай чимало протестантів в Україні все ж визнають Росію як країну-терориста, як агресора й окупанта, багато хто з протестантів став волонтерами, санітарами, рятувальниками, соціальними працівниками, служить капеланами, а дехто, незважаючи на сувору заборону брати до рук зброю, навіть добровільно став військовим, керівництвом окремих протестантських та неопротестантських конфесій і надалі висловлюють своє ставлення до війни доволі обтічно, закликаючи своїх вірян молитись здебільшого за припинення війни, але не за Перемогу України.

Всеукраїнський Союз Церков євангельських християн-баптистів та Церква Адвентистів сьомого дня в Україні станом ось вже на 15-й місяць війни так і спромоглись осібно на офіційному рівні чітко засудити військову агресію Росії проти України, натомість повторюють заявлену ще з 2014 р. кремлівську мантру, що їхні віруючі, мовляв, «поза політикою». При цьому нехтується той факт, що протестанти в Україні, за прикладом своїх російських братів у Христі, і надалі продовжують бути потужно зорієнтованими на «простори Євразії», є членами різного роду «євроазійських» чи «євро-азіатських» союзів з центрами в Росії і, таким чином, й надалі є активно включені в євразійські інтеграційні процеси під орудою Москви, діють у фарватері російського «політичного протестантизму». Станом на сьогодні, на жаль, на офіційному рівні конфесій особливо не спостерігається суттєвих розривів протестантськими інституціями в Україні євроазійських зв'язків. І це при тому, що більшість протестантів в Україні є патріотично налаштованими. Наразі існує тільки низка колективних звернень Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій щодо російсько-української війни, починаю з березня 2014 р., серед підписантів яких є й очільники низки протестантських церков.

Протестантизм в Україні в умовах російсько-української війни нав'язує своїм вірним, з одного боку, ідею «євангельського пацифізму», згідно з яким християни, мовляв, у будь-який спосіб мусять уникати насилля і не чинити спротив ворогу, а з іншого боку, обстоюючи євразійський вектор місійного служіння, не усвідомлює на рівні керівних органів (не хочеться визнавати, що це свідомо обрана позиція!), що за усім цим стоїть сьогодні путінська Росія – країна-агресор, країна-окупант, країна-терорист. Допоки протестанти в Україні не вивільнять себе від підкинутого їм російським «політичним протестантизмом» свого євразійства (чи, як його ще називають, «євроазійства» або «євро-азіатства»), який за визначенням є політичним проектом Кремля, доти їхня позиція щодо російсько-української війни буде не визначеною, неясною, нечіткою, а, отже, тільки гратиме на користь ворога, а відтак виступати проти України.

Література

1. Братство ЕХБ. Е-А Федерация Союзов ЕХБ. URL: https://eafecb.com/?page_id=514.
2. Евро-Азиатский дивизион (ЕАД). ESDA. URL: <https://encyclopedia.adventist.org/article?id=BD91&lang=ru>

Секція V. Аналітика релігійних процесів

3. Жизненные истории о войне, которая не имеет смысла. *Логос инфо*. 18 марта 2022. URL: <https://logosinfo.org/2022/03/18/zhiznennye-istorii-o-vojne-kotoraya-ne-imeet-smysla/>.

4. З Богом! П'ятидесятники вирішили українізуватися. *Український інтерес*. 25.07.2022. URL: <https://uain.press/news/z-bogom-p-yatidesyatniki-virishili-ukrayinizuvatisya-1646561>.

5. Романюк М. (2016) Українські баптисти і мовне питання. *Scripta – блог Миколи Романюка*. Листопад 9, 2016. URL: <http://www.rmikola.com/pohlyad/ukrayinski-baptysty-i-movne-pytannya.html>

6. Россия, Третья мировая война и библейские пророчества. *Логос инфо*. 12 марта 2022. URL: <https://logosinfo.org/2022/03/12/rossiya-tretya-mirovaya-voyna-i-biblejskie-prorochestva/>

7. Структура церкви. Adventist.ua. URL: <https://adventist.ua/structure/>

8. Унионы, входящие в ЕАД. Церковь Христиан Адвентистов Седьмого Дня. URL: <https://esd.adventist.org/church-structure/unions-belonging-to-esd/>

9. Целостная миссия в условиях войны. Пакет идей (Миссия в Евразии: опыт и новые инициативы евангельских церквей. Часть 5). Исследовательская инициатива «Re-Vision». Киев, 2017. 116 с.

10. Черенков Михайло. Євангельські протестанти Євразії: активна місія в умовах обмеженої свободи. В: *PICU*. 12.10.2016. URL: https://risu.ua/yevangelski-protestanti-yevraziji-aktivna-misiya-v-umovah-obmezhenoji-svobodi_n81567

11. ADRA Calls for Peace for the People of Ukraine and Mobilizes Relief for Millions of People Impacted by the War. In: *ADRA*. February 26, 2022. URL: <https://adra.org/adra-calls-for-peace-for-the-people-of-ukraine-and-mobilizes-to-relief-for-millions-of-people-impacted-by-the-war>

12. ADRA Partners with Southwestern Adventist University for Ukraine Benefit Concert. In: *ADRA*. March 1, 2022. URL: <https://adra.org/adra-partners-with-southwestern-adventist-university>

13. Statement by ADRA President Michael Kruger on ADRA's Humanitarian Response in Ukraine and Surrounding Regions. In: *ADRA*. March 31, 2022. URL: <https://adra.org/statement-continuing-response-ukraine>

Даніїл Палій

магістрант спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

ДРЕВО ГНОЗИСУ: ГНОСТИЧНИЙ ДУАЛІЗМ У РЕЛІГІЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ЙОАНА КУЛІАНУ

Румунський історик релігії Йоан Петру Куліану, що здійснив спробу систематизації дуалізму в методології та парадигмі порівняльного релігієзнавства, мав на меті визначити складники гностичного вчення і дати йому найбільш оптимальну характеристику. Фахівець із гностицизму та магії епохи Відродження, Й. Куліану у праці *«Древо гнозису: гностична міфологія від раннього християнства до сучасного нігілізму»*, що вперше вийшла друком англійською в 1992 р., виконує комплексну дослідницьку роботу, де приділяє увагу різноаспектним аспектам дуалізму. Наукова мета – розмежування християнства та гностичного міфу, які хибним чином інтегрували єретики.

Дуалістичний хаб світових релігій – тенденція, що надає їм такі узагальнюючі риси: оголошення існування двох рівнозначних та рівноцінних субстанцій; жорстке протиставлення добра і зла та, особливо, визнання двобожжя – віри у двох однаково могутніх богів із протилежними якостями. Оскільки дуалізм властивий більшості ранніх релігійних та філософських вірувань, то він вплинув на апологетику періоду патристики, в якій той категорично засуджувався. Гностиками заперечувався матеріальний світ та тілесність, з якими, за їх вченням, істинний і трансцендентний Бог не міг бути причетним до їх створення. Відтак маємо тривіальну відповідь дуалізму на питання теодицеї – проблеми взаємного існування доброго Бога та злого світу. Наше завдання – здійснити релігієзнавчий огляд доробку Й. Куліану, де вищезгадана теорія систематично розглядається.

Масив наукових даних, представлений у дослідженнях румунського релігієзнавця, рясніє значними напрацюваннями в царині ранньохристиянських досліджень. Вважаємо фундаментальною роботу Й. Куліану *«Древо гнозису: гностична міфологія від раннього християнства до сучасного нігілізму»*, що є бестселером у дослідженні ранньохристиянських дуалістичних єресей.

Перекладів праць Й. Куліану на українську немає, відповідно, широкої реакції українських релігієзнавців щодо його наукового доробку сьогодні не зустрічаємо [8, с.182]. Більше того, детального представлення тематика релігійного дуалізму на теренах вітчизняної науки не має, оскільки вона дещо заплутана богословськими протиріччями, з якими працювали Мірча Еліаде та його учень Йоан Куліану. На погляд останнього, дуалістичні міфи про творіння або вчення про світ широко представлені у релігіях і філософіях людства [3, с.36-37] і мають еретичні підґрунтя в очах Римо-католицької Церкви. При історичному розгляді виникнення гностичного дуалізму, Й. Куліану зазначає, що його першопояву в релігійному просторі людства на конкретному континенті чи культурно-часовому континуумі з'ясувати неможливо – ми лише здатні простежити прояви дуалізму в релігіях народів світу в різні часи. Хоча, його дослідження ґрунтовно зупиняється на західній версії дуалізму [3, с.8], що тісно і паралельно розвивалося з християнством, і подальшими витокami в гностицизм, особливе місце серед предметів досліджень «учня Еліаде» залишається саме гностицизм, для якої дуалізм є загальним атрибутом.

В нашому огляді не можемо оминати тлумачення дуалізму. Релігійний дуалізм мовить про два паралельно існуючих начала світу та буття; про дві глобальні неспівставні протилежності; про рівнозначущі за всемогутністю божества, що можуть співпрацювати або ворогувати між собою. На відміну від філософського дуалізму, що є більш загальним розумінням дуалізму як такого, релігійний робить акцент на бітеїзмі та дітеїзмі, тобто на вірі в гармонійне існування двох богів або їх вічної боротьби, ґрунтуючись на ідеї протиставлення світла та темряви, або Доброго Бога і Злого Деміурга (за гностиками) [5]. Створюється ситуація, коли виникають дуалістичні міфи, що породжують неспівставність міфокосмічних символів: *верх-вниз; ліво-право; прямо-назад; сонце-місяць; день-ніч; космос-хаос; плюс-мінус; небо-земля; чоловіче-жіноче; душа-тіло; дух-матерія; добро-зло* тощо. Будуючи парну класифікацію, дуалізм пояснює акти творіння цієї протилежності діяльністю двох богів, що породили цю двоїстість світу: у гностиків це – істинного Бога та Злого Деміурга. В такому разі, світ – побудова двох всесильних божеств, де досконалі символи – це творіння Доброго Бога, а недосконалі, грішні та «злі» – Злого Деміурга. Це при тому, що розподіл за парами є універсальною природою дуалізму як і для культур і народів світу, так і властивий людській психіці в принципі [6]. Так, дуалістичне мислення знаходимо в давніх різноманітних віруваннях від земель Індостану до Південної Америки,

розповсюдження якого було прив'язано не до географічних областей [3, с.37], а пояснювалося особливостями людської психіки, що вважає і Й. Куліану [8, с.186].

Своєю чергою, гностицизм та гностичні міфи, маючи на увазі дуалізм духа та матерії, оголошували матеріальний світ недосконалим та злим, на відміну від духовного, який вбачається вищим і благим. Земний світ, який містить лише зло за гностичними побудовами, не міг бути створеним добрим та істинним Богом, бо Той не може породжувати те, що Йому не властиво, – зло. Це, отже, відсилає до проблеми теодицеї, яку гностики вирішують дуалізмом; до проблем христології і тринітарної теорії сутності Бога, до якої вони надають екстравагантні рішення, що визнаються Церквою єретичними. Полемічна література раннього християнства є вичерпним джерелом, де ці суперечки представлені: в Ірінея Ліонського, Іполита Римського, Епіфанія Кіпрського та Тертуліана. Гностичний міф нам сьогодні відомий за їхніми описами, оскільки оригінальні гностичні тексти були втрачені або знищені.

Модель гностичних систем Й. Куліану називає «Древом Гнозису» – деревом «таємного пізнання», що розгалужується гілками знання про буття і проростає дуалістичними поясненнями цієї таємниці [3, с.222]. Гнозис більш має гносеологічну, ніж епістемологічну глибину, оскільки він свідчить не скільки про знання як таке, а про знання таємне, духовне, приховане творцем-Деміургом. Якщо філософи застосовують дефініцію гнозиса в загальному сенсі «просвітлення», то дослідники гностицизму і Й. Куліану, зокрема, пишуть про набуття такого релігійного досвіду, який здобувається безпосереднім пізнанням і спілкуванням з Богом через екстатичні практики прихильників гностичного пізнання задля відчуття надприродного, іманентного знання [2]. Гнозис у релігієзнавстві у контексті гностицизму набуває містичних конотацій, що у гностичному міфі пояснює шляхи істинного богопізнання [7, с.122-123]. Більше того, гнозис існує в якості «таємного знання», яке «вище» від знання ортодоксальних учень, традицій та авторитету Церкви. Тому гностики казали про інакший шлях спасіння: не через каяття, а через пізнання [3, с.87-88]. Наче дерево розростається уверх, розгалужуючись у всі боки, так і гностична релігійна міфологія набувала небезпечних обертів у ранньохристиянському світі.

Дуалістичні вчення, що, власне, є «гілками древа гнозису» і до дослідження яких вдається румунський релігієзнавець, такі: маніхейство (*синкретичне вчення III-го сторіччя на чолі з пророком Мані, що виникло на території сучасного Ірану*); маркіонізм (*гностична течія раннього*

Секція V. Аналітика релігійних процесів

християнства поч. II-го століття на ім'я християнського богослова Маркіона Синопського); валентиніани (гностико-християнське вчення II століття, що засноване у Римі послідовниками філософа Валентина); павликіани (християнська секта, що зародилась у Вірменії в II пол. VII-го століття, імовірно, посилаючись до апостола Павла); офіти (гностична секта, що згадується християнськими апологетами в ересиологічних трактатах II-III ст.); богоміли (антиклерикальний рух X-го ст. на Балканах за сприянням проповідника Попа Богоміла); катари (християнський рух на теренах Балкан та Західної Європи епохи пізнього Середньовіччя (XII-XIII ст.) проманіхейського тлумачення); альбігойці (християнський рух того ж періоду на півдні суч. Франції) [4]. Перелічена низка напрямів становить загальну картину гностицизму і водночас є предметами наукової зацікавленості Й. Куліану, щодо яких він застосовує методи порівняльного релігієзнавчого аналізу, структуралізму та когнітивного дослідження [3, с.6], останній з яких не був прихильно сприйнятий науковцями [8, с.185].

«Учень Еліаде» робить наголос на складність співвідношення гностицизму з християнством на тлі тринітарних суперечок [3, с.22], через які буде зрозуміліша природа гностицизму. В особливостях дуалістичних протиставлень гностиків, найсуперечливіша – жорстке розмежування Старого та Нового Заповітів, де Старий визнається витвором Деміурга – творцем матеріального світу, а Новий – трансцендентного Бога – Отця Небесного. Таке розмежування було запропоноване Маркіоном і закріпилося серед маркіонітів, які продовжили дуалістичне напруження протиставлення двох богів [3, с.143]. Ці та інші положення ідей дуалістичного гностицизму чітко проаналізував Й. Куліану.

Дослідження поставленої мети на основі праць Й. Куліану вимагає ретельності до деталей, щоб не спокуситися доволі суперечливими теоріями. Треба розуміти, що гностицизм, як найбільш впливовий різновид релігійно-філософської думки пізньої Античності і раннього Середньовіччя, має своїм джерелом гностичні та дуалістичні міфи, що створюють світоглядні суперечки з християнством. Науковий аналіз робіт Й. Куліану актуальний для релігієзнавців, філософів та культурологів. Дерево гнозису – дерево пізнання однієї з провідних таємниць гностичного міфу – знання про добро та зло; через цю метафору Й. Куліану досліджує одну з універсальних проблем релігії та філософії, розмежовуючи гностичний міф та християнську концепцію.

Література

1. Anton T. Eros. Magic and the Murder of Professor Culianu. Northwestern University Press, 1996. 301 p.
2. Culianu I. P. Eros and Magic in the Renaissance, 1484. Chicago: University Of Chicago Press, 1987. 271 p.
3. Culianu I.P. The Tree of Gnosis: Gnostic Mythology from Early Christianity to Modern Nihilism. 1992. 296 p.
4. Eliade M. Culianu I. P. The Encyclopedia of Religion, Collier Macmillan, New York, 1987. 472 p.
5. Колодний А. Дуалізм релігійний. Українська релігієзнавча енциклопедія. 10.03.2015. URL: <https://ure-online.info/encyclopedia/dualizm-religijnyj/>.
6. Lutsiuk M. 2015. Еволюція близнюкового міфу у давньосхідній традиції. *Синопис: текст, контекст, медіа*. 3(11) (Лис 2015). DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2015.38>.
7. Філософський енциклопедичний словник. В.І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
8. Щепанський В.В. Ерос і магія ренесансної культури в релігієзнавчих роботах Й. Куліану. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. №11. С. 181-190.

Віктор Ужва

*аспірант кафедри філософії та релігієзнавства
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ПАСТИРСЬКА МІСІЯ КАПЕЛАНСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

В умовах російської військової агресії особливо актуалізується проблема духовного життя українських військовослужбовців, забезпечення конституційного права на свободу світогляду та віросповідання, вільного доступу до задоволення духовно-релігійних потреб. Священнича місія у зоні бойових дій не обмежується культово-богослужбовою діяльністю, вона переходить в зону душпастирської опіки, що спрямована на забезпечення моральної, духовної підтримки та сприяння формуванню особистісної

Секція V. Аналітика релігійних процесів

стійкості воїнів. Тому *метою* дослідження є визначення сутнісних особливостей пастирства українських капеланів в умовах сучасних глобальних викликів.

Сучасна жорстока реальність відкритого бойового протистояння, нав'язаного нашій державі російськими агресорами, спонукає до переосмислення духовної місії священницького служіння, його повернення до Новозавітних витоків. Священницьке служіння породжує духовну владу, яка стоїть значно вище за владу мирську, адже лише священники, відповідно до Новозавітних заповідей, силою своєї духовної влади наближають вірян до божественного спасіння: «Що священники діють на землі, те Бог довершує на небі: думку рабів потверджує сам владика. Чи не значить це, що він дав їм усю небесну владу? «Кому відпустите гріхи, – говорить Господь, – відпустяться їм, кому затримаєте – затримаються» (Ів. 20:23). Ідейною основою пастирського служіння як реалізації духовної влади є теза: «Син Людський прийшов не для того, щоб йому служили, а щоб послужити і віддати душу Свою на спасіння багатьох» (Мф.20: 28).

Саме така місія священства повною мірою проявляється у його пастирському капеланському служінні. Зокрема, порівнюючи пастирство і священство, можливо зазначити, що духовною основою пастирства є подвижництво та самозречення, а не лише формальне виконання функцій служителя певного культу. Священницьке служіння породжує духовну владу, але пастирство – це не шлях до самозвеличення, а складний духовний обов'язок служіння. Спільною ідеєю пастирського служіння в усіх християнських конфесіях є богонатхненність, яка освячує діяльність пастиря і зобов'язує до особистісної духовної відповідальності за душі пастви. В контексті релігійно-політичних процесів сьогодення, значну роль відіграє виховання толерантності, віротерпимості, що є запорукою єдності українського поліконфесійного суспільства [3].

Особливого значення пастирське служіння набуває в умовах війни. Задля реалізації конституційного права на свободу світогляду та віросповідання військовослужбовців Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших військових формувань утворено Службу військового капеланства. Відповідно до законодавства, військовий капелан зобов'язаний: здійснювати культово-богослужбову діяльність, пов'язану із задоволенням духовно-релігійних потреб військовослужбовців, та членів їх сімей; сприяти розвитку особистісних та колективних моральних якостей особового складу; популяризувати здоровий спосіб життя; проводити релігійно-просвітницьку

роботу; налагоджувати взаємодію з представниками релігійних організацій; надавати психолого-реабілітаційну підтримку; консультувати командування з релігійних питань [1]. Основне завдання військового капелана – це турбота про бойовий дух воїна, його командира та військового підрозділу загалом.

Специфіка духовного служіння військового капелана формується на взаємоперетині світського і духовного, держави і церкви. Він змушений бути в мирському житті, зумовленому жахами військових лихоліть, водночас, залишаючись поза мирським, у зоні пастирського служіння. Основні напрями роботи релігійних організацій у військових структурах: культово-богослужбова, психолого-реабілітаційна, ідейно-патріотична, духовно-моральна, мотиваційна. Військовий капелан, окрім культово-богослужбових функцій, зобов'язаний сприяти розвитку моральних якостей військовослужбовців; виховувати толерантне ставлення до людей з іншим світоглядом та релігійними переконаннями, а також забезпечувати психологічну допомогу військовослужбовцям, що потребують морально-психологічної реабілітації [5].

На війні особливого значення набуває молитва. Навчання військових молитися один за одного – потужний засіб згуртування колективу. Щира молитва виконує функцію самозаспокоєння, пошуку внутрішньої душевної рівноваги, на дає можливість відкрити цей внутрішній духовний потенціал, який одночасно потрібен в умовах бойових дій. Для віруючої людини, молитва – це прямий зв'язок із творцем. Там, де зупиняється розум і включається віра, – людина йде далі, тобто власне момент смерті – це момент, коли потрібно зробити стрибок у невідоме. І віруюча людина робить цей стрибок. Тоді з'являється сенс у тому, щоби віддати життя. І це є найвищий вираз вищої любові – віддати себе заради інших [4].

Як стверджують українські капелани, війна і віра не так складно поєднуються, коли війна про захист, а значить про любов до тих, кого захищаєш. Війна сьогодні, яку російський агресор розгорнув проти України, це дуже промовистий факт сучасної історії, де цілий народ, де кожен з нас намагається бути воїном Світла у війську, яке бореться за щось надзвичайно важливе для цілої людської цивілізації. Допомогти вистояти, допомогти озброїтись чистим серцем, відданою волею і рухатись вперед, пам'ятаючи про те, що усе, що сьогодні робить український воїн, це не що інше, як прояв безмежної любові до своєї країни, народу, до своїх рідних [2].

Висновки. Загарбницька війна росії проти нашої держави стала потужним викликом у процесі формування вітчизняного військового

капеланства, мобілізувавши внутрішній потенціал активної співпраці державних військових та релігійних інституцій. Виклики військової доби вимагають від військових капеланів не лише виконання культово-богослужбових функцій, а, передусім, забезпечення високих моральних якостей військовослужбовців, формування громадянського обов'язку захисту держави, виховання у них духу патріотизму та братерства. Висока місія підтримки душпастирського служіння військових капеланів забезпечує моральну стійкість українських воїнів та їх сімей і виступає потужним гарантом єдності українського суспільства на його шляху до спільної перемоги.

Література

1. Про Службу військового капеланства: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>
2. Капелан розповів, як поєднуються війна та віра. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3638476-kapelan-rozproviv-ak-porednuetsa-vijna-ta-vira.html>
3. Ломачинська І.М. Ідея пастирства у богословській думці: генеза та реалії сьогодення. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Сер. 7: Релігієзнавство. Культурологія. Філософія*. 2017. Вип. 38. С. 27-36.
4. Присутність військового капелана у строю надає воїнам упевненості в тому, що з нами Бог і ми переможемо. Служба військового капеланства ЗСУ. URL: <https://armyinform.com.ua/tag/vijskovi-kapelany/>
5. Lomachinska I. The phenomenon of military chaplaincy in the spiritual and worldview paradigm of modern Ukraine. *SKHID*. 2022. 3(4). С. 36-42.

Людмила Филипович

доктор філософських наук, професор,

провідний науковий співробітник

Відділення релігієзнавства

Інституту філософії імені Г.С. Сковороди

Національної академії наук України

Оксана Горкуша

кандидат філософських наук,

старший науковий співробітник

Відділення релігієзнавства

Інституту філософії

імені Г.С.Сковороди

Національної академії наук України

**УКРАЇНСЬКА ГУМАНІТАРИСТИКА
В СИТУАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ:
ЗАВДАННЯ АКАДЕМІЧНОГО РЕЛІГІЄЗНАВСТВА**

Ситуація активної фази російсько-української війни загострила наявні та породила неочікувані виклики до української гуманітаристики, виставила нові запити до наукової спільноти щодо осмислення дійсності.

Поетапний і природний пошук науковців в загальній царині методології гуманітарного знання перерваний сучасною війною, яка вимагає переглянути не тільки універсальність і дієвість деяких методологічних принципів в нових обставинах, але й загалом парадигмальність/нормальність науки, засобів якої «виявляється недостатньо для пошуку відповідей на надзвичайно складні комплексні питання, що постають перед наукою як запити суспільства чи його окремих сегментів». Очевидно, що «наука зазнає змін не лише в результаті накопичення наукових фактів і внаслідок внутрішньої логіки розвитку наукових досліджень, а й через зміни зовнішніх умов її функціонування» [1, с.142]. Можна посперечатися, що має виникнути раніше у вивченні якогось феномена: накопичення конкретного матеріалу чи розробка методів його дослідження? На нашу думку, ідеально, коли ці процеси одночасні та взаємопов'язані, але, як правило, методологія як набір певних методів спонтанно супроводжує збір даних про релігію, а методологія як метатеорія, в межах якої прояснюються закономірності і тенденції

розвитку суспільства, в т.ч. релігії і релігійних процесів, усвідомлюється дещо пізніше в цьому загальному процесі пізнання феноменів.

Нагальна дійсність вимагає від нас, гуманітаріїв, не тільки швидкого реагування на конкретні події суспільного, зокрема і релігійного, життя, а й корекції тих методологічних підвалин, які працювали в мирний час, а нині виявилися недостатніми для усвідомлення та прояснення процесів, що відбуваються в світі та Україні. Виникла гостра потреба поглибити і розширити класичні методологічні підходи, сформульовані ще на початку ХХІ ст.

Справедливості заради наголосимо, що коректність й актуальність наукових доробків, висловлюваних в наукових монографіях Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАНУ впродовж останніх десятиріч, свідчить про те, що фундаментальні методологічні настанови українського академічного релігієзнавства, засвоєні не як зовнішні формальні та непохитні приписи, але як світоглядні орієнтири і запобіжники недоброчесному фальшуванню, є якісними засадами адекватного гуманітарного дослідження. Принаймні нам зараз не доводиться сором'язливо приховувати чи й заперечувати нами висловлених раніше тверджень, а наші наукові припущення виявились адекватними дійсності, бо підтвердились наступними емпірично-історичними подіями.

Попри те методологічні підвалини (щонайперше – принципи наукового дослідження) гуманітаристики, зокрема й академічного релігієзнавства, не слід абсолютизувати як непохитні скрижалі, непорушні кордони чи жорсткий незмінний каркас. Гуманітарна наука, а водночас і релігієзнавство, зазнає щомиттєвих трансформацій, адже світ, де живе і самоусвідомлюється сучасна людина, набуває вигляду швидкозмінливого контексту, у якому виринають щораз нові світоглядні виклики та суспільні проблеми.

Тому не відкидаючи і не спростовуючи, а поглиблюючи методологічні установки фундатора сучасного українського релігієзнавства проф. А. Колодного, академічні релігієзнавці усвідомлюють необхідність переглянути вже усталені методологічні принципи в нових обставинах – російсько-української війни. Оскільки саме життя висловлює нові вимоги до гуманітарної науки, припускаємо можливість актуалізувати за необхідності й нові наукові принципи та підходи. Зрештою в ієрархії наукових, зокрема і релігієзнавчих, принципів, особливо затребуваним ситуацією війни Росії проти України стає принцип контекстуальності. Також актуальною як ефективна методологічна настанова буде нова герменевтика. Це

супроводжується необхідністю уточнення термінологічних рядів. У нових трагічних обставинах нам доводиться аналізувати контекстуальні небезпеки та ризики, які стосуються релігійного сегменту, виділяти зовнішні і внутрішні чинники трансформацій релігійної ситуації в Україні та світі, й обґрунтовувати варіанти ймовірних та належних способів уникнення катастрофічного сценарію для життєвого світу України.

Трагічні зміни контексту життя українців призводять до загострення сприйняття мовної, культурної, інформаційної, релігійної проблематики та з необхідністю корегують експертну нейтральність, об'єктивність, незаангажованість. На нашу думку, ситуація війни звільняє дослідників, експертів від безстороннього, позаконтекстуального аналізу взаємин між різними конфесіями, церквами. Війна розставляє все на свої місця, адже екзистенційний простір мільйонів українців залежить від адекватного позиціонування і активності всіх його представників – і державних діячів, і релігійних лідерів, і науковців, і молоді, і студентів, а зараз і військових.

У цьому глобальному протистоянні добра і зла, цивілізації і антицивілізації у науки, щонайперше гуманітаристики, особлива місія – бути щирим арбітром і правдивим виразником дійсності. Чи може вона бути поза політикою? Безсторонньою, нейтральною, «чистою наукою»? Дискусія про включення/невключення науки в соціальний чи ідеологічний контекст – давня, та має свої особливості для кожного історичного періоду. В часи тоталітаризму нейтральність – найбільш омріяно-ідеальна позиція науки, яка прагне захиститись від тотального контролю. Однак тоталітаризм, що інструменталізує усе, підпорядковує собі і науку, щонайбільше – гуманітаристику, на яку покладається обслуговуюча провідну ідеологію функція, закамуфльована позірною нейтральністю та декларативною незаангажованістю. Тому після звільнення України з СРСР та української науки від ролі лише обслуговуючого панівну ідеологію знаряддя, настав період утвердження в українській гуманітаристиці власне справжньої, а не позірної, об'єктивності і незаангажованості. Однак, натомість, дійсних запобіжників від закамуфльованого під нейтральність та об'єктивність застереження інтересів певної ідеології не існує. Понад те – часто саме підкреслена нейтральність дослідника виявляється лише прикриттям для лобіювання ним певного прихованого інтересу. Крім того демонстративне абстрагування від дійсності, позірна «незаангажованість» та винесення позиції дослідника понад життєвий контекст у ситуації коли чиниться злочин проти людяності, часто призводить до шкідливого релятивізму й урівняння «зادля об'єктивності» значення

Секція V. Аналітика релігійних процесів

аргументації оцінки ситуації злочинця та того, проти кого чиниться злочин. Тож в нових умовах така позиція – шкідлива.

Показовою є ситуація, що складається всередині найбільшої і найавторитетнішої професійної організації – Міжнародної асоціації істориків релігії (International Association for the History of Religions – IAHR), афілійованим членом якої є Українська асоціація релігієзнавців (УАР). На початку повномасштабної агресії росії проти України молода генерація IAHR підготувала заяву, в якій засудила агресію і рекомендувала «а) припинити будь-яку співпрацю з академічними установами та науковими асоціаціями, що працюють у сфері вивчення релігій, які мають зв'язки з російською державою або отримують будь-яку форму російського державного фінансування чи визнання; б) дозволити російським вченим брати участь у міжнародних та регіональних наукових заходах, пов'язаних з IAHR, лише як незалежних вчених, які не представляють жодної російської державної науково-дослідної та/або навчальної установи; с) дозволити російським вченим публікувати результати своїх досліджень в академічних журналах, пов'язаних з IAHR та її асоціаціями-членами, лише як незалежні вчені, які не представляють жодної російської державної дослідницької та/або дослідницької установи; г) утримуватися від публікацій у наукових журналах, що фінансуються російськими державними установами».

Такі обмежувачі російських науковців пропозиції IAHR, достатньо коректні і зважені, викликали неоднозначну реакцію міжнародної спільноти. Проти неї виступили почесні члени IAHR. Тобто асоціація фактично розділилася в своєму позиціонуванні щодо катастрофічної ситуації (загарбницька війна російської федерації проти України) за аргументом політичної незаангажованості. IAHR, мотивуючи необхідність зайняти позицію «понад і поза політикою», таким чином абстрагувалась від конкретного життєвого контексту, у якому російські війська намагаються окупувати Україну, грабуючи, гвалтуючи, викрадаючи, вбиваючи українців. Цим почесні члени шанованої міжнародної спільноти прагнуть закрити очі на злочини проти людяності, які з дієвої чи мовчазної підтримки російськими науковцями державної політики російської федерації чинять російські війська.

Небажання деяких представників IAHR називати злочини злочинами та їхнє прагнення ставитись до російських науковців-релігієзнавців як до шанованих представників поважних наукових інституцій є не просто легковажним ігноруванням того факту, що в тоталітарній державі (якою є сучасна російська федерація) інституалізована наука (зокрема і гуманітарна)

перетворюється лише на підпорядковане знаряддя обґрунтування панівної ідеології та аргументування злочинної експансивної політики. Це є інфантильне прагнення, закривши очі на незручну дійсність, продовжити своє комфортне перебування в ілюзії наукової незаангажованості за мурами академічних лабораторій та аудиторій. Бажання частини інтелектуалів з міжнародних наукових спільнот сховатись від жахів війни в ідеальній тиші бібліотечних фондів – втеча від реальності. Так, ніби абстрагування від конкретики злочинів та факторів, які до цих злочинів призвели, убезпечує від невідворотності їхніх наслідків. Так, ніби загарбницькі амбіції російської федерації та способи, у які російська держава переформатовує світовий устрій, не стосуються поважних представників міжнародних наукових спільнот і не пов'язані з підтримкою інституалізованою російською наукою злочинної антигуманної політики їхньої держави. Так, ніби позиція російського вченого, зокрема релігієзнавця, віддільна від його світоглядного фундаменту, а представники російських наукових інституцій не несуть відповідальності за злочини проти людяності, що чинять російські війська в Україні.

Ми пам'ятаємо і колективні та інституційні листи підтримки російськими науковцями військового вторгнення російської федерації в Україну, й індивідуальні критичні висловлювання чи антивоєнну риторику окремих росіян, і підтримку українського релігієзнавця Ігоря Козловського та вимогу звільнити його з полону ДНР, що завершувалась репресіями проти цих самотніх осіб. І саме тому наполягаємо, що заради збереження людства як спільноти людяності, сучасні гуманітарії не мають права ховати за масками «нейтральності» власну слабкість чи толерування зла.

Російсько-українська війна є також кривавим наслідком гуманітарної кризи російської інституалізованої науки, яка, замість того, аби стати на захист людяності й загальнолюдських цінностей, як в свій час зробив академік Андрій Сахаров, який все життя боровся із тоталітаризмом СРСР, захворіла на імперський шовінізм та глобально-світові владні амбіції підтримуваної нею російської влади. Українські академічні релігієзнавці добре пам'ятають те зневажливо-зверхнє ставлення російських колег, що представляли головні наукові інституції РФ, і яке проривалось у їхніх постійних допитуваннях, чи ми ще не «нагнались у незалежність». Часто цей традиційний російсько-імперський шовінізм прикривали принципами наукової незаангажованості, об'єктивності, нейтральності, зверхньо повчаючи нас, як нам слід розуміти нашу дійсність. Сьогодні російські наукові інституції є такими самими інструментами здійснення експансивної політики кремля, як і обласкані

російською державою церква, спорт та мистецтво. Хоча кожне з цих знарядь легітимації злочинної політики кремля заявляє про свою незаангажованість та нейтральність, про опіку над традиційними цінностями чи захист світу від руйнування.

Повертаючись до спроб міжнародних наукових спільнот, зокрема ІАHR, абстрагуватись від дійсності, що таки невідворотно масштабується з мапи України на цілий глобус, зауважимо: ми можемо не відвідувати міжнародних конференцій, на які запрошують представників російських наукових інституцій, що підтримують збройну агресію кремля проти України, аби не легітимізувати тієї позиції, яка нейтральністю називає толерування зла. Але чи цього прагнуть шановані старійшини ІАHR? Чи справді вони готові обрати актуальною ту мапу дійсності, на якій представники країни-агресора, яка зараз чинить злочини проти людяності й руйнує світовий устрій, сформований на засадах загальнолюдських цінностей, позиціонуються як незаангажовані науковці? Кінцеве рішення щодо того, як ставитись до неможливості перебування на одних наукових майданчиках тих, хто легітимізує злочин, та тих, проти кого зараз чиниться злочин, ІАHR планує висловити після обговорення на спеціальній конференції «Can the IAHR be engaged and relevant without being political or confessional?: The position of “science (Wissenschaft)”», яка відбудеться в грудні 2023 року. УАР готує заяву і доповідь на дану конференцію, в яких поділиться власним досвідом перебування в контексті події війни. Висновок очевидний: сьогодні НІХТО не може бути поза політикою. Якщо хтось дистанціюється, свідомо чи несвідомо, від дійсності, то це позиція слабкості тих, хто не здатний відповісти на сучасні виклики.

Тому, виходячи із конкретних обставин – російсько-української війни, яка безпосередньо впливає на формулювання мега і міні завдань гуманітарної науки в Україні, і розуміючи, що існують і внутрішні, і зовнішні виклики, усвідомимо ті стратегічні кроки, які мають здійснити українські науковці в нових обставинах. Серед них:

- Докласти максимум зусиль для збереження гуманітаристики, в т.ч. і релігієзнавства, як науки і як навчальної дисципліни, для збереження кадрів. Треба повернути релігієзнавство як предмет викладання в українські університети. І не через егоїстичні чи корпоративні інтереси релігієзнавців, а тому що Україні вкрай важливо мати наукову інтерпретацію релігійних процесів, змін в рівні та якості релігійності українського суспільства, розумінні загальних тенденцій і закономірностей релігійних трансформацій. Суспільство потребує не однобокої, конфесійно заангажованої оцінки релігії,

діяльності церкви, а зваженого, об'єктивного підходу, розумних аргументів у прийнятті рішень, усвідомлення ролі релігії в сучасному секуляризованому світі, характеру взаємин між церквами і державою, церквами і суспільством, між релігіями. Затребуваність на притомні знання і фахову інтерпретацію релігійних процесів в суспільстві існує. Треба допомогти суспільству сформулювати запит і правильно оформити відповіді.

- Стратегічним завданням для вітчизняного релігієзнавства є досягнення нової якості наукових досліджень, що досягається прийняттям всіма учасниками процесу принципів академічної доброчесності. Читаємо Закон про освіту, ст.36, що є її порушенням, де чітко прописано, що таке академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, обман, списування, хабарництво тощо. Як не прикро це визнавати, через корупцію в науку приходять недолугі і ліниві особи, кар'єристи і рвачі, які не відповідають ніяким професійним і моральним вимогам. Поступово в Україні викристалізовується доброчесність релігієзнавчої спільноти, але скільки ще треба боротися з тими недоліками минулого, щоб наша наука стала подібною західній (правда, і там не все кристально чисто).

- Релігієзнавство має стати критично затребуваним в нашому суспільстві, перетворитися на практичну і результативну науку, яку можна використати для відповідей на конкретні виклики сучасності, для прояснення складних суперечливих ситуацій. Ніхто не піддає сумнівам необхідність фундаментальних знань, які є базовими для будь-якої прикладної науки. Але ці базові знання не мають лежати мертвим капіталом, бути архівом, вони мають стати важливими джерелами інформації і працювати на сучасність. Завдяки поліметодологічності релігієзнавства ми можемо і повинні утверджувати ідеї плюралізації релігійного життя, множинності світоглядів людей, спрямувати інформаційний потенціал науки для толерантизації міжконфесійних відносин і взаємопорозуміння між віруючими різних релігій, утверджувати релігійний мир не як альтернативу релігійній війні, а як єдино можливу екзистенційну реальність

- Вивести вітчизняну науку на світові наукові площадки, стимулюючи, підтримуючи молоду генерацію до релігієзнавчих досліджень. І там замало бути фізично представленим на міжнародній конференції чи в дослідницькому проекті, треба сутнісно збагачувати релігієзнавство світу. Тобто присутність має бути концептуальною, ідейною. Невже ми не дочекаємося, щоб цитували не тільки Пітера Бергера чи Чарлза Тейлора і Тімоті Снайдера, але й українських авторів? Щоб таке сталося, треба важко і

Секція V. Аналітика релігійних процесів

ритмічно, постійно і тривало працювати, маючи хорошу базову освіту, класичну, із знанням іноземних мов, першоджерел і сучасних досягнень і вітчизняної, і закордонної науки про релігію, періодично проходити стажування за кордоном, знаходити нові і цікаві теми для дослідження, спілкуватися із колегами як в Україні, так і за її межами.

- Постійно займатися популяризацією наукових знань про релігію, використовуючи всі можливі форми і методи: через ЗМІ, публічні лекції, зокрема циклові лекторії для різних верств населення (залучаючи Товариство «Знання» і «Просвіти»), міждисциплінарну співпрацю, не-формальні сучасні навчальні проекти (табори, школи, олімпіади, змагання, МАН, УАЛ, теологічні ініціативи тощо).

- Впроваджувати потужну, справжню, дружню кооперацію між релігієзнавцями і теологами, між українськими вченими і закордонними колегами, між науковцями і представниками різних сфер життя (державні службовці, журналісти, освітяни, митці тощо), всередині української релігієзнавчої спільноти.

- Терміново переглянути і удосконалити методологічні вимоги до сучасних досліджень релігії, аналізу релігійних процесів. Започаткувати серію наукових семінарів, конференцій, де б розглянути сучасні виклики до науки, можливі варіанти її відповідей, чітко визначитися в міжнародному русі науковців та їх асоціацій щодо чистоти науки від впливів політичних подій. В умовах війни, коли вирішуються питання буття української нації, українська наука не може бути нейтральною до ворога, толерувати його присутність у спільних наукових проектах.

Для себе релігієзнавці визначили: що в ієрархії методологічних підходів, а їх існує багато, особливе місце зараз займає принцип контекстуальності [2]. Це передбачає врахування:

- самого подійного контексту (зокрема військову агресію Росії проти України) як умову прояву/маніфестації релігії, що задає її функціональні та змістовні особливості. Відтак, контекст дійсності – це місце зустрічі релігієзнавця з живою релігією, а контекстуальність – розуміння трансформаційних процесів і в самій релігії (історичність релігії), і в її функціонуванні як людського феномену в умовах війни – з одного боку, та одночасна зануреність дослідника в цей контекст – з іншого;

- особливостей, глибини та інтенсивності свого (дослідницького) контекстуального включення/вилучення. Контекстуальність вимагає від дослідника постійної корекції його позиції, зв'язки ним сформульованих

припущень із дійсністю, зважування доречності застосування певних методів та визначень, критичного переосмислення висловленого ним самим при зміні контексту та колегами із застосуванням цілого методологічного апарату українського академічного релігієзнавства.

Саме на це спрямована ініціатива Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ, яке започатковує серію методологічних семінарів «Катастрофічний контекст як виклик традиційним методологічним настановам: релігієзнавство під час війни». Розпочинаючи з круглого столу «Контекстуальність релігії, релігієзнавчого дослідження та релігієзнавця – заангажованість чи емпіричне включення», закликаємо до розмови, яка відбуватиметься у форматі фахових діалогів провідних українських релігієзнавців, філософів, теологів – науковців та викладачів з наступним обговоренням та оприлюдненням висловлених аргументів і пропозицій.

Методологічні підходи, що використовувалися в академічному релігієзнавстві у довоєнний час, не втратили своєї функціональної значимості й зараз, в період російсько-української війни. Але нині концептуальні і методологічні проблеми релігієзнавчого дослідження, аналітики і прогнозування в умовах, деформованих військовою агресією Росії проти України, потребують посилення принципом контекстуалізації, кореляції, корекції, звірки сформульованих припущень із дійсністю, зважування доречності застосування певних методів та визначень, критичного переосмислення обраного методологічного апарату. Сучасна контекстуальність релігієзнавчих досліджень диктує необхідність осмислення не тільки проблем метатеорії, але й метапрактики.

Література

1. Гардашук Т. Наука і наукова комунікація в умовах невизначеності. В кн.: Комунікативні трансформації в сучасній науці: Монографія. К.: Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України. URL: <https://drive.google.com/file/d/1QW2XpbO6oUA67TBCPB704KENEV8IKxEa/view>
2. Филипович Л., Титаренко В., Горкуша О. Контекстуалізація як один із головних методологічних підходів релігієзнавчого дослідження в період російсько-української війни. Філософська думка. 2023. № 1. URL: <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/view/651>

Владислав Харченко

аспірант кафедри філософії та релігієзнавства

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

ДУХОВНА КУЛЬТУРА ЛЮТЕРАНСТВА ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Духовна культура кожної релігійної конфесії має свої специфічні риси, що впливають на залучення в інші сфери служіння та діяльності. Лютеранство протягом століть сформувалося як потужний релігійний та культурний чинник західної цивілізації.

Метою публікації є розгляд взаємозв'язку лютеранської духовної культури та соціально-гуманітарної діяльності цього напрямку протестантизму.

Лаконічно розглянемо соціально-гуманітарні можливості та специфіку соціальної роботи основних конфесій лютеранства в Україні, а саме: Німецької Євангелічно-Лютеранської Церкви в Україні та Української Лютеранської Церкви.

Лютеранство представляє собою потужний осередок християнської думки, розвинутої теології, є джерелом духовної культури, яка значною мірою вплинула на історію низки європейських народів та досі є виразним чинником у християнському житті в глобальному масштабі. Від початку свого існування лютеранство розглядається як основний рушій Реформації.

Сучасне лютеранство представляє собою низку національних та міжнародних об'єднань церков, які створені за богословською, обрядовою характеристиками, а також за ознакою ставлення та залученості до екуменічної діяльності, рівня участі у різних міжконфесійних проектах соціально-гуманітарної спрямованості.

Дослідження теології та історії церкви неможливо не розглядати в контексті духовної культури, яка є відображенням спадщини тієї чи іншої християнської конфесії, напрямку світоглядних пошуків та смислотворення національних картин світу.

Реформація не могла також не вплинути на різні види мистецтва, які на той час були чітко інтегровані з релігією та здебільшого відображали теологічно-віроповчальні наративи, які ретранслювала церква як соціально-духовний інститут.

Варто зазначити, що процес Реформації почався з перегляду богословської догми покаяння та відпущення гріхів [2]. Пізніше Реформація розглядалася як процес боротьби за спростування главенства Папи Римського [3].

Прагненням Мартіна Лютера було не розривати зв'язок з Католицькою Церквою. Спочатку він прагнув знайти важелі впливу на церковне керівництво, шлях репрезентування своїх ідей в якості пошуку «оновлення» Католицької Церкви та відповідно до цього розглядав свою діяльність в якості повернення до «євангельських першооснов». Це відображено в низці його виступів та широкому корпусі епістолярію з провідними тогочасними мислителями, богословами, політиками.

У лютеранстві роль сильної особистості була значущою не тільки в XVI ст., але і в подальші епохи та періоди розвитку цієї впливової конфесії. Іван Остащук у своєму дослідженні зазначає, що виникнення лютеранських спільнот у Галичині перших десятиліть XX ст. було обумовлене діяльністю Теодора Цюклера: «жертвне пастирське служіння й плідна соціальна діяльність Теодора Цюклера принесла свої плоди у відродженій Українській лютеранській церкві, яка на сьогодні активно працює у різних місцевостях нашої держави, послідовно дотримуючись у своєму христоцентричному служінні чіткої української патріотичної обрядовості, соціальних проектах, публічних зверненнях <...> автентичний німецько-протестантський культурно-релігійний світ, який сформувався протягом XIX – 1930-х рр., повністю зник через відповідну національну політику Радянського Союзу. Ті євангелістські спільноти, яким вдавалося функціонувати протягом УРСР та які відродилися в часи незалежності, зокрема в структурі Української лютеранської церкви, фактично значною мірою започаткувалися етнічними німцями, котрі протягом XIX – першої половини XX ст. мешкали в Галичині, зокрема у Коломиї та Станиславові» [4, с. 98]. Т. Цюклер понад століття тому здійснював широку соціальну діяльність в Станиславові та околицях, виразно сприяючи формуванню образу українських лютеран, які охоче підтримували в соціальному плані місцеве населення тогочасної Галичини, котра теж перебувала в драматичних обставинах дій і наслідків світових воєн.

В Україні на сьогодні лютеранство представлено двома основними конфесіями (церковними структурами): Українська Лютеранська Церква та Німецько-Євангелічна Лютеранська Церква в Україні. Варто зазначити, що кожна з цих конфесійних, адміністративних структур лютеранства має власну історію та специфіку діяльності, яка виходить з аспектів

Секція V. Аналітика релігійних процесів

богословсько-конфесійної ідентичності. Обрядові та богословські аспекти певною мірою відрізняються.

Українська Лютеранська Церква є малочисельною релігійною конфесією в Україні. Діяльність її зосереджена навколо просвітницької роботи з питань богословського характеру.

Концепцій соціальної роботи та соціально-гуманітарної діяльності Української Лютеранської Церкви зараз не помічено, незважаючи на це Українська Лютеранська Церква активна у філантропії та благодійництві [1]. Основою духовної культури Української Лютеранської Церкви є долученість цієї групи сповідального лютеранства до українського суспільства в аспекті ретрансляції «лютеранства візантійського обряду». Саме так відбувається ознайомлення українського суспільства з основами віровчення та ідеями доктора Мартіна Лютера через інкультуралізацію та взаємоінтегрованість лютеранського богослов'я в українську культуру. У зв'язку з цим допустимо стверджувати Українську Лютеранську Церкву як особливу частину в полі конфесійної мапи України зі збереженням самобутньої обрядовості та богословської ідентичності [4, с. 98].

Німецька Євангелізаційно-Лютеранська Церква в Україні є частиною Всесвітньої Федерації Лютеранських Церков. Духовна культура Німецької Євангелічно-Лютеранської Церкви відображена у її Місії та цінностях [5], що, звісно, не так близькі до української духовної культури в порівнянні з УЛЦ, щонайменше якщо вести мову про зовнішні обрядові ознаки.

Місія та цінності Німецької Євангелічно-Лютеранської Церкви полягають у проукраїнській направленості цієї конфесії, збереженні німецького обряду, зв'язку з духовною спадщиною історичних форм Німецького Лютеранства в Україні, дотриманні чинного законодавства та долученості до екуменічного руху.

Основна відмінність Української Лютеранської Церкви та Німецької Євангелізаційно-Лютеранської церков полягає не лише у різниці обряду та формату богослужіння, але і в баченні себе як релігійної організації, християнської церкви у вимірі міжконфесійних відносин.

З початку повномасштабної агресії РФ проти України Німецька Євангелізаційно-Лютеранська Церква надає активну допомогу постраждалим. Духовна культура лютеранства, що від часу свого виникнення спрямована на активне соціальне служіння, в Україні створює «сприятливий ґрунт» для реалізації соціально-гуманітарної діяльності лютеранських конфесій, сприяє збагаченню духовної та конфесійно-соціальної палітри нашої держави.

Отже, дві основні конфесії українського лютеранства мають проукраїнську орієнтованість, спрямованість на розбудову українського суспільства, утвердження християнських чеснот та цінностей, що є основою духовної культури християнської релігії. Оскільки від самого початку лютерани були особливо вразливими на соціальні потреби населення, то цей складних духовної культури лютеранства активно реалізується в драматичний період нашої історії. Українські лютерани активно залучені в різні форми соціального служіння та допомоги потребуючим внаслідок широкомасштабної війни в Україні, дієво сприяють налагодженню комунікації з іноземними єдиновірцями, котрі готові не лише духовно, але й матеріально підтримувати в різних соціальних сферах українців.

Література

1. Боже Слово. Міжнародний благодійний фонд «Дар Життя». URL: <http://www.giftoflife.org.ua/bozhe-slovo/>.
2. 95 Тез Мартіна Лютера, які змінили церкву та світ. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/09/11/150397/>.
3. Лютеранство. Енциклопедія Сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=59963.
4. Остащук Іван. Прикарпатська Атлантида: німецько-лютеранські спільноти Коломиї та Станіславова (XIX – 1-ша пол. XX ст.). *Theological Reflections*. 2016. № 17. С. 91-99.
5. Офіційний сайт НЄЛЦУ <https://nelcu.org.ua>

Світлана Хрипко

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та релігієзнавства
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Олеся Столярчук

*доктор психологічних наук, доцент
доцент кафедри психології особистості та соціальних практик
Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ПОКЛИКАННЯ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН (сакральне VS раціональне)

Поклик. Покликання... Відповідь на покликання... Для кожної людини спочатку ці слова окреслюють широчінь простору незбагненого, незрозумілого бентеження в душі молодої людини; потім – прагнення та жадання знайти своє місце у житті; далі – потяг до професійного самовизначення; потребу віднайти своє «Я», зрозуміти його, збагнути, осмислити...» відтак – реалізація того, що стало акцентованим вираженням феномену покликання і, наостанок, – або вівтаронії і задоволення від правильного обраного життєвого шляху або протиріччя та відчуття помилки, похибки, втраченого часу і згаяного життя... Покликання – це втілення таїни незрозумілого потягу до пошуку відповідей і розуміння змісту «вічних питань», дороги до себе, таїни причин та основ щодо сутності того чи іншого вибору, таїни дотику істини...

Сучасний зріз актуалізації даної проблеми втілює наступні акценти і рефлексії – постмодерній людині вже замало задовольняти свої вітальні та ментальні потреби, живучи у спокої і стабільності. Людина ХХІ століття потребує викликів, «крутих піке» у реалізації життєвої стратегії, боротьби, публічності, визнання – і на тлі цих досягнень переживання стану щастя, ейфорії від самореалізації. Подібні тенденції супроводжуються традиційною дилемою співвідношення форми та змісту життєтворення. Бажаною формою при цьому постає насиченість, динамічність, наповненість, повномірність, навіть екстремальність життя у певному сенсі. А от зі змістом питання складніше.

Вітчизняні засоби масової інформації, соціальні мережі наразі пропагують узагальнений, збірний образ успішного фахівця – бізнесмена, який «легко заробляє, легко витрачає». Його життєве і професійне кредо кайротичне: потрапити у потрібне місце в потрібний час. Паралельно ЗМІ подається негативний образ занедбаного й озлобленого пенсіонера, коло інтересів якого концентрується проблемами підвищення цін на продукти та ліки, зростання тарифів на комунальні послуги. Егоцентричність, прагматизм і меркантильність людини епохи «пост-», за Е. Фроммом, стали її розповсюдженими психологічними характеристиками, типовими якостями ринкової особистості, коли установка «мати» пересилує установку «бути». Тому вирішення питання змісту життєтворення потребує звернення чи б пак повернення особистості до власної духовної сутності, автентичності, з подальшою побудовою на цьому фундаменті індивідуальної траєкторії самореалізації.

Метою роботи є дуалістична подача феномену покликання в філософсько-сакральному зрізі з подальшим сучасно-прагматичним емпіричним контексті аналізом. Репрезентується аналіз результатів дослідження настановлень студентів-психологів щодо покликання як провідного мотиву життєвої самореалізації особистості.

Методологія. У фокус нашої наукової розвідки згідно з досліджуваною проблематикою потрапили студенти, які опановують психологічну спеціальність у Київському університеті імені Бориса Грінченка. Загальна кількість учасників дослідження склала 165 осіб, середній вік респондентів становить 21 рік, наймолодшому виповнилось 17 років, а найстаршому – 25. Всі учасники дослідження були поінформовані про його мету, дотримання принципу конфіденційності через анонімність їх відповідей та висловили добровільну згоду на участь у ньому. Дослідження здійснене упродовж вересня-грудня 2021-2022 рр.

Духовно теоретичний контекст акцентуації проблеми. Осмислення запиту щодо свого покликання, питання сенсу життя набуває особливої актуальності в час життєвих потрясінь і доленосних випробувань, скрутних моментів і екзистенційних криз. Адже саме у стані відчаю і розчарувань щодо пройденого життєвого шляху досить часто простежується бажання віднайдення свого покликання. І це бажання фокусується сакральному, релігійному контексті світорозуміння і світовідчуття. Шлях пошуку «себе», дотик до віднайдення сенсу зособливості ходи до «свого місця під сонцем»... подекуди супроводжується «дорогою до Бога». І, звичайно, ці шляхи можуть

зустрітись і перетнутись в сфері віднайдення свого покликання. Таємниця цієї зустрічі в однаковій мірі стосується і людей зі світського миру, і з царини священницького служіння, і зі світу монашества чи пустельництва. За християнським світоглядним кредо – всі люди створені на «образ і подобу Божу» (Бт. 5.1), тому за своєю природою, кожній людині прищеплено в її серці прагнення ставати образом та подобою Божою, ставати святою, «бо Бог є святий»: «...Будьте ж мені людьми святими, ...бо Я – святий» (Вх. 22, 30; Лв. 11, 44). Отож, покликання до святості за християнською етикою, є покликанням всіх людей, однак це загальне покликання кожна окрема людина реалізує у конкретному стані свого життя: у професійній діяльності, в оточенні близьких і друзів, у подружньому житті, у монашому житті, тощо.

Християнська теологічна традиція питання пошуку свого покликання, зазвичай, безпосередньо пов'язує з проблемою вміння почути сам по собі поклик Божий як такий. Почути і прийняти. Так, ще на початку своєї місійної діяльності Ісус Христос покликав апостолів, яким після свого Воскресіння особисто доручив і довірив продовжувати цю Його місію, щоб Євангеліє проповідувалось усім людям усіх без винятку поколінь. Христовий заклик стосується не тільки обраних апостолів, але також і всіх вірних. Так, Церква навчає, що через святу Тайну Хрещення людина стає апостолом, посланцем, тобто отримує покликання від Бога голосити Добру Новину, Божу Науку серед всіх людей землі [9].

З вищесказаного, за констатацією Крехівського монастиря св. Миколая ієром. Пантелеймона Самахи, впливає ідея, що кожний християнин має обов'язок бути апостолом Ісуса Христа та Його Євангелія, Це – загальне покликання, кожного християнина.

Французький дослідник Філіп Мандр осмислюючи проблему пошуку покликання і принципово пов'язуючи її зміст зі здатністю любити і прагненням чути поклик Божий, між іншим, стверджує: «...поклик Бога відкриває людину на найбільше щастя, яке дароване їй націй землі. Поклик Бога є одним із найнезаперечніших доказів Його любові. Поклик Бога відкриває людині сенс її існування. Бог кличе... але як? (Мандр Філіп, 2008. с. 5). У цьому контексті доречно звернутись до Вічної Книги і констатувати, що є багато людей, які вже пізнали своє покликання, відповіли на нього і живуть ним. Немало є сьогодні таких людей, які у жертковий спосіб відповіли на це Христове запрошення: «*Ходи за мною!*» (Ів. 21, 22).

Цікаво і знаково, що Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви 2008 рік проголосив Роком християнського покликання (6 постанова

Синоду Єпископів УГКЦ, Див: офіційний комунікат Синоду про засідання Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ, який відбувся у Філадельфії 27 вересня – 6 жовтня 2007 року). Отже, можна виснувати, що Церква як інститут настановчо зосереджена на проблемі пошуку і осмислення таїни покликання, принципово фокусує увагу віруючих над його виконанням або, принаймні, розпізнанням ключових акцентів свого покликання, щоб – як пише ієромонах Анастасій Андрій Кабаль – «...в атмосфері молитви та при задуми прислухатись до слів Ісуса Христа, де Він говорить, хто і яке має покликання, яке Він сам їм дав» [13, с. 7].

З точки зору христологічної традиції «кожне покликання завжди є даром самого Бога» [11, с.7]. Про покликання як втілення Божого дару читаємо у пророка Єремії: «і надійшло до мене таке слово Господнє: Перш, ніж я уклав тебе в утробі, я знав тебе; і перш ніж ти вийшов з лона, освятив я тебе; пророком для народів я тебе призначив» (Єрм. 1, 5). Про це говорить також сам Христос, який каже до своїх учнів: «Не ви мене вибрали, але Я вас вибрав» (Ів. 15, 16). Ці слова Святого Письма констатують, що кожне покликання – це особистий дар, яким Господь Бог обдаровує кожну людину. Ще перед народженням Бог Творець дає покликання кожній людині. Контекстом того, що Бог дає покликання ще перед народженням є унікальне покликання Пресвятої Богородиці. Вже у першій Книзі Святого письма Бог Творець об'являє свій спасительний задум, про те, що народиться та, яка своєю п'ятою розчавить голову змієві (Бт. 3, 15). За даною логікою, Бог у своєму Провидінні ще перед віками вибрав і дав покликання Пресвятій Діві: Друга Єва, співвідкупителька людського роду. Отже, з точки зору християнського вектору розуміння даної проблеми, Творець має свій конкретний план для кожної людини, менший чи більший, але в очах Божих він є важливий та неповторний. Кожна людина має покликання. Нема такої людини, яка б була позбавлена його. Однак, перше, ніж відповісти на запит свого покликання, кожна людина повинна його спочатку пізнати.

«Теологи принципово й неодноразово акцентують, що «...покликання, яке Бог дає людині не має у собі найменшого знамення поневолення. Кожна людина цілковито у вільний спосіб може прийняти або відкинути його». За Біблійною оповіддю знатний чоловік, якого Христос покликав піти за Ним, на жаль, відкинув цей Його поклик (Лк. 18, 18-23). Отже, можна підсумувати, що з христологічно сфокусованої точки зору кожна людина має покликання, яке Господь Бог дав їй ще перед її народженням, однак, перед тим, як відповісти на це Боже покликання, потрібно його пізнати. А для того, щоб

розпізнати своє покликання потрібно до цього докласти зусилля. Однак у цьому розпізнанні свого покликання не можна покладатись тільки на себе та свої зусилля. Потрібно довіритись і покластись також на Бога та рахуватись з Ним, бо Господь, який дає покликання, запевняє про свою конкретну допомогу: «Не бійся, бо Я з тобою» (Єрм. 1, 8). Покликання містить у собі віру, повну надію на Бога та Його допомогу. З релігійної точки зору, Бог від людини очікує повного довір'я та готовості виконувати своє покликання, до якого Він її і призначив.

Проблематика фальшивих питань на дорозі розпізнання покликання для теологічної проблемної традиції є більш ніж актуальними. Дослідники слушно звертають увагу, що на дорозі розпізнання свого покликання людина часто впроваджує себе у стан непотрібного неспокою, питаючи себе: «А що буде, якщо...?» Отож, цей тип питань «а що буде, якщо...?» приносять тільки замішання та неспокій до серця людини. Класичним прикладом цього є, коли хтось питає себе про вибір стану свого життя, в якому криється багато непевностей: життя монаше чи подружнє? Дуже часто буває так, що молода особа не рахується з тим, що їй подобається, але переживає про те, що буде, якщо...?» [11, с.16].

Вельми цікаві і актуальні приклади фальшивих питань на шляху до розуміння і прийняття свого покликання наводить ієром. Анастасій Андрій Кабаль, а саме: 1) коли напівсвідомо говориться Богові: «Боже, піду за Тобою. але не туди і не туди!» (тобто ця людина вже більш-менш переконана щодо свого покликання, однак ставить Богові умови (буду монахом, якщо це буде «так і так» або створить сім'ю, якщо це буде «так і так»);

2) або ще інша форма умови, тобто: «Боже, якщо Ти мені не пошлеш такої жінки, якої я хотів би, то у такому випадку піду до монастиря»;

3) або – «Боже, якщо Ти мені не допоможеш поступити до того чи іншого навчального закладу, то у такому випадку піду до монастиря» [11, с.17].

Це більш ніж помилковий підхід до вибору свого покликання. Так не може і не повинно бути. Підсумовуючи сакральні акценти вищесказаного, варто наголосити на наступному:

1) щоб не помилитись у виборі власного покликання варто навчитись відчувати гармонію між бажаннями та життєвими подіями, адже покликання завжди складається з постійного надприродного бажання та життєвих подій чи знаків, які були у житті та які у цей момент переживає конкретна людина. Подекуди події є протилежними бажанням (наприклад, хтось хоче бути

лікарем-хірургом, але смертельно боїться крові. Така людина буде поганим хірургом, хоч як би вона цього не хотіла, бо життєві знаки протирічать її бажанню).

2) також варто пам'ятати, що харизми – не найголовніші чинники, згідно яких потрібно визначати своє покликання. Харизми можуть бути помічними у пізнанні свого покликання, але вони не є найголовнішими чинниками, на яких потрібно базуватись, щоб розпізнати своє призначення. Варто витримати час і не чекати стопроцентної готовності до певного покликання. (Свідома впевненість про стовідсоткову певність та готовність, щоб вступити на дорогу свого покликання є дуже рідкісною, стверджують представники богослов'я, загалом всі, хто вибирає свій стан життя не завжди відчувають цілковиту певність щодо свого покликання. Це почуття є цілком нормальним, тому непотрібно боятись ризикувати). Варто пам'ятати, що помилково і нереально вважати, що є такі вказівки, за допомогою яких можна стовідсотково пізнати своє покликання. Це неможливо, оскільки немає на світі двох подібних людей. Творець людини, говорить до неї особисто та у єдино можливий неповторний спосіб вказує їй її індивідуальне покликання.

3) ступаючи на дорогу свого покликання, внутрішня готовність людини повинна цілком піддаватись тому, до чого кличе її голос серця.

Розпізнати покликання і беззастережно слідувати йому – ідеал християнського розуміння змісту ідеї даної проблеми. Це чітко ілюструє багато євангельських свідчень, зокрема, про покликання самих апостолів, де вони, почувши поклик Христа, не питаючи, що буде далі чи як буде далі відразу пішли за Ним. Ще яскравіше цей момент видно, коли один з перших апостолів спитав Христа про те, де Він мешкає, то Христос йому нічого не пояснював, лише сказав: «Ходи і подивись» (Ів. 1, 39). Без питань. Без сумнівів. Назавжди. Навіть більше – на віки.

Вищенаведений сакральний формат осмислення таїни покликання дещо по-новому звучить в сучасній версії прагматичного емпіричного контексту осмислення та репрезентації.

Емпірична частина роботи. На початку анкетування респондентам пропонувалось надати власне тлумачення поняття покликання. Аналіз змісту цих тлумачень дозволив виявити кілька тенденцій.

По-перше, частина респондентів розуміє покликання як внутрішній мотив людини до діяльності, самореалізації. Це ілюструють такі варіанти відповідей: внутрішня схильність до певної справи чи професії; крик душі,

Секція V. Аналітика релігійних процесів

який допомагає зайти себе; внутрішній потяг, схильність до чогось; потяг душі до чогось; раніше спланований внутрішній потяг до чогось, скориставшись яким людина може реалізувати себе. Водночас, інша частина студентів асоціює покликання з певною справою, сферою діяльності. Це фігурує у таких їхніх відповідях: справа, якою людині прегарно займатись по життю; діяльність, яка приносить задоволення і забезпечує досягнення успіху, ніким не нав'язана; хобі чи справа всього життя, заняття по душі. Такий розподіл відповідей свідчить про різну часову спрямованість змісту: перша група відповідей виражає сприймання покликання як життєвої перспективи, якої треба досягати, а друга позначає покликання як актуальну даність, визначену справу, якою людина займається.

По-друге, у відповідях майбутніх психологів простежується різне семантичне ядро поняття покликання. Частина опитаних асоціює це поняття зі здібностями, потенціалом, їх відповідності потребам саморозвитку та самореалізації. Маємо приклади таких відповідей: задалегідь визначений вектор діяльності, що відповідає здібностям; сукупність здібностей, навичок і бажання людини до дій з елементом інтуїції; сфера для реалізації здібностей і себе; полігон для досягнення успішності, розвитку вмінь; справа, яка максимально підходить людині, в якій вона досягне висот. Значна кількість респондентів підкреслили у своєму тлумаченні покликання його емоційний підтекст, як правило, позитивний (привабливість, задоволення). Це, для прикладу, відображено у таких відповідях: справа, яка імпонує та цікавить людину; заняття за власним бажанням; справа, у якій людина відчуває себе максимально комфортно та благополучно; справа, яка робить людину щасливою; справа життя, до якої лежить душа та отримується задоволення. Невелика кількість опитаних відобразили у понятті «покликання» відголосок сенсу, цінностей, віри, на кшталт: Боже призначення, що призводить до успіху; почуття задоволення у певній діяльності, що стає сенсом життя; справа, яка допомагає людині бути соціально значущою; справа, на яку людина жертвує свої можливості, сили, сенс життя; призначення народження людини. Ці дані відрізняються від поглядів науковців E. Laguda, K. Ogunyemi та E. Olu, які виокремили три спільних елементи, що характеризують феномен покликання: завдання, в основі якого лежить служіння, почуття мети та ідентичності, просоціальна спрямованість [2].

По-третє, майбутні психологи сприймають покликання у річищі вільного вибору особистістю привабливої траєкторії життєвої самореалізації, а не соціального обов'язку, жертвності чи вродженої схильності. Це

частково співвідносно з думкою J.S. Bunderson та J.A. Thompson про вибір людини щодо покликання, який вона робить, слідуючи своїй пристрасті чи зобов'язанням, тобто знецінюється аспект визначеності покликання заздалегідь [3].

По-четверте, встановлено, що пріоритетним аспектом цінності покликання, у баченні опитаних, є його сприятливий вплив на життєдіяльність особистості, а не суспільна користь. Причому індивідуальний вектор втілення покликання передбачає як ментальну цінність, на кшталт самовдосконалення, реалізації особистісного потенціалу, так вітальну – досягнення успіху, статусу, благополуччя. Ці настановлення респондентів контрастують з результатами дослідження J. T. Biggam, S. J. Smith покликання в аспекті вибору педагогічної професії серед студентів християнського університету. Опитані майбутні педагоги схильні розглядати покликання як будь-яку кар'єру, не мотивовану матеріальними чинниками, або діяльність, спрямовану на покращення суспільства, або ж результат впливу на людину «вищої сили». За своєю суттю – це зайняття, яке вимагає певної «жертви» від особистості» [4].

При з'ясуванні, у яких життєвих сферах людини може проявлятися її покликання, у відповідях респондентів відобразився діяльнісний підхід, позаяк більшість майбутніх психологів (по 65%) поставили на перше місце професію та хобі. Також 35% опитаних відзначили громадську діяльність як полігон для реалізації покликання, а 27% респондентів вказали на навчання, освіту як платформу його втілення. При цьому лише 18% респондентів вважають, що родинні стосунки можуть бути сферою прояву покликання. Ці відповіді цілком відображають усталену суспільну думку, сформульовану ще українським філософом Г. Сковородою про споріднену працю як єдиний шлях до щастя [5].

Наступним кроком анкетування постало з'ясування думки респондентів щодо впливу покликання на якість життя людини. Аналіз відповідей опитаних показав, що загалом майбутні психологи пов'язують покликання зі сприятливими, емоційно позитивними психічними проявами, оскільки лише у відповідях двох осіб фігурують, умовно кажучи, проблемні аспекти цього феномену – «крик душі, який допомагає знайти себе» та «справа, на яку людина жертвує свої можливості, сили». Більше половини респондентів наголошують, що нереалізоване покликання може спровокувати кризові переживання. Однак конкретний вплив покликання на якість життя людини постає у баченні опитаних нами студентів

Секція V. Аналітика релігійних процесів

неоднозначним: і як провідний рушій самореалізації, і як джерело додаткових обов'язків, і як причина переживання життєвих криз. Розподіл відповідей детально відображено у табл. 1.

Таблиця 1.

Вплив покликання на якість життя

Варіанти відповіді	Кількість виборів респондентів* (%)	Рейтингова позиція
Усвідомлене та реалізоване покликання сприяє самореалізації та розвитку людини	77	1
Нереалізоване покликання може викликати почуття спустошеності та безцільності існування	56	2
Людина може бути успішною лише завдяки інтелекту, волі та діяльності, без реалізованого покликання	29	3
Реалізація усвідомленого покликання позбавляє людину спонтанності, додає їй обов'язків	6	4

* Питання передбачало можливість одночасного вибору кількох варіантів відповіді.

Встановлена домінуюча тенденція у поглядах студентів щодо позитивного впливу реалізованого покликання на якість життя людини корелює з дослідженнями вчених V.J. Dik, R.D. Duffy, V.M. Eldridge, що виявили прямий зв'язок покликання з вищим рівнем кар'єрного та загального благополуччя фахівця [6]. Очевидно, що реалізації покликання передують процес його усвідомлення, який відбувається під впливом певних чинників. Опитування передбачало встановлення настанов студентів щодо того, які чинники сприяють усвідомленню покликання. Було з'ясовано, що найбільш впливовим чинником, який очолив рейтинг, постало, на думку опитаних, знання людиною своїх задатків і здібностей (табл. 2). Це ще раз підкреслює бачення більшістю студентів покликання як феномену успішної реалізації власного особистісного потенціалу. На другому місці фігурують сформовані життєві цілі, що свідчить про неоднозначні настановлення опитаних студентів. Сформовані життєві цілі можуть поставати як результатом, так і чинником усвідомлення покликання. Третя позиція рейтингу відобразила інструментальний чинник – розвинені інтелект і волю, які використовуються

людиною у процесі пошуку покликання. Таким чином, тріада провідних чинників концентрується навколо самої особистості як суб'єкта усвідомлення власного покликання, а сприяння оточення поступається цих трьом чинникам у баченні респондентів. Не надто важливим є багатий життєвий досвід, який зайняв п'яту позицію рейтингу. Окремі студенти згадали про віру в Бога як джерело усвідомлення покликання.

Таблиця 2.

Чинники усвідомлення покликання

Чинники	Кількість виборів (%)*	Рейтингова позиція
Знання своїх задатків і здібностей	71	1
Сформовані життєві цілі	65	2
Розвинені інтелект і воля	52	3
Підтримка та поради близького оточення	31	4
Багатий життєвий досвід	27	5
Віра в Бога	2	6

* Питання передбачало можливість одночасного вибору кількох варіантів відповіді.

У процесі дослідження важливо було з'ясувати результати рефлексії студентами-психологами власного покликання. Встановлено, що більша частина студентів – 55% вважають, що вже його усвідомили. Водночас лише 26% залучених до нашого дослідження майбутніх психологів наголосили, що вже опановують фах, який відповідає їхньому покликанню. Натомість 45% опитаних вказали, що ще перебувають у процесі пошуку. Отримані нами дані корелюють з дослідженням Є. Мулярчука, який встановив, що лише 25% опитаних ним студентів заявляють, що мають покликання до обраної педагогічної професії [7]. Для тих студентів, які вважають, що усвідомили своє покликання, було сформульовано додаткове питання для визначення сфери цього покликання. Було встановлено, що пріоритетним напрямом свого покликання частина студентів вважає саморозвиток, дещо менше опитаних обрали сферу допомоги людям, що позитивно корелює з обраною ними психологічною професією (рис. 1).

Також у поодиноких відповідях студентів фігурували такі сфери реалізації ними покликання, як: стати майстром манікюру, брати активну участь у студентському самоврядуванні, писати вірші, перемогти власну хворобу.

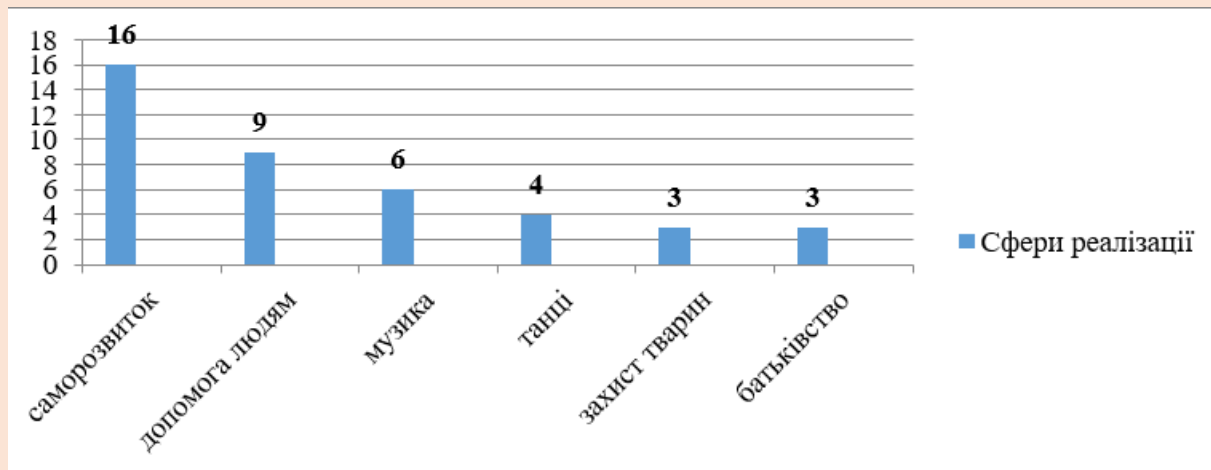

Рис. 1. Домінуючі сфери реалізації покликання (у % виборів)

Щодо іншої вибірки студентів, яка склала 45%, було сформульовано питання, чи здійснюють вони якісь кроки для усвідомлення свого покликання. П'ята частина студентів відповіли негативно, тобто вони наразі не переймаються питанням пошуку власного покликання. Припустимо, що вони відтермінували процес усвідомлення свого майбутнього на майбутнє. Серед описів тих 80% майбутніх психологів, які відповіли ствердно, найчастіше фігурували такі дії, спрямовані на усвідомлення власного покликання, як апробація себе у різних сферах (30% виборів) і самоосвіта, про яку згадали 22% респондентів. Спілкування як засіб усвідомлення покликання використовують 11% студентів, а самоаналіз – 13% осіб. Окремі студенти позначили у відповідях молитви та власні добрі справи (по 2% відповідно).

У процесі дослідження важливо було дізнатись думку опитаних щодо впливу суспільства на процеси усвідомлення та реалізації покликання українцями. Виявлено, що більшість майбутніх психологів покладає відповідальність за це на саму особистість, вважаючи вплив суспільства незначним (рис. 2). Близько п'ятої частини респондентів вказали на несприятливий вплив суспільства, оскільки нестабільність його розвитку примушує особистість думати не про покликання, а про виживання. І менше десятої частини студентів вважають, що вітчизняне суспільство допомагає українцям усвідомити та реалізувати своє покликання через вільний вибір професії, хобі, статусу.

Оскільки нашими респондентами постали молоді люди, що перебувають у статусі студентів, то важливо було з'ясувати їхні погляди щодо впливу університетського середовища на усвідомлення та реалізацію покликання.

Рис 2. Вплив суспільства на усвідомлення та реалізацію покликання (у % виборів)

Відповіді на це питання перегукуються з викладеними нами попередньо даними щодо зв'язку покликання студентів з їхньою майбутньою професійною діяльністю, оскільки майже половина респондентів наголосили, що університетське середовище сприяє усвідомленню та реалізацію ними покликання через можливості здобуття бажаного фаху чи поглиблення психологічної компетентності (табл. 3).

Таблиця 3.

Вплив університетського середовища на усвідомлення та реалізацію покликання студентами

Аспекти впливу	Кількість виборів (%)*	Рейтингова позиція
Сприяння через можливості здобуття бажаного фаху чи поглиблення знань з психології	44	1
Покликання не перетинається зі студентським статусом	40	2
Сприяння через організацію освіти та дозвілля	36	3
Навчання заважає реалізації покликання	16	4

* Питання передбачало можливість одночасного вибору кількох варіантів відповіді.

Натомість, 40% опитаних зазначили на відсутність зв'язку їхнього професійного навчання з покликанням. Вочевидь, здобуття психологічної професії цими студентами спричинене якимись іншими чинниками. Частина

Секція V. Аналітика релігійних процесів

респондентів пов'язала своє покликання з освітньою діяльністю нефахового змісту чи науково-дослідною діяльністю, а також дозвільними заходами, організованими на платформі університетського середовища. Привертає увагу й доволі багато студентів, яким, на їхню думку, професійне навчання заважає реалізувати покликання. Пояснити це можна різними чинниками, приміром, невдало обраною професією, яка не відповідає потенціалу чи очікуванням молодшої людини. Або ж у випадку альтернативних навчання сфер реалізації покликання завантаженість студента освітніми завданнями заважає це зробити.

Беручи до уваги спрямованість фахового навчання респондентів, ми включили до анкети питання, чи може психолог успішно здійснювати професійну діяльність, якщо він обрав фах не за покликанням. Відповіді студентів були різними, однак майже чверть опитаних (26%) вважає покликання провідним чинником успішності професійної діяльності психолога (табл. 4). Протилежної позиції дотримуються більше половини респондентів, у баченні яких відсутність покликання як мотиву діяльності у психолога можуть компенсувати почуття обов'язку, відповідальність чи фаховий досвід. Також 51% студентів переконані, що покликання, реалізоване не у професійній діяльності психолога, відволікатиме його від якісного виконання посадових обов'язків.

Таблиця 4.

Успішність діяльності психолога при виборі фаху без покликання

Варіанти відповіді	Кількість виборів (%)
Неможлива, оскільки більше приваблюватиме все-таки робота чи заняття за покликанням	51
Неможлива, оскільки робота буде обтяжувати та пригнічувати його	26
Можлива, якщо ним керуватиме почуття обов'язку та відповідальність	23
Можлива, якщо набуде достатньо фахового досвіду	32
Можлива, якщо професійна діяльність з часом все-таки сподобається	28

Частина респондентів налаштовані оптимістично, оскільки вважають, що відсутність покликання як провідного мотиву вибору професії

психологом не заважатиме йому з часом уподобати свій фах і працювати успішно.

Автори не ставили за мету встановлення чіткої диференціації між категоріями покликання та призначення, як це здійснено деякими дослідниками. Також ми визнаємо, що наше дослідження може поглибити використання стандартизованих діагностичних опитувальників, які сприятимуть збору цінного емпіричного матеріалу щодо зв'язку покликання з самоставленням, психологічним благополуччям тощо.

Висновки.

Людина не завжди усвідомлює свій вплив на суспільство через індивідуальну значущість діяльності, однак повсякчас є суб'єктом власної життєвої траєкторії, будувати та реалізовувати яку ефективніше, спираючись на покликання. Феномен покликання є значущим психологічним конструктом, включеним у ядро спрямованості особистості, який постає чинником її успішної життєвої самореалізації та досягнення психологічного благополуччя. Усвідомлене покликання постає запорукою успішного професійного самовизначення молодшої людини та чинником ефективності її подальшої професіоналізації. Відповідальність за усвідомлення та реалізацію покликання опитані студенти покладають на саму особистість. Однак лише четверта частина опитаних визнали, що опановують фах, який відповідає їхньому покликанню. Встановлено, що близько половини майбутніх психологів знаходяться у пошуку власного покликання. З'ясування розуміння майбутніми психологами змісту та функцій покликання є важливим в контексті перспектив надання психологічної допомоги клієнтам з питань труднощів професійної самореалізації та побудови кар'єри. Духовна складова осмислення феномену покликання завжди буде фундаментальною, стрижневою по значущості в пошуці свого життєвого шляху. Емпіричні дослідження завжди будуть актуальними і необхідними, оскільки гостро акцентують «точки перетину», «точки неповернення» та грані «вміння почати все спочатку» в своєму житті, долі, покликанні.

Література

1. Фромм Е. Мати чи бути. Пер. Г. Яновської. Харків: КСД, 2020. 324 с.
2. Laguda E., Ogunyemi K., Olu E. From Success to Significance: Transforming Your Job into a Calling. *The Palgrave Handbook of Workplace Spirituality and Fulfillment*. Cham, 2018. P. 629-657.

3. Bunderson J.S., Thompson J.A. The Call of the Wild: Zookeepers, Callings, and the Double-edged Sword of Deeply Meaningful Work. *Administrative Science Quarterly*. 2009. 54 (1). P. 32-57. <https://doi.org/10.2189/asqu.2009.54.1.32>
4. Bigham J.T., Smith S.J. Called to Teach: Interpreting the Phenomenon of Calling as a Motivating Factor. *Faculty Publications and Presentations*. 2008. 99. https://digitalcommons.liberty.edu/educ_fac_pubs/99
5. Сковорода Григорій. Твори: У 2 т. Т.1. Київ: АТ «Обереги», 1994. 528 с.
6. Dik B.J., Duffy R.D., Eldridge B.M. Calling and vocation in career counseling: Recommendations for promoting meaningful work. *Professional Psychology: Research and Practice*, 2009. 40(6). P. 625-632. <https://doi.org/10.1037/a0015547>
7. Мулярчук Є. Покликання як мотивуючий чинник розвитку освіти в Україні. *Філософія освіти*. 20171 (20). С. 213-234.
8. Беля Славомир. Довіритися любові. Пер. з польськ. С. Кузнецова. Львів: Свічадо, 2004. 172 с.
9. Декрет про Апостолят мирян. *Документи Другого Ватиканського Собору*. Львів, Свічадо, 1996, ни. 2-3.
10. Катехизм Католицької Церкви, Синод Української Греко-Католицької Церкви, 2002, н. 2472.
11. Кабаль іером. Анастасій Андрій, ЧСВВ. Що таке покликання і як його розпізнати. Львів. Місіонер, 2008. 46 с.
12. Мандр Філіп. Голос Бога: розпізнання покликання. Пер. з фр. Львів: Свічадо, 2008. 120 с.
13. Святі отці про молитву і духовну тверезість. Пер. з рос. М. Лемик. Львів: Свічадо, 2007. 348 с.
14. Яциняк Олександр, Плужек Феномена. Світ людських криз. Пер. з польськ. К. Жикіліної та Г. Холвінської. Київ: Кайрос, 2000. 146 с.

Ярослав Ювсечко

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної комунікації та політології
Хмельницького національного університету*

НОВІТНІ РЕЛІГІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Останні декілька років були складними для нових релігійних рухів (НРР) в Україні, спочатку через пандемію COVID-19, а потім через повномасштабну війну. Ще під час пандемії громади НРР зазнали втрат у кількості активних віруючих, було обмежено присутність на релігійних заходах, або ж їх було переведено в онлайн. Після російського вторгнення багато громад НРР втратили будівлі приміщень для зібрань, або були змушені покинути їх на окупованих територіях, а дехто переїхав в інші регіони України чи закордон й розпочинав свою діяльність заново.

Хоча в українському поліконфесійному середовищі частка нових релігійних рухів (НРР) відносно невелика (серед загальної кількості існуючих релігійних організацій усіх конфесій в Україні на організації нових релігійних рухів припадає лише близько 5 відсотків), повномасштабна війна РФ проти України принесла нові виклики, не бачені цими релігійними організаціями в Україні раніше.

Можна констатувати, що будь-яка кризова ситуація спонукає людину більше звертатись до надприродного (за даними соціологічної служби Центру Разумкова 26% опитаних українців заявили, що від початку великої війни стали більш релігійними та віруючими людьми) [3]. Проте, навряд чи релігійні організації в Україні бажали саме такого приросту віруючих. Відповідаючи на питання, як змінилася частота відвідування ними церкви (молитовного будинку) після початку війни, можна побачити, що ситуація з початком війни фактично не змінилась. 47% респондентів відповіли, що відвідують церкву, як і раніше, 11% стали відвідувати церкву частіше, а 12,5% – рідше. 11% опитаних відповіли, що після початку війни частіше потребують спілкування з одновірцями (членами їхньої релігійної громади). Дехто, переважно зі сходу, стали відвідувати храм рідше суто через небезпеку для життя, повітряні тривоги, обстріли, пошкодження самих храмів або від'їзд священників.

Секція V. Аналітика релігійних процесів

Внаслідок обстрілів та бомбардувань населених пунктів була зруйнована не лише стратегічна інфраструктура та житлові будинки, але й соціальні об'єкти, зокрема, й культові споруди. Команда проєкту «Релігія в огні: документування воєнних злочинів Росії проти релігійних громад України» фіксувала та документувала злочини російської армії щодо релігійних громад. Зокрема, пошкодження релігійних споруд, напади на релігійних діячів, порушення прав членів релігійних спільнот. Дослідники проєкту рекомендували органам влади та міжнародним правозахисним організаціям звернути особливу увагу на релігійні меншини, адже їм важче пережити кризові моменти [4].

Вкрай складна ситуація склалась для громад НРР на окупованих територіях. Деякі релігійні громади були змушені піти в підпілля або взагалі припинити своє існування. Їхню власність – церкви та молитовні будинки – окупаційна влада використовує для своїх потреб. Найчастіше храми та молитовні будинки перепрофілюють на казарми, офіси або спортзали.

За даними Інституту релігійної свободи, репресії по відношенню до представників різних конфесій тривають на всіх окупованих територіях. «Мучениками» за віру стали не тільки православні, а й мусульмани та інші присутні там релігійні організації, у тому числі й новітні. Ще один свіжий тренд – рейдерські захоплення майна протестантських громад та «нетрадиційних» релігійних громад [1].

Деякі конфесії та новітні релігійні напрямки, які в Україні (як і в більшості країн світу) діють легально, в Росії вважаються екстремістськими організаціями. Так, наприклад, ісламський рух Хізб ут-Тахрір і Свідки Єгови офіційно отримали такий статус. Відповідно до щорічної доповіді про свободу віросповідання у світі, яку 2 червня 2022 р. представив держсекретар США Ентоні Блінкен, у 2021 році релігійні групи та неурядові організації (НУО) Росії повідомляли про те, що влада продовжувала вдаватися до переслідувань, затримань, тюремного ув'язнення, тортур, фізичного насильства та конфіскації майна громадян через їхні релігійні переконання або приналежність або членство в групах, визнаних «екстремістськими». До таких відносять Свідків Єгови, Меджліс кримських татар, «Хізб ут-Тахрір», рухи «Таблігі Джамаат», послідовників мусульманського богослова Саїда Нурсі, Церкву саєнтології, Фалуньгун та численні евангелічні протестантські групи [5]. Аналогічна ситуація для цих релігійних організацій тепер склалась й на окупованих та «включених» до складу РФ територіях України, де представників цих організацій піддають «десатанізації» (складно визначити,

що означає цей термін). Представників інших релігійних громад окупанти змушують перереєструватися за російським законодавством.

Ще однією проблемою для НРР як на підконтрольній території України, так і, особливо, на окупованій частині, є діяльність антикультових та антисектантських рухів, які в Росії тісно пов'язані з православним фундаменталізмом, для якого що представники новітніх релігійних течій, що католики чи протестанти, що православні інших юрисдикцій – конкуренти, для максимальних утисків яких усі засоби є прийнятними. Під категорію «культів» потрапляють як представники нових релігійних рухів, так і ті, кого названо представниками «сект», оскільки вони не відповідають «істинній релігії» та шкідливі для духовного розвитку людини [6].

Яскравим представником контркультової діяльності є Міжнародний центр «Діалог», який очолює російський православний богослов А. Дворкін. Наприклад, у контексті нинішньої політичної ситуації в Україні Дворкін вважає, що в Україні стався сектантський переворот. Донедавна в Україні працювало представництво Центру Дворкіна – Центр допомоги жертвам деструктивних культів «Діалог» у м. Дніпро та Запоріжжя. Цей Центр активно виступав проти будь-яких «неправославних» нових релігій. Останнім часом активно поширюється дезінформація про «псевдорелігію» Фалуньгун. Також ідеї Дворкіна приховано підтримують у своїй діяльності «Союз захисту сім'ї та особистості» у Києві та Харкові та заснований на початку 2000-х Центр апологетичних досліджень, який має свій філіал на території України, принаймні, він діяв в Києві до початку повномасштабного вторгнення. Ці організації також активно просували ідеї про необхідність прийняття в Україні законів «щодо заборони діяльності тоталітарних релігійних сект».

У той же час на підконтрольних Уряду України територіях релігійні громади НРР, які є вільними у своєму розвитку, як і багато інших громадських чи волонтерських організацій, зосередили свою діяльність, окрім безпосередньо культової, на підтримці ЗСУ та постраждалих від війни. 48% опитаних Центром Разумкова відповіли, що їм відомо про випадки, коли релігійні громади (будь-якої релігійної належності) після початку широкомасштабної війни Росії проти України надавали допомогу Збройним Силам України. 43,5% опитаних відомо про випадки, коли релігійні громади надавали матеріальну допомогу біженцям. 40% опитаних відомо про випадки, коли релігійні громади надавали прихисток біженцям. 33% респондентів відомо про випадки, коли релігійні громади залучали чи розподіляли

Секція V. Аналітика релігійних процесів

гуманітарну допомогу з-за кордону. Найчастішою такою відповіддю була й серед вірних нових релігійних рухів, а також протестантських та євангелічних церков (66%). 24% опитаних відомо про випадки надання релігійними організаціями допомоги медичним і соціальним закладам, а також про надання релігійними організаціями допомоги жителям деокупованих і прифронтових територій. 21% відомо про випадки, коли релігійні об'єднання допомагали в евакуації жителям з окупованих територій та територій, які перебувають під обстрілами [2].

Таким чином, можна підсумувати, що попри труднощі, спричинені широкомасштабною війною, громади нових релігійних рухів продовжили свою діяльність, щоправда, у видозміненому вигляді. З одного боку, запровадження ще на етапі COVID-19 онлайн-зібрань відкрило багато можливостей для віруючих, де б вони не перебували натепер. Така практика стала знову доречною для зв'язку з віруючими, які залишились на окупованих територіях або не можуть доєднатись фізично через безпекові застереження. З іншого боку, для багатьох віруючих спільне богослужіння залишається невід'ємною частиною їхнього життя й стало особливо актуальним у цій кризовій ситуації.

У ситуації війни більшість НРР й надалі продовжили практикувати гібридну модель богослужіння: онлайн та офлайн, якщо дозволяє безпекова ситуація. Крім того, частина як віруючих, так і духовенства НРР, знаходиться за кордоном, що також є причиною, чому онлайн-служіння досі не втрачають актуальності. Деяким громадам НРР просто немає де проводити зібрання, оскільки внаслідок обстрілів та бомбардувань були зруйновані їхні культові споруди, багато громад лишились без власності.

Ностальгія за звичними релігійними практиками в автономному режимі цілком зрозуміла як з позиції релігійних громад НРР, так і їхніх віруючих, але поки що ситуація не дозволяє жити тим життям, яке було раніше. Видається, що й після закінчення війни технології стануть невід'ємною частиною релігійного життя. На нашу думку, все більше релігійних громад буде схилитися до збереження змішаної форми зібрань, онлайн стане невід'ємною частиною офлайн-церкви, найперше, для залучення більшої кількості прихожан без прив'язки до фізичного перебування в певній місцевості. Бо ідея суто онлайн-богослужіння в онлайн-церкві для багатьох українців поки що надто революційна.

Література

1. Війна з Богом. Як Росія здійснює церковну окупацію на захоплених територіях. URL: <https://www.liga.net/ua/society/articles/voyna-s-bogom-kak-rossiya-sovershaet-tserkovnyu-okkupatsiyu-na-zahvachennyh-territoriyah>
2. Війна і Церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022 р. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/viina-i-tserkva-tserkovnoreligiina-sytuatsiia-v-ukraini-2022r-lystopad-2022r>
3. «Нація стає більш монолітною у складних умовах»: як війна впливає на релігійність українців. URL: <https://suspilne.media/392021-nacia-stae-bils-monolitnou-u-skladnih-umovah-ak-vijna-vplivae-na-religijnist-ukrainciv/>
4. «Релігія в огні»: підсумки за півроку проекту URL: https://risu.ua/religiya-v-ogni-pidsumki-za-pivroku-proyektu_n133459
5. Росія «переслідує за віру та руйнує релігійні об'єкти»: звіт Держдепу США про релігійні свободи URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/dopovid-derzhdep-ssha-relihiyna-svoboda/31880747.html>
6. Трегуб Г. Релігійний фронт гібридної війни. URL: <https://tyzhden.ua/relihijnyj-front-hibrydnoi-vijny/>

СЕКЦІЯ VI.
ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ
ТА СУЧАСНИЙ ОСВІТОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

SECTION VI.
PHILOSOPHY OF EDUCATION
AND MODERN EDUCATIONAL DISCOURSE

Аміна Болотаєва

студентка Сумського державного університету

СПОРТИВНО-РЕКРЕАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ТУРБОТА ПРО СЕБЕ

Переорієнтація вищої освіти з «банківської», коли знання накопичуються як гроші в банку, на «ціннісну» зумовлює підвищену увагу з боку філософії освіти на такі аспекти людського життя, які раніше залишалися в тіні сцієнтизму, зокрема, турбота про власне здоров'я. Спортивно-рекреаційна діяльність – це найдоступніша та наймасовіша форма рекреації, яка за допомогою фізичної активності допомагає людям покращити своє здоров'я та самопочуття, витратити вільний час не просто на пасивний відпочинок, а на рекреаційно-гедоністичну діяльність. Велика кількість видів рухової активності, яка є доступною для багатьох людей, дає можливість не тільки обирати заняття, які найбільш подобаються, а й допомагають підняти собі самооцінку та отримати від занять задоволення.

Крім того, через діяльність, пов'язану зі спортом, можна здійснювати «турботу про себе» (М. Фуко) в декількох аспектах: як практику реалізації власної свободи і відповідальності за власне життя; як духовну та фізичну гігієну у формуванні «буття-для-себе»; як усвідомлення і засвоєння своїх меж і можливостей; як самотворення особистості через практики соціалізації.

В зв'язку з цим, згідно концепції енактивізму, особистість не віддзеркалює пасивно світ, а формує його через досвід взаємодії між мозком, тілом та зовнішнім середовищем. Саме тому залучення власного тіла до процесу будови як власного світу, так і світу навколо через можливості спортивно-рекреаційної діяльності є доцільним та актуальним.

Розвиток спортивно-рекреаційної діяльності залежить від розвитку спорту, який є загальнодоступним. Для досягнення цієї мети місцева влада має здійснювати чітку політику, яка сприятиме формуванню серед населення гарних настроїв та думок, що час для рекреації можна і треба використовувати з користю для себе. Спортивні змагання є своєрідною моделлю людських взаємовідносин, які реально існують у світі: боротьби, перемоги і поразок, спрямованості до постійного вдосконалення, досягнення найвищого результату, творчих, престижних і матеріальних цілей. З іншого боку, спортивні змагання можна розглядати як спосіб вираження своїх вмінь та навичок, а також можливість порівняти свій рівень фізичної підготовки з іншими (Х. Хіменес).

Спортивно-рекреаційні заняття покликані переважно розвивати фізичні сили людини, створюючи при цьому гарний внутрішній стан, тобто утворити позитивні асоціації з цими вправами для подальшого стимулу займатися ними. Особливо корисними такі заняття стають, якщо виконуються на свіжому повітрі.

Особливість спортивно-рекреаційної діяльності полягає у тому, що головним є отримання задоволення від занять фізичною активністю, відвідування оздоровчих процедур або цікавих місць, а не просто виконання певних фізичних вправ. Адже відновлювання та підтримання гарного здоров'я пов'язується з вирішенням питань функціонування спортивно-рекреаційної сфери. Також наголосимо на тому, що спортивно-рекреаційна діяльність сприяє відновленню не лише фізичного, а й психоемоційного стану людини.

Спортивно-рекреаційна діяльність може здійснюватися у двох формах. Перша форма – це активна рекреація, тобто людина безпосередньо займається якоюсь фізичною активністю. Для багатьох людей заняття активною фізичною діяльністю це метод відволікання, а також спосіб викинути зайву агресію, позбутися негативних думок та емоцій, які накопилися за весь день. Дану форму рекреації можна ще вважати діяльністю з фізичною домінантою.

Соціальні, психологічні, та професійні чинники постійно знесилюють організм, саме тому він потребує рекреації – «відновлення». Активний відпочинок супроводжується швидким та глибоким відновлення сил, на відміну від пасивного, для цього способу потрібно значно більше часу.

Друга форма – це пасивна рекреація, яка передбачає «непряму участь», наприклад, людина займається переглядом спортивних передач на гаджетах,

є глядачем на стадіонах, аренах, урочистих церемоніях, спеціальних виступах спортсменів тощо, або займається іншою діяльністю, під час якої отримує задоволення без рухової активності. Пасивна форма рекреації пов'язана з розумовою домінантою.

Конкретизуємо основні принципи які пов'язують зі здійсненням спортивно-рекреаційної діяльності:

1. Біологічний – сприяє відновленню основних функцій організму для подальшої ефективної праці, а також оптимізації стану здоров'я.

2. Соціологічний – сприяє активізації суспільної комунікації, засвоєння та переймання культурних цінностей, соціального досвіду інших.

3. Психологічний – сприяє формуванню емоційного стану, який виникає в результаті почуттів, таких як: свобода, радість, внутрішнє задоволення, звільнення від стресу, внутрішньої напруги або переживань.

4. Естетичний – сприяє пізнанню краси навколишнього світу, власного тіла тощо, змушує знаходити прекрасне навіть у непоказних речах.

Всі ці принципи презентують повернення людини до себе внутрішнього через самопроекування власного тіла за допомогою різних оптик засвоєння зовнішнього світу.

Олена Бутенко

студентка спеціальності «Дошкільна освіта»

факультету педагогіки та психології

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

РОЛЬ РУХЛИВИХ ІГОР У ВИХОВАННІ САМОСТІЙНОСТІ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Питання розвитку самостійності у дітей дошкільного віку вважається одним з найважливіших, оскільки самостійність – суттєва якість, яка необхідна для майбутньої діяльності дитини. Відповідальна та серйозна робота кожного педагога – це організація самостійної діяльності дитини в закладі дошкільної освіти. Це завдання постає перед кожним вихователем серед завдань першочергового значення.

Проблему розвитку самостійної, творчої особистості слід вирішувати вже починаючи із взаємодії із дітьми середнього дошкільного віку.

Дослідження психологів підтверджують, що в даний період розкриваються відповідні сприятливі можливості для створення бази самостійності, а також творчості. Інтерес до цієї проблеми визначено тим, що прагнення до самостійності притаманно маленьким дітям. Це внутрішня необхідність зростаючого організму дитини, яку слід зберігати та удосконалювати. Своєчасне формування самостійності розширює можливості спілкування, запас пізнань, готує платформу дитині для успішного входження до шкільного навчання.

Вважаємо, що рухливі ігри займають особливе місце у розвитку самостійності дітей середнього дошкільного віку.

Вивчення проблем самостійності, ведеться у різних аспектах. Значення сімейного виховання та освітнього процесу в закладі дошкільної освіти у формуванні самостійності в дошкільному дитинстві вивчали О. Кононко, М. Савченко; умови формування самостійності в дошкільному дитинстві обґрунтували З. Гурін, О. Кононко, В. Маршицька, С. Ладивір та ін. Специфіка формування самостійності у дітей дошкільного віку вивчалася дослідниками у контексті різних видів діяльності: у грі Л. Артемова, праці Л. Островська), у продуктивних видах діяльності В. Зінченко, Т. Поніманська, О. Удіна та ін. Рухливі ігри з методикою викладання досліджували О. Гончаренко, С. Дудіцька, А. Медвідь, А. Царик та ін.

Як зазначає В. Маршицька, «передумови розвитку самостійності складаються в ранньому віці, однак, лише починаючи з дошкільного віку, вона набуває системної будови і може розглядатися як особистісна якість, а не просто як епізодична характеристика дитячої поведінки» [3, с. 240].

На думку, С. Івах «самостійність – важлива особистісна якість, підґрунтя для формування самосвідомості, почуття власної гідності, впевненості у собі. Її наявність або відсутність істотно впливає на становище дитини в групі, на хід адаптаційного процесу, рівень емоційного комфорту, на якість засвоєного матеріалу, стан здоров'я тощо». С. Івах наголошує, що «поняття «самостійність» включає в себе і безпосередню фізичну діяльність для того щоб щось зробити чи покращити, і розумову, яка забезпечує оптимальний шлях до досягнення реальної мети» [1, с. 25].

Самостійність – це одна з головних якостей особистості, яка допомагає ставити цілі і домагатися їх, самостійно мислити і діяти, проявляти ініціативу особливо в незнайомій ситуації. Самостійна особистість завжди сама відповідає за свої вчинки і має адекватну самооцінку. Батьки та педагоги повинні розвивати самостійність у дитини не тоді, коли їм це стає зручно, а

коли дитина починає виявляти автономність у вирішенні певних питань. А сам процес розвитку має будуватися з урахуванням вікових можливостей та потреб дитини.

Істотне значення у формуванні самостійності дітей середнього дошкільного віку має рухлива гра. С. Дудіцька зазначає, що «рухливі ігри» – це складні рухові, емоційно забарвлені види діяльності, завдяки усталеним правилам, які допомагають визначити їх кінцевий чи кількісний результат. Характерна їх особливість – комплексність впливу на організм і на всі сторони особистості дитини. Гра забезпечує фізичне, розумове, моральне, естетичне та трудове виховання. Несподівані ситуації, що виникали під час гри, вчать дітей використовувати набуті рухові навички та вміння [2, с. 65].

На нашу думку, рухливі ігри сприяють формуванню у дітей середнього дошкільного віку самостійності мислення, розвитку критичності розуму, здатності відстоювати власну точку зору. Саме у рухливій грі поведінка дитини стає довільною і все більш самостійною. Вважаємо за доцільне навести декілька рухливих ігор, які сприятимуть вихованню самостійності дітей середнього дошкільного віку.

1. Рухлива гра «Попелюшка»: прочитайте казку Попелюшка, після чого попросіть дитину допомогти головній героїні вирушити на бал. Для цього перемішайте різні крупи, а потім дайте дитині завдання перебрати крупи (невеликої жменьки буде достатньо). Вправа не тільки корисна для розвитку самостійності, а й добре тренує дрібну моторику.

2. Рухлива гра «День народження іграшки»: розкажіть дитині, що її улюблена іграшка сьогодні святкує день народження. Дитині необхідно одягти іменинника, накрити стіл, зібрати гостей. Ця гра навчить дитину самостійно одягатися, як правильно одягати той чи інший одяг, та послідовність процесу та допоможе вивчити правила сервірування столу та етикет.

Висновки.

Отже, дослідження вчених доводять, що середній дошкільний вік є сенситивним періодом для виховання такої якості особистості як самостійність. Рухливі ігри прості в організації, завжди цікаві дітям і ефективні не тільки для фізичного розвитку, а й соціального та інтелектуального, оскільки багато з них вимагають кмітливості, швидкості реакції, уважності, вироблення стратегії. Рухливі ігри з правилами, як і заняття фізкультурою, виробляють у дітей зосередженість уваги при запам'ятовуванні рухів, точність рухів та орієнтування в навколишній

дійсності, спритність та швидкість рухів, вміння виконувати рухи в одному темпі з колективом, вольові якості: витримку, сміливість, вміння подолати труднощі, вміння не ухилятися від правил, переживати поразку і перемогу, вміння вислуховувати зауваження та коригувати свої рухи. Правила гри діти сприймають як закон, і свідоме виконання їх формує волю, розвиває самостійність, витримку, вміння контролювати свої вчинки, свою поведінку.

Література

1. Івах С. Самостійність як показник суб'єктності дитини старшого дошкільного віку. *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2022. 1(4) С. 24-31.
2. Дудіцька С. П. Медвідь А. М., Царик А. П. Рухливі ігри з методикою викладання. 2020. 225 с.
3. Маршицька В. В. Психолого-педагогічні передумови виховання самостійності дитини старшого дошкільного віку у дошкільному навчальному закладі. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2015. Вип. 35. С. 240–246.4

Олександр Горбань

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії та релігієзнавства
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СЕРЕДОВИЩА ЦІННОСТЕЙ УНІВЕРСИТЕТУ

Сучасний університет представляє собою унікальну структуру в системі формування соціального капіталу. Сьогодні університети є освітніми хабами, в яких здійснюються різноманітні форми соціального співробітництва. Своєю роллю і статусом в системі вищої освіти вони служать формуванню справедливого суспільства, формують навколо себе атмосферу соціальної довіри.

Сучасна освіта проявляє себе як важливий елемент соціального буття людини, вона приймає визначальну участь у формуванні системи цінностей,

Секція VI. Філософія освіти та сучасний освітологічний дискурс

здійснює векторну спрямованість світоглядних орієнтирів, змушує особистість до постійного пошуку та формування нових аксіологічних парадигм. А отже, освіта має яскраво виражений ціннісний компонент [1]. Зокрема, вища університетська освіта є базовою основою та сферою формування фундаментальних складових системи ціннісних пріоритетів особистості.

З часів І. Канта, ціннісна парадигма в освіті є визначальною для формування векторів розвитку Університету, формулювання мети його діяльності, візійних перспектив, набуття соціального капіталу, діяльності всіх учасників освітнього процесу над головним його результатом – вільна особистість, здатна до професійного та соціального саморозвитку на основі високих професійних та моральних стандартів.

Розробка даного питання в наших попередніх дослідженнях дозволяє зробити ряд висновків стосовно проблеми формування середовища університетських цінностей. А саме: системна сукупність провідних цінностей Університету може бути класифікованою за рядом напрямків та згрупованою в залежності від середовища формування. Внаслідок такого підходу, нами пропонується виділити чотири основні групи цінностей Університету в залежності від середовища їх формування.

Перша група – це внутрішні цінності Університету як базового інституційного способу функціонування вищої освіти. Серед них, як правило, виділяють корпоративні університетські цінності: скажімо, такими можуть вважатися чітко задекларовані Місії та Візії кожного окремо взятого Університету. Провідні університети країни, наприклад, Київський університет імені Бориса Грінченка представляють цю групу цінностей на головній сторінці власного сайту та розгорнуто пояснюють шлях їх формування [2]. До внутрішніх цінностей також слід віднести загальні академічні цінності, які є спільними для кожної окремої галузі знань в системі вищої освіти. Також до цієї групи цінностей відноситься менеджмент вищої освіти. Основні управлінські цінності в Університеті є основою культури управління знаннями в системі вищої освіти [3]. Серед них домінуючими можна вважати цінності, що формують високу якість університетської освіти [4]. До внутрішніх цінностей Університету також слід віднести корпоративні професійно-педагогічні цінності професорсько-викладацького складу, а також цінності університетської студентської спільноти. Вони традиційно фіксуються у відповідних університетських Деклараціях (наприклад, Декларація академічної доброчесності науково-

педагогічних працівників та здобувачів освіти) та Кодексах (наприклад, Кодекс етичної поведінки учасників освітнього процесу). Також загально прийнято відносити до внутрішніх цінностей Університету ієрархічно-структуровані стандарти спільноти випускників закладів вищої освіти.

Другі група цінностей – це цінності, сформовані зовнішнім середовищем в якому знаходиться Університет і вся система вищої освіти. Джерелом їх формування є в цілому держава та суспільство, або місцева громада чи окремі соціальні та професійні групи, які таким чином реалізують своє бачення результатів університетської діяльності. Традиційно, мова у відносинах держави та суспільства з Університетом йде про соціальне замовлення на отримання певного комплексу соціальних послуг, в основі яких неодмінно знаходиться потреба формування відповідної сукупності цінностей. Середовище таких цінностей є досить рухливим і взаємопроникним з внутрішніми цінностями Університету. В такому випадку, такі зовнішні цінності можуть бути органічно імплементовані у внутрішньо-університетську корпоративну культуру, або ж відверто нав'язані Університетам ззовні та сприйняті закладами вищої освіти як соціальна необхідність [5]. Втім, такі цінності і зовнішнє середовище, яке їх формує, не полишають своєї важливості для вищої освіти, адже саме «через них університети забезпечують здатність функціонування соціально-професійної структури суспільства. Такі цінності традиційно прийнято називати економічними цінностями вищої освіти» [6]. Дана група цінностей забезпечує соціальний запит на якісні знання, як необхідну умови забезпечення виробничих суспільних потреб висококласними спеціалістами, здатними реалізувати через здобутий теоретичний і практичний досвід свої професійні компетентності [7].

До третьої групи цінностей слід віднести інструментальні цінності вищої освіти. Це цінності сформовані наявним фактом проходження та здобуття особистістю відповідного академічного рівня вищої освіти в Університеті. Ці цінності є результатом освоєння загальної та індивідуальної навчальної траєкторії студента. Дана група цінностей формує соціальний, інтелектуальний та символічний капітал особистості. За П. Бурдьє, «капітал, залежно від галузі, в якій він функціонує, і за цінністю тих трансформацій, що спричинює його ефективна дія, може бути представлений трьома основними типами: економічний капітал (який безпосередньо конвертується в гроші та інституціоналізується у формі прав власності), культурний капітал (який за певних умов конвертується в економічний капітал та може бути

інституціоналізований у формі освітніх кваліфікацій) та соціальний капітал» [8]. Дана група цінностей включає в себе матеріальну, соціальну та статусну складові. Під матеріальною цінністю вищої освіти слід розуміти кореляцію між здобутим рівнем вищої освіти, якістю навчальних досягнень та здатністю дипломованого випускника отримати престижне місце роботи і конкурентну заробітну плату. Під соціальною цінністю вищої освіти розуміється наявність можливості вибору сфери і виду професійної діяльності в залежності від отриманої кваліфікації, а також здатність надавати широкі можливості соціальної мобільності завдяки отриманій спеціальності. Статусна цінність вищої освіти полягає в досягненні певного соціального статусу особистістю в залежності від отриманого рівня вищої освіти, а також від місця його здобуття в конкретному Університеті [9].

Нарешті, четверту групу складають цінності, які є похідним «продуктом» здобуття вищої освіти. Велика група програмних результатів навчання за будь-якою спеціальністю в Університеті спрямовується на формування цінностей, в основі яких лежать загальнолюдські цінності Загальної декларації прав людини. Найвищою цінністю вищою освіти є сформована вільна і відповідальна особистість як унікальна цінність і надбання суспільного буття. Також до цієї групи можна віднести цінності, пов'язані з моральними імперативами людської діяльності. Такі університетські цінності, сформовані в результаті отримання вищої освіти, полягають у наявності у людини світогляду вільної самовизначеної особистості з власними цілями, потребами, мотивами і життєвими орієнтирами.

Таким чином, середовище цінностей університету має різні джерела їх формування. Великі групи цінностей представляють собою внутрішні корпоративні та зовнішні цінності Університету, сформовані за запитом держави та суспільства. Також до цінностей Університету слід віднести соціальний капітал вищої освіти з усіма його різновидами, а також загальнолюдські цінності, які формують в Університеті вільну особистість. Кожна група цінностей потребує подальшого ґрунтовного аналізу середовища, як джерела їх формування, а також розробки більш детальної класифікації, заснованої на плюралізмі сучасних аксіологічних парадигм.

Література

1. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. К.: ЗнанняУкраїни, 2003. 450 с.
2. Місія, Візія та Цінності Київського університету імені Бориса Грінченка. URL: <https://kubg.edu.ua/prouniversitet/vizytivka/viziia-misiia-i-tsinnosti.html>
3. Horban O., Babenko L., Lomachinska I., Hura O., Martych R. A knowledge management culture in the European higher education system. *Scientific Bulletin of National Mining University*. 2021. № 1. P. 173-177. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2021-3/173>
4. Horban O., Kuprii T., Martych R., Panasiuk L. Implications of total quality management in Ukrainian higher education institutions: international experience. *Scientific Bulletin of National Mining University*. 2020. № 2. P. 126-130. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2020-2/126>
5. Bott H. City and University – An Architect's Notes on an Intriguing Spatial Relationship. In: Meusburger, P., Heffernan, M., & Suarsana, L. (Eds.) *Geographies of the University. Knowledge and Space*. 2018. 12. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-75593-9_12
6. Horban O., Protsenko O., Tytarenko V., Bulvinska O., Melnychenko O. Cultural economics: the role of higher education institution in shaping the value systems. *Scientific Bulletin of National Mining University*. 2022. № 1. P. 128-132. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2022-1/128>
7. Горбань О.В., Проценко О.Б. Зовнішнє середовище цінностей університету: економіка культури. *Освітологічний дискурс*. 2022. 2 (37). С. 101-112. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2022.27>
8. Bourdieu Pierre. Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital, in: Kreckel, Reinhard (ed.) *Soziale Ungleichheiten (Soziale Welt, Sonderheft 2)*. Göttingen: Otto Schwartz & Co., 1983. P. 183-198.
9. Горбань О.В. Управління знаннями як основа якості вищої освіти. *Освітологічний дискурс*. 2021. 2 (33). С. 45-59. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2021.2.4>

Тетяна Желізняк

*студентка спеціальності «Дошкільна освіта»
факультету педагогіки та психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова*

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗАСОБОМ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Одним із головних завдань дошкільної освіти є виховання ціннісних орієнтирів у духовному світі людини. Відносно до теорії та практики виховання у дітей таку діяльність важливо розпочинати саме у закладі дошкільної освіти, де створюються виховання якостей гуманізму, творця, патріота.

В.О. Сухомлинський, видатний український педагог, вважав, що гуманістична педагогіка може стати ефективним засобом формування ціннісних орієнтацій дітей [1].

Концепція гуманістичної педагогіки, розроблена українським педагогом В.О. Сухомлинським, базується на ідеї любові, поваги та прихильності до дитини. Він вважав, що саме у дитинстві формується ціннісне ставлення до оточуючих та до себе самого, тому основна мета педагогічної діяльності полягає в формуванні гармонійної, відповідальної та доброзичливої особистості [2].

У контексті формування ціннісного ставлення до матері у дітей старшого дошкільного віку важливим є забезпечення позитивного емоційного середовища в колективі дітей. Вихователь повинен створювати такі умови, щоб діти відчували себе захищеними та задоволеними. Це можна досягти шляхом організації різноманітних ігор, конкурсів, екскурсій, які сприятимуть формуванню позитивного емоційного досвіду.

Одним з ключових аспектів гуманістичної педагогіки В.О. Сухомлинського є зосередження на саморозвитку та самоактуалізації дитини. Дитина має право на самовираження та самовизначення, а вихователь має допомогти їй у цьому, стимулюючи її розвиток і сприяючи самовизначенню у навчальному процесі. Для досягнення цього, В.О. Сухомлинський рекомендує використовувати такі методики як індивідуальні та групові бесіди, інтерактивні технології, робота в парах та малих групах.

Важливим елементом є також створення позитивного відношення до помилок та невдач. Вихователь повинен стимулювати дітей до самостійності та ініціативи, виховувати у них віру у свої сили та прагнення до саморозвитку, навчати дітей розуміти, що помилки і невдачі – це нормальний процес в житті, який допомагає розвиватися та вчитися на власних помилках.

Ще один важливий принцип гуманістичної педагогіки В.О. Сухомлинського – це створення сприятливого психологічного середовища в групі. Вважається, що гармонійний колектив дітей, який взаємодіє на основі поваги, допомагає кожній дитині розвиватися та досягати успіху. Такий підхід дає змогу дітям відчувати в собі силу, віру у свої можливості, сприяє зниженню рівня конфліктів у групі та підвищенню якості навчання [3].

Основними методами гуманістичної педагогіки в формуванні ціннісного ставлення, зокрема до матері є:

- Взаємодія та спілкування з дитиною. Відкрите та довірче спілкування, щоб дитина могла відчувати свою важливість та значущість.
- Приклад вихователя. Бути прикладом для дітей, дотримуватися взаємовідносин з дітьми, які базуються на повазі, терпимості та любові.
- Використання позитивних емоцій. Сприяти розвитку позитивних емоцій у дітей, що зміцнює зв'язок між матір'ю та дитиною.
- Розвиток вмінь та навичок. Розвиток навичок самостійності, відповідальності та поваги до матері.
- Звернення уваги на індивідуальні особливості дитини. Кожна дитина має свої особливості, тому необхідно звертати увагу на індивідуальні потреби та інтереси дитини.
- Використання різноманітних педагогічних прийомів та методів. Для формування ціннісного ставлення до матері можуть використовуватися педагогічні прийоми та методи, такі як ігри, дискусії, рольові ігри та ін.

Важливою складовою формування ціннісного ставлення до матері є і роль самої матері. Вона повинна бути прикладом для своєї дитини у взаємодії з іншими людьми, а також проявляти любов та повагу до дитини. Важливою виступає співпраця батьків та вихователів для досягнення спільної мети – виховання гармонійної, відповідальної та доброзичливої особистості.

За словами Сухомлинського, виховання має базуватися на взаємодії, повазі та любові. Це означає, що вихователь повинен стати для дитини авторитетом, на якого можна рівнятися та довіряти. Завдяки цьому, дитина

зможе вчитися відповідальності, поваги до інших людей та усвідомити, що матеріальні блага не є найважливішими в житті [3].

У формуванні ціннісного ставлення до матері у дітей старшого дошкільного віку, важливо також стимулювати їхню самооцінку та самоповагу. Вихователь повинен підтримувати та хвалити дитину за кожну здібність, здобуток чи успіх. Це допоможе дітям відчувати впевненість у собі та позитивне ставлення до власної особистості.

Також важливо розвивати у дітей емпатію та повагу до інших людей. Вихователь може використовувати різні методики, які допоможуть дітям розуміти почуття інших людей, вчитися співпереживати та допомагати їм.

Гуманістична педагогіка В.О. Сухомлинського акцентує увагу на значенні моральних цінностей, таких як любов, повага, толерантність, допомога та інші. Взаємини між дитиною та матір'ю вступують найважливішим елементом формування моральної культури дитини. Педагог рекомендує вихователям створювати ситуації, які допоможуть дітям виявити свою любов та повагу до матері, наприклад, проводити тематичні заняття, які спрямовані на підтримку відносин між матір'ю та дитиною, читати разом з дітьми вірші та оповідання про матір, проводити різноманітні ігри, які допоможуть у формуванні емоційного зв'язку між матір'ю та дитиною.

Отже, застосування гуманістичної педагогіки В.О. Сухомлинського у роботі з дітьми старшого дошкільного віку має велике значення в формуванні ціннісного ставлення до матері. Вихователь повинен бути прикладом для дітей у взаємодії з іншими людьми, дотримуватися взаємовідносин, що базуються на повазі, терпимості та любові. Важливим є створення позитивного емоційного середовища в колективі дітей, врахування індивідуальних особливостей кожної дитини, підтримка та похвала за здібності та успіхи, розвиток емпатії та поваги до інших людей.

Література

1. Ящук Л.І. В. Сухомлинський – педагог, людина, мислитель. Київ: Освіта України. 2019.
2. Сухомлинський В.О. Розмови про мистецтво виховання. Київ: Веселка. 1998.
3. Шинкаренко О.В. Гуманістична педагогіка В.О. Сухомлинського як основа виховання цілісної особистості. *Наукові записки*. 2017. С. 148-152.

Анжеліка Коняхіна

*студентка спеціальності «Дошкільна освіта»
факультету педагогіки та психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова*

НЕТРАДИЦІЙНІ ТЕХНІКИ МАЛЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Розвиток творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку – одне з найважливіших завдань педагогіки. Одним зі способів досягнення цієї мети є використання нетрадиційних технік малювання, які можуть стимулювати дитину до творчого самовираження та розвитку фантазії.

Слід відзначити, що «нетрадиційні техніки малювання розкривають творчі можливості дитини, дозволяють відчувати фарби, колір, їх характер і настрої. Одна з найголовніших переваг нетрадиційних технік малювання, це те, що вони не дозволяють копіювати зразок, а це є неабияким поштовхом до розвитку уяви, творчості, самостійності, ініціативи, прояву індивідуальності» [4, с. 39].

Окрім того, використання нетрадиційних технік малювання дозволяє дітям старшого дошкільного віку розвивати свої творчі здібності та виявляти свою уяву та фантазію. Наприклад, при використанні техніки колажу діти мають можливість комбінувати різні матеріали та кольори, створюючи нові образи та композиції. Це сприяє розвитку їх творчого мислення та фантазії, а також дає змогу оцінювати рівень розвитку дитини.

Крім того, використання нетрадиційних технік малювання дозволяє дітям виявляти свою індивідуальність та самовираження. Наприклад, техніка графіті дає можливість дітям виражати свої емоції та думки на стінах, створюючи власний стиль та образ. Це допомагає дітям зрозуміти світ навколо себе та виражати свої почуття [2, с.36].

Слід відзначити, що «в даний час сучасними педагогами-практиками, керівниками художніх гуртків на сьогодні розроблено багато нетрадиційних технік малювання, в яких ставляться нові завдання навчання і виховання дитини» та здійснюється якісний вплив на розвиток творчих здібностей.

Серед найбільш поширених технік слід виділити наступні:

1. Колаж. Колаж можна створювати з різних матеріалів, наприклад, з тканини, паперу, пластиліну, паличок для морозива та інших предметів. Створення колажу дозволяє дітям комбінувати різні матеріали та кольори, розвивати свою уяву та креативність.

2. Печатка. «Ця техніка дозволяє багаторазово зображати один і той же предмет, складаючи з його відбитків різні композиції, прикрашаючи ними запрошення, листівки, серветки, хустки і т.д. Печатки нескладно виготовити в спільній діяльності з дітьми: на гумці з торцевого боку малюється задуманий малюнок і зрізається все непотрібне. Печатку притискають до подушечки з фарбою, а потім до аркуша паперу» [3, с.66].

3. Графіка. Графіка – це техніка створення малюнка за допомогою різних матеріалів для розмальовування, наприклад, олівців, фломастерів, гуаші, акварелі. Використання графіки дозволяє дітям експериментувати з різними матеріалами та кольорами, розвиває моторику руки та координацію рухів.

4. Трафарет. Техніка трафарет є однією з найпоширеніших технік малювання серед дітей старшого дошкільного віку. Вона полягає в використанні шаблону або трафарету, який накладається на папір, а потім забарвлюється фарбою або олівцями. Техніка трафарет дає дітям можливість створювати досить складні малюнки без потреби малювати кожен деталь окремо [5, с.148]. Крім того, вона дозволяє дітям розвивати дрібну моторику, увагу та концентрацію, оскільки необхідно досить точно накладати фарбу чи олівці на шаблон.

5. Набризк. Техніка набризк, також відома як «Дрип-арт», полягає у створенні образів за допомогою нанесення фарб на поверхню з висоти. Ця техніка вимагає вільного руху руки і кисті, дозволяючи дитині відчувати почуття свободи та творчості. Процес виконання техніки набризк полягає в тому, щоб розбризкувати фарбу на папір або іншу поверхню. Це можна зробити за допомогою щітки, валика, палички або іншого інструменту. Іноді дитина може використовувати свої пальці, щоб нанести фарбу на папір [1, с.26]. Ця техніка дозволяє дитині розвивати свою фантазію та творчі здібності, тому що вона дає відчуття власного керування процесом творчості. Крім того, вона також розвиває дрібну моторику рук та здатність координувати рухи.

Звісно, перелік нетрадиційних технік малювання не обмежується цими позиціями, однак ми вирішили виділити саме ті, котрі користуються

найбільшим попитом серед вихователів і дітей, та мають найбільшу практичну спрямованість. Не буде зайвим відзначити і такі техніки: Техніка стусана; Кляксикографія; Малювання долонькою; Відбиток пробкою; Монотипія предметна; Відбитки листя тощо.

Варто відзначити, що нетрадиційні техніки малювання зазвичай дозволяють дітям більше експериментувати зі стилем та технікою, а також дозволяють використовувати різні матеріали та інструменти.

Окрім того, їхнє використання сприяє:

- інтелектуальному розвитку дитини;
- розвиває впевненість у своїх силах;
- розвиває просторове мислення;
- вчить дітей вільно висловлювати свій задум;
- розвиває дрібну моторику рук;
- свобода вибору з матеріалів і технік [6, с.29].

Також важливо зазначити, що використання нетрадиційних технік малювання може стати додатковим інструментом у роботі з дітьми з особливими потребами. Наприклад, діти з порушенням зору можуть використовувати техніку «тактильного малювання», яка дає можливість відчутти форму та текстуру об'єктів, що зображені на картинці. Це сприяє розвитку тактильних та моторних навичок у дітей.

Отже, використання нетрадиційних технік малювання в роботі з дітьми старшого дошкільного віку має значний вплив на розвиток їх творчого потенціалу. Ці техніки дозволяють дітям розширити свій уявний світ, відчутти свободу самовираження та зробити свої роботи більш оригінальними та індивідуальними. Крім того, використання нетрадиційних технік малювання сприяє розвитку моторики рук, фантазії, уваги та сприйняття кольору. Важливо, щоб педагоги враховували інтереси та потреби кожної дитини та створювали сприятливу атмосферу для їхнього творчого розвитку. В цілому, використання нетрадиційних технік малювання може стати важливим елементом в розвитку творчості та індивідуальності кожної дитини, що має значний вплив на їхню майбутню успішність в різних сферах життя.

Література

1. Беленька Г.В. Кольорове намисто. Київ: Сім кольорів. 2014. 76 с.
2. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ: Фенікс, 2014. 200 с.
3. Карпенко Д. Застосування нетрадиційних технік малювання в процесі формування творчих здібностей дітей старшого дошкільного

віку. *Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи*. Суми: ФОП Цьома С. П. 2021. С.62-65.

4. Крутецький В. Розвиток творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобом нетрадиційних технік малювання. *Тенденції розвитку дошкільної та початкової освіти: молодь і наука*. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. 2021. С.38-40.

5. Сухорукова Г. В. *Образотворче мистецтво*. Київ: Слово, 2014. 376 с.

6. Чуприна В. В. Емоційний розвиток дітей дошкільного віку засобами нетрадиційних технік малювання: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр». Херсонський держ. ун-т. Херсон: ХДУ. 2020. 76 с.

Тетяна Кошик

*магістрантка спеціальності «Дошкільна освіта»
факультету педагогіки та психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова*

ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ КОНТАКТІВ МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Гра для дитини дошкільного віку втілює великий потенціал щодо гармонізації її соціальних стосунків, відреагування негативних емоцій і встановлення контактів з оточуючими, сприяє подальшій соціалізації у середовищі. Але технологія стає дієвою за правильного її використання.

До педагогічних умов розвитку гармонійних соціальних контактів дітей дошкільного віку Н. Скрипник відносить:

– цілеспрямовану і конструктивну взаємодію педагогів і сім'ї з метою створення сприятливого виховного середовища, насиченого кращими взірцями культури соціальних взаємин, зразками для наслідування;

– формування у дітей комплексу знань, умінь та навичок культурних взаємостосунків;

– використання сукупності форм і методів, які забезпечують виховання у дітей навичок гармонійних, доброзичливих взаємостосунків, соціальних контактів з іншими [6].

Доцільно розглянути важливі педагогічні умови розвитку соціальних контактів молодших дошкільників у процесі ігрової діяльності. Найпершою умовою є врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей молодшого дошкільного віку при підборі та проведенні ігор.

Вагомою педагогічною умовою є доречний вибір ігор для розвитку соціальних контактів молодших дошкільників, орієнтований не тільки на формування ігрових навичок, закріплення ігрових дій, а й на «зону найближчого розвитку». Саме тому, організовуючи психологічну роботу з дошкільниками щодо розвитку соціальних контактів, слід зважати, що у молодшому дошкільному віці, навіть беручи участь у спільній грі, діти мало звертають уваги на дії один одного. Вони грають «поруч», а не «спільно». Відтак, педагогу слід звертати підвищену увагу при підборі ігор для розвитку соціальних контактів дітей, вчити їх взаємодіяти між собою у процесі гри, використовуючи комунікативні навички ініціювання та підтримання розмови, уважного слухання та відповідання, обміну інформацією та ін.

Загалом успіх проведення гри залежить від дотримання вимог: а) ігри повинні відповідати освітній програмі; б) ігрові завдання повинні бути не надто легкими, проте й не дуже складними; в) відповідність гри віковим особливостям дітей; г) різноманітність ігор; д) залучення до ігор усіх вихованців [3].

Наступною умовою є урізноманітнення проведених ігор, їх періодичне чергування і зміна. За К. Пономарьовою, «дитяче життя може бути цікавим і змістовним, якщо діти матимуть нагоду грати в різні ігри, постійно поповнювати свій ігровий багаж» [5, с. 132].

Крім того, К. Пономарьова зауважує доцільність дотримання певної періодичності та розумного використання рухливих і дидактичних ігор у групі дітей молодшого дошкільного віку протягом дня. Для підтримання бадьорого настрою дітей, успішного формування різноманітних навичок «необхідно стежити за доцільним чергуванням, певною періодичністю застосування ігор і розваг різного характеру» [5, с. 132]. Варто стежити, щоб ігри з високою руховою активністю оптимально поєднувалися з більш спокійними видами діяльності.

Однією з умов успішності роботи педагога ЗДО з розвитку соціальних контактів молодших дошкільників в ігровій діяльності є створення сприятливого предметно-ігрового середовища у молодшій групі., що «Розвивальне середовище – вважають Т. Піроженко і С. Ладивір, – це середовище, у якому дитина пізнає довкілля, розуміє цілісність світу й

усвідомлює себе в ньому, розвиваючись як свідома істота» [4, с.18]. На думку І. Іванішевої, розвивальний простір групи у дитсадку передбачає створення спеціальних осередків, наприклад: ігрової діяльності; дитячого експериментування; розвивального навчання; психорелаксації і відпочинку; співпраці з батьками. Крім того, як вказує І. Іванішева, територія ЗДО також є складовою розвивального середовища, сприятливого для всебічного розвитку дітей. А тому доцільно виділити на території тематичні зони: екологічну (сад, город); спортивно-ігрову; ігрову для дидактичних, конструктивних, рухливих, сюжетно-рольових ігор та ін. [1, с.1]. Для проведення ігор з метою формування соціальних контактів дошкільників доцільно підбирати різне обладнання (ігрове, спортивне), продумати його застосування та подальше зберігання. Слід пам'ятати, що «розвивально-ігрове середовище повинне бути створене не для зручності педагога, а для того, щоб кожен дошкільник міг вільно, відповідно до власних уподобань, обрати певний осередок для гри» [1, с.1].

Крім того, на думку О. Канарової, для створення у ЗДО сприятливого середовища для гармонійних соціальних контактів дітей необхідним є забезпечення гуманістичного й довірливого ставлення педагога до кожного вихованця, підвищення його впевненості в собі та власної самооцінки. Відтак, важливим завданням педагога є створення для дошкільника такого середовища, де гуманність, співчуття й співпереживання є нормою відносин [2, с. 108].

Отже, до педагогічних умов розвитку соціальних контактів дітей молодшого дошкільного віку з однолітками та дорослими варто віднести: врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей молодшого дошкільного віку при підборі та проведенні ігор; доречний вибір ігор для розвитку соціальних контактів молодших дошкільників; урізноманітнення проведених ігор, їх періодичне чергування і зміна; створення сприятливого предметно-ігрового середовища у молодшій групі.

Література

1. Іванішева І. Т. Розвивальне середовище в ДНЗ. URL : <https://vseosvita.ua/library/rozvivalne-seredovise-v-dnz-173740.html>.
2. Канарова О. Роль вихователя у формуванні толерантності дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія «Педагогіка»*. 2015. Вип. 1(14). С. 106-110.

3. Печенко І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві у просторі дитячої субкультури. *Збірник наук. пр. Полтавського держ. ун-ту ім. Н.В. Короленка*. Полтава, 2005. Вип. 6 (45). Серія «Педагогічні науки». 86 с.

4. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 136 с.

5. Пономарьова К. В. Соціально-педагогічна роль гри з організації дозвілдової діяльності дітей. *Науковий пошук молодих дослідників. Соціально-педагогічні науки: Зб. наук. пр.* Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Т. Шевченка», 2012. №6. Ч. II. С. 128-134.

6. Скрипник Н. І. Психолого-педагогічні засади виховання гуманних взаємостосунків у дітей старшого дошкільного віку: монографія. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2012. 153 с.

Аліна Марченко

магістрантка спеціальності «Дошкільна освіта»

факультету педагогіки та психології

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯТЧОЇ АДАПТАЦІЇ ДО УМОВ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Сучасні умови вимагають підвищеної уваги до процесу виховання та розвитку гармонійної особистості. Слід пам'ятати, що сучасні умови для того щоб самореалізуватися з плином часу ускладнюються, оскільки розширюється різноманіття соціальних оцінок і очікувань, урізноманітнилися реакції на бажані та допустимі способи поведінки. При цьому все більшого значення набуває вміння людини нестандартно, нетипово вирішувати проблемні ситуації. Тому проблема адаптації особистості в новому суспільстві є досить актуальною.

Адаптаційні можливості дитини молодшого дошкільного віку обмежені, тому різка зміна соціального оточення, тривале відчуття стресового стану може призвести до порушень в емоційній сфері або уповільнення темпів психофізичного розвитку.

Сучасні проблеми адаптації дітей дошкільного віку досліджують такі вітчизняні науковці, як В. Войтко, Т. Жаровцева, Л. Кравчук, О. Кононко, С. Литвиненко, І. Мілославова, Т. Науменко, В. Слюсаренко, О. Шаталова та ін. Вплив особливостей виховання в сім'ї на адаптацію дитини досліджено в працях Т. Алексеєнко, В. Постового.

Термін «адаптація» означає природний розвиток адаптаційних здібностей людини в різних умовах середовища його проживання (наприклад, у дитячому садку (дошкільному навчальному закладі), класі, групі, на відпочинку тощо). Адаптація дозволяє людині забезпечити свою природну соціалізацію та самореалізацію. Для дитини, наприклад, це соціалізація в максимально сприятливих для неї умовах. Це може бути сім'я, навчальний заклад, школа. Адаптація – це безперервний процес, який супроводжує людину протягом усього життя. Вчені характеризують адаптацію як пристосувальний механізм до умов суспільства з метою підтримки рівноваги в суспільстві. Крім того, під адаптацією розуміють динамічне явище, яке має свої стадії, однією з яких є дезадаптація (викривлена адаптації) [1].

Як зазначають психологи, середній період адаптації становить:

1. У яслах – 7-10 днів.
2. У дитячому садку з 3 років – 2-3 тижні.
3. У старшому дошкільному віці – 1 місяць.

Розрізняють наступні види адаптації:

- Легка адаптація. Тривалість – 10-15 днів; у дитини хороше самопочуття, емоційний стан, апетит, сон. Активно взаємодіє з оточуючими як за власним бажанням, так і у відповідь на звернення до неї. Спостерігається хороша стійкість до захворювань, дитина не хворіє протягом місяця. Навички самостійності на достатньому рівні, при необхідності може звернутися за допомогою [2, с. 66].

- Адаптація середньої складності. Емоційний стан невірноважений, погіршується апетит, тому дитина худне, може захворіти. Вступає в контакт з дорослими, лише з їх ініціативи. Спілкується з однолітками за власним бажанням, активно бере участь в ігровій діяльності або розвиває її самостійно. Для дітей з таким рівнем адаптації характерне експериментування (перевірка реакції педагога на певні дії).

- Складна адаптація. Найчастіше це триває від 2-6 місяців, емоційний стан негативно невірноважений (готовність розплакатися у будь-який момент). Виникає постійна потреба спілкуватися з близькими людьми, отримувати від них любов, увагу та підтримку [3, с. 203-205].

Отже, враховуючи дослідження науковців з даної теми з точки зору медичних та психологічних показників, характер і тривалість адаптаційного періоду залежать від таких факторів:

- вік дитини (найважче пристосовуються до нових умов діти віком від 10-11 місяців до 2 років; від 2 років діти пристосовуються до нових умов значно легше);
- стан здоров'я та рівень розвитку дитини;
- індивідуальні особливості дитини (характер дій та реакції на подразники залежать від типу нервової системи);
- рівень сформованості механізмів адаптації навчання (діти, які попередньо перебували в різних життєвих умовах, спокійніше звикають до нових умов дитячого садка);
- досвід спілкування з дорослими та однолітками.

В залежності від визначених факторів звикання дитини до умов дошкільного закладу може проходити по-різному. Виділяються групи дітей з «легкою адаптацією», «помірною адаптацією» і «важкою адаптацією».

При «легкій адаптації» негативний емоційний стан дитини триває недовго. У перші дні у неї погіршується апетит і сон, вона мляво грає з іншими дітьми. Але під час подальшого звикання до нових умов все це проходить протягом першого місяця перебування дитини в дитячому закладі.

При «помірній адаптації» емоційний стан дитини нормалізується повільніше. У перший місяць хворіє, як правило, на гострі респіраторні інфекції. Хвороба триває 7-10 днів і закінчується без ускладнень [4, с. 3].

При «важкій адаптації» емоційний стан дитини нормалізується досить повільно. Іноді цей процес займає кілька місяців. У цей період дитина або знову хворіє, часто зі значними ускладненнями, або проявляє стійкі порушення поведінки (намагається сховатися, кудись вийти, сідає і кличе маму). У таких дітей у перші дні простежується бурхлива негативна емоційна реакція і негативне ставлення до оточення дитячого закладу, в подальшому, в більшості випадків, ця поведінка змінюється в'ялим, байдужим станом.

Враховуючи вищесказане, можна підсумувати, що легку адаптацію і, певною мірою, адаптацію середньої складності можна вважати природною реакцією дитячого організму на зміни умов життя. Тоді, як важка адаптація свідчить про надмірне психоемоційне навантаження на організм дитини і вимагає належної уваги з боку педагога та батьків, а також практичного психолога.

Література

1. Богуш А., Гавриш Н. Дошкільна лінгводидактика. Запоріжжя: Просвіта, 2008. 230 с.
2. Жаровцева Т.Г. Адаптація дітей дошкільного віку до умов громадського виховання (на матеріалі круглодобової групи): дис. кандидата пед. наук :13.00.01. К.: 1991. 161 с.
3. Кошечка З.В. Первые шаги малыша в детском саду. Мн.: Зорныверасень, 2006. 68 с.
4. Ясінська Х. Адаптація дітей раннього віку до перебування в ДНЗ. *Психолог дошкільня*. №4 (21).

Ольга Марченко

*магістрантка спеціальності «Дошкільна освіта»
факультету педагогіки та психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ

Нині формуванню культури спілкування у молодого покоління приділяється особлива увага, оскільки загальна культура поведінки простежується у всіх сферах людського життя: сімейному, службовому, суспільному, політичному. Саме тому важливим питанням залишається пошук засобів формування навичок культури спілкування. У нашому дослідженні таким засобом обрано сюжетно-рольові ігри.

Теоретичні засади культури спілкування окреслено в працях вітчизняних вчених, таких як: І. Бех, О. Дуброва, А. Желан, О. Киричук, О. Корніяка, О. Опалюк, О. Лісовий, М. Пентиліук, І. Маруніч, І. Гайдаєнко, О. Шестобуз, Т. Щербан, Д. Ярошук та ін. Проблема використання сюжетно-рольових ігор у вихованні дітей дошкільного віку порушена у працях таких науковців як: В. Агіляр Туклер, А. Булова, В. Бутенко, Н. Гавриш, С. Довбня, М. Федорова, Попович та ін.

Мета дослідження – обґрунтувати педагогічні умови формування навичок культури спілкування дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри.

Культура спілкування – це важлива складова загальної культури особистості, формування якої постає як нагальна потреба наших днів, коли відбувається зміна старих форм взаємодій, переоцінка цінностей та ідеалів, пошук нових життєвих установок та орієнтирів. Також культуру спілкування розглядають як інтегративну якість особистості, що включає знання про цей феномен, риси толерантної особистості, здатність об'єктивно оцінювати людей, вступ у діалогічні відносини, встановлення співробітництва та активної моральної позиції у взаємодії з людьми [2].

Аналізуючи дослідження з проблеми формування культури спілкування дітей, ми робимо висновок, що культура спілкування – це здатність правильно, точно і виразно передати свої думки, використовуючи засоби мовлення. Мовна норма виникає у певних соціально-культурних умовах і протягом існування мови не залишається незмінною.

Процес формування у дітей старшого дошкільного віку навичок культури спілкування багато в чому залежить від організації різних видів дитячої діяльності з використанням різноманітних форм та методів. Важливим засобом розвитку спілкування та взаємодії у дошкільному віці виступає гра [3, с. 21-22].

Сюжетно-рольова гра є найбільш активною діяльністю дітей, при якій найбільш проявляється їх здатність до комунікабельності, а також прагнення разом з іншими однолітками здійснювати задумане. Сюжетно-рольова гра дозволяє не тільки закріпити наявні у дошкільників знання, але і це так само є певною формою активної пізнавальної діяльності. У сюжетно-рольовій грі правила та ролі придумують діти, а отже саме вони визначають і взаємовідносини, що складаються у процесі гри [1, с. 20-21].

Розглянемо докладніше педагогічні умови формування навичок культури спілкування дітей старшого дошкільного віку у процесі використання сюжетно-рольової гри. Першою педагогічною умовою є застосування різних форм організації процесу освіти, що впливають на розвиток комунікативних навичок у дітей дошкільного віку. Форми організації щоденної ігрової діяльності, у процесі педагогіки поділяються на такі групи: сюжетні рольові ігри, ігри з правилами, у процесі яких діти дошкільного віку навчаються активно слухати, співпрацювати, переробляти дані, правильно говорити. Другою педагогічною умовою є розвиток

предметно-розвивального середовища. Істотний вплив на розвиток комунікативних здібностей надає розвивальне предметне, просторове середовище, що включає організацію, зокрема, сюжетно-рольових дитячих ігор. Третя педагогічна умова полягає у використанні педагогом ЗДО різних методів під час роботи з сюжетно-рольовою грою. Під час проведення сюжетно-рольових ігор у закладі дошкільної освіти педагогом можуть бути використані наступні методичні прийоми: показ нових іграшок, показ ігрових дій лише з педагогом чи за участю дітей, участь педагога у грі ведучі та другорядні ролі, проектування ігрових дій (рефлексія дій дитини), сюжет ілюстрації (малюнки, схеми, елементи мультиплікаційних фільмів та казок), читання художньої літератури з наступним обігриванням читання, попереднє обговорення сюжету гри та розробка плану.

Таким чином, на підставі викладеного можна зробити висновок, що сюжетно-рольовій грі належить чільне у процесі формування навичок культури спілкування дітей старшого дошкільного віку.

Література

1. Агіляр Туклер В.В. Сюжетно-рольові ігри дітей: спостерігаємо, спрямовуємо, надихаємо. *Дошкільне виховання*, 2019. №7. С. 20-21.
2. Дуброва О. Формування основ культури спілкування у дітей 5-7 років. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_s hkolu/39_2/visnuk_26.pdf
3. Желан А.В. Формування культури спілкування дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Миколаївського національного ун-ту ім.В.О.Сухомлинського. Серія «Педагогічні науки»*. 2019. Вип. 5. С. 21-22.

Олена Недбай

студентка спеціальності «Дошкільна освіта»

факультету педагогіки та психології

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

ЦІННІСТЬ LEGO-ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Вивчення інтелекту в дошкільному віці, в період його посиленого розвитку, надзвичайно важливо і хвилює не тільки психологів, які працюють з даною категорією дітей, а й батьків, педагогів. На нашу думку, проблема вивчення розвитку інтелектуального потенціалу дітей дошкільного віку актуальна як мінімум із двох причин. По-перше, удосконалення процесів навчання дітей дошкільного віку на різних етапах психічного розвитку вимагає активізації їх психологічного вивчення, своєчасного виявлення прогалин в інтелектуальному розвитку, на основі якого можливий вибір шляхів усунення виявлених недоліків. По-друге, від розвитку інтелекту залежать як специфічні особливості побудови навчального процесу, так і успішність соціальної адаптації дітей старшого дошкільного віку в початковій школі.

Практиками доведено, що використання інноваційних технологій у навчанні та розвитку дітей дошкільного віку дає змогу досягти кращих результатів у розвитку інтелектуального потенціалу порівняно з використанням класичних методик. Серед таких інновацій – Lego-технологія.

Проблема інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку висвітлена в дослідженнях Ю. Демидової, І. Дичківської, О. Кононко, С. Ладивір, І. Мордоус, І. Морозової, Н. Недодатко, О. Тупичкіна та ін. Особливості використання Lego в освітньому процесі закладів дошкільної освіти окреслювали у своїх наукових працях: В. Близнюк, О. Борук, Н. Волощенко, В. Гонгало, Н. Голоти, Ю. Грицкова, А. Клименко, Ю. Косенко, А. Лапіна, Л. Парамонової, О. Роми, І. Стеценко, І. Сухаренко, Ю. Торопової, К. Фешиної та інші.

Мета дослідження передбачає вивчити особливості та обґрунтувати умови розвитку інтелектуального потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами Lego-технологій.

Секція VI. Філософія освіти та сучасний освітологічний дискурс

Інтелектуальний розвиток є найважливішою складовою людської діяльності. Л. Савченко під сутністю інтелектуального розвитку розуміє – «рівень розвитку розумових здібностей, маючи на увазі запас знань і розвиток пізнавальних процесів, тобто має бути певний кругозір, запас конкретних знань, у розумінні основних закономірностей» [5, с. 223].

На думку, О. Вашук, інтелектуальний розвиток – це «...процес становлення і формування якісних змін у структурі інтелекту особистості, в основі якого лежать основні психічні процеси, мислення та уява, мова і мовлення... Розвиток інтелекту відбувається паралельно з процесами навчання, залежить від зовнішніх і внутрішніх чинників, найважливішими з яких є наявність мотивації, розвивального освітнього середовища» [1, с. 48].

Під інтелектуальним розвитком дітей дошкільного віку ми розуміємо процес і результати їх розумової діяльності, що передбачає позитивне ставлення до неї, сформованість логічних розумових дій, здатність до саморегуляції, наявність розвиненої здатності адекватно перетворювати і застосовувати інформацію, що надійшла.

Колектив авторів (О. Рейпольська, І. Гудим, І. Луценко, В. Луценко, Г. Цветкова) зазначає, що «...навчання та виховання в системі освіти є не тільки умовою, але й основою, засобом особистісного розвитку дитини. Тим суттєвішою у зв'язку із цим стає проблема створення спеціальної організації навчання і виховання дитини як її основної життєвої діяльності у педагогічно цілеспрямованому освітньому розвивальному середовищі». Найважливіша функція розвивального навчання, – розкриття потенціалу кожної особистості [4, с. 26].

Т. Піроженко, зауважує, що «термін «інтелектуальний потенціал» спрямовує увагу на характеристику соціально-психологічних можливостей особи у розвитку інтелектуальної сфери. Він відображає такі явища, як пізнавальні здібності, знання, навички, уміння. До характеристики інтелектуального потенціалу належать, переконання орієнтації, інтереси, духовні цінності та ідеали» [3, с. 2].

Р. Шулигіна зазначає, що «...старший дошкільний вік характеризується закладанням основ розвитку дитини, зокрема розумового, тому цей аспект перетворюється в один з важливих психолого-педагогічних завдань, які необхідно розв'язувати в контексті особистісного розвитку кожної дитини» [7, с. 227].

Отже, інтелектуальний потенціал дітей старшого дошкільного віку відображає сукупність якостей, що характеризують пізнавальну та

особистісну сферу дітей, необхідних для досягнення високого рівня їх розвитку у пізнанні, спілкуванні та діяльності.

На сьогодні в Україні методичне забезпечення освітньої діяльності закладу дошкільної освіти, розвитку інтелектуального потенціалу дітей дошкільного віку включає наступні програми: Базовий компонент дошкільної освіти, Освітня програма «Дитина» для дітей від 2 до 7 років; Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля»; Освітня програма «Впевнений старт»; Комплексна програма «Соняшник»; Програма «Я у світі»; Програма розвитку дитини від 2 до 6 років та методичні рекомендації «Безмежний світ гри з Lego»; Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування» та інші.

І. Іванова вважає що, «використання LEGO-технології в роботі з дошкільниками має величезний освітньо-розвивальний потенціал і сприяє розвитку мислення, інтелекту, уяви та творчих здібностей дітей. Конструкторська діяльність сприяє формуванню у дітей старшого дошкільного віку таких якостей, як вміння концентруватися, здатність до співробітництва, почуття самовпевненості. Ці якості є необхідними у подальшому формуванні вміння вчитися цілеспрямовано і сприймати нове усвідомлено і з великим інтересом» [6, с. 124].

Л. Клевака та О. Гришко виявили, що використання Lego-технології у навчанні дітей старшого дошкільного віку дає змогу досягти кращих результатів інтелектуального розвитку порівняно з використанням класичних методик. «Використання Lego-технології в навчально-виховному процесі закладу дошкільної освіти дає змогу активізувати розумові процеси дитини, викликає інтерес до творчого вирішення завдань, формує винахідливість, самостійність, ініціативу, прагнення до пошуку нового, оригінального тощо» [2, с. 11].

Вважаємо, що дуже важливо відбирати та підбирати Lego-ігри у відповідність до програмного змісту обраних напрямів навчально-виховної роботи, а також їх відповідність психічним та віковим особливостям дітей дошкільного віку. Над цим повинні працювати не лише вихователь, а й методист та педагог-психолог, здійснюючи оцінку підібраних матеріалів. Також необхідно підключати до роботи батьків (законних представників), яким необхідно пояснити та допомогти освоїти інформаційно-освітні технології, а саме Lego-технології в домашніх умовах.

Як ми бачимо, Lego-технології займають важливе місце у виховно-освітньому процесі закладу дошкільної освіти, тому що розвивають дрібну

моторику рук, образне мислення, уяву, пам'ять, ігрові навички та посидючість у дітей, сприяють інтелектуальному розвитку. Тому важливо, щоб робота з розвитку інтелектуального потенціалу через Lego-технології не закінчувалась у закладі дошкільної освіти, а мала продовження у загальноосвітньому початковому закладі.

Дотримуючись думки вчених та зважаючи на вимоги нормативних документів, ми вважаємо, що в закладах дошкільної освіти мають бути створені умови для розвитку інтелектуального потенціалу у дітей старшого дошкільного віку за допомогою конструктора Lego:

- процес проектування має приносити дитині задоволення;
- конструктивна та ігрова діяльність дітей має починатися за принципом «від простого до складного»;
- забезпечення успіху на початку проєктних робіт;
- наявність та достатність кількості конструкторських наборів для всіх дітей;
- дитина має виконувати всі завдання самостійно;
- рівноправне спілкування дітей із дорослими;
- особистісно-орієнтований підхід педагога до дитини;
- спілкування має носити інформативний характер;
- створення ситуації вибору, надання дошкільникам реальних прав на вибір цілей, завдань, умов, матеріалів, засобів діяльності.

Висновки. Таким чином, використання Lego-технології має велике значення, оскільки: є чудовим засобом для інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку; дозволяють педагогу поєднувати освіту, виховання та розвиток дітей старшого дошкільного віку у режимі гри (виховання та навчання у грі); формує пізнавальну активність, сприяє вихованню соціально-активної особистості, формує навички спілкування та співтворчості; поєднує гру з дослідницькою та експериментальною діяльністю, надаючи дитині можливість експериментувати та творити свій власний світ, де немає кордонів і дитина має можливість спілкуватися, досліджувати, впізнавати нове.

Література

1. Ващук О. В. Наукові засади інтелектуального розвитку особистості. *Педагогічні науки*. Випуск 4 (95). 2018. С. 45-49.
2. Клевака Л. П., Гришко О. І., Освітньо-розвивальний потенціал Lego-технології в інтелектуальному розвитку дитини дошкільного віку. *Технології*

розвитку інтелекту. Т. 4, 2020. 13 с.

3. Піроженко Т. Особистісний потенціал дитини дошкільного віку
URL: <https://ird.npu.edu.ua/files/24.pdf>.

4. Розвиток старшого дошкільника в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти. О.Д. Рейпольська, І.М. Гудим, І.В. Луценко, В.О. Луценко, Г.Г. Цветкова; за заг. ред. О. Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 178 с.

5. Савченко Л.Л. Інтелектуальний розвиток дітей старшого дошкільного віку як складник розумового розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. Випуск 71. Серія 5. С. 221-224.

6. Цветкова Г.Г., Іванова І.І. Lego-технології як засіб розвитку інтелектуального потенціалу дітей старшого дошкільного віку. *Тенденції розвитку дошкільної та початкової освіти: молодь і наука*. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2021. С. 123-125.

7. Шулигіна Р.А. Розумовий розвиток дошкільників: психолого-педагогічні детермінанти. *Психологічний і педагогічний дискурс: наукові записки вчених*. Київ Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2020. С. 227-229.

Аліна Новицька

магістрантка спеціальності «Дошкільна освіта»

факультету педагогіки та психології

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

НАСТУПНІСТЬ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ СІМЕЙНИХ ТРАДИЦІЙ

Кожній дитині з перших років її життя приходиться вчитися орієнтуватися у навколишньому світі. У сучасній теорії освіти на перше місце висувається формування ключових компетенцій, однією з яких є соціально-особистісна компетенція. Соціальна компетентність дитини гарантує їй усвідомлення того, як необхідно себе поводити з дорослими і однолітками, щоб почувати себе у будь-якому колективі комфортно. Першим

Секція VI. Філософія освіти та сучасний освітологічний дискурс

соціальним інститутом, який впливає на формування соціальної компетентності дітей, є дошкільний навчальний заклад, далі цю естафету переймає початкова школа. Саме в цьому проявляється наступність освіти між усіма ланками освітньої системи (дошкільною, шкільною, вищою).

Дослідженню проблемних питань формування соціальної компетентності дітей присвячені праці таких науковців, як С. Бойко, С.І. Матвієнко. Питання формування соціальних компетентностей засобами сімейних традицій досліджували К. М. Павицька, Л. В. Гончар, І. М. Мачуська, Т. В. Кравченко, А.В. Хижняк. Питання наступності закладів дошкільної освіти та початкової школи у формуванні компетентностей дитини досліджувала О. Г. Косенчук.

Наступність – це послідовний перехід від одного рівня освіти до іншого, який виражається у збереженні і поступовій трансформації змісту, методів, форм, технологій навчання й виховання. Мета наступності полягає у забезпеченні повноцінного особистісного розвитку, фізіологічного та психологічного благополуччя дитини в перехідному періоді від дошкільного виховання до початкової школи, спрямованого на перспективне формування особистості здобувачів освіти з використанням їх попереднього досвіду і накопичених знань. Можна виокремити такі підстави наступності освіти, які забезпечують загальну (психологічну) готовність дітей до освоєння програми першого ступеня загальної освіти: розвиток допитливості, формування творчої уяви, розвиток здібностей дитини, розвиток комунікативності [2, с. 3].

Аналіз педагогічного досвіду свідчить про наступність як про двосторонній процес, у якому на дошкільному рівні освіти зберігається самоцінність дитини і формуються її фундаментальні особистісні якості – ті досягнення, які слугують основою для успішного навчання в школі. Водночас школа як наступник дошкільного ступеня освіти будує свою роботу на досягненнях дошкільника, використовуючи і розвиваючи його потенціал, сприяючи його подальшому особистісному становленню. Таке розуміння наступності дасть змогу реалізувати безперервність у розвитку та освіті дітей.

Розвиток соціальної компетентності – необхідний і важливий етап соціалізації дитини в загальному процесі засвоєння нею досвіду суспільного життя і суспільних відносин [1, с. 125]. Людина за природою своєю є істотою суспільною. Під соціальною компетентністю дитини розуміється якість особистості, яка сформувалася в процесі активного освоєння соціальних відносин, що виникають на різних етапах соціальної взаємодії, а також

засвоєння дитиною цих етичних норм, які є основою побудови та регулювання міжособистісних відносин і внутрішньо особистісних соціальних позицій.

Ключовими соціальними вміннями дитини повинні бути:

- вміння диференціювати людей за ознаками статі, віку, спорідненості;
- вміння адекватно спілкуватися з однолітками, дорослими, оточуючими людьми;
- вміння поводитися в рамках допустимої поведінки;
- вміння культури спілкування;
- вміння адекватно реагувати на вчинки та слова оточуючих, співпереживати, користуватися правилами хорошого тону;
- вміння ототожнювати себе з колективом, народом, нацією [3, с. 35].

Накопичення дитиною необхідного соціального досвіду самостійно і під керівництвом дорослих, сприяє розкриттю вікового її потенціалу, успішній підготовці до навчання в школі, а пізніше – готовності до дорослого життя. Із цього випливає, що саме у дошкільному віці закладаються основи соціальної компетентності дитини, визначаючи шляхи розвитку та успішної адаптації в соціумі.

Заклади дошкільної освіти та початкова школа відіграють важливу роль у формуванні соціальної компетентності дитини, причому їх послідовність та наступність можуть впливати на ефективність цього процесу. Заклад дошкільної освіти є важливим періодом у формуванні соціальної компетентності дітей, оскільки вони мають можливість взаємодіяти з однолітками та дорослими в контрольованому середовищі. У такому середовищі діти можуть вчитися спілкуватися, співпрацювати та вирішувати конфлікти. Також вихователі можуть допомогти дітям розвивати емоційну компетентність, навчити їх виражати свої почуття та розуміти почуття інших людей.

Початкова школа також відіграє важливу роль у формуванні соціальної компетентності дітей. На цьому етапі діти навчаються більш складним соціальним навичкам, таким як ефективна комунікація, розвиток емпатії, співпраця та конструктивне розв'язання конфліктів. Також у початковій школі діти вчаться бути відповідальними за свої вчинки та приймати рішення на основі моральних принципів.

Наступність між закладами дошкільної освіти та початковою школою може впливати на ефективність формування соціальної компетентності дітей.

Секція VI. Філософія освіти та сучасний освітологічний дискурс

Якщо у закладі дошкільної освіти діти отримують можливість взаємодіяти з однолітками та дорослими, то вони можуть бути більш готові до складнішої соціальної взаємодії в початковій школі. Якщо ж у закладі дошкільної освіти діти не навчаються соціальним навичкам, то вони можуть мати труднощі у взаємодії з однокласниками та вчителями в початковій школі.

Великий вплив на формування соціальної компетентності дітей мають сімейні традиції. У сім'ї діти вчать соціальним навичкам, таким як емоційна регуляція, розвиток емпатії, співпраця та взаємодія з іншими людьми. Також у сім'ї діти можуть навчитися бути відповідальними, поважати права інших людей та розвивати моральні принципи.

Питання про співпрацю освітніх закладів з сім'ями їх вихованців є надзвичайно важливим для педагогіки, оскільки виховання у сім'ї є першою фазою соціалізації дитини, коли вона встановлює свої перші стосунки з рідними, з іншими людьми. У житті дитини у перші роки життя домінують соціалізуючі впливи сімейного оточення. Сім'я є одним з найважливіших компонентів мікросередовища, на усіх етапах життя людини. Перевагою сім'ї як виховного колективу є те, що дитина отримує можливість постійно спостерігаючи за поведінкою батьків в сімейних стосунках формувати власну поведінку; спілкуватися з людьми різної статі, віку, життєвого досвіду; просто та природно залучатися до щоденного життя. У сім'ї формуються емоційно насичені відносини між батьками та дітьми, які мають особистісний характер та набувається необхідний соціальний досвід [4, с. 91].

Процес формування соціальної компетентності дітей у закладі дошкільної освіти передбачає досягнення ними розвитку, необхідного та мінімально достатнього для їх нормального існування та функціонування у сучасному світі. Цей процес включає набір елементарних знань, вмінь та навичок, уявлень, які гарантують дітям можливість орієнтуватися у житті, адаптуватися до нього, адекватно реагувати на поведінку та діяльність оточуючих, явища та події, які відбуваються кругом них.

Висновки. Підсумовуючи, необхідно відзначити, що формування соціальної компетентності у дітей є складним процесом, що вимагає співпраці між різними факторами, такими як заклади дошкільної освіти, початкова школа та сімейні традиції. Наступність та зв'язок між цими етапами можуть впливати на ефективність формування соціальної компетентності у дітей. Сімейні традиції можуть бути дуже корисним інструментом у формуванні соціальної компетентності дітей, але вони не повинні замінювати виховання у закладах дошкільної освіти та початковій

школі. Наступність між різними етапами виховання та взаємодія між сім'єю та навчальним закладом можуть бути ключовими факторами у формуванні соціальної компетентності дітей.

Література

1. Бойко С. Формування соціальної компетентності дошкільників як запорука їх адаптації в інклюзивному освітньому просторі: теоретичний аспект. *Сучасні проблеми спеціальної освіти: теорія, досвід, інновації*: монографія. 2019. С. 124-136

2. Косенчук О.Г. Формування компетентностей дитини: наступність дошкільної та початкової освіти. Наукова доповідь загальним зборам НАПН України 19 листопада 2021 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, №3(2). С. 1-6.

3. Матвієнко С.І. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності. Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2012. 103 с.

4. Формування сімейних цінностей у дітей шкільного віку в сучасних соціокультурних умовах: монографія. Гончар Л.В., Кравченко Т.В., Мачуська І.М., Павицька К.М., Хижняк А.В.; за заг. ред. Гончар Л.В. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. 176 с.

Світлана Пастернак

студентка спеціальності «Дошкільна освіта»

факультету педагогіки та психології

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сенсорний розвиток є важливим завданням дошкільної освіти, оскільки має суттєвий вплив на успішність майбутньої соціалізації та навчання дошкільнят. Дошкільний вік вважається найбільш сприятливим для покращення діяльності усіх органів чуття дитини, одержання нею уявлень про оточуючий її світ, тому сенсорне виховання дошкільнят направлене на забезпечення її повноцінного сенсорного розвитку. Психологи та педагоги серед різноманітних напрямів та засобів сенсорного розвитку дітей

молодшого дошкільного віку образотворчу діяльність визначають, як найбільш сприятливу для розвитку дітей дошкільного віку.

Використання образотворчої діяльності науковці вважають одним із ключових напрямів дошкільного виховання, зокрема дослідженню особливостей використання образотворчого мистецтва в дошкільному віці присвячували свої доробки О. Максимова, Г. Молодецька, Н. Сех.

Сенсорний розвиток дошкільнят можна визначити, як психофізіологічний процес послідовного накопичення дитиною інформації про якості й властивості предметів і явищ оточуючого середовища, а також відношень між ними та їхнє упорядкування й структурування. Сенсорний розвиток передбачає планомірний, керований вихователем вплив на дитину, направлений на розвиток її відчуттів, уявлень, сприймань [3, с. 151].

Образотворча діяльність дітей молодшого дошкільного віку заснована на пізнанні навколишнього світу, вона пов'язана з вихованням у дошкільнят здатності спостерігати, яка лежить в основі їх сенсорного розвитку. Розвиток сприйняття навколишнього світу дитиною має дві мети: збагачення її пізнавального та естетичного досвіду під час ознайомлення з довкіллям та уточнення уявлень про різноманітні предмети. Основними засобами образотворчого мистецтва, які використовуються в навчально-виховному процесі в закладах дошкільної освіти для сенсорного виховання дошкільнят є: ліплення, малювання, аплікація, конструювання, а також розгляд ілюстрацій, витворів мистецтва, фотозображень.

Отже, під сенсорним розвитком дітей молодшого дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва слід розуміти розвиток їх чуттєвої сфери в ході послідовного накопичення інформації про якості та властивості предметів і явищ оточуючого середовища, а також відношень між ними та їхнє упорядкування й структурування під час ліплення, малювання, конструювання, аплікації, ознайомлення з ілюстраціями, витворами мистецтва, фотозображеннями.

Правильне визначення завдання сенсорного розвитку дітей молодшого дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва і їхня реалізація належними формами роботи можливі лише на основі врахування його особливостей у цьому віці. Процес формування сприйняття дитиною молодшого дошкільного віку довкілля проходить складний шлях розвитку, причому відбувається не спонтанно, а шляхом навчання, пізнання навколишньої дійсності [2, с. 101].

У дітей молодшого дошкільного віку основним мотиватором образотворчої діяльності є пережите та спостережуване. Якщо певні явища, предмети, події, чинять сильний вплив на дитячу емоційну сферу, наприклад, викликають радість, здивування, захват, то дитина хоче відобразити свої емоції в певній продуктивній діяльності. Мотивом цього є потреба ще раз відчувати приємні емоції, цей мотив у дошкільному віці залишається ключовим. Лише з віком змінюється зміст зображуваного: так, в молодшому дошкільному віці діти переважно зображують предметний світ, дії з різними предметами, в середньому – це людина та її взаємодія з іншими, в старшому віці – дитина звертає увагу не лише на особисто значимі явища та події, але й суспільні.

У молодшому дошкільному віці закладаються ази роботи з пластиліном, глиною, папером, з різними видами конструкторів, дітей навчають правильно використовувати пензлі, олівці, крейду, вихователі показують їм прийоми малювання, аплікації, ліплення, вчать перетворенню певного матеріалу в нову цікаву річ, баченню образу в природних та штучних об'єктах, розвивають дитячу фантазію та мотивують дітей до творчості [1, с. 183].

Особливістю молодшого дошкільного віку є те, що процеси сприймання і відтворення в дітей, як правило, не збігаються у часі. Діти молодшого дошкільного віку відтворюють у малюнку, аплікації, ліпленні, те, що вони сприйняли раніше, з чим вони вже знайомі, створюють свої доробки за уявою, або з пам'яті.

Образотворча діяльність сприяє повноцінному сенсорному вихованню дітей дошкільного віку за рахунок розвитку у них зорової та зорово-моторної пам'яті, формування виразних зорових уявлень. Завдяки цьому діти часто самі вигадують сюжети для своїх аплікацій, малюнків, ліплення, використовуючи наявний у них запас уявлень. У процесі образотворчої діяльності уточнюються уявлення дошкільників про властивості і якості предметів при їх зображенні (форми, кольори, розміри). У цьому процесі участь беруть рухи рук, зір, дотик. Діти взаємодіють з різними матеріалами: папером, фарбами, глиною, знайомляться з їхніми властивостями: в'язкістю, пластичністю, пружністю.

Таким чином, можна зазначити, що образотворче мистецтво є важливим засобом сенсорного розвитку дітей молодшого дошкільного віку, оскільки за його допомогою діти вивчають якості і властивості різних предметів, явищ, подій, у них розвивається зорова та зорово-моторна

пам'ять, формуються виразні зорові уявлення, що позитивно впливає на успішність їх навчальної діяльності та майбутньої соціалізації.

Література

1. Максимова О.О. Нетрадиційні техніки образотворчого мистецтва в роботі з дітьми дошкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2022. Вип. 1. С. 182-185.

2. Молодецька Г. І. Сенсорний розвиток дітей раннього віку в процесі ознайомлення їх з природою. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інновації та їх місце в модернізації дошкільної та професійної освіти (25-26 жовтня, 2018 р.)». Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2018. С. 100-102.

3. Сех Н. Педагогічні умови сенсорного розвитку дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва. *Авторське право. Молодь і ринок*. 2018. С. 150-154.

Наталія Пахарь

магістрантка спеціальності «Філософія»

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Київського університету імені Бориса Грінченка

ФЕНОМЕН «СПОСТЕРІГАННЯ» В ІГРОВОМУ ПРОЦЕСІ

Феномен «спостерігання» в ігровому процесі ще досить слабо досліджений, хоча насправді є актуальним. Люди з покон віків спостерігали за ігровим процесом одне одного. До наших днів люди не часто приділяли увагу не тільки цьому феномену «спостереження», а й феномену гри загалом, саме тому його ще так мало досліджували.

Мета: провести дослідження даного феномену, визначити основні причини виникнення, проаналізувати поширеність явища та встановити можливість подальшого дослідження феномену «спостерігання» в ігровому процесі.

Для того, щоб зрозуміти, що таке феномен «спостерігання» в ігровому процесі, ми маємо визначити, що таке «спостереження». Спостереження – це процес під час якого спостерігач (суб'єкт) слідує за досліджуваним об'єктом,

за його змінами, властивостями і тому подібне, для отримання інформації про об'єкт.

Як же феномен спостереження проявляється під час гри? Цей прояв можна охарактеризувати як «спостереження за ігровим процесом», де суб'єктами виступають глядачі, а ігровий процес одного або більше гравців – об'єктом. Яскраві прояви «спостереження за ігровим процесом» можна побачити під час спортивних ігор, театральних вистав, онлайн трансляцій гри у відеоігри тощо.

Завдяки наочним прикладам ми зможемо розібратися у цьому феномені. Варто почати зі спортивних ігор. Ця категорія ігор містить в собі активні розваги, суперництво і часто – присутність глядачів. Останнє має кілька варіацій: присутність глядачі на стадіоні, онлайн-трансляції в мережі Інтернет та трансляції по телебаченню. Люди спостерігають за грою команд ще з давніх-давен. Можна згадати знамениті Олімпійські ігри, а також ігри у м'яч ацтеків та майя тощо. Але всі ігри з м'ячом, як вважає Йоганн Гейзінга, розвинулися зі змагань до організованих ігор, і тепер їх зараховують до спорту [1, с.222]. Ця тенденція продовжує існувати і сьогодні.

Але що приваблює глядачів? Адже самі вони в цей момент не грають разом з гравцями, а лише дивляться на їхню гру. На все це є кілька причин. По-перше, людей цікавить результат гри, яким є перемога однієї з команд і поразка їхніх суперників, за винятком випадків, де трапляється нічия. По-друге, спостереження за ігровим процесом є одним з видів вільного проведення часу, як перегляд фільмів або читання книжок, тобто слугує для розслаблення та отримання задоволення [див.: 5]. По-третє, у таких іграх завжди присутній елемент неочікуваності щодо того, що буде відбуватися під час гри та яким буде результат. Це тримає глядачів у напрузі та викликає зацікавленість навіть у тих людей, які не мають улюблених команд, а просто спостерігають за процесом гри [див.: 5]. У разі, якщо глядачі мають улюблену команду, вони можуть також відчувати єдність зі своїми фаворитами, коли вболівають за них.

Але спортивні ігри – не єдиний приклад феномену «спостереження». Ще одним із яскравих прикладів є такий жанр відео на інтернет-платформі YouTube, який має назву «Let`s Play» (укр. «Зіграймо»). В Україні також можна зустріти цей жанр з трохи іншою назвою «Проходження ігор». Насправді, YouTube не єдина платформа в мережі Інтернет, де розміщуються подібні матеріали – наприклад, ще є Twitch. На цих відео один або кілька гравців роблять запис екрану під час того, як грають у відеогру або онлайн-

гру. Це також можуть бути онлайн-трансляції в реальному часі, а не тільки відеоматеріали. Сюди ж можна віднести кіберспорт, який так само транслює у прямому ефірі матчі онлайн-ігор.

Різноманіття відеоматеріалів по проходженню ігор є величезним, і це вже говорить про популярність жанру «Let`s Play», а отже і про популярність «спостережень за ігровим процесом». Це стосується як самих відеоігор, які гравці обирають для своїх відео, так і їхнього стилю проходження. Деякі гравці просто демонструють ігровий процес без коментарів, тобто глядачі будуть бачити процес проходження, а чути тільки звук з самої гри. Але більшість гравців надає перевагу записувати екран і паралельно записувати себе на мікрофон чи окрему камеру, щоб потім змонтувати. Таким чином глядачі отримують відеоматеріал, де гравець проходить гру і одночасно коментує те, що відбувається на екрані [див.: 3]. І тут кожен летсплеєр (англ. Let`s Player – тобто людина, що знімає відео у жанрі «Let`s Play») виробляє свій стиль проходження ігор, монтажу, а також коментування. І за популярністю летсплеєрів, що знімають у цьому жанрі, можна побачити, що найбільше цікавить людей.

Чому ж люди спостерігають за онлайн-трансляціями гравців та дивляться відео летсплеєрів? По-перше, людей цікавить ігровий процес певної гри. Це може бути матч онлайн-гри, або відеогра, яка цікавить глядачів. По-друге, це один із видів розваг, який дозволяє розслабитися та приємно провести час. По-третє, і це стосується онлайн-трансляцій, а також прямих ефірів матчів онлайн-ігор, тобто кіберспорту: глядачі так само вболівають за улюблені команди або улюблених гравців.

Ще одним прикладом, як не дивно, слугує спостереження за театральними виступами. Звісно, це відрізняється і від звичного нам розуміння «ігрового процесу», але тим не менше є ним. Театральні вистави, це теж певний вид ігор, але на відміну від попередніх – він вимагає безпосередньої присутності глядачів, для яких і розігрується певна постановка або п'єса.

Якщо виникають сумніви, що «акторська гра» є тим самим, що й «ігровий процес», то достатньо лише провести паралель з відеоіграми, щоб у цьому впевнитися. Акторська гра, як і відеогра, має на меті розповісти певну історію через «ігровий процес». Для того, щоб історія була розказана – потрібна людина або люди, які будуть грати. Відеогра має в собі історію, яку під час ігрового процесу, гравець дізнається, поки грає у гру. А глядачі спостерігають за цією грою. Актори є гравцями, що грають, а їхня акторська

гра – самою грою, за якою спостерігають глядачі. Тобто вони поєднують у собі гру та гравців. «Акторська гра» є одночасно «ігровим процесом» та найяскравішим проявом феномену «спостереження за ігровим процесом», оскільки створена саме для того, щоб за нею спостерігали.

Знову постає питання, чому люди спостерігають за цим? По-перше, люди бажають побачити на сцені певну історію і дізнатися, чим вона закінчиться. По-друге, театр залишається одним із приємних та корисних видів дозвілля, який допомагає розслабитися та отримати інформацію про актуальні питання, що тривожать суспільство [див.: 7], оскільки театральні п'єси та вистави завжди орієнтовані на сьогодення, навіть якщо ставлять класичні твори. Адже зацікавленість глядачів, а отже і їхня присутність – це один із пріоритетів театру. По-третє, глядачі мають змогу спостерігати за грою акторів безпосередньо на сцені, наживо, хоча існують і записи виступів та онлайн-трансляції. Але багатьох приваблює те, що вони бачать живу гру акторів, які кожную виставу грають певні ролі і роблять це власною персоною [див.: 6; 8].

Виникає питання, яке стосується усіх цих проявів: «Навіщо одній людині дивитися за ігровим процесом іншої людини, якщо вона може зіграти самотійно?». Коли люди спостерігають за чужим ігровим процесом, більшість з них робить це не тому, що у них немає змоги пограти у ту саму гру, а через те, що їм подобається спостерігати за тим, як грають інші. Вони можуть відпочити та приємно провести час, споглядаючи як за улюбленими гравцями, так і за улюбленою грою. Навіть якщо людина не має улюблених гравців або улюбленої гри, вона може бути зацікавлена у самому процесі. До того ж тут варто згадати, що люди – це соціальні істоти, а спостереження за діяльністю інших людей, в тому числі й за ігровою діяльністю, є одним із методів, що дає можливість відчувати себе частиною суспільства.

Але є ще одна причина, чому люди спостерігають за ігровим процесом інших, хоча, здавалося б, можуть грати самі. Не всі люди люблять грати в ігри, але це не означає, що їм не подобається спостерігати, як це роблять інші. Це такий самий вид дозвілля, як перегляд кіно тощо [див.: 4].

Висновки.

Отже, з усього вищезазначеного ми можемо зробити висновки, що «спостереження» за ігровим процесом інших людей в першу чергу є одним із видів дозвілля. Тобто «спостереження» у цьому випадку виступає засобом розслаблення та отримання приємних емоцій. До того ж «спостереження» надає відчуття єдності із суспільством, що є досить важливим при існуванні у

соціумі. Окрім цього, багатьох так само цікавить кінцевий результат гри, за якою вони спостерігають, як і сам процес гри.

Тому можна однозначно сказати, що феномен «спостереження» в ігровому процесі є дуже поширеним. Він приносить людям задоволення, захоплює їх та єднає між собою, а отже цей феномен має свій позитивний вплив на суспільство. Тому дослідження цього феномену у майбутньому не тільки можливе, а й бажане.

Література

1. Гейзінга Й. Homo Ludens. Київ: Основи, 1994. 249 с.
2. Horban O., Martych R., Maletka M. Phenomenon of Videogame Culture in Modern Society. *Studia Warmińskie*. 2019. Vol. 56. С. 123-135.
3. Let's Plays prove popular: more than a million Germans make voluntary donations for Let's Play content on YouTube and co. The game, the German Games Industry Association. URL: <https://www.game.de/en/lets-plays-prove-popular-more-than-a-million-germans-make-voluntary-donations-for-lets-play-content-on-youtube-and-co/>.
4. The Let's Play Phenomenon And Why It's Not Stupid. ECG Production. URL: <https://www.ecgprod.com/lets-play-phenomenon-why-its-not-stupid/#:~:text=Many%20game%20mechanics%20require%20coordination,marvel%20at%20the%20player's%20dexterity.>
5. Why Do People Enjoy Watching Sports? World in sport. URL: <https://worldinsport.com/why-do-people-enjoy-watching-sports/#:~:text=Watching%20sports%20for%20some%20is,most%20popular%20forms%20of%20entertainment.>
6. Why Theatre Still is, and Always Will Be, Important. Theatre Art Life. URL: <https://www.theatreartlife.com/acting-singing/why-theatre-still-is-and-always-will-be-important/>.
7. 5 reasons why theatre is still important. Acting Studio Chicago. URL: <https://www.actingstudiochicago.com/5-reasons-why-theatre-is-still-important-blog/#:~:text=Theatre%20helps%20us%20to%20see,of%20persons%20other%20than%20ourselves.>
8. 7 Reasons Live Theatre is Best in Person. Dock Line Magazine. URL: <https://docklinemagazine.com/2020/07/live-theatre/>.

Ганна Пищик

студентка спеціальності «Дошкільна освіта»

факультету педагогіки та психології

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

МОРАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ШАНОБЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВ

Формування відповідного ставлення до батьків та інших оточуючих людей проявляється в тому, яким способом діти можуть пояснити основні мотиви власних дій, якими вони вважають причиною реального вчинку. Одержуючи відповідний статус мотивації основна моральна якість дитини стає базовим джерелом для моральної активності її особистості. У тому разі коли основними мотивами поведінки є суспільні мотиви, дотримання встановлених моральних норм, дитина в переважній більшості випадків діятиме під їх керівництвом. Хоча може бути і протилежна ситуація коли дитиною старшого дошкільного віку управляють особисті мотиви, які впливають на порушення встановлених правил поведінки.

Процес виховання у сім'ї базується на авторитеті батьків через те, що для дитини вже з перших років життя не потребує ніяких доказів, що приймається у формі безсумнівної гідності старшого, його цінність та сила. Основні переваги авторитетних батьків вже для дитини старшого дошкільного віку базується на їх досвіді, вміннях та знаннях, а не на поблажливості та зверхності. Справжній авторитет батьків базується на любові до своїх дітей, оскільки тоді вона починає відчувати довіру та повагу авторитетного дорослого, потребує належного спілкування та живе з впевненістю, що він за потреби захищатиме та опікатиме її. Зауважимо, що саме батьківська любов буде супроводжувати дитину все її життя та стане гарантом і джерелом її духовного здоров'я та емоційної рівноваги.

Кожна сім'я є унікальною з позицій організації життєвого простору, виховання дітей, культури спілкування та розподілу обов'язків. У зв'язку із цим виділяють наступні форми взаємодії дітей і батьків. Батьківський авторитет формується для дитини поза її волею. Він являється незалежною від інтелектуальних здібностей часто являється неусвідомленою оцінкою для своїх батьків. Психологічний механізм такої оцінки є підвладним та складним фактором. Більш спрощено можна уявити цей процес усвідомлення

дитиною значимості батьків у її повсякденному житті, їх ділової репутації, доброти, надійності та готовності.

Основні потреби, які повинні бути задоволеними в першу чергу:

1. Фізіологічні потреби – у сенсорній стимуляції та їжі, тоді коли мати годує дитину вона не лише забезпечує нормальне зростання її організму, але й життєвою силою, потрібною для подолання труднощів. Штучне вигодовування призводить до життестійкості особистості.

2. Потреба у безумовній любові, яка є життєво необхідною потребою людини. Любов батьків забезпечує безпеку дитини, виконує функцію підтримки для рівноваги психологічного та емоційного світу дитини. Вона полягає в тому, щоб бути значимим для батьків, займати місце в їх житті.

3. Потреба у безпеці – діти потребують присутності батьків, які стійкі для того, щоб прийняти їх страхи, допомогти їм виразити свої страхи, навчитися долати труднощі. Це необхідність відчувати опору в своїх рідних. Вони входять в складний і небезпечний світ. Пройдуть роки, перш ніж вони стануть дорослими, знайдуть і посядуть своє місце в суспільстві. Всі ці роки вони відчувають потребу в захисті, порятунку від страху і прикромців.

4. Потреба у повазі [8].

Отже, для формування у дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батьків потрібна система роботи, що повинна проводитися в таких напрямках: затвердження практичного досвіду поведінки дорослих з моральної сторони, накопичення гностичного морального досвіду та створення моральних мотивів поведінки для дітей цього віку.

Література

1. Бурак З. Взаєморозуміння між батьками й дітьми. *Початкова освіта*. 2009. № 12. С. 17-19.
2. Вікова та педагогічна психологія. К.: Каравела, 2005. 399 с.
3. Галян О. І. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості на етапі дошкільного дитинства. Моральна свідомість та самосвідомість особистості: монографія. За ред. М. В. Савчина, І. М. Галяна. Дрогобич, 2009. С. 64-76.
4. Замашкіна О.Д. Педагогіка сімейного виховання. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2016. 400 с.
5. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід): монографія. Київ: Стилос, 2000. 336 с.

6. Косарева О.І. Педагогічні умови формування гармонійних взаємин батьків з дітьми старшого дошкільного віку: дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Рівненський держ. гуманітарний ун-т. Рівне, 2006. 251 с.

Людмила Трохименко

студентка спеціальності «Дошкільна освіта»

Факультету педагогічної освіти

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

ДІАГНОСТИКА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У сфері дитячої психології та розвитку на перший план сьогодні виходить проблема розвитку дитини у взаємодії з навколишнім світом. Ця проблема інтенсивно аналізується психологами, педагогами, відбувається постійне вдосконалення методів роботи з дітьми щодо розвитку та формування соціально-комунікативних навичок. Розвиток даних навичок є важливим для взаємин дітей з однолітками, дорослими та оточуючими людьми, вони важливі для забезпечення готовності адаптуватися до навчання у школі. Під навичками розуміються автоматизовані компоненти свідомої діяльності людини, які формуються при виконання вправ. Коли людина приступає до нової для неї діяльності, вона свідомо визначає і контролює як свої дії, спрямовані на певну мету, так і окремі рухи, операції за допомогою яких вона здійснює ці дії. За повторного виконання діяльності людина вже має можливість виконувати дії щодо досягнення мети у вигляді єдиного цілеспрямованого акта, не розбиваючи своєї діяльності на окремі операції [3, с.5].

Метою розвідки є аналіз діагностики розвитку соціально-комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку за методикою «Вивчення розуміння емоційних станів людей».

Діагностика розвитку соціально-комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку проводилась у дошкільній освітній організації. У діагностичному дослідженні взяло участь 39 респондентів віком 5-6 років. З метою діагностики соціально-комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку було обрано методика дослідження розуміння емоційних

Секція VI. Філософія освіти та сучасний освітологічний дискурс

станів людей, зображених на картинках (Г.А. Урунтаєва, Ю.А. Афонькіна). За цією методикою проводилось індивідуальне спілкування. У дослідженні виявлявся рівень виразності сприйняття графічного зображення емоцій; вивчалось те, як тестанти розуміють та усвідомлюють емоційний стан інших людей та свій власний, та яким чином вони висловлюють власні емоції.

Отже, методика Г.А. Урунтаєва, Ю.А. Афонькіна «Вивчення розуміння емоційних станів людей», метою якої є створення умов вивчення сформованості розуміння емоційних станів людей в дитини старшого дошкільного віку.

Дослідження проводилося за допомогою 4 карток з представленим на них стимульним матеріалом, за яким були підраховані всі збіги, тобто, скільки емоцій змогли розрізнити і назвати дошкільнята.

Таким чином вдалося з'ясувати, що не всі діти здатні добре розрізнити емоції. Найпростіше для дітей було ідентифікувати емоцію на картці 2, на ній зображені емоції дитини. Більшість респондентів відповіли вірно менше ніж на половину запропонованих завдань. Це найкращі дані, оскільки, наприклад, щодо інших карток відповіли правильно:

- 11 осіб по 1 картці розпізнали правильно емоції;
- 9 осіб по 2 картці розпізнали правильно емоції;
- 10 осіб по 3 картці розпізнали правильно емоції;
- 9 осіб по 4 картці розпізнали правильно емоції.

Отримані результати за цією методикою представлені на рис. 1.

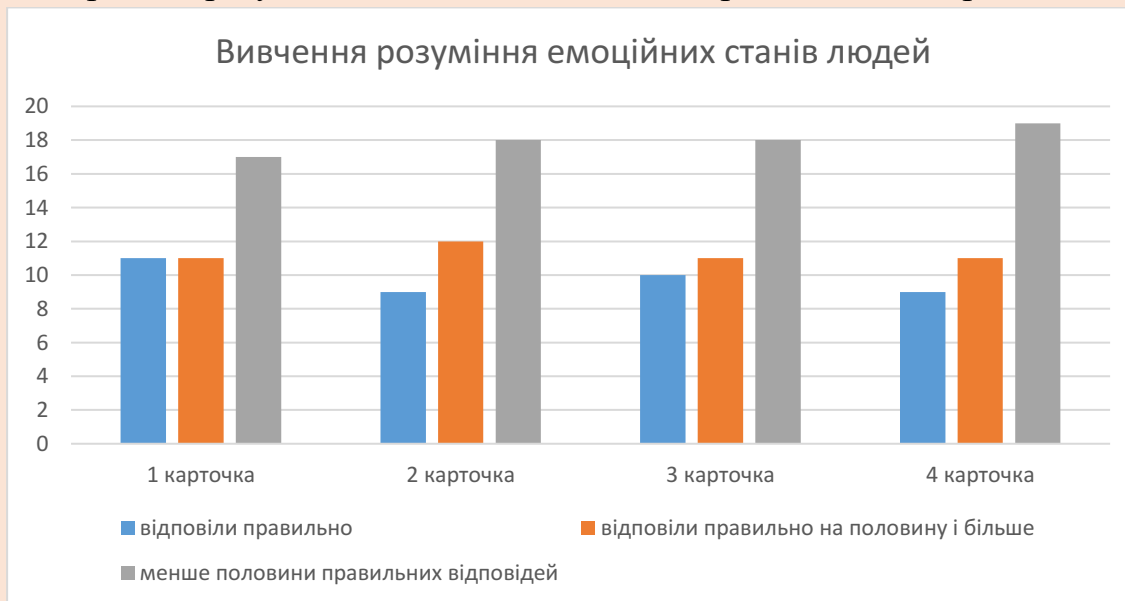

Рис. 1. Результати діагностики за методикою «Вивчення розуміння емоційних станів людей»

Висновки. Отже, аналізуючи отримані результати діагностики за методикою «Вивчення розуміння емоційних станів інших людей» дітей старшого дошкільного віку показали, що більшість дітей групи дали менше половини правильних відповідей. Це свідчить, що діти не вміють розпізнавати емоції інших людей. Все це підкреслює важливість розробки комплексу заходів з метою формування навичок соціальної поведінки. Це буде одним з інструментів для педагогів у реалізації освітніх програм.

Література

1. Алексеенко Т.Ф. Концептуальні підходи до визначення соціально-педагогічних засад виховання особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. пр. К.; Житомир, 2003. Вип. 5, кн. 1. С. 46-57.
2. Алєндарь Н.І. Формування у дітей дошкільного віку здоров'язбережувальної компетентності у процесі взаємодії закладу дошкільної освіти та родини. *Acta Paedagogica Volynienses*, № 1. С. 10-15, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.1.2>
3. Гавриш Н.В., Васильєва С.А., Рагозіна В.В. Виховуємо і розвиваємо дитину раннього віку. За заг. ред. Н.В. Гавриш. Кропивницький: Імекс-ЛДТ, 2021. 158 с.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. К.: Академвидав, 2004. 352 с.
5. Кузьмук Л.І., Анікіна О.П. Виховання толерантності у старших дошкільників. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2014. Випуск 9 (52). С.1-6.
6. Машовець М.А. Підготовка сучасного педагога дітей дошкільного віку в умовах мінливого соціуму. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 4. С. 339-347.
7. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. К.: Академвидав, 2013. 464 с.
8. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія. Г. Беленька, С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Маршицька, С. Нечай, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр; за заг. ред. О. Рейпольської. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с.

Андрій Фесенко

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри філософії

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний університет імені Ігоря Сікорського»

**ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ПОЛІТЕХНІЗМУ В
СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ОСВІТЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ
(НА ПРИКЛАДІ ПУБЛІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КАФЕДРИ
ФІЛОСОФІЇ НТУУ «КПІ ІМЕНІ І. СИКОРСЬКОГО»)**

Публікаційна діяльність є важливим та невід'ємним показником дієвості наукової політики провідних вищих навчальних закладів, які проводять свою навчально-педагогічну активність в регіонах України, і в тому числі й на державному рівні. Зараз загальновідомо і підтверджено багатьма наукометричними дослідженнями, що «публікаційна активність є комплексом заходів і дій, продуманою стратегією, яка передбачає спрямування зусиль на входження до рейтингових баз даних якомога більшої кількості власних видань і статей, а також на підвищення їх якісних показників» [1].

Вагомий внесок в зазначених процесах робить кафедра філософії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Особлива увага приділяється публікаційній діяльності науково-педагогічних працівників, аспірантів та студентів. Однією з ініціатив кафедри філософії спрямованих на активізацію публікаційної діяльності, нарощування публікаційної активності, підвищення ефективності оприлюднення результатів наукових досліджень стала відкриття наукового журналу «Техне».

Журнал «Техне», створення якого ініціює кафедра філософії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», є продовженням більш ніж 125-річної інтелектуальної традиції науковців КПІ, має на меті публікацію результатів провідних наукових доробків, оригінальних і оглядових наукових статей у галузях філософії, соціальної роботи, соціальних технологій, теорії та практики управління, а також філософських проблем інших гуманітарних, соціальних та технічних наук.

Унікальність видання журналу з назвою «Техне» є втіленням основної

візії Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського «Допомагати створювати суспільство майбутнього на засадах концепції сталого розвитку. Бути технічним університетом дослідницького типу світового рівня створити всі умови для підготовки висококваліфікованих (досконалих – perfect) фахівців, здатних створювати сучасні наукові знання та інноваційні технології на благо людства та забезпечувати гідне місце України в світовому співтоваристві» та поєднання філософських розвідок з соціальними технологіями і практиками соціальної роботи.

Філософія та соціальні технології в технічному виші (КПІ імені І. Сікорського) найкраще розкривають принцип політехнізму та забезпечує те, що ця міждисциплінарна за своєю природою наукова сфера органічно наповнюється тут конкретним змістом, яким для філософії та соціальних технологій завжди служили найпередовіші наукові та технічні ідеї свого часу.

Саме застосування соціальних технологій у соціальній роботі, в їх філософському тлумаченні, це розробка ефективних методик «діяльнісного підходу» щодо результативного, раціонального і цілеспрямованого соціального впливу, спрямованого на відновлення, збереження або покращення соціального функціонування об'єкта, а також на попередження негативних соціальних процесів на підставі можливого повторення (тиражування) певної системи дій.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства філософія виступає як спосіб та образ організації життя: філософія утверджує цінність людини як особистості, а також сприяє прийняттю нестандартних інноваційних і технологічних рішень, розгортанню творчого пошуку.

В свою чергу, соціальна робота стає галуззю наукових знань, що інтегрує й акумулює дані всіх наук про людину і водночас є соціальною практикою допомоги та підтримки вразливих категорій населення, що сприяє змінам і розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. Соціальна робота сьогодні передбачає розробку певних теорій, методів та технологій, що ґрунтуються на концепті резилієнсу і мультидисциплінарності, захисті прав людини, системному, комплексному, синергетичному, людиноцентрованому та інших підходах підтримки і надання кваліфікованої допомоги будь-якій людині, групі людей, громаді.

Головні завдання які постають перед журналом, це:

- поєднати академічний і практичний дискурси філософії та соціальної роботи;
- забезпечити самостійну та продуктивну дослідницько-

Секція VI. Філософія освіти та сучасний освітологічний дискурс

інноваційну діяльність авторів в міжнародному контексті;

- розвивати наукові школи філософії науки, історії філософії, соціальної філософії, філософських питань технічних спеціальностей, соціальної роботи, які сформувалися в провідних університетах України протягом останніх десятиліть;

- відслідковувати та рекомендувати поєднання теоретичної й практичної складових з індивідуальною траєкторією авторів в межах творчих колективів співавторів в межах журналу;

- сформувати сталий простір професіоналів в області мислення та дії, стати дискусійним майданчиком з обговорення наукових розвідок і практик авторів, засобом становлення і розвитку особистості в науці та суспільстві.

Основна наукова проблематика журналу актуалізована в галузі філософії науки і техніки, творчості у формі практичної всезагальності, когнітивна сфера суспільства і людини та інноватика і менеджмент соціальної роботи.

Склад редколегії представлений відомими дослідниками з України, Німеччини, Греції, Польщі, Болгарії, США та передбачає не тільки видання журналу, а й проведення спільних міжнародних наукових конференцій, методологічних семінарів, круглих столів з актуальних проблем філософських та соціальних наук. Також журнал створюється як міжнародний науковий стартовий майданчик, трамплін для включення максимально можливої кількості учених до обговорення та вирішення актуальних соціо-філософських проблем сучасності. Це буде сприяти підвищенню рівня представленості вітчизняної науки у світі та зростання кількості високорейтингових учених і публікацій [1]. Водночас, таке видання, як «Techne», може забезпечити необхідну навчально-методичну й консультаційну допомогу як для інших наукових видань, так і для науковців, які прагнуть правильно готувати публікації для видань, включених до провідних баз даних.

Науковий часопис «Techne» планується як видання з міжнародним статусом, в якому будуть аналізуватися сучасні проблеми зарубіжного та українського досвіду розвитку суспільного життя, що дасть змогу по-новому поглянути на повсякденну реальність, проаналізувати філософську та соціальну проблематику в її майбутньому розв'язанні. Незабаром саме від цього належатиме організація робочих місць, соціально-економічна ситуація на ринку й розвиток міст в Україні, що вимагає дієвості нових філософських

та соціальних концептуальних підходів.

Література

1. Діденко Ю.В., Радченко А.І. Публікаційна активність як спосіб наукової комунікації та гонитви за рейтингами. *Вісник Національної академії наук України*. 2017. № 9. С.82-98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2017_9_11.

Любов Цибенко

студентка спеціальності «Дошкільна освіта»

Факультету педагогічної освіти

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

РОЗВИТОК МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ КВЕСТ-ІГОР

Одним із найважливіших завдань вітчизняної навчально-виховної системи в умовах національного відродження України постає виховання гармонійної, духовно багатой, культурної та емоційної особистості. В зв'язку із цим, в останні роки спостерігається акцентування уваги на питаннях розвитку мислення дітей у дошкільних навчальних закладах.

Різні шляхи формування та розвитку мислення дітей дошкільного віку описували в своїй практичній діяльності різні психологи та педагоги – В. Юркевич, В. Роменець, Л. Попова, В. Панов, С. Лисенкова, І. Волков, Т. Гончарова, Є. Ільїн та інші. Вони зауважували, що достатньо сильно впливає на розвиток мислення, пізнавальних процесів, властивостей і станів особистості дошкільнят ігрова діяльність. Так, В. Коваленко, В. Махров, В. Гуркова та ін. довели, що найбільш ефективний розвиток дітей досягається при поєднанні ігрової діяльності з навчально-виховними моментами. Особливу значимість науковці надають квест-іграм, які є цінним засобом виховання розумової активності дітей та формування їх мислення.

Метою тез є теоретичне обґрунтування ефективності квест-ігор для розвитку мислення дітей старшого дошкільного віку.

Дошкільний період – це період, коли відбувається інтенсивний фізичний і розумовий розвиток, формуються різні здібності, закладається основа рис характеру й моральних якостей особистості [4, с. 29],

Секція VI. Філософія освіти та сучасний освітологічний дискурс

відбуваються значні зміни вищої нервової діяльності. Протягом 6-го року життя іде удосконалення основних нервових процесів – збудження та гальмування. Діти не так швидко стомлюються, стають більш витривалими психічно, і це пов'язано з фізичною витривалістю, яка зростає [6, с. 35].

Також розширюється загальний кругозір дітей старшого дошкільного віку. Інтереси дітей поступово виходять за межі найближчого оточення дитячого садка та сім'ї. Дітей притягує широкий соціальний і природний світ, незвичайні події та факти [7, с. 36].

У віці 5-6 років провідного значення набуває наочно-образне мислення. Воно вже включає спроби пошуку вирішення різних завдань, але ці спроби виконуються подумки, з використанням образів. Тому перед дитиною вже можна ставити пізнавально-мислительні завдання (відгадати загадку, пояснити явище, розв'язати головоломку тощо) [8, с. 43].

У сучасній системі дошкільної освіти відбувається використання ефективних інтерактивних технологій. Однією з актуальних технологій є квест-технологія, спрямована на розвиток індивідуальності дитини, її самостійності, ініціативності, пошукової активності. Форма проведення освітньої діяльності у вигляді квест-ігор нестандартна, цікава й захоплююча для дітей [1, с. 6].

Основними цілями проведення квест-ігор на заняттях із старшими дошкільниками є наступні:

- розширення кругозору дітей;
- пізнавальна діяльність дітей;
- застосування знань, умінь і навичок у практичній діяльності;
- формування умінь і навичок, необхідних у практичній діяльності;
- розвиток загально навчальних умінь і навичок;
- розвиток трудових навичок [2, с. 107].

Основні функції квест-ігор:

- функція формування стійкого інтересу до вивчення нового матеріалу;
- функція формування психічних новотворів;
- функція формування властиво навчальної діяльності;
- функція формування загально навчальних умінь, навичок самостійної роботи;
- функція формування навичок самоконтролю й самооцінки;
- функція формування адекватних взаємин й освоєння соціальних ролей [5, с. 139].

Ігрові дії – це основа гри. «Чим різноманітніші ігрові дії, тим

цікавішою для дітей є сама гра й тим успішніше вирішуються пізнавальні й ігрові завдання. У різних іграх ігрові дії різні за їх напрямком і відносно тих, хто бере в них участь» [3, с. 72].

Висновки.

Отже, дошкільне дитинство є періодом первісного становлення особистості, періодом розвитку особистісних механізмів і утворень. Особистість дитини починає формуватися саме в цей цікавий і складний період. Основну роль в психічному розвитку, становленні особистості відіграє взаємодія дитини з середовищем і, в першу чергу, з соціальним оточенням, засвоєння нею досвіду дорослих в ігровій та навчальній діяльності.

Квест-ігри у старшому дошкільному віці є одним з важливих засобів розвитку мислення дошкільників. У процесі такої гри дошкільник одержує ігрове завдання і можливість задовольнити властиву йому допитливість, відчутти себе вченим, дослідником, першовідкривачем. Проведені квест-ігри надають дитині можливість самій знайти відповіді на різні питання. Квест-ігри наразі виступають одним з ефективних засобів формування пізнавальної активності дошкільнят і найбільше відповідають особистісно-орієнтованому підходу у навчально-виховній діяльності.

Література

1. Бурова А. Педагогічні інновації в дошкільній освіті. *Дошкільне виховання*. 2019. №27. С.3-7.
2. Вишковський І. Гра як метод активізації пізнавальної діяльності. *Психолог*. 2014. № 21. С.100-114.
3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Автор-укладач Н.П. Наволокова. Харків: Вид. група «Основа», 2009. 176 с.
4. Кононко О. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника системний підхід. Київ: Стилос, 2015. 258 с.
5. Курчатова Т. Виховне значення квест-гри. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка*. 2018. Вип. 156. С. 134-144.
6. Куцаченко Т.В. Дитина у дошкільні роки: психологічний аспект. *Вісник психології і педагогіки*. 2016. Вип. 24. С.34-39
7. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 136 с.

8. Степанова Т. М. Навчаємо математики дітей старшого дошкільного віку. Київ: Генеза, 2015. 146 с.

Тетяна Швець

*магістрантка спеціальність «Дошкільна освіта»
факультету педагогіки та психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова*

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ КОНТАКТІВ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність проблеми розвитку соціальних контактів у дітей молодшого дошкільного віку обумовлюється важливістю соціального розвитку кожної особистості у суспільстві, адже від взаємовідносин з іншими залежить успішність функціонування людини. Перебування дошкільника серед людей, в оточенні дорослих та однолітків сприяє становленню його соціальної компетентності, набуттю соціального досвіду та обізнаності про світ соціальних контактів та міжособистісних відносин з іншими людьми. Саме так у дошкільника формується соціальна поведінка, розвивається здатність поводитися адекватно до ситуації, вимог і сподівань дорослих.

Соціальний розвиток молодших дошкільників характеризує багато соціальних контактів з оточуючими та обумовлює особливості їх спілкування з іншими. У дітей дошкільного віку мають бути сформованими такі характеристики соціальної компетентності, що обумовлюють успішність їх соціальних контактів як дорослими, так і з однолітками: уявлення про добро, гуманність, щирість, справедливість, чесність, вміння розуміти стани та почуття оточуючих за їхнім виглядом, мовленням, діями та ін.

Соціальний розвиток дітей молодшого дошкільного віку опосередкований спілкуванням з іншими та взаємодією насамперед із дорослими, а також іншими дітьми – однолітками, старшими чи меншими. Успішний соціальний розвиток, гармонійні відносини в системах «дитина-дорослий», «дитина-діти» є важливим чинником соціального зростання дитини дошкільного віку (А. Богуш, Н. Гавриш, І. Печенко та ін.).

«Дитина дошкільного віку здатна до більш-менш свідомої поведінки, у неї розвивається відчуття реальності, вона здатна до початкового

самопізнання, зацікавленості до оточуючих людей, до емпатії, елементарного аналізу та висновків, виявлення елементарного такту і культури взаємин. Тому мета виховного процесу з ЗДО має полягати у тому, щоб сформувати у дитини вміння будувати взаєностосунки із соціальним середовищем на рівні емоцій, почуттів, думок, готовності до сприйняття різних людей, їхніх поглядів, звичаїв, традицій такими, якими вони є» [4].

Важливу роль в процесі формування оптимальних соціальних контактів у дітей молодшого дошкільного віку відіграє ігрова діяльність. Саме гра виступає найефективнішим способом підготовки дітей до майбутнього «дорослого» життя, сприяє їх соціалізації, підвищує показники всебічного виховання. У процесі ігрової діяльності формується особистість кожної дитини, вдосконалюється її соціальна компетентність, формується її гуманістичний світогляд (М. Айзенбарт, Н. Кубата та ін.).

Метою тез є теоретичний аналіз особливостей розвитку соціальних контактів дітей молодшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності.

Молодший дошкільний вік – найбільш відповідальний період у процесі формування основ для різнобічного розвитку, насамперед, для фізичного, соціального, особистісного розвитку. Протягом молодшого дошкільного віку (3-4 роки) у дитини формується нова соціальна ситуація розвитку, інтенсивно розвиваються всі системи дитячого організму та вдосконалюються навички у всіх сферах життєдіяльності.

У дітей молодшого дошкільного віку активно розвиваються соціальні контакти з оточуючими – дорослими та однолітками. Авторами програми «Я у Світі» зазначено, що діти 4-річного віку вже мають певний досвід соціальної взаємодії з людьми різного віку, вони швидко адаптуються до нових умов спілкування з дорослими та однолітками, вміють виділяти основне і другорядне у розмові. Дошкільники починають розрізняти моделі поведінки при спілкуванні із рідними та знайомими людьми, застосовувати інші моделі спілкування із чужими, вчать вести себе відповідно до комунікативної ситуації [5, с. 47-48].

За ствердженням А. Опанащук, «вміння організувати свої соціальні відносини є важливим для формування соціально визнаної поведінки дитини», яку дослідниця розглядає в аспекті формування принципів і норм, що регулюють характер взаємин між людьми, та слугують полегшенню входження в суспільство, тобто соціалізації дитини [2, с. 161].

Істотною особливістю молодшого дошкільного віку є виникнення різних соціальних контактів з однолітками. Діти починають розуміти та

Секція VI. Філософія освіти та сучасний освітологічний дискурс

усвідомлювати власне Я, визначати межі своєї самостійності («Я сам»), значущості своєї вмілості та вчинків («Дивись, що я вмію»). Результати досліджень А. Пасічніченко показують, що у спілкуванні з ровесниками дитина «вчиться жити в колективі, у неї складаються можливості налагоджувати контакти з рівними їй людьми і будувати з ними взаємини на рівних. Саме під час взаємодії з однолітками дитина напрацьовує комунікативні уміння та навички, використовує і перевіряє дієвість засвоєних нею у спілкуванні з дорослим способів діяльності і норм» [3, с.219].

До педагогічних умов розвитку соціальних контактів дошкільників Н. Скрипник відносить: цілеспрямовану і конструктивну взаємодію педагогів і сім'ї з метою створення сприятливого виховного середовища, насиченого кращими зразками культури соціальних взаємин; формування у дітей комплексу знань, умінь та навичок культурних взаємостосунків; використання сукупності форм і методів, які забезпечують виховання у дітей навичок гармонійних, доброзичливих соціальних контактів з іншими [4].

Зауважимо, що формування соціальних навичок взаємодії дітей з іншими людьми найбільш ефективно відбувається у процесі ігрової діяльності, яка сприяє гармонійному спілкуванню дошкільників з однолітками, встановленню соціальних контактів між ними. Завдяки грі діти вчаться реалізувати власні потреби у русі, розвагах, пізнанні світу, оволодівають новими навичками, засвоюють правила суспільного життя, вчаться контактувати один з одним.

Важливими для соціального розвитку дітей молодшого дошкільного віку є сюжетно-рольові ігри, які доступні для вихованців на елементарному рівні входження в роль, відтворення основних ліній поведінки гравців, проте вони створюють умови для їхнього подальшого соціального становлення. За свідченням М. Листопад, «у процесі гри успішно здійснюється формування комунікативних вмінь дошкільника, відбувається соціалізація дитини, тобто співпраця, співдружність з однолітками та вихователем. Саме в грі формуються уміння домовлятися, поступатися, прислухатися, вислуховувати, переконувати, співчувати, а отже – спілкуватися. Відтак, гра є одним із важливих засобів формування комунікативних умінь та соціальних навичок, вона дає широкий простір для прояву самостійності та ініціативності дошкільників» [1, с. 100].

Висновки.

Соціальний розвиток дітей молодшого дошкільного віку відбувається у процесі їх спілкування з іншими людьми, розширення соціальних контактів з

дорослими та однолітками. Найбільш ефективним видом діяльності дітей молодшого дошкільного віку є ігри. Вони допомагають дітям набувати соціальний досвід, вчать взаємодіяти з іншими, засвоювати правила гуманного спілкування. Сюжетно-рольові ігри надають необмежені можливості для самовияву дитини та для її контактів з однолітками. Перспективним напрямом дослідження є методичне обґрунтування особливостей проведення сюжетно-рольових ігор з дітьми молодшого дошкільного віку для розвитку їх соціальних контактів з однолітками.

Література

1. Листопад М.В. Формування комунікативних умінь у дітей дошкільного віку засобами гри-драматизації. *Педагогічні науки. Зб. наук. праць Херсонського державного університету*. Херсон, 2017. № 77. Т. 1. С. 98–102.
2. Опанащук А.А. Формування навичок соціально визнаної поведінки молодших дошкільників в спільній з однолітками діяльності. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики*. Житомир: ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. С. 159-163.
3. Пасічніченко А.В. Дитяче співтовариство як чинник соціалізації дошкільника. *Багатовимірність особистості: теорія, психодіагностика, корекція*. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2017. С. 218-222.
4. Скрипник Н.І. Характеристика психологічних особливостей розвитку гуманних взаємостосунків у дітей дошкільного віку. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. Слов'янськ, 2011. Вип. LVIII. Ч. II. С. 193-198.
5. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років. За наук. кер. О.Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

Наукове видання

КИЇВСЬКІ ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ-2023

Матеріали
VI Міжнародної наукової конференції
(м. Київ, 19 травня 2023 р.)

Головний редактор:
Роман Олександрович Додонов
д-р філос. н, проф.

Підписано до друку 24.05.23
Папір офсетний
Друк офсетний
Умов. друк. арк. 21,1

Формат 84x60/16
Гарнітура Times New Roman.
Наклад 150 прим.
Обл.-вид. арк. 21,5

Віддруковано з оригіналів замовника.

Видавець:
ФОП Халіков Руслан Халікович
Св. № ДК № 5346 від 17.05.2017
e-mail: halikoff@gmail.com

Віддруковано з оригіналів замовника:
ТОВ «Крокус-2018»,
м. Запоріжжя, вул. Південноукраїнська, 7
e-mail: crocuszp@gmail.com